

Salla Korhonen

PAKKO AIKUISTUA!

Suomeen yksin tulleet pakolaisnuoret matkalla aikuisuuteen

Yhteiskuntatutkimuksen tiedekunta
Pro gradu
Huhtikuu 2021

TIIVISTELMÄ

Salla Korhonen: Pakko aikuistua! Suomeen yksin tulleet pakolaisnuoret matkalla aikuisuuteen
Pro gradu
Tampereen yliopisto
Sosiaaliantropologia
Huhtikuu 2021

Tämä tutkielma käsittelee Suomeen alaikäisinä ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina tulneiden nuorten aikuistumista. Siinä kysytään, millaiseksi siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen muodostuu pakolaisuuden kontekstissa. Lisäksi selvitetään, millaista on kasvaa aikuiseksi Suomessa ilman läsnä olevaa omaa perhettä. Keskiössä ovat nuorten omat kuvaukset ja käsitykset aikuistumisesta. Tarkastelu ei rajoitu vain siirtymävaiheeseen alaikäisestä täysi-ikäiseksi, vaan katsoo aikuistumista laajemmasta perspektiivistä.

Teoreettisena viitekehysenä toimivat iän merkityksiä ja siirtymiä tarkasteleva antropologinen ja nuoriso-tutkimus. Keskeisenä teoreettisena työkaluna toimii siirtymien välivaihetta kuvaava liminaalisuuden käsite. Kyseessä on etnografia, jonka kenttätyö toteutettiin pääosin vuoden 2015 aikana. Aineisto koostuu kahdeksan yksintulleen nuoren haastatteluista, osallistuvasta havainnoinnista perheryhmäkodilla, sekä kenttäpäiväkirjasta. Kaikki informantit olivat haastatteluhetkellä jo oleskeluluvan saaneita, eikä kukaan heistä ollut saanut perhettään Suomeen. He olivat iältään 15–24-vuotiaita, ja kaksi heistä oli vielä alaikäisiä. Analyysissa on hyödynnetty sisällönanalyysejä ja eri aineistojen ristiinluentaa.

Tiukka jako alaikäisiin ja täysi-ikäisiin leimaa yksintulleiden nuorten elämää monin tavoin. Kun he saapuvat Suomeen, heitä kohdellaan ensin suojelua tarvitsevinä lapsina, mutta heti 18-vuotiaana koittaa lain edessä aikuisuus. Silloin päävastuu omien asioiden hoitamisesta siirtyy nuorelle itselleen. Myös perheenyhdistäminen muuttuu entistä hankalammaksi, ja usein käytännössä mahdottomaksi. Kukaan ei kuitenkaan kasva aikuiseksi yhdessä yössä. Aikuistumisen olosuhteita, sosiaalisia suhteita ja nuorten aikuistumiseen liittyviä ajatuksia tarkastelemalla selvitetään, millaisia merkityksiä aikuisuus saa eri konteksteissa. Täysin toisenlaisista taustoista tulneiden nuorten tilanteita ei voida kokonaisvaltaisesti ymmärtää, ellei myös suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevia ikään ja aikuistumiseen liittyviä malleja, kuten omillaan pärjäämisen ihannetta, aseteta kriittiseen tarkasteluun.

Tutkielman tulosten perusteella yksintulleiden nuorten elämää näyttää leimaavan paitsi pakotettu siirtymä maasta toiseen, myös pakotettu siirtymä aikuisuuteen. Taustalla vaikuttavat monet nuorista itsestään riippumattomat tekijät. Pakolaisuuden kontekstissa heidän on pärjätäkseen ollut pakko oppia kantamaan vastuuta itsestään ja muista. Suomessa täysi-ikäistyminen tuo mukanaan paitsi juridisen aikuisuuden, myös kokonaisvaltaisemmat vastuut kuin Suomessa varttuneilla tai perheensä kanssa asuvilla ikätovereilla. Vastuu aikuisuuden tunnusmerkkinä korostui myös informanttien omilla kuvauksissa. Vaikka monet yksintulleet nuoret täyttävät perinteiset aikuistumisen merkkipaaluut Suomessa varttuneita ikätovereitaan aiemmin, ei elämä liminaalissa välttämättä tule päätökseen. Vailla perhettään elävät pakolaisnuoret ovat monitasoisissa marginaaleissa paitsi suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan, usein myös toisiin nuoriin ja paikallisiin diasporisiin yhteisöihin. Liminaalit siirtymät voivat kuitenkin mahdollistaa myös oman aikuisuuden ja siihen liittyvien valintojen uudelleen neuvottelua.

Avainsanat: yksintulleet, pakolaisnuoret, siirtymät, aikuistuminen, liminaalisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1.	Johdanto	1
2.	Yksin Suomeen ja aikuiseksi	5
2.1.	Alaikäisenä ilman huoltajaa saapuvat turvapaikanhakijat	6
2.2.	Tutkimuksen tausta ja rajaukset	9
2.3.	Katsaus yksintulleita käsittelevään tutkimukseen	13
3.	Metodologia ja tutkimusprosessi	15
3.1.	Etnografia monipuolisen tiedon mahdollistajana.....	15
3.2.	Suunnistamista ja sattumia – kenttätöitä nuorten parissa.....	18
3.3.	Informantit ja aineiston kuvaus	22
3.4.	Tutkimuksen valinnoista ja etiikasta	25
3.5.	Analyysi	28
4.	Maasta toiseen, lapsesta aikuiseksi – teoreettinen viitekehys	30
4.1.	Nuoruus siirtymänä.....	31
4.1.1.	Monitulkintainen aikuisuus.....	31
4.1.2.	Siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen osana elämäntulkintaa	34
4.2.	Pakolaisuus siirtymänä.....	38
4.2.1.	Lapsesta aikuiseksi pakolaisuuden kontekstissa.....	38
4.2.2.	Ylirajainen arki.....	41
4.3.	Rituaalit ja liminaalisuus – antropologinen näkökulma siirtymiin.....	43
5.	Arki ja olosuhteet Suomessa	48
5.1.	Sopeutumista Suomeen	48
5.2.	Yksin yksiössä	53
5.3.	”Suomessa ikä merkitsee paljon” – institutionaalinen ja juridinen aikuisuus.....	55
5.4.	Suomalainen nuoruus yksintulleiden nuorten silmin	57
6.	Sosiaaliset suhteet ja verkostot	60
6.1.	Paikalliset	60
6.1.1.	”Miksi toi on tullut tänne?” – arkiset kohtaamiset, eronteot ja rasismi	60
6.1.2.	Varaäitejä ja vankiloita – suhteet ammattilaisiin ja viranomaisiin	64
6.1.3.	”Hänen perhe ei ole täällä ja siksi hän tekee mitä haluaa” – suhteet diasporisiin yhteisöihin ja Suomessa asuviin sukulaisiin	66

6.1.4. Ystävien kesken yksinäiset – nuorten keskinäiset suhteet	72
6.2. Ylirajaiset	77
6.2.1. Tyhjä paikka elämässä – poissa oleva, mutta tärkeä perhe	77
6.2.2. Verkostot, lojaliteetit ja ylirajainen muisti.....	83
7. Aikuistumisen reunaehdot	84
7.1. Aikuisuuden kulttuuriset ja kontekstuaaliset ulottuvuudet	85
7.2. Aikuistumisriittejä ja -symboliikkaa	87
7.3. Itsenäistyminen, omillaan pärjääminen ja vastuu	91
7.4. Uskonto tiennäyttäjänä	93
7.5. Pakomatalla aikuiseksi	96
8. Liminaalit siirtymät aikuisuuteen	103
8.1. Lapsia, nuoria vai aikuisia?.....	103
8.2. Olosuhteiden, yhteiskunnan rakenteiden ja eletyn elämän vaikutukset	106
8.3. Neuvottelua aikuisuudesta	109
8.4. Monitasoiset ja -tulkintaiset siirtymät	113
9. Johtopäätökset	117
LÄHTEET	122
MEDIALÄHTEET	134
PAINAMATTOMAT LÄHTEET	134
LIITE 1	135
LIITE 2	136

1. Johdanto

Tämä tutkielma avaa uusia näkökulmia toistaiseksi vähän tutkittuun, mutta merkittäväksi tunnistet- tuun vaiheeseen Suomeen alaikäisinä turvapaikanhakijoina yksin saapuneiden nuorten elämässä – siirtymään lapsuudesta aikuisuuteen. Tarkastelu ei rajoitu pelkästään nivelvaiheeseen, jossa alaikäi- nen muuttuu lain edessä täysi-ikäiseksi, vaan ottaa huomioon laajemman perspektiivin, jossa siir- tymä lapsuudesta aikuisuuteen limittyy pakolaisuuden kontekstissa tapahtuvaan pakotettuun siir- tymään maasta ja kulttuurista toiseen (vrt. Sirriyeh 2013). Oma näkökulmani on ensisijaisesti antro- pologinen ja nuorisotutkimuksellinen. Taustalla vaikuttaa transnationaali teoria, joka huomioi ih- misten suhteet, lojaliteetit ja monipaikkaiset identiteetit yli valtiollisten ja kulttuuristen rajojen. Ky- seessä on etnografia, ja aineisto on kerätty kenttätyön tuloksena. Sekä aiheenvalintaan, että koko tutkimusprosessiin on vaikuttanut työhistoriani yksintulleiden lasten ja nuorten parissa. Heidän elä- määnsä ja arkeensa tutustuminen monesta eri positiosta on tuottanut aineiston, joka on uskoakseni rikas ja monitasoinen.

Vaikka yksintulleiden lasten ja nuorten määrä Suomessa on melko marginaalinen, on ilmiö herättä- nyt paljon huomiota. Julkisissa keskusteluissa ja medioiden välittämässä representaatioissa yksintul- leista korostuvat usein uhri- ja uhkadiskurssit (Kuusisto & Tuominen 2019, 187). Niissä heidät esite- tään joko haavoittuvina, suojelua tarvitsevina lapsina, tai toisaalta ”ankkurilapsina” ja potentiaali- sina terroristeina. Ilmiö onkin ollut monenlaisen politikoinnin kohteena. Vähemmän on kiinnitetty huomiota yksintulleiden lasten ja nuorten moninaisiin taustoihin tai siihen, mitä nuoret itse ajatte- levat elämästään. Osin tähän tiedon tarpeeseen on viime vuosina jo tutkimuskentällä vastattu. Yk- sintulleista ja heitä koskevista käytännöistä on tuotettu tutkimusta, selvityksiä ja politiikkasuosituk- sia niin Suomen, Pohjoismaiden kuin Euroopan tasolla.¹ Joissakin tutkimuksissa nuorten omat koke- mukset on nostettu keskiöön (esim. Kauko 2018; Kaukko 2015). Myös vastaanottojärjestelmä, lähes mahdottomaksi tehty perheenyhdistäminen, sekä nuorille myönnetyt lyhyet oleskeluluvat on otettu kriittiseen tarkasteluun (Honkasalo & Maiche & Onodera & Peltola & Suurpää 2017; Kuusisto-Arpo- nen 2016). Jossain määrin tutkimuksissa tuotettu tieto on saanut Suomessa aikaan jo myös konk- reettisia parannuksia, kuten nuorille täysi-ikäistymisen jälkeen tarjottavien kotoutumislain mukai- sen jälkihuollon ikärajan noston 25 vuoteen ja palveluiden laajenemisen yhä useampiin kuntiin (ks.

---

¹ Ks. esim. CAGE (2015–2019), TRUST-tutkimushanke (2016–2018) ja EMN (2020 & 2018).

TEM 2020; Lepola 2019). Myös esimerkiksi edustajajärjestelmää ja traumahoitoa on vuosien saatossa kehitetty (Peltonen & Kangaslampi 2019; Lepola 2012).

Suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevat, yksintulleiden nuorten elämään keskeisesti vaikuttavat ajatus- ja toimintamallit on tunnustettu joiltain osin ongelmallisiksi (esim. Björklund 2014), mutta niiden kulttuurisidonnaisuutta ei ole juurikaan nostettu tarkastelun keskiöön. Yksi esimerkki tästä ovat suomalaisille usein kyseenalaistamattomana osana aikuistumisen prosessia näyttäytyvät itsenäistyminen ja omillaan pärjääminen. Erilaisten institutionaalisten, sosiaalisten ja kulttuuristen rakenteiden vaikutusten tunnistamiseksi ja nuorten näkökulman tunnustamiseksi kaivataankin vielä lisää tutkimusta (Kauko & Kauhanen 2020). Toivon, että oma tutkimukseni osaltaan vastaa tähän tiedon tuottamisen tarpeeseen.

Olen lähtenyt selvittämään, mitä täysin toisenlaisista taustoista, yhteiskunnista ja olosuhteista Suomeen saapuneet nuoret ajattelevat aikuistumisesta, ja millaisina normatiiviset aikuistumiseen liitetyt ajattelumallit heille näyttäytyvät. Olen kiinnostunut siitä, miten kokemukset lähtömaista ja pakomatkalta, ja toisaalta olosuhteet Suomessa, vaikuttavat siirtymään lapsuudesta aikuisuuteen. Tarkastelussa olen huomionut yksintulleiden nuorten sosiaaliset suhteet ja verkostot, jotka kurottavat Suomen maantieteellisten rajojen ulkopuolelle ja osaltaan muovaavat aikuistumisen polkuja. Tämä on tärkeää siksi, että pelkästään Suomen kontekstiin keskittyvä ja täällä vallitsevat käytännöt itsensä selvyyskinä ottava näkökulma jättää usein liian vähälle huomiolle sen, mitä muualta tulleiden nuorten kokemusten ja valintojen taustalla on. Tutkimuksellani pyrin lisäämään ymmärrystä yksintulleiden nuorten elämästä ja arjesta, sekä heidän vuorovaikutuksestaan suomalaisen yhteiskunnan kanssa. On myös hyvä tunnistaa kulttuurisia diskursseja ja kansalliseen kontekstiin kiinnittyviä normatiivisia oletuksia, joilla on vaikutusta siihen, miten yksintulleiden ilmiö sekä lasten ja nuorten erityistarpeet ja heitä koskevat arkiset käytännöt tulkitaan.

Olen työskennellyt sosiaaliohjaajana alaikäisenä yksintulleiden lasten ja nuorten parissa vuodesta 2008, ja siitä lähtien seurannut tiiviisti heidän tilanteitaan ja elämänsä kulkuaan. Sitä ennen työskentelin hetken myös aikuisten vastaanottokeskuksessa. Työ pakolaistaustaisten ihmisten parissa vaikutti osaltaan päätökseeni lähteä opiskelemaan sosiaaliantropologiaa ja syventämään käsitystäni siitä, miten erilaisista kulttuureista ja taustoista tulevat ihmiset kokevat maailmaa. Halu ymmärtää paremmin yksintulleiden lasten ja nuorten kokemuksia saattoi minut myös tutkimusteemani äärelle,

alun perin miettiessäni aihetta kandidaatin tutkielmalle syksyllä 2012. Tänä aikana on ehtinyt tapahtua paljon. Eurooppaan saapui vuosien 2015 ja 2016 aikana omana elinaikanani ennen näkemätön määrä turvaa hakevia ihmisiä. Muuttunut tilanne vaikutti myös yksintulleita turvapaikanhakijoita ja jo oleskeluluvan saaneita lapsia ja nuoria koskevaan lainsäädäntöön. Kun hakijoita on paljon, lain tulkinta kiristyy ja uusia hallinnollisia menettelyjä otetaan käyttöön (Kuusisto-Arponen 2016, 102). Viimeisen vuoden aikana puolestaan koronaviruspandemia on hetkellisesti lähes pysäyttänyt ihmisten liikkeen. Onneksi muuttuvat tilanteet tuovat aina mukanaan myös jotain hyvää. Kiinnostus yksin turvaa hakevia lapsia ja nuoria kohtaan on kasvanut, ja sitä myöten myös tutkittu tieto lisääntynyt. Aloittaessani tutkimusprosessia etenkin suomalaista akateemista tutkimusta aihepiiristä oli vielä verrattaen vähän, mutta nyttemmin yksintulleisiin liittyen on Suomessa toteutettu merkittävää tutkimusrahoitusta saaneita hankkeita.

Tutkielma ei pyri olemaan kattava esitys nuorten tilanteesta, vaan kulkee kappaleen matkaa rinnalla ja kuvaa sitä kautta yksintulleiden ilmiön vähemmän tutkittua puolta. Se kuvaa, millaista on aikuis-tua Suomessa ilman läsnä olevaa omaa perhettä. Valtaosa pakolaisia ja turvapaikanhakijoita käsittelevästä tutkimuksesta on jakautunut joko aikuisten tai alaikäisten lasten tutkimiseen, vaikka ikää suhteellisesta näkökulmasta tarkastelevan tutkimuksen piirissä tällaiset kaksijakoiset, elämänvaiheet tarkasti rajattuina esittävät luokittelut onkin kyseenalaistettu (Sirriyeh 2010, 213; vrt. Kaukko & Wernesjö 2017, 17). Myös yksintulleita käsittelevissä tutkimuksissa ja raporteissa huomio kiinnit-tyy usein alaikäisiin, sillä lapsuus on ilmiötä keskeisesti jäsentävä kategoria.

Alaikäisyyden ja täysi-ikäisyyden kategorioiden rajat ylittävää tai yksintulleiden tilannetta pidem-mällä perspektiivillä tarkastelevaa tutkimusta on toistaiseksi tehty vähemmän. Muutos alaikäisestä täysi-ikäiseksi vaikuttaa kuitenkin merkittävästi nuorten elämään. Viime vuosina onkin alettu kiin-nittää enemmän huomiota myös aikuistuneiden yksintulleiden tilanteeseen ja tunnistettu siirtymä alaikäisestä täysi-ikäiseksi nuorten elämään ja olosuhteisiin vaikuttavaksi muutokseksi, josta tulisi tuottaa lisää tutkimustietoa niin Suomessa kuin kansainvälisesti (Sirriyeh & Ní Raghallaigh 2018; Björklund 2015; Heikkilä 2014; UNHCR 2014). Tätä aihepiiriä kohtaan onkin ollut kasvavaa kiinnos-tusta niin tutkimuksen (esim. Allsopp & Chase 2017) kuin politiikan kentällä. Esimerkiksi Euroopan Unionin jäsenvaltioissa täysi-ikäistymisen mukanaan tuomat muutokset on tunnistettu ongelmalli-siksi (EMN 2018; Council of Europe 2011), sillä eri jäsenvaltioiden ja jopa Pohjoismaiden välillä val-

litsee kirjavia käytäntöjä täysi-ikäistyvien yksintulleiden suhteen. Usein heidän oikeutensa eivät toteudu edes siinä määrin kuin Suomessa (The Independent 2020; Ruiz Mosquera & Palma García & Vives González 2019; Björklund 2015, 53–55).

Tutkielmani valottaa näkökulmia niihin erityispiirteisiin, joita pakolaisuuden kontekstissa tapahtuvaan siirtymään lapsuudesta aikuisuuteen liittyy. Huomio ei ole politiikassa, palvelujärjestelmissä tai oikeuksien toteutumisessa, vaan keskiössä ovat aikuistumiseen liittyvät kulttuuri- ja kontekstisidonnaiset seikat. Tarkastelun kohteena ovat ensisijaisesti nuorten omat kuvaukset ja kokemukset aikuistumisesta, mutta samalla kiinnitän huomiota myös yhteiskunnan rakenteisiin sekä sosiaaliin ja kulttuuriin käytäntöihin, jotka vaikuttavat aikuistumisen polkuihin. Keskeisenä teoreettisena työkaluna toimii ajatus liminaalisuudesta, jonka tausta on alun perin antropologisissa, siirtymäriittejä ja niihin liittyvää symboliikkaa tarkastelevissa tutkimuksissa (Turner 1969; Van Gennep 1909). Liminaalisuuden käsitteen avulla jäsenän nuorten elämässä tapahtuvien siirtymien merkityksiä.

Tutkielmassani kysyn, *millaiseksi siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen muodostuu pakolaisuuden kontekstissa?*

Seuraavassa luvussa määrittelen tutkimuksen rajaukset ja kerron tarkemmin Suomeen alaikäisenä yksin tulleista nuorista ja heitä koskevasta aiemmasta tutkimuksesta. Luku 3. sisältää kuvauksen tutkimuksen metodologiasta, toteuttamisesta ja siihen liittyneistä valinnoista. Luvussa 4. määrittelen käyttämäni teoreettisen viitekehyksen. Luvussa 5. kuvailen nuorten arkea ja aikuistumisen olosuhteita, ja luvussa 6. keskityn sosiaaliin suhteisiin. Luvussa 7. tarkastelen aineistoa erilaisten aikuisuuden määritelmien ja kontekstien näkökulmasta. Luku 8. toimii analyysin yhteen kokoavana luvuna, jossa määrittelen, miten liminaalisuus nuorten elämässä ja aikuistumisessa ilmenee, ja mitä se merkitsee. Luvussa 9. esitän tutkimuksen johtopäätökset.

2. Yksin Suomeen ja aikuiseksi

Alaikäisinä yksin saapuvista turvapaikanhakijoista käytetään yleensä suomeksi nimitystä yksintulleet.² Yksintulleella alaikäisellä turvapaikanhakijalla tarkoitetaan henkilöä, joka on turvapaikkaa haikiessaan alle 18-vuotias ja saapuu maahan joko täysin yksin tai sellaisen henkilön seurassa, joka ei ole hänen vanhempansa, virallinen huoltajansa, tai jonka huoltajuudesta ei ole riittävä näyttöä (EMN 2019, 23.) Suomeen alaikäisenä yksin saapuneiden turvapaikanhakijoiden määrät ovat vaihdelleet viimeisten vajaan parinkymmenen vuoden aikana keskimäärin noin sadasta pariin sataan hakijaan vuodessa. Poikkeuksellisia olivat vuosi 2008, jolloin hakemuksen jätti 706 hakijaa, sekä vuosi 2015, jolloin Eurooppaan saapuneen suuren turvaa hakevien ihmisten joukon mukana myös Suomeen saapui 3024 alaikäistä yksintullutta turvapaikanhakijaa. Tämän huippuvuoden jälkeen hakijamäärät ovat laskeneet jyrkästi palaten noudattelemaan samaa tasoa kuin aiemmin. Esimerkiksi vuonna 2020 hakemuksia jätettiin 146, ja tänä vuonna tähän mennessä vasta 3. (Migri 2021a&b.) Vaihteluiden taustalla vaikuttavat maailmanpoliittiset tilanteet, sodat ja katastrofit, kansallisvaltioiden hallinnan mekanismit, ja viimeisen vuoden aikana myös koronaviruspandemia. Pakkomuutot ja turvaa hakevien ihmisten liike eivät kuitenkaan ole loppumassa.

Maailmassa on tällä hetkellä enemmän sotaa ja konflikteja pakenevia ihmisiä kuin kertaakaan sitten toisen maailmansodan, ja heistä lähes puolet on alaikäisiä (UNHCR 2019; Lyytinen 2019). Vuonna 2019 maailmassa 25 000 alaikäistä jätti yksin turvapaikkahakemuksen, ja maailman pakolaisväestöstä heitä oli tämän lisäksi 153 300. Todellisuudessa luvut ovat kuitenkin paljon korkeampia, sillä kaikki maat eivät rekisteröi tietoja yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista erikseen. (UNHCR 2019, 46.) Liian vähän julkisessa keskustelussa esillä ollut teema ovat lapset ja nuoret, jotka katoavat matkan varrella tai Eurooppaan saavuttuaan. Vuosina 2014–2017 peräti 30 000 hiljattain Eurooppaan saapunutta, lähtömaiden väkivaltaa ja köyhyyttä pakenevaa alaikäistä raportoitiin kadonneiksi. Yksintulleiden katoamiset ovat usein aliraportoituja. Nämä lapset ja nuoret ovat suuressa vaarassa joutua monenlaisen, kuten seksuaalisen tai työperäisen, hyväksikäytön kohteeksi. (Missing Children Europe 2019.)

---

² Sekä yhteen että erikseen kirjoitettua muotoa käytetään. Tässä tutkielmassa käytän termiä ”yksintulleet” viitatessani alaikäisenä ilman huoltajaa turvapaikkaa hakeneisiin, sekä tutkimukseni kontekstissa myös täysi-ikäisiin nuoriin, joilla on tausta yksintulleena turvapaikanhakijana. Englanniksi yksintulleista käytetään muun muassa termejä ”unaccompanied minors” tai ”UASC”, joka viittaa sanoihin ”unaccompanied and/or separated children”, tai ”URM” eli ”unaccompanied refugee minors”.

Historiallisessa katsannossa maanpakolaisuus ja muuttoliikkeet eivät ole pelkästään postmodernin ajan ilmiöitä. Toisen maailmansodan jälkeen muuttoliikkeiden muodot ovat kuitenkin muuttuneet ja niihin kohdistuva hallinta kiristynyt. Samalla kun hyödykkeet, ideat ja rahavirrat liikkuvat yhä vapaammin, kontrolloidaan ihmisten liikettä yhä tiukemmin. (Malkki 2012, Spellman 2008.) Myöskään yksin matkustavien ja huoltajistaan eroon joutuneiden, turvaa hakevien lasten ilmiö ei ole uusi (Kohli 2006a, 1). Suomeenkin saapui jo ensimmäisen maailmansodan jälkimainingeissa noin 2200 saksalaista sotilasta, ja toisen maailmansodan aikana puolestaan suomalaisia lapsia lähetettiin sotalapsiksi Ruotsiin ja Tanskaan yhteensä noin 80 000. Kaiken kaikkiaan 1900-luvun alkupuoliskon aikana lähetettiin tuhansittain eurooppalaisia lapsia pakoon sotia ja epävakaita olosuhteita eri puolille Eurooppaa ja Yhdysvaltoja. (Salminen 2007, 6; 10–17.) Nykyisessä mielessä turvapaikkaa hakevia yksintulleita lapsia ja nuoria alkoi saapua Suomeen 1980-luvun lopulla, ja merkittävämmässä määrin 1990-luvulta lähtien (Lepola 2012, 9). Suomalaisten sotalasten historiasta kirjoittanut Heikki Salminen (2007) huomauttaa, että esimerkiksi Suomen Pelastakaa lapset ja Punainen Risti torjuivat aikoinaan ajatuksen lapsien siirroista Suomeen sisällissodassa olleen entisen Jugoslavian alueelta, vaikka täällä olisikin ollut valmiutta vastaanottaa heitä. Koko perheen hyvinvointia pidettiin tärkeämpänä kuin sen yksittäisen jäsenen, eikä lapsia haluttu erottaa vanhemmistaan tai omasta kulttuuristaan. Päätöksen taustalla olivat Salmisen mukaan myös suomalaisten sotalasten kokemukset. Salminen toteaa YK:n soveltavan periaatetta pitää pakolaisperheet yhdessä. (Em. 19–20.) Tämän päivän perheenyhdistämiskäytännöissä nämä periaatteet eivät näyttäisi kuitenkaan enää olevan etusijalla.

Tässä tutkielmassa keskitytään tarkastelemaan jo oleskeluluvan saaneita yksintulleita nuoria, joten olen rajannut esimerkiksi kielteiseen turvapaikkapäätökseen liittyvät teemat pois. Viime vuosina epävarmuus oleskelulupien ja etenkin niiden jatkon suhteen on kuitenkin lisääntynyt myös alaikäisenä yksintulleilla, ja ikään liittyy ylipäätään paljon teemoja, jotka ansaitsisivat tulla vielä paremmin selvitetyiksi. Mahdollisia jatkotutkimusaiheita pohdin tutkielman loppuun.

2.1. Alaikäisenä ilman huoltajaa saapuvat turvapaikanhakijat

Valtaosa alaikäisenä yksin turvapaikkaa hakevista henkilöistä saapuu Suomeen täysi-ikäisen kynnyksellä, 15–17-vuotiaina (Migri 2021a&b; Björklund 2014, 62; Alanko & Marttinen & Mustonen 2011, 11). Eniten alaikäisiä yksintulleita lapsia ja nuoria on vuosien saatossa saapunut Lähi-Idän ja Afrikan

maista. Aiemmin suurin ryhmä olivat somalialaiset. Esimerkiksi vuonna 2015 valtaosa oli taustaltaan afgaaneja, ja vuonna 2020 puolestaan irakilaisia. (Migri 2021a&b, EMN 2019). Koska alaikäinen ei voi itsenäisesti päättää kaikista asioistaan, määrätään hänelle edustaja, jonka tehtävä on hoitaa huoltajan puhevaltaa Suomessa. Edustajan tehtävänä on varmistaa lapsen edun toteutuminen häntä koskeissa viranomaispäätöksissä ja auttaa virallisten asioiden hoitamisessa, kuten oleskeluluvan ja kotikunnan saamisessa. (Lepola 2012, 8.) Perheenyhdistämiskäytäntöjen kiristyttyä edustajan rooli on korostunut. Tehtävä voi olla ajoittain hyvinkin vaativa, ja sen hoitaminen edellyttää erityisosaamista ja laajaa ymmärrystä muun muassa turvapaikkajärjestelmästä ja lapsen edun toteutumisesta oikeusprosesseissa. Vuosien 2015–2016 suuresta hakijamäärästä johtuen kokeneita edustajia ei ollut riittävästi saatavilla, ja tämän vuoksi ilmeni joitakin puutteita alaikäisten edunvalvonnan toteutumisessa. Nykyään edustajien kouluttamiseen on kiinnitetty entistä enemmän huomioita. (Tähti 2021³; ks. myös YLE 2019.)

Alaikäiset majoitetaan turvapaikkahakemuksen käsittelyn ajaksi usein ensin hetkeksi transit-yksikköön, josta heidät ohjataan eri puolilla maata sijaitseviin ryhmäkoteihin. 16–17-vuotiaat on mahdollista majoittaa myös tukiasuntoihin tai kansanopistoihin. Toistaiseksi valtaosalle Suomesta turvapaikkaa hakevista alaikäisistä on myönnetty oleskelulupa. Taustalla vaikuttavat lapsen edun ja haavoittuvuuden näkökulmat. Myönteisen oleskelulupapäätöksen jälkeen alaikäiset siirretään asumaan ryhmäkodeista useimmiten perheryhmäkotiin tai tukiasumisyksikköön, mutta myös niin sanottu yksityismajoitus on joskus mahdollinen, mikäli lapsella on Suomessa läheisiä sukulaisia, jotka voivat hänet majoittaa. Uudempana majoitusmuotona on perhehoito muiden kuin sukulaisten luona, mutta tämä joissakin toisissa Euroopan maissa laajemmin käytössä oleva asumismuoto on Suomessa toistaiseksi ollut vielä hyvin vähäistä. (Pelastakaa lapset 2021; TEM 2014; Lepola 2012.) Alaikäisiä sijoitetaan eri asumisyksiköihin esimerkiksi paikkatilanteen mukaan, ja usein ne sijaitsevat eri paikkakunnilla ympäri Suomea, joten alaikäinen voi joutua muuttamaan useaan kertaan. Tällöin myös edustaja saattaa vaihtua. Tilanteeseen on pyritty kiinnittämään viime vuosina enemmän huomiota lapsen edun toteutumisen ja verkostojen pysyvyyden kannalta.

Enemmistö alaikäisistä asuu edelleen alaikäisyksiköissä. Niitä ei kuitenkaan alun perin suunniteltu pitkäaikaiseen asumiseen, vaan ajatuksena oli, että ainakin osa lapsista saa perheensä Suomeen

---

³ Sosiaalityöntekijä Päivikki Tähti, henkilökohtainen tiedonanto sähköpostitse 23.4.2021.

(Kuusisto-Arponen 2016, 108). Tilanne on nykyään valtaosan kohdalla kuitenkin se, että alaikäisyksiköissä asutaan täysi-ikäistymiseen saakka, koska perheet eivät yleensä pääse Suomeen. Asumisoikeus alaikäisyksikössä päättyy nuoren täyttäessä 18-vuotta, samoin edustajuus. Tämän jälkeen oleskeluluvan saaneille yksintulleille on kotoutumislain perusteella mahdollista järjestää jälkihuollon tukea siihen saakka. Aiemmin jälkihuoltoa oli mahdollista saada vain 21-vuotiaaksi, mutta 15.7.2020 lähtien kotoutumislain mukaisen jälkihuollon ikäraja nousi noudattamaan lastensuojelun jälkihuollon yläikärajaa, joka nostettiin jo aiemmin samana vuonna 25 vuoteen (TEM 2020). Aiemmin läheskään kaikki kunnat eivät järjestäneet kotoutumislain mukaista jälkihuoltoa, mutta tilanne on parantunut viime vuosina, vaikkakin käytännöt ovat osin edelleen kirjavia (ks. Lepola 2019; vrt. Berschewsky 2016). Jälkihuollon tehtäväkenttä on laaja. Nuorelle voidaan tarjota monimuotoista tukea ja ohjausta esimerkiksi oman taloudenpidon opetteluun, koulutuspolun löytämiseen tai Migrin päätöksistä valittamiseen. Jotta nuorten eri puolilla Suomea saama palvelu olisi tasalaatuisempaa, kehittämistä tarvitaan edelleen.

Useat hallitukset ovat kiristäneet perheenyhdistämiseen liittyviä lakeja ja käytäntöjä 2010-luvulla, ja tiukan laintulkinnan seurauksena yksin tulleiden lasten ja nuorten perheenjäsenille on tehty valtaosin kielteisiä päätöksiä. Viimeisimpien, vuonna 2016 tehtyjen kiristysten jälkeen perheenjäsenien Suomeen saamisesta on tullut äärimmäisen vaikeaa, ja silloin astui voimaan myös alaikäisiä koskeva toimeentuloedellytys. Sitä ei kuitenkaan edellytetä, mikäli oleskelulupahakemus perhesiteen perusteella on jätetty kolmen kuukauden kuluessa perheenkokoajan turvapaikkapäätöksen tiedoksisaannista. (Pakolaisneuvonta 2021; Ulkomaalaislaki 301/2004, 114 §.) Mikäli nuori ehtii täyttää hakuprosessin aikana 18 vuotta, on mahdollista saada perhe Suomeen vain poikkeustapauksessa (TEM 2014, 23). Alaikäisten kohdalla toimeentuloedellytyksestä on yleensä poikettu. Aiemmin ulkomaalaislaki edellytti, että perheenkokoaja on alle 18-vuotias päätöksentekopäivänä, mutta nykyään riittää, että hakemus on jätetty alaikäisenä. (Tähti 2021.)

Suomessa oleva perheenkokoaja ei voi enää itse jättää hakemusta, vaan perheen täytyy hakeutua lähimpään Suomen lähetystöön jättämään hakemus (TEM 2014, 23). Suomella ei ole omaa lähetystöä maissa, joissa valtaosa alaikäisinä yksintulleiden perheistä oleskelee, joten hakemuksen jättäminen edellyttäisi usein pitkää ja vaarallista matkaa toiseen maahan. Prosessi vaatii paitsi aikaa, myös rahaa. Ensin pitää hankkia viisumit ja muut vaadittavat asiakirjat. Matka ja oleskelu maassa, jossa lähetystö on, pitää kustantaa itse. Tilanteesta aiheutuu paljon huolta ja painetta sekä Suomessa

olevalle nuorelle, että perheelle. Tilaisuutta ei haluta jättää käyttämättä, mutta toisaalta riskit saattavat olla niin suuret, ettei niitä ole mahdollista ottaa. Läheskään kaikkien yksintulleiden perheitä ei löydy hakemusten käsittelyn edellyttämiä asiakirjoja. Näissä tilanteissa nuorta auttavien edustajan, sosiaalityöntekijän ja muiden häntä tukevien ammattilaisten erityisosaaminen on paikallaan, jotta hänen oikeutensa toteutuisivat. Yhä useammin joudutaan myös perustelemaan nuorelle, miksei ehkä koko prosessiin kannata ryhtyä sen riskien ja haittojen ollessa paljon onnistumismahdollisuuksia suuremmat.

Kiristyneiden vaatimusten seurauksena käytäntö suosii varakkaampia perheitä, joilla on ylipäättään mahdollisuuksia prosessin toteuttamiseen. Hakemuksen jättövaiheessa vaaditaan biometrisiä tunnisteita, ja tarvittaessa käytetään myös DNA-testausta perhesiteen selvittämiseksi. Hakemusten käsittelyajat ovat venyneet ajoittain kohtuuttoman pitkiksi, millä on ratkaiseva merkitys etenkin silloin, jos perheenkokoajana oleva nuori ehtii sillä välin täysi-ikäistyä. (Pakolaisneuvonta 2021; TEM 2014). Edellä mainituista seikoista johtuen perheenyhdistämisten määrä onkin merkittävästi laskeutunut, ja niihin liittyy kaiken kaikkiaan hyvin paljon epämääräistä ja arveluttavaa muun muassa lapsen oikeuksien näkökulmasta (ks. Tapaninen & Halme-Tuomisaari & Kankaanpää 2019; Kuusisto-Arponen 2016). Nykyään alaikäisenä saapuneet yksintulleet jatkavat siis elämäänsä Suomessa lähes aina vailla perhettään. Vuoden 2015 jälkimainingeissa on ilmennyt muitakin muuttuneita käytäntöjä ja epämääräisiä tilanteita, muun muassa oleskelulupien suhteen (ks. luku 4.2.1.).

2.2. Tutkimuksen tausta ja rajaukset

Tutkimieni nuorten ensimmäisiä vuosia Suomessa kuvastaa kaksijakoisuus. Ensin alaikäisinä valtio ottaa heistä vastuun lapsen edun nimissä. Täysi-ikäisyyden koittaessa asema muuttuu. Suomessa täysi-ikäisyys saavutetaan lain mukaan 18-vuotiaana, ja tämä raja määrittää uudelleen yksilön aseman niin suhteessa lakiin kuin suomalaisen yhteiskunnan käytäntöihin. Silloin riippuu muun muassa asuinkunnasta, millaisia jatkopolkuja yksintulleelle nuorelle tarjoutuu. Myös virallinen ikä – toisinaan kyseenalaisin ikätestein todennettu (ks. Tapaninen 2019) – sekä oleskeluluvan saaminen vaikuttavat yksintulleiden nuorten oikeuksiin ja tilanteisiin. Jaottelu alaikäisten ja täysi-ikäisten yksintulleiden käsittelemiseen toisistaan erillisinä ryhminä heijastelee turvapaikan kaltaisten instituutioi-

den yhteyttä kansallisvaltioiden valtaa korostavaan ajatteluun. Alaikäisyys ja täysi-ikäisyys muodostavat kategoriat, joilla on keskeinen merkitys turvapaikkaprosessin oikeutuksessa. Nuorten omissa lähtökulttuureissa iän määritykset ja lapsuuden ja aikuisuuden kokeminen saattavat jäsentyä toisella logiikalla (ks. esim. Lewis 2014, 15–37), ja ne saavat erilaisia merkityksiä myös riippuen nuorten sosiaalisista, kulttuurisista ja poliittisista olosuhteista (Sirriyeh 2013, 10).

Siirtymä alaikäisestä täysi-ikäiseksi tapahtuu olosuhteissa, joita sävyttävät turvapaikkaprosessi ja uuden yhteiskunnan pelisääntöjen opettelu. Suomessa nuorille asetetaan vaatimuksia esimerkiksi suomen kielen oppimisen ja kotoutumisen suhteen (Björklund 2014, 39). Lisäksi heitä kannustetaan itsenäiseen ja individualistiseen elämään, joka poikkeaa yhteisöllisemmistä ajattelutavoista, jotka ovat vallitsevia valtaosassa niistä maista, joista yksintulleet ovat lähtöisin (em. 62). Nuorten odotetaan lyhyessä ajassa omaksuvan paitsi paikallisen kielen, koulumaailman käytännöt ja toimintakulttuurin, myös uudenlaisia ajattelutapoja ja odotuksia, joita heihin kohdistetaan, sekä sääntöjä, joiden noudattamiseen veloitetaan. Vaikka lapset ja nuoret ovat usein aikuisia nopeampia omaksumaan uutta kieltä ja ympäröivän yhteiskunnan koodistoja, aiheuttavat nopeat muutokset myös vastareaktioita. Käytännössä tämä voi ilmetä esimerkiksi nuoren haluttomuutena paljastaa omia suunnitelmiaan viranomaisille, tai kertoa avoimesti menneisyydestään, matkareitistään tai rasismikokemuksistaan. Nuoret omaksuvatkin usein niin sanotun vaikenemisen strategian (em. 57–61; vrt. Juntunen 2012), mikä heijastuu myös nuorten halukkuuteen olla tutkimuksen kohteena ja siihen, mistä asioista he haluavat ja voivat puhua.

Kaiken kaikkiaan elämää leimaa muutaman vuoden sisällä Suomeen saapumisesta sarja hyvin konkreettisia siirtymiä: matka Suomeen, muutto eri vastaanottoyksiköistä ja paikkakunnilta toisille, koulun ja opetusryhmien muutokset, siirtymä alaikäisestä täysi-ikäiseksi, muutto alaikäisyksiköstä itsenäiseen asumiseen. Siirtymän käsite toimii tutkimuksessani ajattelua jäsentävänä kehyksenä elämänvaiheen ja olosuhteiden kuvaamisessa, joissa alaikäisistä yksintulleista tulee Suomessa asuvia aikuisia, ja usein lopulta myös Suomen kansalaisia. Juuri täysi-iän kynnyksellä Suomeen saapuvat nuoret ovat eläneet valtaosan elämästään ympäristössä, jossa aikuistumiseen on liitetty toisenlaisia rituaaleja ja merkityksiä kuin yhteiskunnassa, johon he saapuvat. Kentälle lähtiessä hypoteesini oli, että aikuistumista koskevien mallien erilaisuus saattaa aiheuttaa hämmennystä nuorissa, mutta toisaalta tiedostin myös nuorten nopean kyvyn sopeutua ja tasapainoilla erilaisten vaatimusten ristipaineessa. Tutkijana huomioni kiinnittyi etenkin nuoriin eri puolilta kohdistuvien odotusten ja mallien ristiriitaisuuteen ja nuorten omiin keinoihin selviytyä niistä.

Jokaisella elämänvaiheella on vaikutusta koko elämäntulkukseen (Heinz 2009, 4). On havaittu, että maahanmuuttoikä vaikuttaa keskeisesti niin yhteiskunnalliseen asemaan uudessa maassa, sosiaalisten suhteiden muotoutumiseen, työuraan kuin kielitaitoonkin. Niin sanotun sukupolvi 1,2:n, eli 13–17-vuotiaina maahan muuttaneiden, on havaittu olevan kaikista muuttajista hankalimmassa asemassa. Erityisesti tämä koskee erilaisesta koulutuskulttuurista muuttavia. Kyky omaksua kieltä on jo nuorempina muuttaneita hitaampi, ja lisäksi monilla on vaikeuksia pärjätä koulussa. (Martikainen & Haikkola 2010, 12–14.) Tähän sukupolveen lukeutuu myös valtaosa yksintulleista. Omien havaintojen pohjalta täytyy kuitenkin huomauttaa, että huolimatta vaikeuksista valtaosa yksintulleista nuorista omaksuu yllättävän nopeasti kieltä ja uuden kulttuurin toimintatapoja. Ryhmä- ja perheryhmäkotien arjessa kommunikoidaan pääosin suomeksi. Myös koulumenestys on monella lähtökohdat huomioon ottaen hyvä, moni valmistuu ammattiin, ja enenevässä määrin on myös lukio- ja korkeakouluopintoihin tähtääviä nuoria. Saadulla tuella ja koulupolun nopealla aloituksella heti Suomeen saapumisen jälkeen on olennainen merkitys pärjäämisen kannalta.

Suomalaisen nuorisotutkimuksen kentällä vähemmistöihin kuuluvien nuorten näkökulma on ollut esillä jo pitkään. Päivi Harinen ja Leena Suurpää (2003) toteavat etnisiin vähemmistöihin määriteltujen nuorten olevan intensiivisesti monenlaisten jäsenyysneuvottelujen keskellä. He tavoittelevat omaa yhteiskunnallista ja yhteisöllistä paikkaansa sekä haastavat sosiaalista ja kulttuurista järjestystä. Harisen ja Suurpään mukaan nämä nuoret ovat monella tavalla ”tulossa ja menossa”: sekä siirtymässä lapsuudesta aikuisuuteen että sovittamassa omaa toimintaansa moninkertaisiin kulttuurisiin kehyksiin ja erilaisiin aikuisuuksiin, joiden odotukset saattavat olla myös ristiriidassa keskenään. He kamppailevat paikastaan suhteessa sekä niin sanottuun valtakulttuuriin ja sen nuoruuden ja aikuisuuden instituutioihin, että oman kulttuurinsa traditioihin ja sen aikuisiin sukupolviin. Nuorten orientoitumista tulevaisuuteen leimaa vuoropuhelu historian ja nykyisyyden, etnisen taustan ja uusien jäsenyyssehtojen välillä. (Em. 6–7.) Nämä jäsenyysneuvottelut kuvastavat hyvin myös tutkimiini nuorten siirtymää aikuisuuteen.

Tutkimukseksi tuotettu tieto rakentuu aina tutkijan omasta todellisuudesta käsin. Antropologinen näkökulma osoittaa, että näitä todellisuuksia ja siten myös tapoja nähdä ympäröivät asiat ja ilmiöt, on monia. Suomalaiseen kontekstiin ja länsimaiseen tutkimusperinteeseen paikantuvasta tutkimuksesta ei voi tehdä universaaleja yleistyksiä. Näin ollen en voi väittää, että tapani luokitella esimerkiksi nuoruutta ja aikuisuutta tai kirjoittaa ”yksintulleista” olisivat neutraaleja, saati irrallaan siitä kulttuuritaustasta, jota itse edustan. Olen kuitenkin pyrkinyt kyseenalaistamaan erilaisia luokituksia

ja tekemään näkyviksi suomalaisesta näkökulmasta helposti itsestäänselvyksinä näyttäytyviä tapoja hahmottaa kyseessä olevaa ilmiötä. Myös kentällä nuorten kanssa keskustellessani esitin heille kysymyksiä, jotka mahdollistivat erilaisten näkökulmien esiin tuomisen.

Etenkin lapsen oikeuksien näkökulmaa korostavissa näkökulmissa alaikäisistä puhutaan etupäässä lapsina. Erilaiset termit määrittävät, millaisiin positioihin henkilö asetetaan erilaisissa puhunnan konteksteissa. Vaikka lapsen edun huomioiminen on tärkeää, saattaa pelkästään lapsista puhuminen sivuuttaa joitakin toisia olennaisia näkökulmia yksintulleiden elämään ja kokemuksiin – etenkin, kun valtaosa yksintulleista on jo Suomeen saapuessaan yli 15-vuotiaita. Nuoruus on kategorioista kenties joustavin ja mahdollistaa viittaamisen yksintulleisiin luontevasti sekä ennen että jälkeen täysi-ikäisyyden luoman rajapyykin, joten käytän yleisesti termiä ”nuoret” puhuessani informanteistani. Suomessa nuorisolain (1285/2016) mukaan kaikki alle 29-vuotiaat ovat nuoria, ja YK:n puolestaan määrittelee nuoriksi 15–24-vuotiaat (UNDESA 2021).

Olen tietoisesti pyrkinyt myös välttämään esimerkiksi implisiittistä kotimaasta puhumista, sillä suhde lähtömaahan voi olla hyvin monenlainen, eikä siihen aina liity vahvaa tunnetta kodista. Esimerkiksi moni Suomeen saapuneista afganistanilaistaustaisista nuorista on syntynyt tai viettänyt suurimman osan elämästään paperittomana siirtolaisena Iranissa tai Pakistanissa, mutta lain mukaan heidän kotimaakseen katsotaan Afganistan. Liisa Malkki (2012) tarkastelee kriittisesti ihmisten identiteettien ja maantieteellisten paikkojen välistä oletettua suhdetta. Malkin mukaan antropologiassa on alettu yhä useammin kyseenalaistaa juurten vertauskuvaan sisältyvä ajatus ihmisten ja paikan välisistä kiinteistä sidoksista ja näiden sidosten luonnollisuudesta (em. 25). Haluan tällä huomiolla herättää myös pohtimaan, milloin ja millä ehdoilla Suomesta voisi tulla nuorten kotimaa. Arkisessa kielenkäytössä puhe kotimaasta on kuitenkin vakiintunut käytäntö, ja myös nuoret itse käyttivät usein tätä nimitystä lähtö- tai synnyinmaistaan. Niinpä tekstissä on käytössä eri termejä sen mukaan, mikä kussakin asiayhteydessä on luontevinta. Voidakseen olla kriittinen vallitsevia diskursseja kohtaan on kuitenkin hyvä tiedostaa, miten näennäisen neutraalitkin ilmaukset, kuten ”lapsi” tai ”kotimaa”, voivat sisältää monia merkityksiä ja erontekoja. Olen siksi pyrkinyt asettamaan myös termeihin ja diskursseihin liittyvät valinnat kriittiseen tarkasteluun kirjoittaessani.

Tietoa yksintulleiden pakolaislasten ja -nuorten omista kokemuksista ei ole aina helppo tavoittaa, sillä luottamuksen rakentuminen tutkijan ja tutkittavien välillä vaatii usein erityistä huomiota ja aikaa. Kyseessä on tunnistettu olevan ryhmä, jonka tutkiminen perinteisin haastatteluun ja kyselyihin

perustuvien menetelmien ei ole ongelmattomia (ks. Kaukko & Korkiamäki & Kuusisto 2019; Björklund 2014). Tämä oli yksi syy, joka vaikutti siihen, että päädyin valitsemaan etnografisen menetelmän. Myös oma tutkimusprosessini on edellyttänyt kentältä tulleen kokemustiedon peilaamista tutkimusmenetelmiin. Etnografinen tutkimusote on mahdollistanut tutkittavien oman kokemuksen ja sen kannalta olennaisten sosiaalisten verkostojen ja muiden elämään vaikuttavien seikkojen nostamisen tarkastelun keskiöön. Tutkielmani fokus on nuorten omissa kokemuksissa, mutta huomioin myös taustalla vaikuttavien yhteiskunnan rakenteiden ja erilaisten intersektionaalisten tekijöiden merkityksen nuorten elämään ja valintoihin.

2.3. Katsaus yksintulleita käsittelevään tutkimukseen

2000-luvun alusta lähtien yksintulleiden alaikäisten hyvinvointia ja tilanteita kohtaan on ollut kasvavaa kiinnostusta tutkimuksen saralla (Wernesjö 2014, 23). Pohjoismaissa yksintulleita käsittelevä tutkimusala on vielä suhteellisen uusi, ja tutkimuksia toteuttivat 2010-luvun alkupuolelle asti lähinnä yksittäiset tutkijat, mutta sittemmin suurempiakin tutkimushankkeita on toteutettu (NordURM 2021).⁴ Yksintulleita käsittelevä tutkimus on hyvin monitieteistä (NordURM 2021; Hessle 2009, 29). Yksintulleiden lasten ja nuorten tilanteeseen on kiinnitetty laajalti huomiota myös kansalaisjärjestöjen (esim. SPR 2019; Alanko ym. 2011) ja kansainvälisten organisaatioiden, kuten YK:n ja sen alaisten järjestöjen taholta (esim. UNHCR 2010&2014; UN 2005). Myös eri viranomaisohjelmat ovat tuottaneet omia selvityksiään. Esimerkiksi Työ- ja elinkeinoministeriö julkaisi vuonna 2014 laajan selvityksen, jossa tarkastellaan ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottoa ja järjestelmän kehittämistarpeita (TEM 2014). Euroopan Unionin kontekstissa on puolestaan tuotettu paljon etenkin tilastotietoa yksintulleisiin liittyen (esim. EMN 2021 & 2018).

Yksintulleita käsittelevissä raporteissa ja mietinnöissä keskeisiä näkökulmia ovat usein alaikäisten haavoittuvuus, lapsen etu ja oikeudellinen asema (FRA 2020; Senovilla & Lagrande 2011; EMN 2009). Tutkimuksen piirissä ovat etenkin aiemmin korostuneet usein traumakokemukset ja niistä selviytyminen. Tarkastelun kehyksenä puolestaan ovat usein valtiot ja niissä toimivat viranomaisohjelmat, sekä alaikäisiä koskevat palvelujärjestelmät ja käytännöt (esim. Sirriyeh & Ní Raghallaigh 2018;

---

⁴ Vuosina 2011-2014 toimi NordURM-verkosto (Nordic Network for Research Cooperation on Unaccompanied Refugee Minors), jonka tavoitteena oli lujittaa yksintulleita koskevan tutkimuksen ja tutkijakoulutusta ja tuottaa vertailevaa tutkimusta Pohjoismaissa.

Björklund 2014; Kohli 2006b). Etenkin lapsen oikeuksien näkökulmaa korostavassa tutkimuskirjallisuudessa haavoittuvuuden (engl. vulnerability) avulla on haluttu tuoda esiin niitä monia haasteita ja vaaroja, joille yksintulleet lapset ja nuoret altistuvat sekä lähtömaissaan, matkalla että vastaanottajavaltioissa. Haavoittuvuuden näkökulma asettaa lapset ja nuoret kuitenkin usein uhrin asemaan. Siihen keskittyminen voi jättää liian vähälle huomiolle heidän oman toimijuutensa ja elämän monimutkaisuuden. Jos huomio kiinnittyy liiaksi nuoriin itseensä, sivuutetaan helposti se sosiaalinen konteksti, jossa nuorten jokapäiväinen elämä tapahtuu. (Kauko 2015, 21; Wernesjö 2014, 55.)

Haavoittuvuuden ohella huomiota onkin kiinnitetty resilienssiin, jolla on kuvattu yksintulleiden sitkeyttä ja poikkeuksellista kykyä selvitä monista traumaattisista kokemuksista ja vaikeuksista huolimatta (esim. *Ní Raghallaigh & Gilligan 2010*). Viime vuosina tutkimuksissa on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota myös lasten ja nuorten jokapäiväiseen elämään. Arkiset kokemukset pakeneemisesta, turvapaikan hakemisesta sekä uudenlaisen elämän rakentamisesta ovat aiemmin olleet poliittisen ja hallinnollisen keskustelun marginaalissa (*Honkasalo ym. 2017, 7*). Ylipäättään yksintulleiden lasten ja nuorten oma näkökulma, kokemus ja toimijuus ovat olleet yhä vahvemmin esillä tutkimuskirjallisuudessa (mm. *Korkiamäki & Gilligan 2020; Kauko 2018; Wernesjö 2014; Kohli 2011*). Lasten ja nuorten kokemuksia ja näkökulmia on tehty näkyväksi ja käsitelty esimerkiksi kuulumisen tunteen (engl. belonging)⁵ kautta (*Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2019; Kauko & Forsberg 2017; Kauko & Wernesjö 2017*). Tähän nuorten omaa näkökulmaa esiin tuovien tutkimusten jatkumoon myös oma työni asettuu.

Euroopan kontekstissa on viimeisten reilun kymmenen vuoden aikana julkaistu suhteellisen paljon tutkimusta yksintulleiden nuorten ilmiöön liittyen (mm. *Kohli 2011 & 2006; Sirriyeh 2013 & 2010 ja Ní Raghallaigh 2011*), samoin muissa Pohjoismaissa (mm. *Wernesjö 2020 & 2014; Lønning 2020; Hesse 2009*). Myös Suomessa on viime vuosina julkaistu enenevässä määrin yksintulleita käsittelevää tutkimusta (mm. *Kuusisto 2016; Kauko 2015; TRUST-hanke*), ja esimerkiksi Siirtolaisinstituutti on julkaissut useita yksintulleisiin liittyviä tutkimuksia ja selvityksiä (*Lepola 2019; Björklund 2014&2015; Heikkilä 2014*), samoin Nuorisotutkimusseura (*Rättilä & Honkatukia 2021; Honkasalo ym. 2017*). Aihepiirin ajankohtaisuuden huomioon ottaen uskon, että yksintulleita käsittelevää kiinnostavaa tutkimusta tehdään tällä hetkellä ympäri Eurooppaa.⁶ Oma lukunsa on yksin pakenevien

---

⁵ Ks. *Yuval-Davis (2011)*.

⁶ Esimerkiksi espanjaksi on julkaistu hiljattain yksintulleiden ilmiötä useista eri näkökulmista käsittelevä teos *”Las migraciones de jóvenes y adolescentes no acompañados: Una mirada internacional”* (*Rodríguez García de Cortázar & Gimeno Monterde 2020*).

tai perheistään eroon joutuneiden lasten ja nuorten tilanne Amerikan mantereiden kontekstissa, mutta sen olen rajannut käytännön syistä kokonaan pois tutkimuskirjallisuudesta. Opinnäytteistä nostan tässä esiin Linda Remy (2019) ja Merja Patrikaisen (2017) sosiaalityön pro gradut, jotka sivuavat osin samoja teemoja, joista itsekkin olen kiinnostunut.

Etnografiaa on hiljattain hyödynnetty useammissakin yksintulleita koskevissa tutkimuksissa, mutta ne ovat sijoittuneet pääosin instituutioiden piiriin, kuten asumisyksiköihin tai koulumaailmaan (Korkiamäki & Gilligan 2020; Korjonen-Kuusipuro & Kuusisto 2019; Kaukko 2015). Toista pääosin antropologista näkökulmaa hyödyntävää etnografiaa en tiedä yksintulleista Suomessa toistaiseksi tehdyn. Oma aineistoni koostuu perheryhmäkotihavainnointia lukuun ottamatta pääosin instituutioiden ulkopuolella tehdyistä haastatteluista. Se, että kohtaamiset valtaosan kanssa mahdollistuivat näiden viitekehysten ulkopuolella, saattoi helpottaa joistakin teemoista kertomista, mitä pidän aineistoni vahvuutena.

3. Metodologia ja tutkimusprosessi

3.1. Etnografia monipuolisen tiedon mahdollistajana

Antropologi Clifford Geertz (1973, 5) on todennut: ”se, mitä antropologian, tai ainakin sosiaaliantropologian harjoittajat tekevät, on etnografiaa” (suom. SK). Etnografia on muodostunut antropologian piirissä tärkeimmäksi tutkimusmenetelmäksi. Etnografinen tutkimusprosessi pitää sisällään vaiheita, joissa kentällä olo, aineiston keruu ja lopulta analyysi kietoutuvat toisiinsa. Tässä prosessissa ei aina ole tarkkarajaisia, lineaarisesti eteneviä vaiheita samaan tapaan kuin joissakin toisissa laadullisissa tutkimusmenetelmissä. En kuitenkaan valinnut etnografista menetelmää ainoastaan siksi, että se on vallitseva käytäntö antropologian kentällä, vaan katsoin sen myös metodologisesti parhaaksi lähestymistavaksi tutkittavan aiheen kannalta.

Etnografia viittaa sanana paitsi tutkimusperinteeseen, myös tuon perinteen pohjalta toteutettujen tutkimushankkeiden tuloksiin eli etnografisiin kuvauksiin jostain yhteisöstä, kulttuurista tai ilmiöstä.

Etnografia ei kuitenkaan ole pelkästään kenttätutkimuksen merkitystä painottava metodi, vaan metodologinen lähtökohta, jossa uuden tiedon syntymisen edellytyksenä pidetään paitsi tutkijan ja tutkittavien välistä, myös tutkijan monista erilaisista aineistoista tekemien tulkintojen ja aiempien teoriakeskustelujen välistä dialogia. Etnografinen tieto rakentuu osallistumisen, erilaisten aineistojen hyödyntämisen, sekä aineistojen ja teorian vuoropuhelun kautta. (Rastas 2010, 64–65.) Oman tutkielmani suhteen tämä on tarkoittanut käytännössä monivaiheista aineistonkeruuprosessia, jossa kenttähaastattelut ja -havainnointi ovat olleet jatkuvassa vuoropuhelussa lukemani kirjallisuuden ja myös ajankohtaisen yksintulleita koskevan julkisen keskustelun kanssa. Geertz (1973) on käyttänyt termiä *“thick description”* viitattaessaan etnografisen tutkimuksen pyrkimykseen ilmiön mahdollisimman monipuoliseen ja rikkaaseen tarkasteluun. Suomeksi termi kääntyy *“tiheäksi kuvaukseksi”*. Tiheyteen pyritään erilaisten aineistojen yhdistämisellä; havaintoja rikastetaan ja syvennetään haastatteluilla ja muilla kulloinkin relevanteilla aineistolajeilla. Aineistoja luetaan sekä rinnakkain että ristiin: eri aineistojen voi ajatella täydentävän, mutta myös kyseenalaistavan ja selittävän toisiaan. (Huttunen 2010, 43.) Lopullisessa tutkielmassa olen hyödyntänyt laajaa aineistoa niiltä osin, kuin se analyysin kannalta on ollut tarpeen, mutta esimerkiksi keräämäni uutisartikkeliaineistoa en sisällyttänyt lopulliseen analyysiin. Tämäkin aineisto on kuitenkin ohjannut tutkimusprosessin aikana ajatuksiani ja myös varsinaiselle aineistolle asettamiani kysymyksiä.

Liisa Malkin (2012, 180–189) mukaan antropologinen tutkimus on aina ollut sekä empiiristä tutkimusta että kriittistä teoreettista tutkimusta, joka useimmiten tarkastelee ihmisten ja instituutioiden välillä vallitsevia sosiaalisten suhteiden järjestelmiä. Jo varhain on ollut selvää, että etnografian asenne tutkimuksen kohteeseen on poikkeuksellinen. Yksi esimerkki tästä on etnografiselle tutkimusotteelle tyypillinen ominaisuus käydä keskustelua kenttähavaintojen, teoreettisen näkökulman ja tutkimuskysymyksen asettamisen välillä. Malkki (2012, 188) siteeraa Bronislaw Malinowskia:

”Havaintojen tekeminen on mahdotonta ilman teoriaa; [...] teoreettiset näkökulmat täytyy muotoilla ennen havainnoinnin aloittamista, mutta ne tulee myös voida hylätä, tai ainakin muotoilla uudelleen, havaintojen seurauksena ja ymmärryksen kasvaessa. (Malinowski 1935, 321.)”

Vaikka etnografinen kenttätutkimus on Malinowskin ajoista muuttunut ja muun muassa kentän käsite laajentunut (Hannerz 2003; Marcus 1995), on hänen ajatuksensa havaintojen ja teorian välisestä suhteesta edelleen hyvä ohjenuora etnografille. Tämä on konkretisoitunut myös oman tutkimukseni kohdalla, jonka kysymyksenasettelut ja teoreettinen viitekehys ehtivät vaihtua useamman kerran

tutkimusprosessin aikana. Osittain tämä johtui epäilemättä siitä, että kyseessä on ollut oppimisprosessi, mutta etnografille on ylipäätään tärkeää olla silmät ja korvat auki kentältä tuleville viesteille koko tutkimusprosessin ajan.

Antropologiassa tutkitaan usein samoja asioita ja ilmiöitä kuin muissakin humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä, mutta Malkin (2012, 177) mukaan tutkimuksen tekemisen tavat ja herkkyys erottavat antropologian muista tieteistä. Etnografia määrittyy sekä kriittiseksi teoreettiseksi käytännöksi, arkiseksi, jatkuvaa pohdintaa vaativaksi eettiseksi käytännöksi, että improvisoinnille perustuvaksi käytännöksi (em. 179–180). Viimeisintä näistä kolmesta, improvisointia, Malkki pitää olennaisena ja välttämättömänä osana etnografista tutkimusta, sen keskeisenä ytimenä. Improvisointi edellyttää Malkin sanoin ”salametsästyslupaa”, eli tieteenalarajojen ylittämistä ja muillakin aloilla tuotetun tiedon hyödyntämistä. Kyky improvisoida vaatii myös tilannetajua: ajankulun ja asioiden prosessiluonteen ymmärtämistä. (Em. 179.)⁷ Tämän tutkielman kohdalla improvisointi on tarkoittanut muun muassa monitieteisen tutkimustiedon hyödyntämistä antropologisen tiedon ohella, sekä pyrkimystä ennakkoluulottomuuteen. Improvisointia ovat vaatineet myös monet tutkimusprosessin aikana eteen tulleet haasteet ja yllättävätkin tilanteet.

Yksintulleista tehtyyn tutkimukseen perehdyttyäni sain lisävahvistusta ajatukselle, että etnografian avulla voisi olla mahdollista saada tietoa myös sellaisista nuorten elämän kannalta merkityksellisistä seikoista, jotka eivät pelkästään haastatteluissa tule näkyviksi. Koin erityisen tärkeäksi myös tutkimuksen motiivien ja eettisten näkökohtien huomioimisen. Nykyisessä etnografisessa tutkimusperinteessä tutkimuksen kohteena olevat ihmiset nostetaan keskiöön oman elämänsä asiantuntijoina. Tämä ajatus on taustalla myös valinnassani viitata haastattelemiini nuoriin termillä ”informantti”, koska se korostaa heidän rooliaan itseään koskevan tiedon, informaation tuottajina. Vaikka minulla oli omat ennakkokäsitykseni tutkittavasta aihepiiristä kentälle lähtiessäni, oli tärkeää kuunnella herkäällä korvalla sitä, mitä nuoret itse toivat esille keskusteluissamme (vrt. Rastas 2010, 75). Tämä ei olisi välttämättä ollut mahdollista, mikäli olisin nojautunut tiukasti ennalta mietittyihin strukturoituihin haastattelukysymyksiin. Lisäksi on ollut tärkeää tiedostaa, miten näennäisen neutraalitkin kysymykset – esimerkiksi kyselylomakkeissa – sisältävät tosiasiasa monenlaisia kulttuurisia ja ideologisia oletuksia (Malkki 2012, 185).

---

⁷ Improvisoinnin käsitteestä antropologiassa ks. myös Hallam & Ingold (2007).

3.2. Suunnistamista ja sattumia – kenttätyötä nuorten parissa

Siinä missä etnografia on antropologian piirissä keskeisin metodologia, on kenttätyö puolestaan etnografian tunnusomaisin piirre. Nykytutkimuksessa ”kenttä” käsitetään varsin joustavasti, eikä sitä ole hedelmällistä mieltää niinkään paikkana kuin sosiaalisista suhteista muodostuvana tilana (Huttunen 2010, 39–40). Tämän tutkielman kentäksi määrittyy nuorten ylitajainen arki Suomessa sekä heille merkitykselliset sosiaaliset suhteet. Kenttätyön aikana kävin lukuisia keskusteluja paitsi haastattelimieni nuorten, myös muiden yksintulleiden sekä heidän kanssaan tekemisissä olevien henkilöiden, kuten sosiaalialan ammattilaisten ja muiden viranomaisten kanssa. Osallistuin kenttätyövaiheen aikana myös esimerkiksi yksiin häihin, mutta koska en ollut siellä tutkijan roolissa, olen voinut käyttää huomioitani tällaisista tilanteista sekä kokemuksiani työstä yksintulleiden parissa ainoastaan tulkintojeni taustoitukseen.

Etnografisen tutkimusperinteen yhtenä ominaispiirteinä voidaan pitää sitä, että tutkimuskysymykset muotoutuvat tai vähintäänkin tarkentuvat tutkimusprosessin aikana (Rastas 2007, 32) – niin tässäkin tapauksessa. Toisinaan esiymmärrys tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä on muodostunut paitsi aihepiiriä käsittelevästä tutkimustiedosta, myös tutkijan henkilökohtaisten kokemusten kautta syntyneestä suhteesta tutkimuksen aihealueeseen (em. 32). Vaikka kentän tuntemus työn kautta johdatti minut tutkimusteeman äärelle ja vaikutti pääosin myönteisesti kentälle pääsyyn, johti se myös oman aseman kriittiseen tarkasteluun. Kokemus tutkimuskohteesta sosiaalialan ammattilaisena on epäilemättä aiheuttanut sokeutumista joillekin seikoille, jotka täysin kentän ulkopuolelta tuleva tutkija havaitsisi herkemmin. Toisaalta kentän tuntemus on tuonut mukanaan tietoa, jota olisi vaikea tavoittaa pelkästään kirjallisuuteen perehtymällä tai lyhyehkön kenttäjakson aikana. Asetelmassa on ollut siis sekä hyvät että huonot puolensa.

Koska suhteeni kenttään muodostui alun perin nimenomaan työn kautta, etenkin tutkimusprosessin alkuvaiheessa tukeuduin informanttien löytämiseksi ensisijaisesti nuorten kanssa työskenteleviin viranomaisiin, jotka toimivat eräänlaisina portinvartijoina (vrt. Wernesjö 2014, 58–69). Ennestään tutun ohjaajan tai muun ammattilaisen toimiminen välittäjänä saattaa kannustaa osallistumiseen, mutta vaikutus voi olla myös päinvastainen. Toisaalta nuorten parissa tehtävään tutkimukseen voi ylipäättään liittyä tämän tyyppisiä haasteita. Tutkittavia etsiessäni yritin hyödyntää myös niin sanottua lumipallomenetelmää (vrt. Hautaniemi 2004, 34–35), mutta se ei tuottanut tulosta. Tutkimusprosessin myötä minulle kehittyi uudenlaista ymmärrystä niistä monista syistä ja motiiveista, joita

nuorten käyttäytymisen ja toiminnan taustalla vaikuttaa. Tutkijan ja tutkittavan välisen luottamus-suhteen rakentuminen on monivaiheinen prosessi. Myös nuorten elämäntilanne vaikuttaa olennaisesti siihen, miten tutkimukseen ja tutkimustilanteisiin suhtaudutaan (vrt. Kaukko ym. 2019, 93–95). Lopulta pääasiallisten informanttien löytyminen olikin jokseenkin sattumien summaa, jossa auttoivat työn ja opiskelun kautta muodostuneet verkostot.

Kentällä ollessani opin uutta myös yksintulleiden nuorten ja suomalaisen yhteiskunnan vuorovaikutuksesta. Toisinaan esimerkiksi liian akateeminen kielenkäyttö tai vaikeat suomen kielen sanat aiheuttivat ymmärrysvaikeuksia. Koko ikänsä Suomessa asuneelle saattaa olla helpompi hahmottaa, mitä tutkimuksen tekeminen ylipäätään tarkoittaa, ja lisäksi tutkimukseen osallistutaan yleensä omalla äidinkielellä. Tutkimilleni nuorille akateeminen maailma oli pääosin vieras, ja lisäksi tutkimustilanteissa käytössä oli suomen kieli, joka ei ole heidän äidinkieltänsä. Koin nuorten kielitaidon olevan kuitenkin riittävä kyseessä olevista teemoista keskustelemiseksi. Koska minulla ei ollut käytössäni rahoitusta tutkimuksen toteuttamiseen, en olisi voinut käyttää nuorten omaa kieltä hallitsevia tulkkereita. Toisaalta tulkin läsnäololla tilanteissa olisi todennäköisesti ollut myös haittapuolia (vrt. luku 6.1.3.). Tutkimushaastattelut ja muut keskustelut kentällä on käyty muuten suomeksi, mutta yhden informantin kanssa kielenä oli pääosin englanti. Olen kääntänyt hänen haastatteluistaan ottamani suorat lainaukset suomeksi.

Tutkimusprosessin myötä tulin ajoittain hyvin tietoiseksi siitä, miten kaukana akateeminen puhe on nuorten arjesta – toisinaan myös nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten näkökulmasta. Havaitsin myös, etten ollut kentällä yksin. Yksintulleisiin lapsiin ja nuoriin vaikutti kohdistuvan paljon tutkimuksellista kiinnostusta niin kokeneiden ammattitutkijoiden kuin erilaisten opinnäytteiden tekijöiden taholta. Uskon aihepiiriin kiinnostavan muun muassa siksi, että yksintulleet ovat omassa yhteiskunnassamme vielä marginaalinen ilmiö, joka on kuitenkin ollut suhteellisen paljon esillä mediassa. Ajankohtaisen tiedon tuottamisen tarve on tullut monessa yhteydessä esiin, ja sitäkin kautta kiinnostuksen kohdistuminen yksintulleiden ilmiöön on ymmärrettävä. Sekä lapset ja nuoret itse että heidän kanssaan työskentelevät ammattilaiset saattavat kuitenkin olla uupuneita lukuisiin tutkimuspyyntöihin, tarkkailun kohteena olemiseen ja mitä moninaisimpiin kysymyksiin vastaamiseen (ks. Björklund 2014; Alitolppa-Niitamo 2004) – etenkin, jos heille ei ole täysin selvää, mitä hyötyä kyseisistä tutkimuksista on. Maahanmuuttajanuoria kohtaan on osoitettu ylipäätään laajaa tutkimuksellista kiinnostusta, mutta aina tutkimuksen tekijät eivät ole olleet täysin ajan tasalla kohde-ryhmälle soveltuvista tutkimusmenetelmistä tai eettisistä näkökulmista (Alitolppa-Niitamo 2004,

78). Tämä saattaa osaltaan selittää nuorten haluttomuutta tai vastahakoisuutta tutkittavana olemissä – etenkin, mikäli tutkimuspyyntöjä on kohdistunut samoihin nuoriin useilta tahoilta. Nämä seikat ja kentältä saatu kokemus vaikuttivat osaltaan myös omiin tutkimusmenetelmiini ja näkökulmaani. Ilmiö tuli toisinaan esiin myös ottaessani tutkimuksen tiimoilta yhteyttä nuoriin ja eri asumisen, vapaa-ajan tai jatkotuen yksikköihin ja toimijoihin. Kirjaus kenttäpäiväkirjassa tutkimusmahdollisuutta kartoittavasta puhelinkeskustelusta erään asumisyksikön ohjaajan kanssa kuvastaa hyvin tilannetta:

Äänensävystä päätellen, ettei tutkijoita välttämättä kaivata paikalle. Ohjaaja korostaa sitä, miten yksintulleekin ovat lopulta ”ihan tavallisia nuoria”. Hän tuo myös esille ryhmän sisäisen heterogeenisyyden ja monenlaiset taustat, jotka vaikuttavat siihen, miten kukin pärjää tai asiat kokee. Lisäksi hän vertaa nuoren yhteydenpitoa esim. Somaliassa asuviin vanhempiin ja perheeseen, ja mahdollisia vierailuja entiseen kotimaahan vastaavana, kuin jos suomalainen nuori muuttaisi toiselle paikkakunnalle. Yhtä lailla pidetään yhteyttä, välimatka vain on pidempi. (Kenttäpäiväkirja, maaliskuu 2015)

Myös oman kokemukseni mukaan nuorille on tärkeää saada olla juuri ”ihan tavallisia nuoria”. Tämän tulkitsen liittyvän paitsi nuorten yleiseen yhteenkuuluvuuteen ja identifioitumiseen osaksi ikäryhmäänsä, myös tarpeeksi tulla nähdyksi erottelevan tai vieraannuttavan katseen sijaan osana porukkaa; suomalaista yhteiskuntaa, nuorten ryhmää tai laajemmasta näkökulmasta ihmisyyttä. Tarve olla ihan tavallinen ei kuitenkaan tarkoita, etteikö nuori voisi haluta tulla kuulluksi. Kenttätöön aikana tuli vastaan myös tilanteita, jolloin tiedustellessani jotakuta nuorta mukaan, kävi ilmi hänen jo osallistuneen johonkin toiseen tutkimukseen. Toki tässä tulee näkyväksi myös se, että yksintulleiden suhteellisen pienestä joukosta helposti valikoituvat mukaan sellaiset nuoret, jotka ovat lähtökohtaisesti joko kiinnostuneita kertomaan ajatuksistaan, tai suhtautuvat muuten myönteisesti tutkimuksen kohteena olemiseen. Tämä on hyvä tiedostaa myös tutkimustuloksia mietittäessä ja pohtia, millaiset äänet kentältä jäävät kuulematta.

Kentällä ollessa haastattelu- ja havainnointitilanteet vaativat ajoittain toisenlaisia valintoja, kuin olin etukäteen ajatellut. Halusin kuitenkin pitää avoimen ja uteliaan asenteen, ja tilanteiden myötä opin ymmärtämään paremmin, millaiset menetelmät toimivat. Kenttätöön alkuvaiheessa kandidaatin tutkielmaa tehdessä käytin muutamissa haastatteluissa nauhuria, mutta kokemus ja nuorilta saatu palaute osoittivat, että haastattelutilanteet toimivat paremmin ja luontevammin ilman sitä.

Kysyn, olisiko minun mahdollista nauhoittaa seuraavalla kerralla keskusteluumme. Selitän, mitä nauhoittaminen käytännössä tarkoittaa, ja mihin tarkoitukseen ja miten äänitettä käyttäisin. Mahad ei kuitenkaan ole halukas ja sanoo ensin, että hänen äänensä kuulostaisi varmaan ihan oudolta, eikä häntä ole koskaan nauhoitettu. Kun yritän rohkaista, ettei sillä ole mitään väliä, hän kuitenkin kertoo, että nauhoittaminen tuntuisi epämukavalta, koska poliisin edessä ja Migrissä kuulusteltavana olemisesta on jäänyt huonoja muistoja. (Kenttäpäiväkirja, tammikuu 2013)

Paitsi kenttäkokemukset, oivalluksen äärelle minut johdatti keskustelu nuoriso- ja kriminaalitutkija Tapio Kuuren kanssa, sekä hänen arvokas neuvonsa ”*Kuuntelijan rooli on äärimmäisen tärkeä*”. Kuuntelualltius sekä tilanteiden vapaamuotoisuus ja strukturoimattomuus mahdollistivat myös sen, että nuoret saattoivat tuoda keskusteluun juuri itselleen tärkeitä teemoja. Oletan, että päätökseni luopua nauhurin ja toisinaan myös muistiinpanovälineiden käytöstä vaikutti myönteisesti luottamuksen rakentumiseen. En kuitenkaan halua demonisoida haastattelujen nauhoittamista tai kirjaimista, mutta on ollut tärkeää huomioida tällaisten valintojen vaikutus kenttätööhön ja aineistoon. Nämä oivallukset karttuivat tutkimusprosessin myötä, ja siksi myös oman metodin hiominen vaati aikaa.

Vaikken saa vastausta varsinaiseen kysymykseen (jonka kysyn siksi, että olen kiinnostunut ymmärtämään paremmin, mistä yksintulleet nuoret keskenään puhuvat ja mistä eivät), niin juttu johtaa muuten hedelmälliseen keskusteluun. Tämä kuvastaa hyvin avoimen haastattelun hyöty- ja haittapuolia; jos alkaisin vaatia tiukasti vastausta nimenomaan esittämäni kysymykseen, voisi monta kiinnostavaa, nuoren omista lähtökohdista tulevaa juttua jäädä kuulematta, mutta toisaalta näin saattaa jäädä saamatta vastaus alkuperäiseen kysymykseen. Pidän kuitenkin mahdollisuutta polveiluun tärkeämpänä, sillä se tuo usein kiinnostavampia juttuja esiin kuin mitä itse keksisi kysyä. (Kenttäpäiväkirja, heinäkuu 2015)

Parhaaksi havaittu menetelmä olivat vapaamuotoiset keskustelut, eli niin sanotut avoimet haastattelut – jopa suomalaisten ammattilaisten kanssa. Ihmiset tuntuvat kertovan vapautuneemmin itselleen olennaisista asioista, kun välissä ei ole nauhuria tai edes kynää ja paperia tai tiukasti strukturoituja kysymyksiä. Koen tämän aineistoni vahvuudeksi, vaikka näiden valintojen vuoksi joitakin aineiston yhteneväisyyksiä jäi saavuttamatta. Uskon kuitenkin, että minkä systemaattisuudessa häviää, voittaa aineiston rikkauudessa. Haastattelumaisemmissa tilanteissa kandidaatin tutkielman kenttätöön alkuvaiheessa sain välillä lähes ”lypsää” vastauksia. Vapaamuotoisemmissa tilanteissa keskustelu tuntui sen sijaan luistavan omalla painollaan, eikä minun välttämättä tarvinnut edes erikseen esittää joitakin kiinnostavia aihepiirejä koskevia kysymyksiä, vaan informantit toivat itse aktiivisesti asioita esille. Tämän tyyppisen haastattelumenetelmän käytössä myös sosiaalialan kokemuksesta oli eittämättä hyötyä. Täysin avoimia tai sattumanvaraisia kentällä informanteille esittämäni

kysymykset eivät kuitenkaan olleet, ja tämän tutkielman kenttätöön aikana käytin haastattelurunkoa (ks. Liite 1), joka auttoi saamaan tietoa tutkielmani kannalta olennaisista teemoista.

Haastattelutilanteessa minulla oli yleensä mukana muistiinpanovälineet. Yleensä kirjasin lyhyesti olennaisimpia teemoja, sitaatteja ja tukisanoja ylös. Aina en kuitenkaan tehnyt muistiinpanoja itse tilanteessa, mikäli vaikutti siltä, että keskustelu luistaa luontevammin ilman niitä. Välittömästi tilanteen jälkeen kirjoitin käsin haastattelun auki kenttäpäiväkirjaan, ja tämän jälkeen vielä puhtaaksi kirjoitin sen tietokoneelle. Menetelmä oli työläs, mutta vahvuutena siinä oli mahdollisuus saada monipuolista tietoa. Haittapuolena oli, etteivät muistiinpanot ole joka tilanteesta yhtä kattavia, ja toki niihin sisältyy jo valmiiksi paljon omaa tulkintaa. Tiedostan nämä aineistoni rajoitteet, ja pyrin huomioimaan ne myös analyysissä.

Tutkimukseni motiivien selvittämiseksi kerroin kenttätilanteissa nuorille yksinkertaisin esimerkein muun muassa mitä antropologia on, miksi opiskelen ja miksi olen kiinnostunut juuri tästä teemasta. Vaikka kaikki kohtaamani nuoret puhuivat vähintäänkin melko sujuvaa suomea, oli ajoittain vaikeaa esittää joitakin tutkimuksen kannalta olennaisia kysymyksiä riittävän selkokielisesti. Siksi jouduin myös improvisoimaan näissä, kuten monissa muissakin prosessin varrella eteen tulleissa tilanteissa. Yksi itseäni kiinnostanut teema olivat erilaiset siirtymää aikuisuuteen määrittävät rituaalit ja siirtymäriitit nuorten lähtömaissa. Vaikka informanttien kanssa aiheesta keskustellessani pyrin erilaisin havainnollistavin esimerkein selittämään, mitä tällaisilla riiteillä tarkoitan, en aina onnistunut saamaan kovin tarkkaa tietoa aihepiiristä (ks. luku 7.2.). Kentällä olo vaatikin myös jatkuvaa omien strategioiden ja kysymysten uudelleenarviointia.

3.3. Informantit ja aineiston kuvaus

Tämän tutkimuksen pääasiallinen aineisto koostuu kahdeksan nuoren kanssa tekemistäni kenttähaastatteluista, sekä pitämästäni kenttäpäiväkirjasta. Kenttäpäiväkirja sisältää haastattelujen lisäksi muistiinpanoja tutkimusprosessista, informanttien ja muiden henkilöiden kanssa aiheen tiimoilta käydyistä keskusteluista, kenttähavainnoinnista, näihin liittyvistä ajatuksista sekä yleisistä aihepiiriä koskevista huomioista. Varsinainen kenttätö ajoittui kahteen jaksoon: kandidaatin tutkielman osalta se tapahtui pääosin marraskuun 2012 ja helmikuun 2013 välisenä aikana, ja pro gradua varten tein kenttätöitä joulukuusta 2014 syyskuulle 2015. Vaikka aktiivisemmassa kentällä olossa oli välillä

tauvoja, suuntautuivat ajatukseni niidenkin aikana aiheeseen. Etenkin vuoden 2015 syksyllä äkillisesti nousseen tulijamäärän myötä kiinnostus yksintulleita lapsia ja nuoria ja heidän tilanteitaan kohtaan lisääntyi merkittävästi. Oma kenttätyöni ajoittui ajalle juuri ennen tätä alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden määrän äkillistä kasvua. Vaikka kenttätyöstä ja aineiston keruusta on jo vierähtänyt useampi vuosi, olen pysynyt tiiviisti aiheen parissa jatkaessani työtä yksintulleiden nuorten parissa. Olen pyrkinyt ottamaan huomioon aineiston keruun ajankohdan siltä osin, mikäli sillä on merkitystä analyysin kannalta. Pääosin katson aineiston olevan kuitenkin edelleen riittävän ajankohtaista tutkielman teeman, eli yksintulleiden aikuistumisen tarkastelun kannalta.

Aineisto on kerätty kolmessa eteläsuomalaisessa kaupungissa. Kolme kandidaatin työn kenttätyövaiheessa haastattelemistani informanteista osallistui myös pro gradun kenttätyön yhteydessä tekemiini haastatteluihin. Heidän osaltaan olen ottanut analyysiin mukaan myös aiemmin tehdyt haastattelut. Tämän tutkielman kenttätyövaiheessa haastattelin heidän lisäksi viittä nuorta. Jokaista informanttia haastattelin vähintään kaksi kertaa. Kentällä kävin tutkimusteemaan liittyviä keskusteluja myös muiden nuorten kanssa, mutta analyysissä olen nostanut esiin otteita vain niiden informanttien haastatteluista, joita tapasin useamman kerran. Lisäksi tein osallistuvaa havainnointia eräässä perheryhmäkodissa. Kävin myös tutustumassa yhteen ryhmäkotiin ja tuetun asumisen yksikköön, sekä jälkihuollon tukeen ja haastattelin niiden henkilökuntaa. Kyseessä olevissa yksiköissä en ole itse työskennellyt, eikä minulla ollut niihin aiempaa kontaktia. Kävin myös muun muassa tutustumassa erääseen maahanmuuttajataustaisten nuorten itse organisoimaan nuorisotilaan ja sen toimintaan.

Kentällä kävin useita tutkimusteemoihin liittyviä keskusteluja muun muassa ryhmäkodin, perheryhmäkodin ja jälkihuollon työntekijöiden kanssa, mutta analyysissä keskityn pääosin pelkästään nuorten itse tuottamiin kuvauksiin. Muut kentällä käydyt keskustelut ja tehdyt ammattilaishaastattelut toimivat kuitenkin taustoittavana tietona ja auttoivat hahmottamaan paremmin eri näkökulmia tutkimusteemaan. Vaikka pääinformanttien joukko ei ole laaja, on tutkimus- ja kokemustiedolla rikastetun aineiston perusteella mahdollista kertoa joitain olennaisia seikkoja yksintulleiden nuorten elämästä ja arjesta Suomessa, ja ennen kaikkea tehdä heidän omaa näkökulmaansa ja toimijuuttaan näkyväksi. Aineistosta nousevat teemat heijastavat myös laajemmin yksintulleiden ja maahanmuuttajataustaisten nuorten elämää arkea. Huomioon ottaen vaikeudet löytää haastateltavia yksintulleiden nuorten joukosta (vrt. Wernesjö 2014), pidän toteutuneiden tutkimushaastatteluiden määrää kuitenkin varsin hyvänä.

Puolet haastatelluista informanteista oli tyttöjä/naisia, puolet poikia/miehiä. Kaikki olivat yhtä nuorempina tullutta lukuun ottamatta saapuneet Suomeen 15–17-vuotiaina. Kaikki olivat myös saaneet oleskeluluvan ennen täysi-ikäisyyttä. Siksi myös tutkielman otsikossa puhutaan pakolaisnuorista erotuksena turvapaikanhakuvaiheessa oleviin nuoriin, vaikka kaikilla haastatelluilla onkin tausta turvapaikanhakijana. Informantteja yhdisti myös se, ettei kukaan heistä ollut saanut perhetään Suomeen, vaikka osa oli hakenut perheenyhdistämistä. Kaksi informanttia oli haastatteluhetkellä vielä alaikäisiä ja asui asumisyksikössä, muut täysi-ikäisiä. Kaksi täysi-ikäisistä asui omien lastensa tai puolisonsa kanssa, muut yksin. Haastattelemani nuoret olivat asuneet haastatteluhetkellä Suomessa 2–7 vuotta ja olivat iältään 15–24-vuotiaita.

Alun perin olin ajatellut rajata tarkasteluni pelkästään täysi-ikäisiin nuoriin. Koska havainnointijakso perheryhmäkotiin järjestyi, ja kahden siellä asuvan nuoren kanssa käymistämme keskusteluista kertynyt aineisto osoittautui rikkaaksi, päätin sisällyttää sen analyysiin. Koska informanttien joukko on kohtuullisen pieni ja esiin tuli myös henkilökohtaisia ja arkoja teemoja, en kerro kovin yksityiskohtaisia tietoja informanteista. Eettisiä valintoja käsittelen tarkemmin seuraavassa luvussa. Tutkimieni nuorten lähtömaat ovat pääosin samoja maita, joista yksintulleita alaikäisiä on eniten Suomeen viime vuosina saapunut, mutta joukossa oli myös muutama sellaisesta maasta saapunut nuori, joista tulee vähemmän yksintulleista Suomeen. Viittaan kuitenkin lähtömaihin ainoastaan silloin kun katson sillä olevan merkitystä analyysin kannalta. Aineiston pohjalta nuorten kokemuksista voi lukea myös esimerkiksi yhteiskuntaluokkaan, sukupuoleen tai yksilön kokemuksiin ja elämänhistoriaan liittyviä asioita, jotka eivät välttämättä liity kulttuuristaan tai lähtömaahan. Vaikka kyseessä olikin siis moninainen ja erilaisista taustoista tulevien nuorten joukko, yhdistää heitä tausta yksintulleina pakolaisnuorina ja siihen liittyvät kokemukset eroon joutumisesta, turvapaikkaprosessista ja asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa (vrt. Kaukko & Wernesjö 2017, 8). On myös hyvä huomioida, että tutkimukseen mukaan suostuneet nuoret ovat halunneet kertoa elämästään ja ajatuksistaan. Hieman epävarmempia nuoria tai heitä, joiden asiat ovat sekaisin, on vaikeampi tavoittaa mukaan tutkimuksiin. Työn kautta nuorten monenlaiset tilanteet ja tarinat ovat kuitenkin tulleet tutuiksi. Olen pyrkinyt suhteuttamaan aineistosta nousseet teemat kokemustietoon siten, että myös hiljaisemmat äänet kentältä tulisivat tavalla tai toisella esiin.

3.4. Tutkimuksen valinnoista ja etiikasta

Koko tutkimusprosessin kantava periaate on ollut refleksiivisyys, jota voidaan pitää etnografisen asenteen ytimenä (Gould 2016, 10). Minulle se on tarkoittanut itseni ja tutkimuksen kohteena olevien nuorten välisten suhteiden, oman aseman, sekä taustalla vaikuttavien ajattelutapojen asettamista kriittiseen tarkasteluun. Ajatteluni on muokkaantunut tutkimusprosessin myötä. Vaikka kaikkia tulkintoja ei ole mahdollista havaita tai tehdä näkyviksi tekstiksi tuotetussa tutkimuksessa, on refleksiivinen asenne vaikuttanut olennaisesti siihen, millaisiksi analyttiset havainnot ovat muodostuneet. Koen refleksiivisyyden myös tärkeäksi tutkielman eettisten valintojen suhteen, joissa olen joutunut pohtimaan paitsi informanttien identiteettien suojelua, myös siihen sisältyvää vallankäyttöä.

Tutkimuksessani mukana olleiden nuorten tausta turvapaikanhakijoina, koetut traumat ja nykyhetken kipeät tosiasiat vaikuttivat tutkijana tekemiini valintoihin. Sain kaikilta haastattelemiltani ja tämän tutkielman yhteydessä siteeraamiltani nuorilta suullisen suostumuksen tutkimukseen osallistumiseen, mutta koen myös erityistä vastuuta siitä, ettei osallistumisesta aiheudu heille haittaa. Yksintulleiden nuorten asema on moninkertaisesti haavoittuva, mikä nostaa esiin tutkittavien suojeleluun, vahingon välttämiseen sekä tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien lasten ja nuorten väliseen suhteeseen liittyviä erityisiä tutkimuseettisiä kysymyksiä (Kaukko ym. 2019, 86).⁸ Olen aineistosta kertomisen suhteen tehnyt valintoja, joilla pyrin takaamaan informanttien anonymiteetin. Kenttäaineistoon viitatessani olen esimerkiksi muuttanut tai poistanut paikkojen nimiä ja muita yksityiskohtia. Osa nuorista olisi antanut luvan oman nimensä käyttöön, mutta päätin kuitenkin käyttää kaikista pseudonyymejä. Osan pseudonyymeistä ovat valinneet informantit, osan olen keksinyt itse. Toisinaan nämä eettiset pohdinnat aiheuttivat jopa humoristisia tilanteita kentällä.

Kun pyydän häntä keksimään itselleen pseudonyymin, Matin lohkaisee ”Muhamedin” olevan hyvä nimi kelle tahansa muslim miehelle. Vitsailemme potentiaalisista informanteista nimeltä Muhamed 1, Muhamed 2 ja Muhamed 3. Hän kyseenalaistaa pseudonyymin tarpeen, mutta suostuu kuitenkin keksimään itselleen sellaisen, kun kerron tarkemmin anonymisoinnin merkityksestä. (Kenttäpäiväkirja, tammikuu 2015)

---

⁸ Mervi Kaukko, Riikka Korkiamäki ja Anna-Kaisa Kuusisto (2019) ovat julkaisseet artikkelin yksintulleita koskevaan tutkimukseen liittyvästä tutkimusetiikasta omissa tutkimushankkeissaan kertyneiden kokemusten pohjalta. He toteavat, että normatiivisen tutkimusetiikan soveltaminen sellaisenaan yksintulleiden kanssa tehtävään tutkimukseen ei ole ongelmatonta, ja vaatii siksi aina harkintaa (em. 89). Kaukko ja kumppanit ehdottavat, että yksintulleita tutkittaessa käytännön toteutuksen eettisenä periaatteena tulisi soveltaa elettyä etiikkaa, joka normatiivisten periaatteiden ohella nojautuu ihmisten ja asioiden välisistä suhteista kumpuaviin kohtaamisiin ja arkiseen todellisuuteen (em. 97).

Tässä tilanteessa minä tutkijana näyttäydyn informantin silmissä kenties ylisuojelevana, mihin hän vastaa huumorilla. Monissa muissakin kenttätilanteissa huumorin ja ironian merkitys tuli esiin nuorten pohtiessa omaa suhdettaan ympäristöönsä ja esimerkiksi ennakkoluuloihin. Valinnoillani aineiston anonymisoinnin suhteen en ole halunnut vähätellä nuorten halua tulla kuulluksi, mutta katsonut sen silti välttämättömäksi, esimerkiksi huomioon ottaen vallitsevan polarisoituneen maahanmuutokeskustelun ilmapiirin (ks. esim. Haikkola & Pyrhönen & Pentikäinen & Pauha 2014). Kirjoittaesani olen joutunut tasapainoilemaan ajoittain myös sellaisten valintojen välillä, missä määrin antaa yksittäisten nuorten kertomuksista muodostuvalle, henkilöhaamoon liittyvälle tarinallisuudelle mahdollisuuden tulla näkyväksi, ja missä määrin kenttäpäiväkirjaotteet jäävät vain yksittäisiksi, keskusteluista irrotetuiksi otteiksi. Pääosin olen päätenyt jälkimmäiseen vaihtoehtoon. Myös ikäraja ala- ja täysi-ikäisten välillä määrittää joitain tutkimuseettisiä peruseriaatteita. Täysi-ikäistyneiden yksintulleiden nuorten suhteen tulee kuitenkin yhtä lailla harkita tarkkaan sitä, miten ja mitä voi ja kannattaa kertoa tutkimuksessa (vrt. Kaukko ym. 2019).

Vaikka K. tuokin vahvasti ja oma-aloitteisesti näkemyksiään esiin keskustellessamme, hän mainitsee myös pelon joutua huonoon maineeseen tai ongelmiin, mikäli nämä ajatukset tulisivat julki. Siksi hän toteaa, että muusta voi kirjoittaa, mutta ei siitä, mitä mieltä hän on näistä asioista. Hän kertoo tapauksesta, jossa jollekin tutulle oli tullut ongelmia, kun oli puhunut negatiivisia asioita [kotimaasta tai yhteisöstä].

Kertomalla informanteille mahdollisimman selkeästi siitä, miten tutkimusmateriaalia käsittelen ja miksi anonymisointi on tärkeää, pyrin varmistamaan, että he ymmärsivät, mitä tutkimuksessa mukana oleminen merkitsee. Korostin kenttätilanteissa aina mukana olon vapaaehtoisuutta ja sitä, ettei heidän tarvitse vastata, mikäli jokin esittämäni kysymys tuntuu epämukavalta. Aluksi mietin tutkimusluvan pyytämistä nuorilta lomakkeella, mutta päädyin kenttäkokemusten myötä hylkäämään tämän suunnitelman, sillä se olisi saattanut vaikuttaa luottamuksen rakentumiseen negatiivisesti (vrt. Kuusisto-Arponen 2015, 85–86). Kokemukseni mukaan erilaiset lomakkeet voivat herättää yksintulleissa nuorissa mielikuvia viranomaistoiminnasta ja sisältää kieltä, jota heidän ei ole täysin mahdollista ymmärtää, etenkin kun kyseessä ei ole omalle äidinkielelle käännetty teksti. Tällaiset valinnat ovat kuitenkin eettisesti vaikeita, enkä väitä, että tekemäni ratkaisut olisivat ainoita mahdollisia. Perheryhmäkodille, jossa tein osallistuvaa havainnointia, hain tutkimusluvan, ja lisäksi informoin tutkimuksesta ja sen tarkoituksesta etukäteen (ks. Liite 2).

Tilanne, jossa kentälle lähdin, oli hyvin kaukana tyhjän taulun metaforasta, sillä kenttähavaintoni peilautuivat vääjäämättä työstä kertyneisiin kokemuksiin. Töissä en kuitenkaan ole ollut tutkijan roolissa, joten siellä tekemäni huomiot ovat pikemminkin niin sanottua hiljaista tietoa. Tällaista kokemustietoa on kuitenkin mahdollista hyödyntää yleisemmällä tasolla. Esimerkkinä näin muodostuneesta tiedosta on käsitykseni nuorten vaikeuksista luoda syvällisiä ystävyysuhteita suomalaisiin, ja toisinaan myös samaa kulttuuritaustaa edustaviin toisiin nuoriin. Vaikka kokemus on ollut hyödyksi, oli työntekijärooli etenkin tutkimusprosessin alkupuolella ajoittain myös taakka, sillä tutkijan ja työntekijän positiot ovat hyvin erilaiset. Kenttäpäiväkirjassa reflektoin omaa suhdettani esimerkiksi siihen, millaisia asioita voin itsestäni kertoa informanteille tai millä tavalla kommentoida heidän itselleni kertomia asioita. Työtaustan lisäksi myös muilla henkilökohtaisilla ominaisuuksillani oli epäilemättä vaikutusta kenttätööhön. Liisa Malkin (2012, 196–197) mukaan:

”Etnografi käyttää työssään hyväkseen niitä asioita, jotka ovat hänen ulottuvillaan – myös silloin kun hän työstää uusia asioita. Tämä merkitsee sitä, että etnografian sukupuoli, ikä, ”rotu”, kansallisuus, luokkatausta, temperamentti, mielikuvitus, subjektiivisuus, menneisyys, koko hänen sosiaalinen persoonallisuutensa vaikuttaa olennaisesti kenttätöön prosessiin. Kentällä ei voi olla näkymätön, karpänen katossa. Etnografi on olemassa sosiaalisena henkilönä ja hänen on toimittava tilanteissa niiden vaatimalla tavalla.”

Nämä seikat tulivat kentällä näkyviksi esimerkiksi tilanteissa, jotka olisivat voineet olla kiinnostavia havainnoinnin ja informanttien arjen hahmottamisen kannalta, mutta joihin minulla ei ikäni, sukupuoleni tai taustani vuoksi ollut luontevaa pääsyä. Osa informanteistani oli nuoria miehiä, joiden vapaa-ajan aktiviteetit tapahtuivat esimerkiksi jalkapallokentällä tai moskeijassa. Näissä paikoissa läsnäoloni olisi mahdollisesti herättänyt ylimääräistä huomiota. Nuorten naisten puolestaan havaitsin tapaavan kavereitaan usein kyläilemällä toistensa luona ja sosiaalisen elämän painottuvan kotien piiriin. Tällaisissa tilanteissa läsnäoloni olisi vaatinut oman aseman selittämistä ja mahdollisesti myös tutkimusluvan pyytämistä muiltakin paikalla olevilta henkilöiltä, mikä ei ollut näissä puitteissa mahdollista. Niinpä kenttätilanteet varsinaisten informanttien kanssa rajoittuivat pitkälti kahdenkeskisiin keskusteluihin, ja useimmiten tapaamiset olivat joko nuoren kotona tai kaupungilla jossain julkisessa tilassa, kuten kahvilassa tai kirjastossa.

Tutkijoiden ohella myös tutkimukseen osallistuvat nuoret miettivät niiden vaikuttavuutta ja merkitystä. Kävimme aiheesta Hamidin kanssa keskustelua erään tapaamisen päätteeksi.

Hamid: Tuleeko susta poliisi tai sosiaalityöntekijä?

Salla: Ei. [Selitän sosionomitaustan, sitten lyhyesti, mitä antropologit tutkivat.] Jos olisin poliisi tai sosiaalityöntekijä, täytyisi työssä noudattaa sääntöjä ja lakeja, ja välillä joutuisi tekemään myös sellaisia päätöksiä, joita ei itse haluaisi tehdä. On paljon hyviä poliiseja ja sosiaalityöntekijöitä, jotka tekevät työnsä hienosti. Itse en kuitenkaan haaveile näistä ammateista, koska esimerkiksi tutkijana oleminen antaa enemmän vapautta tehdä niitä asioita, jotka itse koen tärkeiksi. Mutta voisin joskus tulevaisuudessa esimerkiksi pitää luentoa poliisiopiskelijoille, jos mulla olisi sellainen työ.

H: Kuka lukee tutkimuksen?

S: Toivotko, että moni lukisi, vai ei? [Selitän, että se todennäköisesti tulee ainakin nettiin, ja varmasti mm. perheryhmäkotien työntekijöitä kiinnostaa lukea sitä.]

H: Voisiko siitä olla apua toisille nuorille jatkossa?

S: Toivon, että voisi. En halua tehdä tätä vain siksi, että itse valmistun. Opinnäytetyö ei ehkä voi vaikuttaa paljon ja heti, mutta toivottavasti ainakin pienen ”palasen”. [Näytän sormilla.]

Lopuksi Hamid toteaa, että olisi hyvä, jos poliisissa ja sosiaalityöntekijöissä olisi enemmän ihmisiä, joilla on samalla tavalla laajasti tietoa näistä asioista kuin minulla. Vaikuttaa siltä, että hän arvostaa sitä, että olen perehtynyt taustoihin ja ilmiöihin muutenkin kuin Suomen sisällä. Tämä on varmasti paras palaute, mitä olen kentältä saanut, ja saa tuntemaan, että tämä tutkimus on tärkeää tehdä.

3.5. Analyysi

Etnografialle on tyypillistä, että analyysi ei ole erillinen vaihe vasta varsinaisen kenttätöön jälkeen, vaan tutkija tarkastelee koko prosessin ajan omia havaintojaan ja päätelmiään analyttisesti suhteessa kentältä saatuun tietoon ja teoriaan. Erityisesti kentällä olon kanssa ajallisesti päällekkäisissä analyysivaiheissa tapahtuu paljon sellaista luokittelua, jota tutkija ei tule välttämättä kirjanneeksi mihinkään. Etnografisessa tutkimuksessa kaikkia aineistojen analyysin vaiheita ei myöskään ole yleensä mahdollista kirjoittaa näkyviin. (Rastas 2010, 74.) Monet huomiot, jotka nyt tuntuvat lähes itsestään selviltä, ovatkin muodostuneet analyttisen ajatusprosessin myötä, joka on ollut käynnissä siitä lähtien, kun päätin aiheesta ryhtyä tutkimaan. Myös tutkimusprosessin aikana julkaistu, aiheeseen liittyvä tutkimustieto on muokannut tekemiäni tulkintoja. Osa havainnoistani on ollut hyvin samankaltaisia, joihin olen sittemmin huomannut jonkun toisen tutkijan päätyneen oman aineistonsa pohjalta. Olen kuitenkin pyrkinyt nostamaan aineistostani esiin teemoja ja havaintoja, joilla olisi myös jotain uutta annettavaa yksintulleita koskevalle tutkimuskentälle.

Olen hyödyntänyt sisällönanalyttistä lukutapaa, mikä tämän tutkimuksen suhteen tarkoittaa huomion kiinnittämistä keskeisiin ja toistuviin teemoihin, sekä toisaalta joihinkin poikkeuksiin ja ristiriitoihin. Sisällönanalyysin avulla tutkittavasta ilmiöstä on mahdollista luoda tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105). Pääpaino on nuorten itse esiin tuomissa teemoissa ja heille merkityksellisissä kokemuksissa, ja olen tarkastellut aineistoa sekä suhteessa omiin hypoteeseihini että käyttämäni kirjallisuuteen. Erilaisten aineistojen ristiinluenta (ks. Huttunen 2010, 40) ja keskustelu teorian kanssa toimivat analyysin punaisena lankana. Olen myös viitannut analyysin yhteydessä joihinkin sellaisiin diskursseihin, jotka tulivat aineistossa toistuvasti esiin.

Olen lukenut haastatteluaineistoa ja muita kenttäpäiväkirjamerkintöjä rinnakkain etsien niistä havaintoja, jotka keskustelevat sekä keskenään että teoreettisen viitekehyksen kanssa. Myös tutkimuskysymykset ovat ohjanneet aineiston analyysia rajaten sitä, sillä nuorten kanssa keskustellessa ja kenttähavainnoista tuli ilmi paljon myös sellaisia teemoja, joihin ei tämän tutkielman puitteissa ole mahdollista syventyä. Vaikka aineiston analyttistä käsittelyä on tapahtunut koko tutkimusprosessin ajan, toteutin vielä kenttätöön päätyttyä systemaattisen kenttämuistiinpanojen ja haastatteluaineiston läpikäymisen alleviivaamalla, luokittelemalla ja teemoittelemalla. Apuna käytin muun muassa väriluokkia. Näin sain aineistosta esiin useimmin toistuvat teemat ja pystyin kokoamaan ot-sikoiden alle eri informanttien samaan aiheeseen liittyviä kuvauksia.

Kenttäpäiväkirjaotteissa on erilaisia tekstityyppejä riippuen siitä, mitä ja miten olen havainnoista, haastattelusta tai pohdinnoistani kirjannut. Mukana on joitakin suoria lainauksia, jotka olen osoittanut lainausmerkein. Tekstissä on paljon myös kerrontaa, jossa toistan omin sanoin nuorelta kuulemani ajatukset tai kommentit, sillä kuten edellä kerroin, on kenttäpäiväkirjamerkinnät kirjoitettu puhtaaksi vasta haastattelutilanteiden jälkeen. Mikäli kenttäpäiväkirjassa on omia kommenttejani tai huomioitani varsinaisen haastattelutilanteen tekstin lisäksi, olen merkinnyt ne joko sulkein tai hakasulkein. Kenttäpäiväkirja- ja haastatteluotteet olen erottanut muusta tekstistä kursivilla ja pienemmällä fontilla. Luvuissa, joissa käsitellään hyvin arkaluonteisia asioita, olen muuttanut osan informanttien pseudonyymeistä sattumanvaraisiksi kirjaimiksi anonyymiteetin vahvistamiseksi.

Tässä yhteydessä haluan nostaa esiin tiettyjen käsitteiden ongelmallisuuden. Antropologian piirissä esimerkiksi kulttuurin käsitettä on tarkasteltu kriittisesti jo pitkään (ks. esim. Clifford & Marcus 1986; Abu-Lughod 1991; Hautaniemi 2004, 133–138). Kirjoitettaessa ihmisten liikkeestä ja kulttuureista

on olennaista muistaa, ettei aikaa ja paikkaa voi koskaan pitää annettuina, ja siksi niitten sosiaalis-poliittisen rakentumisen prosessi tulisi aina ottaa huomioon (Gupta & Ferguson 1992, 529). Kuten Petri Hautaniemi (2004, 133–134) huomauttaa, ei kulttuuriin vetoaminen ole koskaan vain filosofista kysymyksenasettelua ihmisen johonkin kuulumisen lähtökohdista, vaan samalla voimakkaasti poliittista ja hierarkkista keskustelua. Kirjoittaessani olen pyrkinyt huomioimaan käsitteisiin liittyvät rajoitteet välttämällä tekemästä esimerkiksi sellaisia johtopäätöksiä, että nuorten esille tuomat seikat tai heidän tekemisensä automaattisesti edustaisivat jotain tiettyä kulttuuria tai maantieteellistä paikkaa, kuten valtiota, johon nuoret kiinnittyisivät. Sen sijaan olen käyttänyt termejä kuten lähtömaa tai taustakulttuuri, ja huomioinut mahdollisuuksien mukaan myös muiden tekijöiden, kuten sukupuolen, iän tai yhteiskuntaluokan analyysissä. Taustalla on vaikuttanut myös Lila Abu-Lughodin (1991) ajatus ”kulttuuria purkavasta kirjoittamisesta” (engl. writing against culture). Siinä toiseuttavat ja liian monotoniset ”kulttuurin” kuvaukset aukaistaan tavalla, jossa tieteelliset yleistyksiset suhteutetaan tutkittavan ilmiön konkreettisiin ilmentymiin, ja tuodaan esille myös poikkeamia. (Abu-Lughod 1991; 1993 Ojasen 2011,61 mukaan). Koska tutkimani nuoret joka tapauksessa joutuvat usein yleistävän ja toiseuttavan puheen kohteeksi, olen kirjoittaessani pyrkinyt tietoisesti purkamaan näitä stereotypisointeja.

4. Maasta toiseen, lapsesta aikuiseksi – teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa esittelen tutkielmani teorian, joka muodostuu pääosin siirtymiä ja aikuistumista käsittelevästä kirjallisuudesta. Valtaosa viitatuista teksteistä lukeutuu antropologian ja nuorisotutkimuksen piiriin. Tavoitteena on erilaisia näkökulmia yhdistämällä luoda teoreettinen viitekehys, joka auttaa hahmottamaan niitä erityispiirteitä, joita tutkimieni nuorten aikuistumisen prosessiin liittyy. Niiden kautta hahmottuu myös näkökulmani tutkimusaiheeseen, eli yksintulleiden nuorten aikuistumiseen erityiskysymyksenä. Teen näkyväksi myös joitakin suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevia normatiivisia malleja, jotka harvemmin arkisessa puheessa tai poliittisessa päätöksenteossa tulevat kyseenalaistetuiksi. Esimerkiksi yksin asuminen osana aikuiseksi kasvamisen prosessia ei ole kaikkialla maailmassa vallitseva käytäntö, vaikka se suomalaisessa ja monessa muussa länsimaisessa yhteiskunnassa nykyään näyttäytyykin normatiivisena aikuistumiseen kuuluvana vaiheena.

Ensimmäisessä luvussa (4.1.) kerron nuoruudesta siirtymänä kuvaten aikuisuuden, iän ja siirtymän käsitteiden monitulkintaisuutta sekä niihin liittyviä kulttuurisia ulottuvuuksia. Toisessa luvussa (4.2.) käsittelen pakolaisuutta siirtymänä, ja kerron ylijärjestyksestä ja sen ilmenemisestä tutkimieni nuorten elämässä. Viimeisessä luvussa (4.3.) esittelen antropologisia näkökulmia siirtymiin ja esittelen tutkielman teoreettisen pääkäsitteen, liminaalisuuden.

4.1. Nuoruus siirtymänä

4.1.1. Monitulkintainen aikuisuus

Milloin ja miten aikuisuus saavutetaan, ei ole yksiselitteistä. Nykyisissä länsimaisissa yhteiskunnissa ei enää ole olemassa selkeitä alkuja tai loppuja, jotka yksiselitteisesti määrittelisivät nuoruuden päätepisteen tai aikuisuuden alun (Furlong 2009, 10; Wyn & White 1997, 9). Nuorisotutkija Andy Furlong (2013) määrittelee nuoruuden sosiaalisesti rakentuvaksi välivaiheeksi lapsuuden ja aikuisuuden välillä. Sitä ei voida määritellä kronologisesti tiettyyn ikähaarukkaan sidotuksi, eikä sille voida määritellä päätepidettä tiettyjen tekojen, kuten palkkatyöllistymisen tai seksuaalisten suhteiden aloittamisen perusteella (em. 1). Lapsuutta seuraa yleensä jonkinlainen nuoruusvaihe, mutta sen kestossa ja sille annetuissa merkityksissä on paljon eroja eri yhteiskuntien, yhteisöjen ja kulttuurien välillä (Hautaniemi 2004; Arnett 2004; Mead 1928). Nuoruus puolestaan rakentuu suhteessa aikuisuuteen (Wyn & White 1997, 147). Nuoruus ja nuoriso ovat keskeisesti modernin ajan käsitteitä, vaikka ne juontavatkin juurensa jo antiikin ajoilta. Nuoruuden kehkeytymiseen erityisesti ikävaiheeksi ovat vaikuttaneet ennen kaikkea laajat yhteiskunnalliset muutokset, kuten teollistuminen, modernisoituminen ja poliittinen demokratisoituminen, sekä muutokset esimerkiksi perhe-elämän, filosofian ja lääketieteen alueilla. (Aapola 1999, 33–34; Oinonen 2001, 109–110.) Lasten laajamittainen siirtyminen kodin ja perheen piiristä yhä selkeämmin erityisen julkisen kasvatus- ja koulutusjärjestelmän piiriin on ollut keskeisin nuoruusvaiheen syntyyn vaikuttanut tekijä (Aapola 1999, 34). Aikuisuuden saavuttaminen ei siis ole selkeä siirtymä, vaan vähittäinen prosessi, jonka kriteerit saattavat olla hyvinkin erilaiset eri elämänaalueilla (em. 35).

Valtaosa yksintulleiden pakolaisnuorten lähtömaista eroaa nykytilanteessa merkittävästi paitsi poliittisesti, taloudellisesti, myös koulutusjärjestelmiensä puolesta Suomesta ja muista eurooppalai-

sista valtioista. Vaikka osalla lapsista ja nuorista on ollut mahdollisuus koulunkäyntiin jo ennen Suomeen saapumista, monen koulupolut ovat olleet repaleisia tai lähtömaassa ei ole ollut lainkaan mahdollisuutta päästä kouluun. Myös näillä yhteiskunnan rakenteisiin ja instituutioihin liittyvillä seikoilla, yhteiskuntaluokalla ja sosioekonomisella asemalla on merkitystä. Joillakin yksintulleilla on lähtömaissaan ollut mahdollisuus käydä kouluja tai harrastaa, koska perheellä on ollut riittävän hyvä taloudellinen ja yhteiskunnallinen asema. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, millaisia valintoja mahdollistuu nuoruusvaiheen elämiseen tai esimerkiksi ammatinvalintaan. Perheen ja suvun sosiaalinen ja taloudellinen asema voivat vaikuttaa myös siihen, keillä on ylipäätään mahdollisuus lähteä tavoittelemaan turvapaikkaa (vrt. UNHCR 2010).

On kuitenkin hyvä muistaa, että monet maista, joista tällä hetkellä saapuu eniten pakolaisia Eurooppaan, ovat usein jossain vaiheessa olleet toisenlaisessa tilanteessa esimerkiksi koulutuksen suhteen. Sodat ja pitkittyneet konfliktit kuitenkin muuttavat olennaisesti yhteiskuntien kehityskaaria, ja niiden seurauksena erilaisten nuorisokulttuurien kehkeytymisen edellytykset ovat heikentyneet. Kaikista merkittävimmin olosuhteiden muutos vaikuttaa yleensä tyttöjen ja naisten asemaan ja mahdollisuuksiin. Afganistanissa etenkin pääkaupungissa Kabulissa liberaalit ajatukset olivat pinnalla vielä 1970-luvulla, ja esimerkiksi 1990-luvun alussa Suomeen saapuneista somaleista osalla oli korkeakoulutus, ja jotkut heistä olivat opiskelleet ulkomailla. Myöhemmin saapuneiden suhteen tilanne on toinen, sillä yhteiskunnan romahdus on vaikuttanut myös opiskelumahdollisuuksiin. (ks. esim. Mubarak & Nilsson & Saxén 2015.) Kotimaissaan ennen laajamittaisia konflikteja lapsuutta ja nuoruutta eläneiden sukupolvien tilanne on ollut siis merkittävästi erilainen kuin niiden, jotka ovat varttuneet jatkuvan sotatilan ja epävakauden sävyttämässä oloissa. Sodan yhteiskuntaa repivästä vaikutuksesta on tuoreitakin esimerkkejä. Vielä ennen vuonna 2011 puhjennutta sotaa 97 prosenttia syyrialaislapsista kävi koulua, mutta nyt noin neljännes on jäänyt koulutuksen ulkopuolelle (HS 2021). Näillä seikoilla on paljon merkitystä sille, millaiseksi vaiheeksi nuoruus ja sitä myöten aikuiseksi kasvaminen pakolaisuuden kokeneiden ihmisten elämänkuluissa määrittyy.

Eriikka Oinonen (2001) toteaa, että kaikkialla länsimaissa omillaan toimeentulevien yksin eläjien ja avoliitoissa elävien vapaaehtoisesti lapsettomien määrä kasvaa. Vaikka heitä ei Oinosen mukaan voida luokitella muuhun kuin aikuisten kategoriaan, viittaavat erilaiset mielipide- ja arvokyselyt yhä vakaassa parisuhteessa elämisen ja perheen perustamisen säilyneen 'todellisen' [sic] aikuisuuden määreinä. Oinonen päättelee havaitsemansa asenneilmaston perusteella, että täysi-ikäinen henkilö on juridisesti aikuinen, aikuisempi on sellainen täysi-ikäinen henkilö, joka tulee toimeen omillaan ja

elää itsenäisesti, mutta tosiaikuinen on hän, joka on täysi-ikäinen, omillaan toimeentuleva, vakiintunut ja perheellinen. (Em. 112.) Myös silloin kun yhteiskunnan kokonaisvaltainen jäsenyys riippuu yleisesti hyväksytyistä elinkeinoista, esitetään monet aikuisetkin nuorten tavoin marginaalisina, esimerkiksi työttömyyden vuoksi (Wyn & White 1997, 148). Kun havaitaan, ettei aikuisuus ole yksiselitteistä edes suomalaisen yhteiskunnan sisällä, on helpompi ymmärtää, miten monenlaisia, osin ristiriitaisiakin merkityksiä se saa olosuhteissa, joissa tutkimani nuoret elävät ja aikuistuvat.

Arkiajattelussa ikä toimii usein perusteena lapsuutta ja aikuisuutta määritteleville eronteille. Eri-laiset ikäraajat ja kronologiseen ikään perustuvat luokitukset jäsentävät pitkälti etenkin lasten ja nuorten elämää. Siksi ikä määrittyy myös juridisesta ja institutionaalista näkökulmasta keskeisimmäksi lapsuuden ja aikuisuuden rajojen määrittäjäksi. Sinikka Aapolan (1999) mukaan ikä näyttäytykin usein yksiselitteisenä, ikään kuin sitä mitattaisiin vain elettyjen vuosien määrällä. Iällä on kuitenkin monia eri ulottuvuuksia, joita tarkastelemalla on mahdollista ymmärtää myös siihen liittyviä kulttuurisia ulottuvuuksia. Aapola toteaa iän olevan olennaisesti sosiaalinen konstruktio, sillä yksilölliset kokemukset ja näkemykset iästä muodostuvat sosiaalisissa ja historiallisissa konteksteissa, ja myös tulkinnat biologisesta ja fysiologisesta iästä ovat kulttuurisia. (Em. 223–224.)

Aapolan mainitsemista määrittelyistä etenkin rituaaliset ja symboliset ikätulkinnat ovat olleet antropologien mielenkiinnon kohteena. Hän ottaa esille Arnold van Gennepin (1977 [1909]) uraauurtavan siirtymäriittejä käsittelevän tutkimuksen, josta käy ilmi, etteivät aikuistumisriitit välttämättä ole suoraan sidoksissa lapsen tai nuoren kronologiseen tai ruumiilliseen ikään. Joissakin van Gennepin kuvaamista yhteisöistä aikuistumisrituaali oli esimerkiksi järjestetty vasta kun nuorista oli koostunut sopivankokoinen ryhmä. Aapola toteaa, että vastaavia formalisoituneita nuoruuden ikärituaaleja on moderneissa länsimaisissa yhteiskunnissa enää melko vähän jäljellä, mutta erilaiset koulutukselliset ja uskonnolliset yhteisöt ovat ylläpitäneet niitä. Ylioppilastutkinnon suorittaminen ja lakitus, rippikoulu ja konfirmaatio ovat Aapolan mukaan selkeitä esimerkkejä suomalaisessa yhteiskunnassa yhä vallitsevista ikärituaaleista. Niiden sosiaalinen merkitys on kuitenkin ajan saatossa muuttunut huomattavasti yhteiskunnan muutosten myötä. (Em. 248.) Aikuistumiseen liittyviä siirtymäriittejä on silti edelleen kaikissa yhteiskunnissa, vaikka selvimmin ne ilmenevätkin suhteellisen vakaisissa ja syklisissä yhteiskunnissa, joissa yhteys luontoon ja sen rytmeihin on kiinteä (Niemelä 2002, 107; Turner 1967, 93). Siirtymäriittejä ei tule kuitenkaan ymmärtää suppeasti vain uskonnollisten juhlien kaltaisina organisoituina rituaaleina, vaan niiden piirteitä on löydettävissä yhtä lailla esimerkiksi polttari-perinteestä tai armeijaan liittyvistä perinteistä (Niemelä 2002, 108).

4.1.2. Siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen osana elämäntulkua

Käsitykset normaalista elämäntulkusta ja siirtymistä lapsuudesta aikuisuuteen nivoutuvat osaksi kulttuurisesti jaettuun ajattelumalleihin. Nuoria koskeva kulttuurinen mallitarina rakentuu usein normatiivisen elämäntulkun oletuksen varaan (Kiilakoski 2014, 1). Elämäntulkua voidaan nähdä eräänlaisena yhteiskunnallisesti tuotettuna ja tulkittuna struktuurina ihmisen elämälle. Siihen liittyy erilaisia normatiivisia vaiheita – kuten jaottelu lapsuuteen, nuoruuteen, aikuisuuteen ja vanhuuteen – mutta myös tulkintoja siitä, kuinka nämä vaiheet ovat yhteiskunnallisesti tuotettuja ja siten muutoksenalaisia. (Saastamoinen 2010, 247; Vilkkonen 2000, 75–76.) Nuoruutta määrittävä murrosikä on hyvä esimerkki kulttuuristen ja ikäperustaisten tekijöiden muodostelmasta (ks. Aapola 1999). Paitsi erilaiset kulttuuriset normit ja kontekstit, myös yhteiskuntarakenteen ja monet muut tekijät, kuten sukupuoli, yhteiskuntaluokka tai etninen tausta vaikuttavat olennaisesti siihen, millaiseksi ihmisen elämäntulkua muodostuu.

Vaikka eri elämäntulkuvaiheista tavataan puhua omina erillisinä ajanjaksoina, eivät ne kuitenkaan ole toisensa pois sulkevia, ja ihminen voi mieltää yhtäältä olevansa aikuinen, toisaalta vielä nuori. Nykyään vallalla olevaa länsimaista käsitystä siirtymästä lapsuudesta aikuisuuteen tavataan kutsua pitkittyneeksi nuoruudeksi. Tällä tarkoitetaan nuoruusvaiheen pidentymistä etenkin sosioekonomisesta näkökulmasta, sillä nykyiset ikäluokat saavuttavat aiemmille sukupolville merkitykselliset aikuistumisen merkkipaalat – kuten ammattiin valmistumisen, taloudellisen itsenäistymisen ja perheen perustamisen – usein huomattavasti toisen maailmansodan jälkeen syntyneitä suuria ikäluokkia myöhemmin. Polut aikuisuuteen ovat mutkistuneet ja moninaistuneet. (Furlong & Cartmel 2007; Aapola & Ketokivi 2005; Arnett 2004; Oinonen 2001.) Vallitsevat mallit kuitenkin heijastelevat yhä vahvasti aiempien sukupolvien normatiivista elämäntulkua, eivätkä aina välttämättä vastaa tällä hetkellä nuoruuttaan elävien todellisuutta (ks. Mary 2012, 333–338).

Etenkin nuorisotutkimuksen piirissä ”siirtymien” ja ”polkujen” käsitteitä on hyödynnetty paljon, sillä ne viittaavat aikuistumisen ajoitukseen ja keston ja innostavat tutkijoita pohtimaan, kuinka erilaiset mahdollisuudet, institutionaaliset säännöt ja yksilölliset päätökset ovat yhteydessä toisiinsa (Heinz 2009, 3). Sinikka Aapola ja Kaisa Ketokivi (2005) huomauttavat, ettei siirtymän käsite ole ongelmaton. Toisaalta se kuvastaa prosessia, liikettä johonkin suuntaan, mutta usein tutkimuksissa tämä liike on ikään kuin jähmetetty liikkumattomaksi kuvaksi. Aapolan ja Ketokiven mukaan siirty-

män käsitettä rasittaa myös sen sisältämä oletus, jonka mukaan nuorten elämässä tapahtuvat muutosprosessit olisivat ennalta määrättyjä, tunnistettavien ja ennustettavien vaiheiden läpi tiedossa olevaan loppupisteeseen – aikuisuuteen – eteneviä. He toteavat kuitenkin, että siirtymän käsitteelle on vaikeaa keksiä osuvia vaihtoehtoja, sillä se on vakiintunut kuvaamaan nuorten aikuistumista. (Em., 10.) Nuorisotutkimuksen kentällä siirtymän käsitettä on tarkasteltu yhä monipuolisemmin ja siirtymiin vaikuttavia rakenteellisia tekijöitä on tehty näkyviksi (esim. Mary 2012; Aaltonen 2012).

Jeffrey Jensen Arnett (2004) nimittää varhaisnuoruuden ja aikuisuuden välistä aikakautta ”kehkeytyväksi aikuisuudeksi” (engl. *emerging adulthood*). Käsite pitää sisällään ajatuksen kyseisestä ajanjaksosta (ikävuodet noin 18–29-vuotiaaksi) identiteetin etsimisen, epävakauden, minäkeskeisyyden, välissä olemisen ja mahdollisuuksien iäksi (Herranen & Harinen 2008, 4; ks. myös Furlong 2013, 4). Ainakin osittain nämä piirteet ovat sovellettavissa myös tutkimieni nuorten aikuistumisen tarkasteluun etenkin heidän eläessään varhaista aikuisuuttaan Suomessa. Uskallan kuitenkin väittää, ettei heidän kokemuksiaan ole mahdollista ymmärtää riittävän kokonaisvaltaisesti, mikäli nojataan ainoastaan länsimaisten yhteiskuntien lähtökohdista rakentuviin teorioihin. Tavoittaakseni toisaalta nuorten ylijärjestyksen elinpiirin ja kokemuksen, toisaalta suomalaisessa yhteiskunnassa vallalla olevan aikuistumisen ”peruskaavan”, olen valinnut aikuistumisen ja siirtymien eri puolia esiin tuovia teorioita ja käsitteitä.

Suomi lukeutuu niiden yhteiskuntien joukkoon, joissa aikuistumiseen liitetty itsenäistymisen ideaali kytkeytyy vahvasti lapsuuden kodista irrottautumiseen (Mary 2012; Aapola & Ketokivi 2005; Holdsworth & Morgan 2005). Etenkin omilleen muuttamista pidetään Suomessa ja ylipäätään pohjois- ja länsieurooppalaisissa yhteiskunnissa nykyään hyvin keskeisenä askeleena matkalla täysivaltaiseen aikuisuuteen (Berngruber 2016; Herranen & Harinen 2008; Salonen 2005). Suomessa muutto pois vanhempien kodista on lähes kyseenalaistamaton itsestänselvyys, joka symboloi useimmille nuorille vapautta, irtiotta lapsuudesta ja uuden, jännittävän elämänvaiheen alkamista. Nuorten muutto yksin yksiöön ei kuitenkaan ole täälläkään ollut vallitseva käytäntö vielä kovin monta vuosikymmentä. Jotkut muuttavat ensin kimppekämppään tai suoraan seurustelukumppanin tai puolison kanssa yhteen, mutta valtaosa nuorista kokeilee nykyään kuitenkin siipiään ensin omillaan. Suomessa yksinasujien määrä on ollut ylipäätään kasvussa kaikissa ikäluokissa. Yksin asumisen ja pärjäämisen kulttuuriin kytkeytyvä yksinäisyys on kuitenkin tunnistettu ilmiöksi, joka on herättänyt laajaa yhteiskunnallista keskustelua viime vuosina.

Osa yksintulleiden nuorten aikuistumisen kokemuksista on jaettu Suomessa varttuneiden ikätovereiden kanssa ja yhteiskunnan institutionaalsiin järjestyksiin mukautuvia. Nuorten taustoilla, elettyllä elämällä ja heille merkityksellisillä sosiaalisilla verkostoilla on kuitenkin huomattava vaikutus siihen, millaiseksi polku aikuisuuteen muodostuu. Vaikka jotkut siirtymistä, kuten juuri muutto asumaan omilleen tai siirtyminen peruskoulusta ammattiopintoihin, ovat kirjoitettavissa osaksi suomalaista aikuistumisen normaalibiografiaa, saavat nämä ulkoisesti samanlaisilta vaikuttavat siirtymät toisenlaisia merkityksiä tutkimieni yksintulleiden nuorten elämässä. Yksin asumisen ja omillaan toimeen tulemisen kulttuurisia merkityksiä on tarkasteltu kriittisesti myös suhteessa Suomessa syntyneiden nuorten kokemuksiin. Jatta Herranen ja Päivi Harinen (2008) näkevät lapsuuden kodista irrottautumisen keskeisenä kehkeytyvän aikuisuuden yhteiskunnallisena velvoitteena, opettuna ja opittuna representaatiopakotteena. Aikuisuuden autonomiaan kytkeytyy paljon kunniakasta ja kunniallista, ja ne aikuisiän saavuttaneet, joita ei voi määritellä aikuisuuden kulttuuriseen tilaan, ympäröidään helposti epäonnistumisen, sairaalloisen riippuvuuden ja avuttomuuden ominaisuuksilla ja vihjeillä. (Em. 12). Lapsuuden oloihin ja ympäristöihin jämähtäminen on häpeällistä ja stigmatisoivaa individualisoituneessa yhteiskunnassa, joka odottaa autonomista yksin selviytyjää (em. 4). Suomessa onkin vain muutama vuosikymmen sitten puhuttu yleisesti vielä ”peräkammarin pojista” ja ”vanhoista piiosta” viitattaessa ihmisiin, jotka ikänsä puolesta kuuluisivat jo selvästi aikuisten kategoriaan, mutta asuvat yhä lapsuudenkodissaan ja ovat jääneet naimattomiksi.

Richard Sennett (2004) kyseenalaistaa jälkimodernille yhteiskunnalle tyypillisen vaatimuksen riippumattomuudesta hegemonisena yhteiskunnallisena diskurssina. Hänen mukaansa poliittisen liberalismiin oppi-isät tekivät jyrkän eron lapsuuden ja aikuisuuden välille osoittaakseen siirtymän yksityisestä julkisiin riippuvaisuuden muotoihin. Sennett vertaa eroa lapsuuden ja aikuisuuden välillä perhosien kuoriutumiseen kotelostaan; näkemys on kirjattu lakiteksteihin, joissa määritellään naimaikä tai ajankohta, jolloin lapsesta kasvaa yhdessä yössä harkitseva, äänioikeutettu aikuinen. (Em. 119.) Tämä kuvastaa hyvin myös sitä ratkaisevaa vedenjakajaa, joka 18 vuoden täyttämistä muodostuu yksintulleiden elämässä.

Myös valtaosa siirtymiä käsittelevästä sosiaalitieteellisestä kirjallisuudesta ottaa tarkastelunsa lähtökohdaksi pohjoiseurooppalaisen ja -amerikkalaisen mallin, jossa vallitsevana on käsitys lapsuuden kodista lähtemisestä keskeisenä ehtona itsenäisyyden ja riippumattomuuden saavuttamiselle (Holdsworth & Morgan 2005, 105). Myös yksintulleiden vastaanotosta ja majoittamisesta vastaava järjestelmä rakentuu kulttuurisesti jaetun mallin varaan ottaessaan täysi-ikäistymisen keskeiseksi

itsenäistymisen edellytyksen ja muuttuvan yhteiskunnallisen aseman merkitsijäksi. Vaikka nuorten erilaiset taustat tunnustetaan ja pyritään huomioimaan, perustuvat tarjottu tuki ja palvelut pitkälti vallitseviin käsityksiin aikuistumiseen kuuluvista normaaleista poluista. Tämä näkyy myös mallina, jossa 18-vuotta täyttävälle alaikäisenä ilman huoltajaa tulleille nuorille tarjotaan yleensä ensisijaiseksi asumismuodoksi yksiötä siinä missä muillekin. Tämä on varsin ymmärrettävää asuntopolitiikan ja koko yhteiskunnan järjestymisen kannalta, mutta on olennaista huomata, että kyse on lopulta kulttuuriseen normatiiviseen ajatusmalliin kytkeytyvästä tavasta nähdä yksin asuminen normaalina, ja jopa toivottavana tilana. Tiukkoihin ikäkategorioidiin liittyvä ongelmallisuus ei koske ainoastaan yksintulleita, sillä myös muiden nuorten, kuten lastensuojelun asiakkaiden tai nuorten rikoksentekeijöiden kohdalla käydään ajoittain keskustelua tiukan alaikäisyys-täysi-ikäisyys-jaon vaikutuksista.

Yksilöllistymisen kehityskulkujen on nähty keskeisesti vaikuttaneen länsimaissa siihen, millaiseksi nuoruusvaihe ja sitä myöten myös aikuistuminen on ajan saatossa muodostunut. Individualistinen ajatusmalli olettaa yksilön itse aktiivisesti muokkaavaan elämänkulkunsa suuntaa. Yksilöllistyneessä yhteiskunnassa lapsia hankitaan entistä vähemmän ja myöhemmin, koska perhe-elämä suhteutuu yksilöllistymisen myötä kasvaneisiin elämänmahdollisuuksiin, riskeihin, haluihin ja yksilöön kohdistuviin vaatimuksiin. (Ketokivi 2005, 103–104; Heinz 2009, 3). Yksikön ulkoisilla olosuhteilla, toisilla ihmisillä ja yhteisöillä on kuitenkin edelleen keskeinen asema ihmisten valintojen välittäjänä (Ketokivi 2005, 104). Yhteiskuntatieteellisissä keskusteluissa esiin nostetaankin usein kysymys rakenteen ja toimijuuden välisestä suhteesta (ks. esim. Furlong 2013, 8–10). Tässä tutkielmassa nämä suhteet tulevat näkyviksi nuorten elämänvalinnoissa ja siinä, missä määrin heillä on mahdollisuuksia niihin vaikuttaa.

Käsityksissä aikuistumisesta ja itsenäistymisestä on merkittäviä eroja myös Euroopan maiden välillä. Ne selittyvät paitsi kulttuurieroilla, myös yhteiskuntien rakenteellisilla eroilla esimerkiksi sosiaaliturvassa (ks. Berngruber 2016, 194–195). Niillä on vaikutusta myös siihen, missä vaiheessa esimerkiksi edellä mainittu itsenäistyminen lapsuuden kodista eri yhteiskunnissa yleensä tapahtuu (Myllyniemi & Gissler 2012; Salonen 2014; vrt. Wyn & White 1997, 9). Esimerkiksi Pohjoismaissa muutto tapahtuu verrattaen varhain, ja eteläisen Euroopan maissa, kuten Italiassa tai Espanjassa, yleensä huomattavasti myöhemmin (Myllyniemi & Gissler 2012; Salonen 2005; Oinonen 2001).

4.2. Pakolaisuus siirtymänä

4.2.1. Lapsesta aikuiseksi pakolaisuuden kontekstissa

Olen nimennyt tutkielmani kannalta keskeiseksi yksintulleiden siirtymiä määrittäväksi tekijäksi pakolaisuuden. Sen tarkastelun kautta avautuu laajempi perspektiivi aikuistumisen tarkasteluun. Vaikka kaikki informantit olivat haastatteluhetkellä jo saaneet oleskeluluvan Suomeen, kokemukset pakomatkasta ja siirtymästä maasta ja kulttuurista toiseen vaikuttavat heihin edelleen. Ylipäätään paon tematiikka ja siihen liittyvät epävarmuudet ja pitkittyvät prosessit, esimerkiksi oleskelulupien suhteen, sävyttävät yksintulleiden nuorten elämää vielä pitkään Suomeen saapumisen jälkeen. Valtaosa tutkimuksista on aiemmin keskittynyt käsittelemään muuttoliikettä ensisijaisesti aikuisväestön näkökulmasta, ja siksikin sen tarkastelu myös nuorten näkökulmasta on tärkeää (Kivijärvi & Peltola 2016).

Tässä yhteydessä käsitteiden määrittely on paikallaan, sillä samoista ilmiöistä ja ihmisryhmistä käytetään usein erilaisia tai päällekkäisiä nimityksiä eri yhteyksissä ja diskursseissa. Niitä hyödynnetään myös päämäärätietoisesti poliittisen vaikuttamisen välineinä, joten ei ole merkityksetöntä, mitä käsitteitä käytetään ja miksi. Käsitteisiin on tärkeää kiinnittää huomiota myös siksi, että suomalaisessa keskustelussa ”pakolainen” ja ”maahanmuuttaja” sekoittuvat usein toisiinsa (Huttunen 2012). Laura Huttusen mukaan kumpikin viittaa johonkin vieraaseen, läntisen Euroopan ulkopuolelta tulevaan, kouluttamattomaan, ylikulttuuriseen ja vaikeasti hallittavaan. Hän esittää, että kulttuurisilta juuriltaan kiskotun ”paljaan” pakolaisen hahmon rinnalla suomalaisessa ja eurooppalaisessa julkisessa keskustelussa esiintyy myös toisenlainen essentialisoitu hahmo: maahanmuuttaja, joka on pelkkää kulttuuria, kulttuurinsa vanki. Nämä eräänlaiset arkkityypit luovat ihmisistä hahmoja, jotka kadottavat toimijuutensa. Mainitut kategoriat estävät myös näkemästä niitä monimutkaisia sosiaalisia, historiallisia ja kulttuurisia prosesseja, jotka panevat ihmiset liikkumaan paikasta toiseen. (Em. 11–12.)

Eveliina Lyytinen (2019) huomauttaa, että vaikka ihmiset liikkuvat vapaaehtoisesti ja pakon edessä niin kotimaansa sisällä kuin maasta toiseen, ei jako kuitenkaan ole aina selkeä, ja ihmisillä saattaa olla päällekkäisiä muuton syitä. Hän katsoo, että siirtymä vapaaehtoisen ja pakkoon perustuvan muuton välillä tulisikin nähdä jatkumona ja toteaa, ettei pakolainen–siirtolainen-erottelun ongelmallisuus ole vain muuton syihin liittyvä, vaan se kiinnittyy myös poliittishallinnollisiin kysymyksiin.

Sama ihminen voi tietyssä ajassa ja paikassa olla pakkomuuttaja, ja toisessa tilanteessa hänet voidaan luokitella vapaaehtoisesti liikkuvaksi siirtolaiseksi. Syyt pakkomuuttojen taustalla ovat moninaisia, ja niitä kuvastavat yhtäältä inhimillinen hätä, toisaalta uudet mahdollisuudet. (Em. 16–17.) Tämä on nähtävissä myös yksintulleiden lasten ja nuorten kohdalla. Syyt lähdön taustalla ovat usein raskaita ja traumaattisia, ja eroon joutuminen perheestä on jo sinällään inhimillinen tragedia. Olosuhteet lähtömaassa saattavat olla näköalattomat, ja vaikkei väkivallan uhka tai vaino kohdistuisi suoraan itseen, ei tulevaisuudella ole nuorelle välttämättä paljoakaan tarjota.

Pakolaisella viitataan henkilöön, jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, ja joka oleskelee kotimaansa ulkopuolella tai on kykenemätön tai pelon takia haluton turvautumaan kyseisen maan suojaan.⁹ Suomi ei ole toistaiseksi vastaanottanut ilman huoltajia liikkuvia alaikäisiä kiintiöpakolaisina, joten käytännössä yksin pakeneville lapsille ja nuorille ainoa mahdollisuus päästä Suomeen on ollut matkustaa tavalla tai toisella tänne ja jättää turvapaikkahakemus. Vuonna 2020 Suomi otti ensimmäistä kertaa vastaan Euroopan Unionin sisäisenä siirtona ilman huoltajaa Eurooppaan saapuneita alaikäisiä turvapaikanhakijoita. Valtioneuvosto sitoutui vastaanottamaan kaiken kaikkiaan 175 haavoittuvassa asemassa olevaa turvapaikanhakijaa Välimeren alueelta, ensisijaisena kohderyhmänä ilman huoltajaa olevat lapset ja nuoret sekä yksinhuoltajaperheet. (Migri 2020.) Vain murto-osalle turvapaikkaa hakevista yksintulleista myönnetään pakolaisasema, ja useimmin viime vuosina oleskelulupien perusteena on ollut toissijaisen suojelu, tai muu, kuten yksilöllinen inhimillinen syy (Migri 2021a&b; EMN 2009, 17). Oleskelulupien perusteet ja kategoriat ovat vaihdelleet vuosien saatossa¹⁰ ja muutoksilla on ollut vaikutusta myös oleskelulupien kestoihin. Vuonna 2017 tapahtui merkittävä muutos, kun ensimmäisiä jatkolupia alettiin Migrin kiristyneiden käytäntöjen myötä myöntää 1–2 vuoden mittaisina, kun ne aiemmin oli myönnetty neljäksi vuodeksi. Vuonna 2019 paljastui, että Maahanmuuttovirasto oli myöntänyt virheellisesti yksintulleille alaikäisille lyhyempiä jatkolupia kuin mihin olisi ollut edellytykset. (YLE 2019.) Nämä ovat olleet selviä seurauksia vuoden 2015 suuresta tulijamäärästä, mikä on näkynyt monella tapaa turvapaikkapolitiikassa. Myös hakemusten ja valitusten käsittelyajat ovat ajoittain venyneet kohtuuttoman pitkiksi.

---

⁹ Pakolaisen oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968.

¹⁰ Esimerkiksi oleskelulupia suojelutarpeen perusteella myönnettiin 31.5.2009 asti, ja 1.6.2009 alkaen humanitaarisen- ja toissijaisen suojelun perusteella. Humanitaarisesta syystä kuitenkin lakattiin myöntämästä oleskelulupia vuonna 2016, ja silloin myös toissijaisen suojelun perusteella myönnettyihin lupien ehdot kiristyivät. (Migri 2016.)

Valtaosalla yksintulleista ei ole hallussaan oman maan passia. Tällöin pakolaisaseman saaneille voidaan myöntää pakolaisen matkustusasiakirja, ja toissijaisen suojelun perusteella oleskelulupapäätöksen saaneille muukalaispassi. Yksilöllisen inhimillisen syyn vuoksi myönnetyn oleskeluluvan saaneelle voidaan myöntää erityisestä syystä väliaikainen- tai muukalaispassi, ja he ovat velvoitettuja hankkimaan kansallisen passin. (Ulkomaalaislaki 301/2004, 134§ ja 135§; Tähti 2021.) Suomen kansalaisuutta ei puolestaan voi hakea, ellei ole vaadittuja asiakirjoja. Erityisesti tilanne on tullut viime vuosina näkyväksi afganistanilaistausten yksintulleiden kohdalla, joista monille on myönnetty lupa yksilöllisestä inhimillisestä syystä. Kansallista passia täytyy anoa lähetystöstä, jota Suomessa ei ole. Asiakirjojen hakuun on liittynyt epämääräisiä käytäntöjä. Ruotsissa sijaitsevan Afganistanin lähetystön käytäntönä on ollut esimerkiksi ilmoittaa Facebook-sivuillaan niiden henkilöiden nimet, joille passit on myönnetty. Passeja on myös lähetetty postitse, ja niitä on kadonnut matkalla. (Suomen afganistanilaiset järjestö 2020.) Sähköinen hakeminen on tullut hiljattain mahdolliseksi, mutta siihen vaaditaan liitteeksi joko miespuolisen isän puolen sukulaisen tazkeran¹¹ kopio tai kaksi todistajaa, joilla on tazkera. Passi voidaan nykyään velvoittaa hankkimaan matkustamalla Afganistaniin, mikäli sen saaminen ei muuten onnistu. (Tähti 2021.) Nuorissa tilanne aiheuttaa pelkoa. Tämä kaikki kuvastaa myös niitä alati muuttuvia ja ajoittain hyvin epämääräisiä käytäntöjä, joista nuorten täytyisi olla selvillä, jotta heidän oikeutensa toteutuisivat. Ne myös kertovat siitä, miten suurista ja elämänsä kannalta merkittävistä asioista on kyse, kun puhutaan aikuistumisen vastuista yksintulleiden nuorten kohdalla.

Vaikka kaikki yksintulleet eivät täytä pakolaisen tiukkaa määritelmää, pidän luontevampana kirjoittaa informanteistani ennemmin pakolaisina kuin siirtolaisina tai maahanmuuttajina siksi, että kyseessä on ollut yleensä aina tavalla tai toisella pakotettu siirtymä. Myöhemmissä luvuissa tarkentuu myös, millaisista olosuhteista ja kokemuksista on kyse, kun puhutaan pakolaisuuden kontekstissa tapahtuvasta siirtymästä lapsuudesta aikuisuuteen.

---

¹¹ Afganistanilainen henkilöllisyystodistus.

4.2.2. Ylirajainen arki

Erilaiset rajat määrittelevät monin tavoin tutkimieni nuorten aikuiseksi kasvamisen prosessia. Toiset niistä ovat abstrakteja tai symbolisia, kuten ikärajat, toiset hyvin konkreettisia, kuten valtioiden rajat. Liisa Malkki (2012) toteaa, että tutkittaessa ihmisten liikettä ja liikkumista, erilaiset rajaseudut asettuvat analyttisten kehysten keskipisteeseen sen sijaan, että ne siirrettäisiin syrjään hankalasti käsiteltävinä poikkeuksina. Rajoja ylittäessään ihmiset joutuvat ”kulttuurisesti väärään paikkaan”, ja niin sanotun ”yleistyneen kodittomuuden tilan” on Malkin mukaan nähty luonnehtivan nykyelämää ylipäättään. (Em. 26.)

Laura Huttusen (2012) mukaan suomalainen maahanmuuttokeskustelu ja maahanmuuttotutkimus ovat usein painottuneet tarkastelemaan pakolaisia ennen kaikkea suhteessa Suomeen, hyvinvointivaltion hallinnan mekanismeihin ja suomalaiseen arkeen. Liiksi valtiollisten rajojen sisälle rajautuva ja ”kotoutumisprosesseen” historiattomana mallina keskittyvä näkökulma sivuuttaa ne kansallisvaltioiden rajat ylittävät monimutkaiset suhteet, jotka vaikuttavat ihmisten tapoihin hahmottaa itsensä myös maahanmuuttotilanteissa. 1990-luvun loppupuolelta lähtien yhä suurempi antropologien joukko onkin tarttunut pakolaisuuden, maahanmuuton ja liikkuvuuden teemoihin hahmottaen niitä erityisesti transnationalismin ja diasporan käsitteiden avulla. (Em. 8–11.)¹² Vaikka tässäkin tutkimuksessa tarkastellaan nuorten aikuistumista nimenomaan Suomen kontekstissa, ovat erilaiset rajat ylittävät suhteet yksintulleiden lasten ja nuorten elämässä keskeisesti läsnä, ja siksi niiden huomioiminen on olennaista myös pohdittaessa heidän aikuistumistaan.

Nuorten moninaisten Suomen rajojen ulkopuolelle kurottavien suhteiden tunnistaminen ja tunnus-taminen on tärkeää myös heidän valintojensa ja toimintansa ymmärtämiseksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita arkeen kuuluvien paikallistason vuorovaikutussuhteiden vähättelyä (vrt. France 2007, 162–163). Nuorten maahanmuuttajataustaisten ihmisten elämää on hyvä tarkastella myös suhteessa ikätovereihin ja ympäröivään yhteiskuntaan, eikä tyytyä tulkitsemaan asioita pelkästään maahanmuuttoon liittyviin tulkintaperi teisiin nojautuen (Martikainen 2009, 2). Paikallisen ja transnationaalin kontekstin huomioiminen eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois, ja olen yrittänyt pitää molemmat ta-sot mukana tarkastelussa. Siksi luonnehdin nuorten elinpiiriä kutsumalla sitä ylirajaiseksi arjeksi.¹³

---

¹² Sekä Malkilla että Huttusella lainausmerkit alkuperäisessä tekstissä.

¹³ Käsitteen ”ylirajainen arki” olen lainannut Marja Tiilikaisen (2007) artikkelista ”Maahanmuuttajaperheiden ylirajainen arki”. Tiilikainen ei tekstissään anna käsitteelle kovin tarkkaa määritelmää, joten olen tässä yhteydessä ottanut vapauden soveltaa sitä oman aineistoni ja siitä tekemieni tulkintojen pohjalta.

Transnationalismi terminä viittaa etupäässä yksilöiden ja ei-valtiollisten toimijoiden vuorovaikutukseen ja toimintaan yli kansallisten rajojen (Vertovec 2009, 3). Tällaiseen toimintaan voivat sisältyä ihmistenvälisen yhteydenpidon lisäksi esimerkiksi erilaiset rahalähetykset tai aktiivinen lähtömaan politiikan seuraaminen ja siihen osallistuminen. Transnationaalisuus kääntyy suomeksi yleensä ylirajaisuudeksi. Se ei tarkoita samaa kuin globaali tai kansainvälinen, sillä käsitteessä ovat mukana nimenomaan ihmisten arjessa tapahtuvat rajojen ylitykset ja rajaneuvottelut (Hirsiaho & Korpela & Rantalaiho 2005, 13). Huimaa vauhtia kehittyvä teknologia on tuonut ihmisten väliseen vuorovaikutukseen aivan uudenlaisia mahdollisuuksia ja tiivistänyt yhteyksiä maailmanlaajuisesti (Vertovec 2009, 3). Maahanmuuton prosesseissa syntyy verkostoja, jotka edesauttavat uusien siirtolaisten ja pakolaisten lähtemispäätöstä, matkaa ja asettumista uuteen ympäristöön (Castles & de Haas & Miller 2014, 39–41).

Tutkimukseni näkökulmasta sekä ”transnationaalisuus” että ”ylirajaisuus” ovat olennaisia käsitteitä. Vaikka termit ovat lähtökohtaisesti toisilleen rinnasteisia, erikseen ne mahdollistavat kuitenkin myös joitakin suomen kielen suomia tulkinnallisia eroja. Tutkimieni nuorten kohdalla transnationaali toiminnan konteksti tulee näkyväksi esimerkiksi heidän aktiivisessa internetin ja sosiaalisen median käytössään. Niiden välityksellä he ylläpitävät yhteyksiä laajaan perheen, sukulaisten, ystävien tai muiden saman mielisten (esimerkiksi saman uskonnon tai etnisen taustan jakavien) verkostoon yli Suomen valtiollisten rajojen. Ylirajaisuudella viitataan puolestaan laajemmin ja abstraktimmin niihin moninaiisiin rajanylityksiin, joita tutkimieni nuorten elämänsä elämässä tapahtuu. Osa siirtymistä ja rajoista on konkreettisia ja kiinnittyy fyysiseen todellisuuteen, kuten siirtymä maasta toiseen tai kansalaisuuden ja oleskeluoikeuden määrittelemät rajoitukset liikkumisessa. Osa siirtymistä tapahtuu sen sijaan yli käsitteellisten rajojen, kuten ajan, iän, tai kulttuuriin liittyvien normatiivisten ajattelua ohjaavien mallien. Ylirajaisuuden miellänkin siksi paitsi kansallisvaltion rajat ylittävänä toimintana ja lojaliteetteina, myös nuorten elämässä tapahtuvina moninaisina neuvottelutilanteina iän, aseman ja normien määrittelemillä rajapinnoilla.

Rajat ovat toisille avoimia, toisille suljettuja (Hirsiaho ym. 2005, 12). Turvapaikkaa hakevat kohtaavat tämän tosiasian pyrkiessään Eurooppaan ja muille tarkasti vartioiduin rajoin suojatuille alueille. Ylirajaisuudesta ja transnationaaleista suhteista puhuminen ei siis tarkoita moninaisten rajojen olemassaolon kieltämistä tai vähättelyä (vrt. Scheper-Hughes 1995, 417). Vaikka nuorten sosiaaliset

verkostot, ajatukset ja muistot yltävät Suomen rajojen yli, heidän elämänsä on mitä suurimmassa määrin erilaisten rajojen ja rajoitusten määrittelemää. Vapaa liikkuvuus, oleskeluoikeus, iän määrittämät oikeudet – tai näiden puute – ovat vaikuttaneet informanttieni elämään monin tavoin. Vaikka ylirajaisuus/transnationaalisuus leimaa monella tapaa myös yhä useamman Suomessa syntyneen ihmisen elämää, eivät kansallisvaltiot aina ymmärrä näitä elämäntapoja, minkä seurauksena yksilöt joutuvat usein hankaliin neuvottelutilanteisiin (Hirsiäho ym. 2005, 12). Ylirajaisuuden käsitteestä ensimmäisten joukossa suomeksi kirjoittaessaan Ulla Vuorela onkin viitannut nimenomaan ilmiön mikrotasoon, eli todellisten ihmisten todelliseen elämään (em. 13).

4.3. Rituaalit ja liminaalisuus – antropologinen näkökulma siirtymiin

Antropologiassa nuoruusikä nähdään ennen kaikkea sosiaalisesti määriteltynä ilmiönä, jonka kesto ja sisällöt vaihtelevat eri kulttuureissa huomattavasti. Antropologiset vertailevat tutkimukset ovat Sinikka Aapolan (1999) mukaan tarjonneet jo varhain kehityspsykologisille teorioille vaihtoehdoisen näkökulman murrosikään. (Em. 53–56.) Eri elämänvaiheiden ja niiden välillä tapahtuvien siirtymien tutkimuksella on ollut vankka jalansija antropologisen tutkimuksen piirissä, ja tieteenalan merkittävästä hahmoista etenkin Arnold van Gennep (1960 [1909]), Margaret Mead (1928) ja Victor Turner (2007[1969]) ovat tunnettuja siirtymäriittejä tarkastelevista tutkimuksistaan. Kaikkialla maailmassa erilaisten ihmisyhteisöjen piirissä siirtymään lapsuudesta aikuisuuteen liitetään initiaatoriiittejä ja rituaaleja. Jo van Gennep (1960, 65) erotti fysiologisen ja sosiaalisen puberteetin toisistaan alun perin vuonna 1909 julkaistussa teoksessaan *“Les rites de passage”*. Margaret Mead alkoi puolestaan 1920-luvulla pohtia, pitikö murrosiän välttämättä merkitä kapinallista ja ongelmallista elämänvaihetta, ja päätyi Samoalla tekemänsä tutkimuksen perusteella esittämään, että murrosikä on kulttuurinen ja yhteiskunnallinen ilmiö, jota ei voida yleistää ja erottaa ympäristöstään. Vaikka Meadin tutkimustuloksia on sittemmin kritisoitu liiallisesta yleistämisestä ja vääristä tulkinnoista, ei tämä vie arvoa hänen murrosiän kulttuurisidonnaisuutta korostavalta näkökulmaltaan. (Aapola 1999, 53–56.)

Erilaiset siirtymäriitit ovat kukoistaneet, kaikkina aikoina ja kaikenlaisissa olosuhteissa, halki asutun maailman (Thomassen 2014, 2). Rituaaleilla merkataan ylipäätään elämän tärkeitä tapahtumia

ja siirtymiä roolista toiseen. Syntymällä, naimisiinmenolla ja kuolemalla on kaikilla omat rituaalinsa kaikissa uskonnoissa ja ihmisyhteisöissä. Arnold van Gennep määritteli siirtymäriitit rituaaleiksi, jotka liittyvät jokaiseen paikkaan, tilassa, sosiaalisessa asemassa ja iässä tapahtuvaan muutokseen. Hän osoitti, että kaikki siirtymäriitit jakautuvat kolmeen vaiheeseen: erottamiseen, välitilaan ja takaisin liittämiseen. (Turner 2007, 106; van Gennep 1960.) Tarkastellessani erilaisten siirtymien nivoutumista osaksi yksintulleiden pakolaisnuorten elämäntulkua olen nojautunut eritoten siirtymien välitilaa kuvaavaan liminaalisuuden käsitteeseen. Victor Turner (2007) nimeää sen keskeisesti erilaisiin rituaaleihin liittyväksi tilaksi. Siirtymäriittien kolmea vaihetta hän kuvaa näin:

Ensimmäisen vaiheen, eli erottamisen symboliikka viittaa yksilön tai ryhmän irrottamiseen joko vanhasta paikastaan yhteiskunnan sosiaalisessa rakenteessa, tietyistä kulttuurisista olosuhteista (eli tilasta) tai molemmista. *Keskimmäisen, "liminaalisen" vaiheen aikana rituaalisubjektin tai "matkaajan" ominaisuudet muuttuvat moniselitteisiksi; hän kulkee sellaisen kulttuurisen alueen läpi, jota määrittävät vain harvat, jos mitkään, edellisen tai tulevan tilan ominaispiirteistä.* Kolmannessa eli takaisin liittämisen vaiheessa siirtyminen viedään päätepisteeseensä. Rituaalisubjekti [...] päätyy jälleen suhteellisen vakaaseen tilaan, johon kuuluu joukko selkeästi määriteltyjä, rakenteellisia oikeuksia ja velvollisuuksia muita yhteiskunnan jäseniä kohtaan. Hänen odotetaan käyttäytyvän niiden vakiintuneiden normien ja eettisten sääntöjen mukaisesti, jotka kuuluvat tiettyjen asemien haltijoille tällaisten asemien järjestelmässä. (Turner 2007, 106–107. Kurssivointi SK.)

Kuvatessaan liminaalisuutta Turner käyttää metaforaa kynnyksestä (latinaksi *limen*): liminaaliset olennot eivät ole täällä eivätkä tuolla, vaan sellaisten asemien välissä, joita lain, perinteen, sovinnastapojen ja seremonioiden voimalla on vakiinnutettu ja järjestetty. Liminaalisten henkilöiden ominaispiirteet ovat Turnerin mukaan aina monimerkityksisiä, sillä tällaiset henkilöt kaihtavat kulttuurisia luokitteluja, joiden avulla tiloja ja asemia normaalisti jäsennetään. Hän jatkaa liminaalisten olentojen kuvailua muun muassa vertauksilla hirviöihin, näkymättömyyteen tai statuksettomuuteen. (Em. 107–108.) Nämä kaikki ovat piirteitä, jotka nähdäkseni liitetään hyvin usein maasta ja kulttuurista toiseen liikkuviin ihmisiin. Etenkin pakolaisuuteen liitetyissä uhkakuvissa ja rasistisissa kuvauksissa turvapaikanhakijat rinnastetaan pelottaviin raakalaisiin. Turnerin mukaan kirjavaa joukkoa erilaisia liminaaleja henkilöitä ja olosuhteita yhdistävät kolme seuraavaa seikkaa; nämä henkilöt tai periaatteet 1) putoavat yhteiskuntarakenteen halkeamiin ja repeämiin, 2) sijaitsevat sen reuna-alueilla tai 3) kuuluvat sen alimmille askelmille (em. 143–144).

Turnerin (1967, 95) mukaan erityisesti initiaatoriiteissä liminaalinen vaihe näyttäytyy selkeänä (ks. myös van Gennep 1960, 65–115). Liminaalitulassa olevat kokelaat ovat usein täysin vailla omaisuutta, asemaa, arvoa tai statusta ilmaisevia tunnusmerkkejä. Heillä ei siis ole mitään, minkä avulla heidät voitaisiin erottaa muista kokelaista tai uuteen asemaan vihittävistä noviiseista. Heidän käytöksensä on yleensä passiivista tai nöyrää, ja heidän on toteltava ohjaajiaan ehdoitta hyväksyen mielivaltaisetkin rangaistukset valittamatta. Kun heidät ensin on riisuttu toinen toistensa kaltaisiksi, voidaan heidät vihdoinkin muovata uudelleenlaisiksi ja valmiiksi omaksumaan tarvittavia voimavaroja uudessa asemassaan, johon rituaali heitä johdattaa. (Turner 2007, 107–108.)

Edellä mainitut ovat ominaisuuksia, jotka usein määrittelevät myös pakolaisten ja turvapaikkaa hakkevien ihmisten asemaa (Malkki 1995; Alitolppa-Niitamo 2003; Pentikäinen 2005). Anne Alitolppa-Niitamo (2003) toteaa pakolaisnuorten olevan olemassa olevien normien ja määritelmien suhteen vielä aikuisia ”epämääräisempiä” ja ”vaarallisempia” [sic]. Heidän luokittelunsa on sekä vastaanotavalle yhteisölle että maahanmuuttajayhteisölle aikuisten luokittelua vaikeampaa, koska he kuuluvat sekä ikäluokkien että kansalaisuuksien välitilaan (em. 21; ks. Camino 1994). Rajojen ylittäjät eivät sovi yhteisönsä kulttuurisesti määrittäytyneisiin normaalikategorioihin, ja saavat siksi aikaan määritelmien, rooleihin ja statuksiin liittyvää epäjärjestystä. Mary Douglasin (2005 [1966]) tunnetun luokittelun perusteella sellaista, jota ei voida selkeästi luokitella perinteisin luokittelukriteerein tai joka putoaa luokkien väliin, pidetään miltei kaikkialla saastuttavana ja vaarallisena (Turner 2007, 124). Turnerin mukaan tästä voi päätellä, että transitionaaliset olennot eivät ole sitä eivätkä tätä, tai ehkä sekä että; eivät siellä tai täällä, tai välttämättä missään, ja siksi vakiintuneiden tila-ajallisten strukturaalisten luokitteluiden ulkopuolella (Turner 1967, 97).¹⁴ Tämä pätee myös pakolaisnuoriin, sillä he eivät ole vielä osa yhteiskunnan vakiintunutta rakennetta ja järjestystä.

Turner näkee liminaalisuuden toisaalta vaiheena, toisaalta tilana. Teoksessa *Rituaali: rakenne ja communitas* (2007) hän erittelee kaksi liminaalisuuden päätyyppiä: ensimmäinen liittyy Turnerin mukaan niin sanottuihin ”statuksen nousun rituaaleihin” ja toinen ”statuksen kääntämisen rituaaleihin”. Ensiksi mainituissa rituaalin subjekti tai kokelas siirtyy peruuttamattomasti alemmasta asemasta korkeampaan tällaisten asemien institutionalisoidussa järjestelmässä, ja jälkimmäiset puolestaan liittyvät usein esimerkiksi vuoden kierron mukaan suoritettaviin kollektiivisiin rituaaleihin,

---

¹⁴ ”The unclear is the unclean [...] From this standpoint, one would expect to find that transitional beings are particularly polluting, since they are neither one thing or another; or may be both; or neither here nor there; or may even be nowhere, [...] and are the very least “betwixt and between” all the recognized fixed points in space-time of structural classification.” (Turner 1967, 97.)

joista esimerkkeinä Turner mainitsee muun muassa halloweenin tai hinduperinteeseen kuuluvaa holi-juhlan. (Em. 193.) Turner kuvaa symboliikaltaan rikkaiden ja merkityssisällöltään monitasoisten rituaalien toimivan ratkaisuna normien ristiriitaisuudesta kumpuaville kriisitilanteille (em. 31). Vastakohtana yhteiskuntien ja sosiaalisten järjestelmien muodostamalle rakenteelle hän kuvaa *communitasia*, joka hänen näkemyksensä mukaan nousee esiin siellä, missä yhteiskuntarakennetta ei ole (em. 145). Turner mainitsee *communitasin* piirteeksi myös piittaamattomuuden hierarkisista, rakenteellisista eroista (em. 183). Victor Turnerin puoliso Edith Turner (2007, 10–11) kuvaa suomenmenetun laitoksen esipuheessa *communitasin* ilmenevän olosuhteissa, jotka liittyvät usein äärimmäisiin hetkiin ihmisen tai yhteiskunnan elämässä. Se liittyy myös heikkojen valtaan. Pakolaisuuden luomat liminaalit olosuhteet, kuten vaihe turvapaikanhakijana, ovat nähdäkseni tilanteita, jotka voivat mahdollistaa *communitasin* syntymisen. Nuoret saapuvat Suomeen yleensä vailla omaisuutta tai muitakaan ulkoisia merkkejä taustoistaan tai aiemmasta yhteiskunnallisesta asemastaan.

Liminaaliteoriaa on yhteiskuntatieteiden kentällä sovellettu monipuolisesti, muun muassa sosiaalitieteellisenä metateorianana (Thomassen 2014), jäsentämään maahanmuuttajuuden kokemusta (Ali-tolppa-Niitamo 2003; Pentikäinen 2005), koulun merkityksiä turvapaikanhakijalapsille (Svensson & Eastmond 2013), rippikoulun ja Prometheus-leirin merkityksiä aikuistumisriiteinä (Niemelä 2002) tai pitkittynyttä siirtymää aikuisuuteen (Mary 2015). Liminaalisuuden käsitettä on hyödynnetty myös muutamissa yksintulleita käsittelevissä kirjoituksissa, pääosin kuvaamaan välitilaa, jossa nuoret elävät (Kaukko & Wernesjö 2017; Kaukko 2015).

Tämän tutkielman kannalta keskeisin anti Turnerin teoriasta on yksilöiden kokemissa sosiaalisen statuksen siirtymissä, sekä näihin siirtymiin liittyvien vakiintuneiden, yhteiskuntarakenteesta kumpuavien rituaalien puuttumisessa ja muuttumisessa yksintulleiden nuorten elämässä. Turnerin kuvaukset liminaalisten henkilöiden ja tilojen ominaisuuksista toimivat viitekehystenä pakolaisuuden kontekstissa tapahtuvien siirtymien ja aikuistumisen tarkastelulle. Useimmiten liminaali tila on ajanjakso, jolle voidaan määritellä todennäköinen päätöspiste henkilön siirtyessä rituaalin kautta uuteen rooliin tai asemaan. Pakolaisuuden kontekstissa liminaali vaihe kuitenkin pitkittyy. Pakolaiseksi lähtevät ihmiset ovat irrottautuneet omasta yhteisöstään ja ovat matkalla kohti uutta yhteiskunnallista asemaa, jota eivät välttämättä kuitenkaan koskaan voi täydellisesti saavuttaa. Tähän vaikuttavat paitsi ihmisen oma toiminta, mitä suurimmassa määrin myös yhteiskunnalliset rakenteet ja olosuhteet. Osalle ratkaisu voi olla pyrkiä takaisin omaan tai omaksi koettuun yhteisöön tai asemaan. Osa

puolestaan onnistuu saavuttamaan ainakin joiltain osin tunnustetun aseman osana uutta yhteiskuntaa. Mikäli ihminen kokee löytäneensä oman paikkansa uudessa yhteiskunnassa, voi liminaalin vaiheen katsoa ainakin periaatteessa päättyneen. Toisaalta maahanmuuttajuus sinällään on liminaaliseksi määrittyvä kategoria, sillä täysivaltainen yhteiskunnan jäsenyys ei aina toteudu välttämättä edes kansalaisuuden saamisen myötä, ainakaan yksilön kokemuksen tai ympäristön suhtautumisen tasolla (vrt. Kivijärvi 2015, 32). Pakolaisuus, turvapaikanhakijuus tai paperittomuus ovat vielä maahanmuuttajuutta liminaalisempia kategorioita. Yksintulleiden nuorten elämästä Suomessa puolestaan puuttuu vakiintuneita rituaaleja, jotka ihmisyhteisöissä usein symboloivat ja merkkäavat siirtymiä statuksesta toiseen.

Paitsi teoreettisena viitekehyksenä, hyödynnän liminaalisuutta analyyttisenä työkaluna sen keskenään ristiriitaisten vaikutteiden kentän tarkasteluun, jolla tutkimieni nuorten siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen tapahtuu. He ovat irrottautuneet aikaisemmista kulttuurisista konteksteistaan ja etsivät omaa paikkaansa suhteessa suomalaisen yhteiskunnan normeihin ja lainalaisuuksiin, ja toisaalta myös lähtökulttuuriinsa ja sieltä kumpuaviin normatiivisiin odotuksiin. Samalla he elävät muutosprosessia lapsuudesta aikuisuuteen. Aikuistuminen tapahtuu olosuhteissa, joihin sisältyy sarja erilaisia siirtymiä: maasta ja kulttuurista toiseen, alaikäisestä täysi-ikäiseksi, lapsesta aikuiseksi, turvapaikanhakijasta oleskeluluvan saaneeksi ja lopulta ehkä Suomen kansalaiseksi. Näissä kaikissa siirtymissä on tunnistettavissa liminaalivaihe, jossa henkilö ei ole enää aiemmassa roolissaan, muttei vielä täysivaltaisesti saavuttanut uutta asemaa. Lisäksi aineistosta on tunnistettavissa muitakin tutkimieni nuorten elämänkulkuun ja -historiaan liittyviä rituaaleja/siirtymiä, kuten oman lapsen syntymä ja vanhemmaksi tulo. Tarkastelemalla nuorten kokemusta liminaalisuuden kautta on mahdollista peilata heidän suhdettaan suomalaisessa yhteiskunnassa laajemmin vallitsevaan aikuisuuden kategorian uudelleenmäärittelyyn (vrt. Mary 2015, 176).

5. Arki ja olosuhteet Suomessa

Tässä luvussa kerron joitakin aikuistumisen näkökulmasta olennaisia seikkoja niistä olosuhteista, joihin tutkimieni nuorten aikuiseksi kasvamisen prosessi Suomessa paikantuu. Näkyväksi tulevat myös suomalaisen yhteiskunnan rakenteet ja käytännöt sekä erilaiset ajatusmallit, joihin nuorten on sopeuduttava ja ratkaistava tavalla tai toisella suhteensa niihin.

5.1. Sopeutumista Suomeen

Keskustelu kääntyy matkareittiin ja Eurooppaan tuloon. Hamid kertoo, kuinka salakuljettajilla on epärealistisia mainoksia, joissa kerrotaan "Paradise Europasta". Todellisuus on Hamidin mukaan toinen, eikä ollenkaan niin ruusuinen kuin lähtemään houkuttelijat antavat ymmärtää. Hän oli odottanut, että täällä vallitsisi oikeasti tasa-arvo, mutta kokemukset ovat osoittaneet, ettei näin ole. Esimerkiksi rasismia ja enakkoluuloja on paljon, eikä elämä ole täälläkään helppoa.

Moni tulijoista ei tiedä saapuessaan paljoakaan Euroopasta, tai varsinkaan Suomesta. Mielikuvat saattavat olla vääristyneitä esimerkiksi salakuljettajien houkutellessa lähtijöitä kiiltokuvakertomusten avulla. Ylipäätään tapa hahmottaa maailmaa ja esimerkiksi paikkoja voi olla toisenlainen (vrt. UNHCR 2010, 13). Mikäli elämä on ollut hyvin paikallista, eikä mahdollisuutta koulunkäynnille ole ollut, ei välttämättä ole helppoa edes kuvitella, millaista elämä muualla on. Suomeen saapumisen alkuvuosina monet yksintulleet nuoret saattavat joutua asumaan lyhyen ajan sisällä useilla eri paikkakunnilla.¹⁵ Tällöin maantieteellinen käsitys Suomesta saattaa toisaalta olla hyvinkin kattava.

Kun nuoret saapuvat Suomeen, alkaa prosessi, jonka myötä uusi maa, kulttuuri ja arkiset käytännöt tulevat pikkuhiljaa tutuiksi. Joidenkin asioiden suhteen sopeutuminen voi viedä aikaa, eikä välttämättä lopu koskaan. Esimerkki tällaisesta yksintulleiden nuorten suhteen voi olla kaipuu yhteisöllisempään ja sosiaalisempaan elämäntapaan, jota ei Suomesta ole helppo löytää. Esimerkiksi Julie kuvaasi tuntemuksiaan näin: *"Kaipaen perhettä, vuorovaikutusta..." (viittaa kotimaahan). "Täällä elämä on helpompaa, eikä ole niin paljon stressiä." [Molemmissa on hyvät ja huonot puolensa].*

---

¹⁵ Tämä liittyy esimerkiksi asumisyksiköiden paikkatilanteeseen, sekä siihen, että tulijoita vastaanottavat niin sanotut transit-yksiköt, ryhmäkodit ja perheryhmäkodit saattavat olla eri paikkakunnilla. Lisäksi etenkin pienillä paikkakunnilla asuneet nuoret haluavat usein muuttaa suurempiin kaupunkeihin täysi-ikäistymisen tai opiskelujen myötä (vrt. Sotkasiira 2016). Pääkaupunkiseutu on usein muuta Suomea vetovoimaisempi nuorten keskuudessa, sillä siellä on enemmän verkostoja.

Toisaalta nuoret ovat kokemuksen mukaan monessa suhteessa ilmiömäisen nopeita omaksumaan uusia asioita ja toimintatapoja. Oiva esimerkki on kielen oppiminen. Valtaosa ottaa haltuun vaikeana pidetyn suomen kielen nopeasti ja pystyy selviytymään sillä niin jokapäiväisestä elämästä kuin opiskelusta. Monelle länsimaiset aakkoset ovat aluksi kokonaan uusi asia, ja on heitäkin, jotka ovat tullessaan luku- ja kirjoitustaidottomia. Toki kielen hallinnassa on eri tasoja. Yleensä ensin omaksutaan puhekieli, ja syvempi kielen ymmärrys karttuu vasta myöhemmin. Tähän vaikuttaa myös motivaatio opiskelua ja esimerkiksi kirjallista kieltä kohtaan, sekä lähtökohdat, kuten se, onko opiskelutaitoja ehtinyt karttua jo ennen Suomeen tuloa.

Suomessa nuorten lähtömaista poikkeavat ilmasto-olosuhteet ja vuodenaajat vaativat myös totuttelua. Niillä on vaikutusta esimerkiksi monelle muslimille tärkeän ramadanin viettoon käytännössä, etenkin sen ajankohdan sattuessa valoisille kuukausille. Suomalaisen yhteiskunnan instituutioissa, kuten koulussa ja työpaikoilla, suhtaudutaan yhä vaihtelevasti erilaisiin uskonnollisiin käytäntöihin, eivätkä esimerkiksi rukoilu tai suomalaisista poikkeavat uskonnolliset juhlapyhät aina oikeuta erityislupaakaan pitää taukoja tai vapaata. Nämä ovat esimerkkejä neuvottelutilanteista, joihin Suomeen saapuvat nuoret päätyvät hyvin pian tänne tultuaan, ja joihin jokaisen pitää muodostaa omat ratkaisunsa ja kantansa. Havaintojeni perusteella vaikuttaa siltä, että ympäristöllä on ainakin osalle nuorista merkitystä sen kannalta, millaisiin valintoihin he päätyvät (ks. luvut 6.1.4. ja 7.4.).

Kaiken kaikkiaan suomalainen yhteiskunta ja elämäntapa poikkeavat lähes aina merkittävästi siitä, mihin nuoret ovat aiemmin elämässään tottuneet. Uusien asioiden omaksuminen onkin ensimmäisten kuukausien ja vuosien aikana hyvin kokonaisvaltainen ja monitasoinen prosessi. Toisaalta nuorille on matkan varrella kehittynyt myös sellaisia taitoja ja sosiaalista pääomaa, jotka auttavat uusiin tilanteisiin sopeutumisessa. Kuten seuraavista luvuista käy ilmi, ei arkinen elinympäristö Suomessa useinkaan edesauta luontevien sosiaalisten kohtaamisten syntymistä. Yksinkertaisimmillaan se voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei bussissa ole tapana istua vieraan ihmisen viereen, saati alkaa jutella tälle. Nämä ovat suomalaisen yhteiskunnan piirteitä, jotka nousivat nuorten puheissa esiin.

Etenkin Suomessa asumisen alkuvuosina yksintulleiden nuorten arkea jäsentävät pääsääntöisesti koulu, työ ja vapaa-aika, joten käsittelen seuraavaksi lyhyesti, millaisia reunaehtoja ne asettavat aikuistumisen olosuhteille Suomessa.

Koulunkäynti rytmittää arkea. Haastattelemistani nuorista valtaosa oli kenttätyötä tehdessäni vielä koulussa tai opiskeli. Alaikäisyksikössä asuvat nuoret olivat peruskoulussa, ja muut informantit ammatillisessa koulutuksessa. Yksi oli jo valmistunut ammattiin, mutta ei sillä hetkellä työskennellyt ja harkitsi uuden tutkinnon opiskelemista, sillä ala ei tuntunut enää omalta. Eräs toinen oli muuttanut 18-vuotta täytettyään uudelle paikkakunnalle, eikä hänelle ollut järjestynyt jälkihuollon tukea. Hän oli kuitenkin onnistunut järjestämään asiansa niin, että oli käynyt peruskouluopinnot siellä loppuun.

Yksin Suomeen tulleet lapset ja nuoret käyvät yleensä aluksi valmistavassa opetuksessa. Valtaosa yksintulleista saapuu sen ikäisinä, etteivät he ehdi ennen peruskoulun päättymistä siirtyä normaaliopetuksen piiriin. Tilanne opiskelujen suhteen on jossain määrin parantunut viime vuosina, kun Suomeen muualta muuttavien lasten ja nuorten koulutuspolkuja on kehitetty, ja esimerkiksi täysi-ikäistyneille nuorille on ainakin suuremmissa kaupungeissa tarjolla kohtuullisen hyvät mahdollisuudet suorittaa vielä peruskouluopintojakin heille suunnatuissa ryhmissä ja saavuttaa toisen asteen koulutukseen vaadittavat taidot. Valtaosa informanteistani oli saapunut Suomeen vasta 15–17-vuotiaina, millä oli selvästi vaikutusta myös mahdollisiin uravalintoihin. Vain harva tuossa iässä tullut voi ainakaan heti haaveilla lukiosta tai korkeakouluopinnoista, sillä riittävän kielitaidon ja hyvän peruskoulun päättötodistuksen hankkimiseen on vähemmän aikaa kuin niillä, jotka ovat tulleet suomalaisen koulutusjärjestelmän piiriin nuorempina (vrt. Haikkola & Martikainen 2010, 9–43). Käytännön syistä moni päätyy opiskelemaan ammatilliseen koulutukseen, vaikka omat urahaaveet liittyisivätkin lukio-opintoihin tai korkeakoulutusta vaativiin ammatteihin. Haasteista huolimatta monet tuntemani nuoret ovat pärjänneet hyvin ammatillisessa koulutuksessa ja löytäneet oman alan töitä, ja yhä enemmän on myös heitä, joille lukio-opinnot ovat mahdollisia. Tilanteeseen on vaikuttanut positiivisesti myös maahanmuuttajakoulutuksen kehittyminen.

Työssä karttuneen kokemuksen myötä tiedän, miten moninaisia ja ajoittain mutkikkaita polut suomalaiseen koulu- ja työelämään voivat yksintulleille nuorille olla. Paitsi maahantuloikäällä, myös asuinpaikkakunnalla on vaikutusta siihen, millaisia opiskelumahdollisuuksia heille tarjoutuu. Kenttäaineisto vahvisti käsitystäni siitä, että nuoret suhtautuvat hyvin vakavissaan opiskeluun. Mahdollisuuksia keskeytyksettömään koulunkäyntiin ei lähtömaissa aina ole ollut, ja monen koulupolut ovat olleet hyvin kivisiä. Moni yksintullut nuori arvostaakin suuresti mahdollisuutta käydä koulua ja opiskella (vrt. Svensson & Eastmond 2013). Eräs informantti oli tullut Suomeen luku- ja kirjoitustaidottomana, mutta nyt hänellä oli jo todella hyvä suomen kielen taito ja kova opiskelumotivaatio. Toinen

puolestaan kertoi käyneensä koulua jo ennen Suomeen tuloa, mutta suhtautumisensa siihen muuttuneen merkittävästi vakavammaksi Suomeen muuton myötä. Tulkitsen tämän liittyvän kiinteästi vastuuseen, jota nuoret kuvasivat myös olennaisena osana aikuisuutta (ks. luku 7.3.). Perheelle ei haluta tuottaa pettymystä, ja toisaalta nyt saadut mahdollisuudet halutaan hyödyntää. Jotkut haaveilevat myös voivansa käyttää Suomessa hankkimaansa koulutusta hyödyksi, mikäli paluu kotimaahan joskus mahdollistuu. Opiskelua eivät kuitenkaan leimaa yleensä vapaus ja huolettomuus, jotka usein liitetään täällä mielikuviin opiskelijaelämästä, vaan nuoret joutuvat pohtimaan omia valintojaan suhteessa moniin sellaisiin seikkoihin ja realiteetteihin, jotka eivät riipu pelkästään heistä itsestään. Nuorten kuvaukset niin koulusta, työstä kuin vapaa-ajasta liittyivät yleensä olennaiselta osin myös sosiaaliseen kanssakäymiseen ja näistä tilanteista kumpuaviin ristiriitoihin. Moni on joutunut kohtaamaan rankkojakin ennakkoluuloja, syrjintää ja rasismia. Näitä kokemuksia käsittelem tarkemmin luvussa 6.1.

Turvapaikanhakijataustaisten nuorten suhde työntekoon on usein hyvin toisenlainen kuin Suomessa kasvaneilla ikätovereilla. Osa informanteistani kertoi tehneensä töitä jo hyvin nuoresta lähtien. Työn tekeminen joko kodin piirissä tai jonkun alaisuudessa on kokemukseni mukaan enemmän sääntö kuin poikkeus yksintulleiden kohdalla. Taustalta löytyy myös kokemuksia lapsityöstä, työperäisestä riistosta ja ihmiskaupasta. Kokemukset vaikuttavat työhön asennoitumiseen. Ne voivat näyttäytyä esimerkiksi poikkeuksellisena sinnikkyyttenä tehdä työtä kuin työtä huonosta palkasta tai työoloista huolimatta. Työkokemuksesta karttuu myös monenlaisia taitoja, vaikkei niistä olekaan olemassa täällä rekrytoinnissa yleensä vaadittavia todistuksia. Vaikka kokemukset työstä ovat saattaneet olla rankkoja ja traumaattisia, ovat ne voineet myös kasvattaneet resilienssiä ja antaa taitoja, joiden avulla on ollut ylipäättään mahdollista selviytyä vaikeasta pakomatkasta.

Etenkin koulujen loma-ajat ovat yksin eläville nuorille toisinaan vaikeaa aikaa. Mikäli esimerkiksi kesätöitä tai muuta toimintaa ei löydy ja verkostot ovat hyvin suppeat, aiheuttaa liika vapaa aika helposti ahdistusta. Nuoret kuvasivatkin koulun loma-aikojen aiheuttavan myös pelkoa, sillä kun on vähän tekemistä, on myös enemmän aikaa ajatella. Tällainen yhtäkkinen toimettomuus sopii erittäin huonosti etenkin niille nuorille, joilla on pahoja post-traumaattisia oireita, painajaisia tai taipumusta mielenterveyden epätasapainoon. Toinen hyvin arkinen esimerkki on ruokailu. Monessa kulttuurissa ruokailu on päivän kohokohta, ja yhteisen pöydän ääressä syömiseen liittyy paljon yhteisöllä ylläpitäviä elementtejä. Yksin syömisestä on tullut monelle suomalaiselle arkipäivää, mutta nuorille,

joiden tausta on yhteisöllisemmässä elämänmuodossa, tällaiset arkiset tapahtumat saattavat muodostua raskaiksi. Osa ratkaisee asian täyttämällä arkensa toiminnalla, kuten opiskelulla ja työnteolla.

Jotkut haastattelemistani nuorista olivat onnistuneet löytämään työtä jo opiskelujen aikana. Valtaosan on kuitenkin verkostojen ja kokemuksen puutteen, joskus myös puutteellisen kielitaidon vuoksi, päästä esimerkiksi kesätöihin. Monesti etenkin Suomessa asumisen ensimmäisinä vuosina ainoat mahdolliset työt ovat surkeasti palkattuja, kuten ilmaisjakelulehtien jakamista. Toisaalta tämä ilmiö ei koske pelkästään tutkimiini nuoria, vaan jossain määrin nuoria ylipäättään, mutta aineistosta kävi ilmi, että yksintulleiden suhteen näissäkin asioissa verkostojen puute ja syrjintä tulevat näkyviksi.

Vapaa-ajallaan ne nuoret, joilla on kavereita, viettävät usein aikaa heidän kanssaan. Joillakin on myös harrastuksia, mutta kokemusteni pohjalta rohkenen väittää, ettei säännöllinen harrastaminen ole yksintulleiden nuorten keskuudessa niin yleistä kuin saman ikäisten nuorten keskimäärin. Valtaosa tuntemistani yksintulleista nuorista ei ole ennen Suomeen tuloaan koskaan varsinaisesti harrastanut mitään sanan sellaisessa merkityksessä kuin se täällä yleensä ymmärretään: toimintana, jossa käydään säännöllisesti, ja josta yleensä maksetaan. Toisaalta moni on saattanut kuitenkin perhepiirissä tai asuinympäristössään pelata jalkapalloa, tehdä käsitöitä tai muuta sellaista, joka voidaan tulkita harrastamisen kategoriaan kuuluvaksi.

Kuitenkin esimerkiksi kuntosaliharrastus on viime vuosina kasvattanut suosiotaan myös yksintulleiden nuorten keskuudessa, ja jotkut käyvät salilla hyvinkin aktiivisesti. Toiset löytävät tiensä esimerkiksi paikallisten jalkapalloseurojen riveihin, mutta usein tavoitteellinen joukkueurheilu on liian kallis harrastus yksin asuville nuorille. Myös nuorisotilat ja nuorille suunnatut kohtaamispaikat tarjoavat vapaa-ajanviettomahdollisuuksia. Vaikka toiminta olisi kohdennettua, ei näihin paikkoihin ja porukoihin sisäänpääsy ole silti itsestään selvää tai yksinkertaista. Muun muassa sukupuoli, aiemmat kokemukset ja joskus myös etninen tausta voivat vaikuttaa siihen, kokevatko nuoret, että nämä tilat ovat heitä varten (ks. Kivijärvi 2015; Harinen 2003).

5.2. Yksin yksiössä

Valtaosa nuorista päätyy täysi-ikäistyttyään asumaan kunnan tai muun tahon järjestämään asuntoon. Usein asunnot sijaitsevat alueilla, joissa on muutenkin maahanmuuttajataustaista väestöä. Asunto voi kuitenkin löytyä myös yksityisiltä vuokra-asuntomarkkinoilta, joskin toisinaan maahanmuuttajataustaiset nuoret joutuvat kohtaamaan ennakkoluuloja vuokranantajien taholta. Useimmiten asunto on yksiö, jossa nuori asuu yksin. Joskus on myös toisenlaisia asumisjärjestelyitä. Kenttätöön aikana vierailin esimerkiksi erään nuoren soluasunnossa, jonka hän jakoi suomalaistaustaisen nuoren kanssa, mutta he eivät vaikuttaneet olevan juuri tekemisissä keskenään. Joskus asuminen voi järjestyä myös kämppisasumisena ennestään tutun kaverin kanssa, mutta palvelurakenteet eivät varsinaisesti edesauta tällaista asumismuotoa. Jotkut nuoret pyrkivät itse aktiivisesti vaikuttamaan asumisjärjestelyihin ja asuinpaikan valintaan. Eräs informantti kertoi halunneensa muuttaa asuinalueelle, jossa ei asunut paljon toisia maahanmuuttajataustaisia ihmisiä. Syyksi hän kertoi, ettei pidä siitä, kun ihmiset olettavat voivansa tulla koska tahansa kylään. Hän kertoi pitävänsä enemmän suomalaisesta tavasta, jossa kyläilyistä sovitaan etukäteen. Tämä näkökulma poikkesi monen muun informantin ajatuksista, joille vaikutti olevan selvää, että mitä enemmän kotona käy vieraita, sen parempi siellä on olla ja elää.

Kandidaatin tutkielmassani¹⁶ tarkastelin nuorten kokemuksia yksin asumisesta ja siitä, mitä itsenäistyminen ja omilleen asettuminen heille merkitsee. Lähtökohtani tutkielman tekemiselle oli kiinnostus selvittää, mitä Suomea yhteisökeskeisemmässä ympäristössä valtaosan elämästään viettäneet nuoret ajattelevat yksin asumisesta. Nuorten kertomuksissa toistuivat kuvaukset yksinäisyyden tunteesta. Paitsi yksin asumisen outouteen, liittyi tunne usein myös vähäisiin sosiaalisiin kontakteihin arkisessa ympäristössä. Jokapäiväisillä käytännöillä ja kohtaamisilla onkin ylipäätään aivan olennainen merkitys sosiaalisten suhteiden muodostamiselle ja ylläpitämiselle (ks. Carsten 2000). Perheryhmäkodissa asuessaan nuoret jakavat arkensa eräänlaisen ”väliaikaisen perheen”¹⁷ kanssa, mutta täysi-ikäisyys tuo mukanaan irrottautumisen tästä yhteisöstä. Alaikäisyksiköiden arkeen liittyy myös

---

¹⁶ ”Yksin Suomessa? Alaikäisenä yksintulleiden, yksin asuvien pakolaisnuorten ylitajainen arki” (2015).

¹⁷ Nimeämällä asumisyksikön yhteisön ”väliaikaiseksi perheeksi” haluan kuvastaa sen alati muuttuvaa olemusta. Alaikäiset jakavat arkensa ja fyysisen kotinsa toisten, erilaisista kulttuurisista, uskonnollisista ja sosioekonomisista taustoista tulevien lasten ja nuorten kanssa. Porukka pysyy harvoin kovin pitkään täysin samana, sillä etenkin suuremmissa asumisyksiköissä aina joku muuttaa pois ja uusia tulee tilalle, ja myös henkilökunnassa voi tapahtua muutoksia. Yksiköissä pyritään yleensä kuitenkin luomaan olosuhteiden puitteissa mahdollisimman kodinomaisen ilmapiiri.

paljon sellaista, mikä ärsyttää ja kuormittaa nuoria. Tällöin ajatus omasta asunnosta voi olla helpottava. Omilleen muuttoon liittyy kuitenkin paljon epävarmuutta ja suoranaista pelkoa, ja nämä tunteet korostuivat aineistossa myös täysi-ikäisten nuorten kuvauksissa. Vaikka omassa asunnossa on oma rauha, on siellä toisinaan myös pohjattoman yksinäistä. Kaikki kandidaatin tutkielmaa varten haastattelemani nuoret kuvasivat yksin asumisen olleen itselleen uusi ajatus, ja sama tuli esiin myös pro gradun aineistossa.

Paitsi visuaalisesti, etnografi havainnoi ympäristöään myös muilla aisteilla (Malkki 2012, 193; Sluka & Robben 2012, 8). Tarkkailemalla ympäristöä monin eri aistein on siitä mahdollista saada kokonaisvaltaisempi käsitys ja siten luoda ”tiheämpää kuvausta”. Eräs nuori esimerkiksi kertoi, kuinka oli pelännyt samassa talossa asunutta koiraa, ja huutanut kerran koiraa pelästyttyään tosi kovaa. Tämän johdosta häntä oli huomautettu taloyhtiön toimesta liian kovasta äänenkäytöstä. Tapaus kirjoitti informantin pohtimaan suomalaisen arkisen ääniympäristön suhdetta kotimaahan. Hänen entisessä kotimaassaan naapurustoissa vallitsee yleensä paljon kirjavampi ja kovaäänisempi äänimaisema. Eletty ympäristö ja siinä vallitsevat yksityiset ja julkiset tilat (niin materiaaliset kuin akustiset ja muista elementeistä muodostuvat) ovat osa suomalaista ”maisemaa”, jonka nuoret arkisessa asuinympäristössään ja elinpiirissään kohtaavat.¹⁸

Kentällä haastattelutilanteet tapahtuivat usein nuorten kodeissa. Kotien olemus ja fyysinen ympäristö antoivat myös joitakin tulkinnan avaimia niissä asuvien nuorten arkeen ja elämään. Jotkut olivat rakentaneet kotia oman näköiseksi ja pyrkivät tekemään siitä itselleen miellyttävän ympäristön. Toisille koti saattoi olla paikka, jossa käydään lähinnä nukkumassa ja syömässä. Kodeissa oli yleensä vain vähän lähtömaihin, omaan henkilöhistoriaan tai mieltymyksiin viittaavia esineitä. Jotkut haluavat kuitenkin sisustaa kodin lähtömaista tutuilla sisustustarvikkeilla, kuten verhoilla tai matoilla. Useiden kotien sisustus oli kuitenkin kohtuullisen pelkistettyä. Tulkitsen tämän liittyvän siihen, että Suomeen tullessaan nuorilla ei ole ollut juuri mitään mukanaan, eikä omilleen muutettaessa paljon rahaa käytettävissä mittavien hankintojen tekemiseen. Toisaalta luin kotien yksinkertaisesta sisustuksesta myös merkkejä väliaikaisuudesta. Mikäli suunnitteilla on muutto toiselle paikkakunnalle, toiseen asuntoon tai vaikkapa toiseen maahan, ei kotia rakenneta samalla tavalla kuin sellaista, joka ajatellaan pitkäaikaiseksi. Yksin asuminen mielletään toki suomalaistenkin nuorten aikuisten keskuudessa usein välivaiheeksi ennen muuttamista yhteen esimerkiksi seurustelukumppanin kanssa.

---

¹⁸ Eletyn ympäristön äänimaisemista on kirjoittanut esimerkiksi Meri Kytö (2010). Kodeista ja kuulumisen tunteesta ks. esim. Kauko & Forsberg (2017), Sirriyeh (2013), Ahmed & Castañeda & Forthier & Sheller (2003), Huttunen (2002).

Yksintulleiden nuorten kohdalla väliaikaisuuden tunnun taustalla on kuitenkin havaittavissa myös syitä, joiden katson ainakin osin liittyvän myös pyrkimykseen pois yksinasumisen aiheuttamasta liminaalista tilanteesta (ks. luvut 7.3. ja 8.3.).

5.3. ”Suomessa ikä merkitsee paljon” – institutionaalinen ja juridinen aikuisuus

Nuoret toivat esiin suomalaisen yhteiskunnan byrokraattisuuden ja sen hallitsemiseen liittyvät taidot osana aikuisuutta. ”*Suomessa aikuisten pitää tehdä paljon paperihommia*”, totesi eräs informantti. Toinen puolestaan oli sitä mieltä, että ”*Suomessa ikä merkitsee paljon*”. Toteamukset heijastavat niitä erilaisia olosuhteita ja rakenteita, joita suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsee suhteessa nuorten lähtömaihin. Täällä ikää kysytään usein ja monissa yhteyksissä. Jos suomalaiselle sanoo, ettei tiedä tarkkaa syntymäpäiväänsä, saa osakseen hämmästelyä. Suomi on pitkälle eriytynyt jälkimoderni yhteiskunta, jossa on monia ikään liittyviä lakisääteisiä käytäntöjä. Täällä on myös eletty jo pitkään olosuhteissa, joissa kaikki syntyvät lapset rekisteröidään ja näin tunnustetaan osaksi yhteiskuntaa. Monien yksintulleiden lähtömaissa tilanne on toisenlainen, eikä ole tavatonta, ettei nuori todella tiedä tarkalleen, milloin on syntynyt.

Suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsee monia kronologiseen ikään perustuvia jaotteluja ja lainalaisuuksia, joilla on olennaisia vaikutuksia nuorten elämään. Etenkin koululaitos on keskeinen ikää määrittävä instituutio, sillä sen piirissä kronologinen ikä muuttuu institutionaaliseksi iäksi (Aapola 1999, 231). Suomi on ollut vielä pitkälti 1990-luvulle varsin yhtenäiskulttuurinen maa, jossa ikäpolvikemukset ja tiettyyn ikään liittyvät normatiiviset siirtymät – kuten koulun aloittaminen 7-vuotiaana ja siirtyminen luokka-asteelta toiselle – ovat tapahtuneet valtaosalla samaa koreografiaa noudattaen.

Yksintulleiden aikuistumisen polulla iällä todella on merkitystä (vrt. Suurpää 2017). Kaikkein selvimmän heidän elämänkulkuaan Suomessa leimaava yksittäinen tekijä on täysi-ikäisyyden saavuttaminen 18-vuotiaana. Tässä vaiheessa nuorista tulee juridisesti aikuisia. Silloin oikeus alaikäisille tarkoitettuihin palveluihin ja tukeen päättyy, samoin oikeus lapsen etuun perustuvaan erityiskohteluun turvapaikkaprosessissa. Asumisoikeus alaikäisyksikössä päättyy, samoin edustajuus, ja päävastuu

omien asioiden hoitamisesta siirtyy nuorille itselleen. Alaikäisestä, suojelun tarpeessa olevasta lapsesta tulee yhdessä yössä järjestelmän silmissä aikuinen, jonka tulisi periaatteessa pärjätä omillaan. Mikäli oleskelulupapäätös ei ehdi tulla ennen, kun nuori täyttää kahdeksantoista, edessä voi olla muutto aikuisille tarkoitettuun vastaanottokeskukseen päätöksen käsittelyn ajaksi. Täysi-ikäistyminen tuo mukanaan monenlaisia vastuita, kuten elämiseen tarvittavien etuuksien hakemisen ja koulupolusta huolehtimisen. Alaikäisyksiköissä ohjaajat opastavat ja tukevat, mutta mikäli 18-vuotta täyttäneelle ei järjesty jatkotukea, on hän itse vastuussa näistäkin asioista.

Suomessa kahdeksantoista vuoden täyttäminen on paitsi juridisesti ja institutionaalisesti, myös sosiaalisesti tärkeä merkkipaalu matkalla aikuisuuteen. Lähellä täysi-ikäisyyttä oleville alaikäisille suomalaisnuorille kyseinen ikävaihe aiheuttaa yleensä omien oikeuksien lisääntymiseen liittyvää positiivista jännitystä, mutta myös ärtymystä silloin, kun oma ikä ei aivan vielä riitä esimerkiksi baariin pääsyyn tai ajokortin saamiseen (ks. Aapola 1999, 207–227). Yksilö saavuttaa uusia oikeuksia, mutta täysi-ikäisyys tuo mukanaan myös sosiokulttuurisia odotuksia ja velvoitteita (Mary 2012, 27). Yksintulleiden nuorten kannalta täysi-ikäistymisen mukanaan tuomat muutokset ovat merkitykseltään toisenlaisia ja jossain määrin dramaattisempia kuin täällä varttuneille nuorille. Toisaalta myös he pääsevät osallisiksi täysi-ikäistyttyään edellä mainituista uusista oikeuksista.

Institutionaalisen aikuisuuden suhteen on hyvä kiinnittää huomiota siihen seikkaan, että hyvin usein muukalaispassissa tai oleskelulupakortissa lukeva syntymäpäivä perustuu varmistamattomiin tietoihin. Harvalla on Suomeen tullessaan mukanaan oman maan matkustusasiakirjoja tai henkilötodistusta, josta ikä voitaisiin varmistaa. Monella yksintulleella ei koskaan ole oman maan passia ollutkaan, ja lisäksi pakomatkan aikana henkilöpapereiden mukana kuljettamisesta voi olla suoranaista vaaraa. Aiemmin käytäntönä oli epävarmoissa tapauksissa määrittää tulijalle syntymäpäiväksi ensimmäinen tammikuuta, mutta sittemmin on siirrytty lapsen edun näkökulmasta parempaan tapaan laittaa syntymäpäivä arvioidun syntymävuoden viimeiselle päivälle. Näin alaikäisyyttä ja sen mukanaan tuomia etuja jatkuu pidempään. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ikäkysymykset herättävät huomiota etenkin silloin, kun arvellaan osan hakijoista tietoisesti kertovan ikänsä todellista alhaisemmaksi hyötyäkseen turvapaikkaprosessissa alaikäisyydestä koituvista eduista. Tällöin heille voidaan tehdä oikeuslääketieteellinen iänmääritys, jotka on todettu sekä paikansäilytyksen suhteen että eettisestä näkökulmasta ongelmalliseksi (Tapaninen 2019). Seuraavissa kenttäpäiväkirjoitteista on kuvattu iän määrittelyyn liittyviä tilanteita nuorten kertomina.

A:lle oli tehty iän määrittäminen, ja ikä oli todettu alhaisemmaksi kuin mitä hän oli itse arvioinut. Jossain vaiheessa yhteys äitiin oli saatu, ja silloin oli varmistettu myös ikä, joka oli ollut alempi kuin mitä hän itse oli arvioinut.

B. on tullut Suomeen 15-vuotiaana. Hän kertoo, että oikeasti on ollut kuitenkin jo 16-vuotias. Väärinkäsityksen syyksi hän kertoo pienellä paikkakunnalla (rannikolla) olleen huonon tulkin, joka oli kääntänyt väärin hänen ikänsä.

län ”valehtelevä” ei siis ole yksiselitteistä, eikä aina suunnitelmallista. Eriarvoinen kohtelu turvapaikkaprosessissa iän perusteella on omiaan tuottamaan monenlaisia epämääräisyyksiä ja lieveilmiöitä tilanteessa, jossa yksilön sana on valtion turvapaikkajärjestelmää vastaan. Moni hakija on hyvin epätoivoisessa tilanteessa, ja pahimmillaan alaikäisen erottaa täysi-ikäisestä vain yksi vuorokausi. Kaiken kaikkiaan on ongelmallista, että ala- ja täysi-ikäisyyden rajapyykki määrittää niin voimakkaasti turvaa hakevien oikeuksia. Institutionaalisesti ja juridisesti tarkasteltuna tämä raja asettaa hyvin selkeät reunaehdot lapsuuden ja aikuisuuden välille. Täysi-ikäistyminen symboloi yksintulleille nuorille siis monia erittäin konkreettisia ja elämänkulun kannalta ratkaisevia muutoksia, ja enimmäkseen toisenlaisia asioita kuin valtaosalle Suomessa varttuneista ikätovereista.

5.4. Suomalainen nuoruus yksintulleiden nuorten silmin

”Täällä on vähän sellaisia nuoria, jotka olisivat vastuullisia. Perjantaina odotetaan, että viikonloppu alkaa ja pääsee juhlimaan. Maanantaina ollaan väsyneitä. Tyypit saattavat lisätä kaveriksi Facebookiin, vaikkeivät kasvotusten ikinä puhuisi mitään. Sellainen on nyt tapana. Niin eri näkökulmat. [Tällä Amina viittaa ymmärtääkseni omien kokemustensa poikkeavuuteen suhteessa samanikäisten Suomessa syntyneiden valtaosan kokemuksiin.] Voit olla vaikka 25-vuotias, mutta aina joku huolehtii [mm. vanhemmat]. Sellainen, joka lähtee kotoa, joutuu tekemään asiat itse. On pakko aikuistua. Niin kauan kuin heistä joku huolehtii, eivät he murehdi mitään [viittaa suomalaisiin nuoriin]. Kun asuu yksin, pitää miettiä, mihin raha menee. Itsekin tein sellaista ensimmäiset pari vuotta (tilasin pitsoja ym.). Nyt ihmettelen, miksi toimin niin.” (Amina)

Tässä Aminan pohdinnassa kiteytyy paljon olennaista siitä, millaiset kokemukset leimaavat yksintulleiden nuorten aikuiseksi kasvamista. Informanteilleni pitkittynyt, huoleton nuoruus ei välttämättä ole vaihtoehto, vaan monessa mielessä on ollut ”pakko aikuistua”. Aminan korostama vastuu, jota yksintulleet nuoret joutuvat kantamaan verrattuna niihin nuoriin, joilla on perhe täällä auttamassa

ja tukemassa, nousi selvästi esiin aineistosta yhtenä aikuisuuden tunnusmerkkinä. Tässä luvussa keskiössä ovat informanttien pohdinnat ja havainnot nuoruudesta Suomessa ja siihen liittyvistä ilmiöistä. Niissä korostuvat ristiriidat ympäristön ja oman arvomaailman välillä, sekä näihin liittyvät vallinnat. Myös oman tilanteen ja nuoruuden elämisen ehtojen erilaisuus tulevat näkyviksi.

Keskustellessamme aiheesta Julie otti esille, kuinka oli Suomessa asumisen alkuaikoina ollut hiljaisempi ja tyytyväinen siihen, että ylipäättäen oli päässyt tänne. Hän kuitenkin kuvasi, että joillakin tänne saapuvilla nuorilla saattaa niin sanotusti ”mennä yli”, kun yhtäkkiä perusasiat ovatkin kunnossa ja rahaa käytössä. Itse olen havainnut saman ilmiön joidenkin nuorten kohdalla. Vähät rahat saattavat kulua esimerkiksi kalliisiin vaatteisiin tai elektroniikkaan. Usein kuitenkin viimeistään siinä vaiheessa, kun alaikäisyksiköstä on muutettava pois ja alettava pitää todella huolta muun muassa omasta ruokahuollosta, ajatukset saattavat muuttua. Myös kokemukset ennen Suomeen muuttoa vaikuttavat taustalla. Julie esimerkiksi totesi tietävänsä, millaista on olla ilman ruokaa, eikä siksi voisi koskaan heittää ruokaa roskiin. Hän kuitenkin lisäsi, että olemme kaikki erilaisia ja myös reagoimme uusiin tilanteisiin ja olosuhteisiin eri tavoin. Julie piti hyvänä puolena Suomessa sitä, että täällä ei tarvitse olla niin riippuvainen toisten ihmisten hyväntahtoisuudesta tai mielipiteistä. Tämä näkökulma tuli esiin myös keskusteluissa joidenkin toisten informanttien kanssa.

Eräs kentällä puhuttanut suomalaisen nuoruuteen kuuluva ilmiö oli humalahakuinen juominen. Sinikka Aapolan (2002, 308) mukaan se on ollut Suomessa yksi tärkeimmistä aikuisuuden symbolisista merkitysijöistä, etenkin pojille. Vaikka nuorten päihteidenkäyttö ja juomatavat ovat Suomessakin muutoksessa, on niillä nähdäkseni yhä paikkansa monissa nuorille tärkeissä tilanteissa ja rituaaleissa, kuten opiskelijabileissä, festareilla tai täysi-ikäistymisen juhlimisessä. Osa haastattelemistani nuorista kertoi käyttävänsä tai ainakin kokeilleensa alkoholia, mutta valtaosan elämään alkoholin käyttöön liittyvät sosiaaliset tilanteet eivät vaikuttaneet kuuluvan. Joillakin taustalla vaikutti myös uskonnollinen vakaumus. Näin ollen he jäivät helpommin syrjään sosiaalisista rituaaleista ja siirtymäriteistä, jotka kytkeytyvät vahvasti alkoholin käyttöön.

Kyselen, olivatko he olleet esim. viikonloppuna keskustassa ja nähneet paljon humalaisia nuoria ja mitä siitä ajattelevat. Pojat toteavat, että ehkä suomalaiset ovat vähän sulkeutuneita ja alkoholi auttaa heitä olemaan sosiaalisempia. (Hamid ja Ali)

Puhuessamme kavereista, verkostoista ja vapaa-ajasta Mahad kertoo, että käy kavereiden kanssa paljon ulkona, etenkin tietyissä keskustan baareissa ja yökerhoissa. Hän toteaa, että välillä ei edes huvittaisi

mennä, mutta menee, kun kaverit pyytävät. Keskustelemme musliminuorten alkoholin käytöstä. Keskustelussa ei käy ilmi, mitä Mahad itse asiasta ajattelee, mutta hän kertoo, että moni hänen kavereistaan käyttää alkoholia. Somaliassa khat on vähän vastaavan asian ajava aine. Osalle tulee ongelmia ja he jäävät koukkuun. Mahad kertoo tietävänsä tyyppin, joka oli alkanut myydä kaikkea mahdollista omaisuuttaan saadakseen viinaa. Hänen omat läheisemmät ystävänsä eivät kuitenkaan ole tässä jamassa. Puhumme myös siitä, kuinka ”maassa maan tavalla” pätee tässä asiassa vahvasti, sillä jos ei juo, jää helposti ulkopuoliseksi. Päihteidenkäyttö on kuitenkin taitolaji. Mahad kertoo aiheeseen liittyen somalialaisen sanonnan, joka menee vapaasti suomennettuna suunnilleen näin: Jos et osaa uida, aalto voi viedä sinut mennessään. (Mahad)

Mahadin kertomasta käy ilmi, miten päihdekeskeisenä suomalainen vapaa-ajanvietto hänelle näyttää. Kaikilla käyttö ei pysy hallinnassa. Ruotsissa tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että verrattuna perheensä kanssa saapuneisiin, yksintulleilla nuorilla oli suurempi riski joutua ongelmiin päihteiden kanssa. Tutkijat näkivät taustalla vaikuttavan muun muassa psyykkisen oirehinnan ja perheen tuen puutteen, ja tulkitsivat joidenkin yksintulleiden nuorten hakevan alkoholista itselääkinnällistä helpotusta traumaoireisiinsa ja uuteen maahan sopeutumiseen liittyviin vaikeuksiin. (Manhica ym. 2017.) Suomessa ei vastaavaa selvitystä ole käsittääkseni tehty, eikä päihteiden väärinkäyttö ole ainakaan työn kautta näyttäytynyt kovin laajamittaisena ongelmana yksintulleiden nuorten keskuudessa, mutta toisaalta osa siitä jää varmasti myös piiloon.

Olen havainnut, että asumisyksiköissä ja myöhemmin omillaan asuvien yksintulleiden nuorten ei ole kovin helppo päästä tutustumaan esimerkiksi sellaisiin ikätovereihin, jotka harrastavat vapaa-ajallaan vaikkapa jonkun instrumentin soittamista tai treenaavat tosissaan jotain lajia, sillä jo taloudellisesti monet harrastukset ovat heidän ulottumattomissaan. Kouluympäristössäkään luontevia kohtaamisia ei välttämättä synny. Isoissa kaupungeissa, etenkin pääkaupunkiseudulla, keskiluokkaisemat kaveripiirit näyttävät jäävän asuinalueiden ja vapaa-ajan tilojen eriytymisen seurauksena ylipäätään monien maahanmuuttajataustaisten nuorten ulottumattomiin (Kivijärvi 2015, 131). Kaupungilla, ostoskeskuksissa tai baareissa hengailu sen sijaan voivat näyttäytyvät matalamman kynnyksen sosiaalisina tiloina. Näissä ympyröissä päihteet ja monenlainen pahoinvointi näyttäytyvät ehkä arkipäiväisempinä, kuin ne keskimäärin suomalaisten nuorten keskuudessa tosiasiaissa ovat. Myös nuorten käytös saattaa olla karskia.

”Suomalaisilla nuorilla on usein huonot välit vanhempiinsa, ja etenkin kun he täyttävät 18, he ajattelevat, että voivat tehdä mitä huvittaa ja sanoa vaikka ”Haista vittu” vanhemmilleen. He valittavat usein pikkuasioista, kuten siitä, jos äiti ei anna rahaa tupakkaan tms.” (Matin)

Matinin kommentista heijastuu negatiivinen mielikuva suomalaisten nuorten käytöksestä vanhempiaan kohtaan. Matin toi keskusteluissamme useasti esiin, kuinka paljon hän itse kunnioittaa omia vanhempiaan, eikä tulisi mieleenkään loukata heitä tai käyttäytyä asiattomasti. Valtaosalla yksintulleista nuorista on vain vähän tai ei ollenkaan suomalaisia kavereita, joiden kautta he esimerkiksi pääsisivät tutustumaan täällä varttuneiden nuorten koteihin ja näkemään vuorovaikutusta suomalaisten perheiden arjessa. Mielikuvat muodostuvat puolin ja toisin oman elinpiirin kokemusten perusteella.

6. Sosiaaliset suhteet ja verkostot

Aikuseksi kasvaminen on sosiaalinen prosessi, joka tapahtuu suhteessa toisiin ihmisiin, vertaisiin ja muihin merkityksellisiin suhteisiin, kuten perheeseen ja eri yhteisöihin. Tutkimillani nuorilla nämä suhteet jakautuivat aineiston analyysin perusteella pääosin paikallisiin ja ylijarjaisiin. Tässä luvussa käsittelen aineiston pohjalta sosiaalisia suhteita ja niiden merkityksiä yksintulleiden aikuistumiselle. Niistä käy myös ilmi, millaiset tekijät vaikuttavat suhteiden muodostumiseen.

6.1. Paikalliset

6.1.1. ”Miksi toi on tullut tänne?” – arkiset kohtaamiset, eronteot ja rasismi

Niin aineiston kuin työssä karttuneiden kokemusten pohjalta voin todeta, että tutustuminen paikallisiin ihmisiin ja pääseminen osaksi täkäläisiä yhteisöjä on etenkin Suomessa asumisen alkuvuosina yksintulleille nuorille usein vaikeaa. Tilanteeseen on jossain määrin pyritty vaikuttamaan esimerkiksi erilaisilla hankkeilla ja vapaaehtoisen ystävätoiminnan avulla, mutta näihinkin liittyy omat haasteensa, joista yhdeksi on osoittautunut esimerkiksi suomalaisten vapaaehtoisten pitkäjänteisempi sitoutuminen toimintaan. On myös selvää, etteivät olosuhteet arjessa aina edesauta luontevien kohtaamisten syntymistä, kuten edellisestä luvusta kävi ilmi.

Yksi nuorten kokemuksista ja jokapäiväistä elämää Suomessa leimaavista ja myös aineistosta selvästi välittyvistä teemoista ovat syrjintä ja rasismi. Jotkut informantit kertoivat suoraan rasismikokemuksistaan, mutta kentällä käydyissä keskusteluissa tuli esiin myös muunlaisia viitteitä eronteista ja ulossulkemisista. Ihmiset tulkitsevat tilanteita ja kokemuksia eri tavoin, eivätkä nuoret välttämättä aina osaa itse nimetä, millaista heihin kohdistuva syrjintä on tai miten se ilmenee. On kuitenkin ilmeistä, että kyseessä on merkittävä ilmiö, jolla on paljon vaikutusta muun muassa siihen, mieltävätkö nuoret itsensä osaksi suomalaista yhteiskuntaa, vai pysyvästi ulkopuolisiksi. Tällöin myös ensisijaiset lojaliteetit ja kuulumisen tunteet kiinnittyvät helposti jonnekin suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolelle. Vaikka rasismi- ja ulossulkemiskokemuksiin liittyviä otteita olisi aineistossa enemmänkin (esimerkiksi koulumaailmaan liittyen), olen pitäytynyt tässä yhteydessä aiheen rajauksen vuoksi vain muutamassa esimerkissä. Ehkä hälyttävintä oli se, miten nuoret toistuvasti kertoivat suomalaisten pelkäävän heitä.

”Suomalaisiin on tosi vaikea tutustua, sillä he pelkäävät meitä”. Faduma kertoo käyneensä esim. Tyttöjen talolla, mutta on kokenut, että maahanmuuttajataustaiset ja suomalaiset tytöt jaotellaan omiin porukoihinsa, joten sielläkään ei tutustu suomalaisiin tyttöihin. (Faduma)

Loppuillasta juttelemme vielä keittiön pöydän ääressä Hamidin ja Alin kanssa. Kysyn, onko heillä suomalaisia kavereita. Ei kuulemma vielä, lähinnä sellaisia tuttuja, joita moikataan. Hamid toteaa: ”Jos kerron suomalaisille, että olen afgaani, he pelkäävät minua.” (Hamid ja Ali)

Jäin pohtimaan, millaisia vaikutuksia nuoren minäkuvalle on sillä, että ympäristö toistuvasti viestittää hänen olevan uhka. Ainakaan tutustumista toisiin ihmisiin tällainen ilmapiiri ei edesauta. Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden saadessa negatiivista julkisuutta, joutuvat myös yksintulleet nuoret usein kohtaamaan sen jälkeen avoimempaa rasismia ja joutuvat helpommin esimerkiksi sattunnaisten ohikulkijoiden vihan kohteeksi. Toisaalta tämä koskee muitakin nuoria, jotka ulkonäkönsä tai pukeutumisensa vuoksi poikkeavat valtavirrasta. Yksintulleilta puuttuvat kuitenkin useammin verkostot ja ihmissuhteet, joissa näitä tilanteita ja kokemuksia pääsisi luontevasti purkamaan. Kokonaan oma lukunsa on nykyään sosiaalisen median kanavissa tapahtuva kiusaaminen ja ulossulkeminen. Tästä ilmiöstä on perinteisin aineistonkeruumenetelmin vaikeampi saada tietoa, ja tilanne on myös olennaisesti muuttunut kentällä oloni jälkeen sosiaalisen median merkityksen lisääntyneenä entisestään nuorten elämässä.

Rasismia lasten ja nuorten arjessa tutkinut Anna Rastas (2007, 126–127; 2004) kuvaa, kuinka rasis-
mikokemuksia on usein vaikea tunnistaa ja ottaa puheeksi. Hänen mukaansa kyse on niin lasten ja
nuorten yhteiskunnallisesta asemasta kuin suomalaisessa kulttuurissa vallitsevista tavoista määri-
tellä rasismia. Usein vain hyvin äärimmäiset ilmiöt, kuten väkivalta nimetään Rastaaan mukaan rasis-
miksi. Kenttäaineistossani rasismi, ennakkoluulot ja syrjintä näyttäytyivät useimmin oman erilaisuus-
den ja valtavirrasta poikkeavuuden kokemuksina. Ne saattoivat liittyä sanattomiin tekoihin tai sel-
lisiin hetkiin, jolloin tulee erityisen tietoiseksi omasta erilaisuudestaan. Tällaisia kokemuksia ei ole
välttämättä helppo aina nimetä rasismiksi (ks. Wernesjö 2014, 45–47). Kuitenkin ilman sanoja ilme-
nevät teot, kuten katseet, ovat myös merkityksellisiä (Rastas 2007, 98). Eräs nuori kertoi esimerkiksi
huomanneensa pienemmällä paikkakunnilla käydessään, kuinka ihmiset tuijottavat häntä.

Aineistosta kävi myös selvästi ilmi, että nuoret toivoisivat tulevansa nähdyksi yksilöinä enemmän
kuin aina ensisijaisesti tiettyjen ryhmien – kuten pakolainen, muslimi tai somali – edustajina (vrt.
Nayak 2016, 62–65; Korkiamäki 2020, 4; Huttunen 2004).¹⁹ Laura Huttunen (2004) toteaa, että osa
maahanmuuttajista tulee nähdyksi ”väärin”, toisin kuin itse haluaisivat, toisenlaisina kuin itse ajat-
televat olevansa. Suomessa vaikuttaa vahvasti käsitys ihmisten yksilöllisyydestä. Kuitenkin muualta
tulevat ihmiset, joiden ruumiista, nimestä tai puheesta on luettavissa merkkejä ei-suomalaisesta
taustasta, tulevat muita helpommin kohdelluiksi ja kohdatuiksi ei-yksilöinä. (Em. 154.) Etenkin uu-
sien ihmisten kanssa ja satunnaisissa kohtaamisissa on vaikeaa osoittaa olevansa erilainen kuin ste-
reotyyppiset mielikuvat ihmisryhmistä, joihin nuorten oletetaan kuuluvan (vrt. Wernesjö 2014, 47).
Eräs afgaaninuori totesi, että jos joku afganistanilainen tekee jotain väärää, kaikki heidät leimataan.
Toinen kertoi kokevansa, että afgaaneja pidetään vaarallisina [terroristeina]. Kaikki eronteot eivät
kuitenkaan ilmene suoraan rasistisina kommentteina, vaan voivat ilmetä myös muilla tavoin, kuten
tästä Matinin kuvauksesta ilmenee:

*Matin tuo keskustelussamme esiin kokemuksia opiskeluistaan. Hän kertoo, kuinka luokan afrikkalaistaus-
tainen tyttö on saanut luokkakavereilta osakseen syrjivää kohtelua, ja kuvaa myös itse huomaavansa jois-
takin opiskelutovereista ja opettajista asenteellista suhtautumista oman ulkomaalaistaustansa vuoksi.
Häntä myös selvästi ärsyttää olla yleisenä ”virallisena muslimina”, ja hän korostaakin ajatustaan siitä,
että on ensisijaisesti ihminen, sitten vasta muslimi. Myös haasteet suomen kielessä ovat aiheuttaneet vä-
lillä rasistisilta vaikuttavia reaktioita.*

---

¹⁹ Anoop Nayak (2016) vertaa suhtautumista musliminuoriin uuteen ”moraaliseen paniikkiin”.

Informanttien kuvauksista kävi ilmi, miten he ovat tottuneet olemaan jatkuvasti varuillaan, sillä heihin kohdistuu helposti negatiivista huomiota ja epäilyjä. Eräs informantti kertoi esimerkiksi tilanteesta, jossa oli tullut perusteettomasti epäillyksi myymälävarkaudesta. Kentällä kävi ilmi, että jotkut nuorista ovat joutuneet näkemään tai kokemaan lähtömaissaan hyvin rajua syrjintää ja avointa rasismia, mihin verrattuna kaikki täällä koettu ei välttämättä vaikuttanut niin räikeältä (ks. esim. The Guardian 2014). Kaikki eivät myöskään halua tai uskalla kertoa negatiivisista kokemuksistaan, ja haluavat mieluummin korostaa kiitollisuutta Suomea ja suomalaisia kohtaan (vrt. Wernesjö 2020, 394–396). Monen informantin kanssa keskustellessa vahvistui käsitys, että nuoret haluavat tehdä ja toimia oikein, tai kuten olettavat suomalaisen yhteiskunnan heiltä odottavan. Huonoista kokemuksista kertominen saattaisi näyttäytyä valittamisena tai epäkiitollisuutena. Huomionarvoista on myös se, että nuoret toivat esille ja refleктоivat myös omia ennakkoluulojaan.

Monelle nuorelle suhteiden muodostaminen ja lähempi tutustuminen paikallisiin ihmisiin on osoittautunut hankalaksi, ja siihen liittyy myös pettymyksiä ja tunnetta siitä, etteivät motiivit tutustumiselle ole aina vilpittömiä. Informanteistani valtaosa asui tutkimuksen teon hetkellä jo omillaan, ja heille oli ehtinyt kertyä kokemuksia myös muun muassa naapuruussuhteista. Keskusteltaessa suhteista suomalaisiin, nousi nuorten puheissa usein esiin se, etteivät ihmiset täällä useinkaan voi ymmärtää niitä olosuhteita, joista nuoret ovat tänne tulleet tai kokemuksia, joita heillä on. Jotkut toivat esiin, että suomalaisilla on yleensä vähintään ainakin katto pään päällä ja perustarpeet täytettynä.

Sahra mainitsee työn kautta erään suomalaisen häntä itseään reilusti vanhemman naisen halunneen ystävyyttä häneen. Hän kertoo naisen olleen mukava, mutta ikäero oli tuntunut hieman vaivaannuttavalta, ja lisäksi Sahra arveli naisen olleen lopulta kiinnostunut tutustumaan häneen siksi, että tämä oli kertonut haluavansa itselleen ulkomaalaisen miehen. Sahra totesi, että ehkä nainen oli toivonut hänen kauttaan voivansa päästä tutustumaan ulkomaalaistaustaisiin miehiin. (Sahra)

Amina kertoo, että ihmiset saattavat reagoida voimakkaasti kuullessaan traumaattisista kokemuksista tai vaikeuksista, sillä suomalaiset eivät ole useinkaan tottuneet kuulemaan sen tyyppisistä kokemuksista, mitä monilla turvapaikanhakijataustaisilla ihmisillä on ollut. Tuon itse esille, kuinka tällä ollaan tottuneempia esim. masennuksien ja itsemurhien kaltaisiin elämän kriiseihin, mutta esimerkiksi sotakokemukset ovat vieraampia [nykysukupolville siis]. (...)

”Monet sanovat ”Miksi toi on tullut tänne?” Jos hän olisi asunut vastaavissa oloissa (vettä tarjolla rajoitusti, ei aina ruokaa), hänkin menisi toiseen maahan elämään. Ei vain nuoret, myös aikuiset.” [Viittaa siihen, että tätä on vaikea ymmärtää sekä suomalaisten nuorten, että aikuisten.] (Amina)

6.1.2. Varaäitejä ja vankiloita – suhteet ammattilaisiin ja viranomaisiin

Yksintulleiden aikuistumista ja sosiaalisia kontakteja etenkin Suomeen muuton alkuvuosina värittävätkin monet viranomais- ja ammattilaiskontaktit. Usein valtaosa heidän tuntemistaan suomalaisista aikuisista on joko ohjaajia, sosiaalityöntekijöitä, opettajia, edustajia, terapeutteja tai muita ammattilaisia, jotka ovat nuorten kanssa tekemisissä työnsä kautta. Millaisia nämä suhteet sitten ovat, ja muodostuuko niistä merkityksellisiä nuorille heidän siirtyessään lapsuudesta aikuisuuteen? Tässä luvussa käsitelen lyhyesti aineiston pohjalta nuorten tuntemuksia ja kokemuksia edellä mainituista.

Yksi näistä ihmissuhteista on kaikilla yksintulleilla Suomessa edustaja. Vaikka monet kokevatkin edustajan erittäin tärkeäksi ja suhteesta rakentuu luottamuksellinen, liittyy edustajasuhteeseen toisinaan myös vaikeuksia. Kuten Outi Lepolan (2012) yksintulleiden edustajuutta käsittelevän selvityksen nimi kertoo, ei edustaja ole ”omainen eikä viranomainen”. Tämä voi ainakin aluksi olla lapsille ja nuorille myös hämmentävää. Joillakin nuorilla edustaja saattaa vaihtua useampaankin kertaan nuoresta itsestään johtumattomista syistä. Eräs informantti kertoi, että hänellä oli ehtinyt olla neljä eri edustajaa. Hän oli saapunut Suomeen 16-vuotiaana, ja asunut ennen täysi-ikäistymistä kolmella eri paikkakunnalla. Eräs perheryhmäkodin nuori puolestaan kertoi edustajuutensa päättyneen siksi, että kyseinen henkilö oli muuttanut pois Suomesta.

Joillekin perheryhmäkodista muodostuu hyvin tärkeä paikka – ”toinen koti”, kuten yksi informanteista kuvaili. Toinen puolestaan kuvasi ryhmäkotia, jossa oli turvapaikanhakuvaiheessa asunut, ”Suomen Guantanamo”.²⁰ Asumisyksiköiden arjessa on paljon sellaista, mikä voi aiheuttaa ristiriitaisia tunteita nuorissa. Yhtenä esimerkkinä tästä eräs informantti toi esiin, kuinka nuorten keskuudessa aiheuttaa epäluottamusta ja ikäviä tunteita, mikäli on kertonut jonkun asiansa luottamuksella ohjaajalle, ja ohjaaja sitten kirjaakin sen raporttiin kaikkien muiden ohjaajien luettavaksi. Nämä byrokraattisen yhteiskunnan käytäntöjen ja yksilöiden kohtaamiset sekä asumisyksiköiden sosiaalinen dynamiikka olisivat sinällään jo kokonaan toisen tutkimuksen aihe, enkä käsittele niitä tässä pintaa syvemältä. Asumisyksiköt ovat kuitenkin paikkoja, joissa yksintulleet nuoret viettävät tänne saapuessaan yleensä useampia vuosia ja saavat ensimmäisen kosketuksen Suomeen, suomalaisuu-

---

²⁰ Kentällä esiin nousseita ja asumisyksiköiden henkilökunnan kanssa käsiteltyjä teemoja olivat myös esimerkiksi joissakin yksiköissä olevat turvakamerat tai paloturvallisuussyistä asukkaiden huoneiden ovissa olevat numerot, jotka aiheuttavat osalle nuorista mielikuvia vankilasta.

teen ja täällä vallitseviin ajatusmalleihin. Niissä muodostuu merkityksellisiä sosiaalisia suhteita henkilökuntaan ja toisiin asukkaisiin. Alaikäisyksiköiden tehtävä on myös valmistaa nuoria itsenäistymiseen ja omillaan pärjäämiseen.

Vaikka ryhmä- ja perheryhmäkodit eivät ole lastensuojelulain alaisia yksikköjä, ovat ne yhtä kaikki laitosasumista, jossa ei pääsääntöisesti katsota hyvällä työn ulkopuolisten henkilökohtaisten suhteiden luomista henkilökunnan ja asukkaiden välille. Tämä on tasapuolisuuden, työntekijöiden yksityiselämän suojan ja sosiaalialan eettisten periaatteiden näkökulmasta ymmärrettävää. Yksintulleiden lasten ja nuorten, joille asumisyksikkö on ainakin hetkellisesti koti, voi sen sijaan olla vaikea ymmärtää tällaista rajanvetoa. Heille ei välttämättä ole myöskään ennättänyt muodostua mitään asumisyksikön ulkopuolisia ihmissuhteita. Työntekijät saattavat silti onnistua luovimaan virallisten ohjeistusten puitteissa niin, että yhteydenpito ja tuki tavalla tai toisella mahdollistuvat ja jatkuvat niille nuorille, jotka kokevat asumisyksikössä muodostuvat ihmissuhteet itselleen tärkeiksi ja elämänsä kannatteleviksi vielä sieltä pois muuton jälkeenkin. Eräs informanteista esimerkiksi kuvasi perheryhmäkodin aikaista ohjaajaansa ”varaäidikseen”. Itse järjestelmä ei kuitenkaan aina tue tällaisten suhteiden muodostumista. Niissä kohtaavat hieman traagisellakin tavalla ammatilliset käytännöt ja yksintulleiden, yksinäisyydestä kärsivien lasten ja nuorten tarpeet. Kaiken kaikkiaan laitosisuuden ja kodinomaisuuden ristiriita on teema, jota olisi tarpeen tarkastella kriittisesti ja selvittää vielä laajemmin nuorten kokemuksia siitä, vaikka aihe onkin ollut jo jossain määrin esillä myös tutkimuskentällä.

Vaikka hyvin henkilökohtaisten tai pysyvien ihmissuhteiden muodostaminen viranomaisiin tai ammattilaisiin ei välttämättä onnistu, kuvasivat nuoret saamaansa apua ja tukea pääosin myönteisenä asiana. Kaikki eivät myöskään erityisesti kaivanneet läheisempien suhteiden luomista näihin tahoihin, vaan halusivat tietoisesti pitää etäisyyttä tunnetasolla. Tutkielman aineiston keruun aikaan tilanne oli vielä sellainen, etteivät läheskään kaikki kunnat tarjonneet kotoutumislain mukaista jälkihuoltoa, sillä se ei ole lain perusteella velvoittavaa. Nytemmin tilanne on kuitenkin parantunut, ja käsitykseni mukaan ainakin pääsääntöisesti kunnat, joissa enemmän yksitulleita nuoria asuu tai joissa on alaikäisten asumisyksiköitä, tarjoavat jatkotukea. Kentällä nuorten kuvaukset saamastaan jälkihuollon tuesta olivat pääosin positiivisia, ja mahdollisuus saada ohjausta ja neuvoja vielä omilleen muuttamisen jälkeenkin koettiin tärkeäksi. Viranomaisiin ja ammattilaisiin luodut suhteet eivät kuitenkaan voi korvata poissaolevaa omaa perhettä tai aitoja ystävyysuhteita. Eräs nuori esimerkiksi kertoi kokevansa, ettei hänellä ole Suomessa ketään, johon voisi luottaa, tai kertoa jos hänellä

on jokin ongelma. Jotkut viranomaiset voivat etenkin aluksi herättää nuorissa myös pelkoa ja akti-voida traumamuistoja. Yksi informantti kuvasi, kuinka aina poliisin nähdessään hänellä on ensimmäisenä ajatuksena mielessä pakojuokseminen, sillä se on ikään kuin selkäytimessä.

6.1.3. ”Hänen perhe ei ole täällä ja siksi hän tekee mitä haluaa” – suhteet diasporisiin yhteisöihin ja Suomessa asuviin sukulaisiin

Aihe, joka kirvoitti runsaasti keskustelua ja pohdintoja kentällä nuorissa, olivat heidän suhteensa Suomessa asuviin toisiin saman kulttuuritaustan jakaviin henkilöihin, diasporisiin ja uskonnollisiin yhteisöihin, ja osalla myös omiin sukulaisiin. Näissä sosiaalisissa suhteissa tapahtuu paljon aikuistumiseen liittyvää neuvottelua, ja niissä koetaan tapahtumia, jotka voidaan ainakin joltain osin tulkita aikuistumisrituaaleiksi. Tämä oli aihepiiri, josta en ennen kentälle lähtöä osannut arvata muodostuvan niin keskeinen. Toisinaan esimerkiksi hallinnollisessa kotoutumispuheessa saman taustan jakavien yhteisöistä toivotaan apua uusien tulijoiden kotouttamisessa. Vaikka asetelma usein näin toimiikin, kuului nuorten kertomuksissa paljon myös päinvastaisia kokemuksia, kuten ulossulkemista, kuulumattomuuden tunteita ja itseä koskevia perättömiä huhuja. Nämä aiheuttavat heissä toisinaan halua pitää etäisyyttä. Tässä luvussa analysoin näitä suhteita ja niiden merkitystä yksintulleiden nuorten aikuistumiselle.

Myönteisiä asioita, joita nuoret toivat esiin liittyen paikallisiin saman maalaisten yhteisöihin, olivat esimerkiksi keskinäinen solidaarisuus ja auttaminen. Ne voivat ilmetä muodoissa, joita suomalaisen yhteiskunnan hoivajärjestelmä ei välttämättä pysty tarjoamaan. Myös lähtömaissa suvulla, tai esimerkiksi somalien tapauksessa klanilla, voi olla tärkeä merkitys yhteiskuntajärjestelmässä muiden sosiaalipoliittisten järjestelmien puuttuessa. Esimerkiksi somalialaisessa yhteiskunnassa suku ja klaani ovat olleet ainoa luotettava hyvinvointijärjestelmä (Tiilikainen 2003, 30).

Asunto on tilava yksiö, ja sisustettu monilla matoilla ja näyttävillä verhoilla. Makuualkovin verhot ovat samaa sarjaa ikkunaverhojen kanssa, ja matoissa toistuu sama kuviointi. Asunto on oikein siisti ja kodikas. Kun ihailen mattoja ja kysyn, mistä ne ovat peräisin, kertoo Faduma hankkineensa sisustusta joidenkin naisten ylläpitämästä ”kotimyynnistä”. Ilmeisesti varsinaisten kauppojen lisäksi jotkut myös tuovat maahan verhoja, mattoja yms., ja niitä voi sitten ostaa osamaksulla. (Faduma)

Osalle nuorista diasporisten ja uskonnollisten yhteisöjen järjestämät tapahtumat ja tilat ovat tärkeä osa vapaa-aikaa ja sosiaalisia verkostoja. Tällaisia voivat olla esimerkiksi hääjuhlat, uskonnolliset juhlat ja rituaalit, kuten Muharram tai Id-juhla, sekä paikallisten yhteisöjen kokoontumistilat tai esimerkiksi moskeija. Jotkut nuoret kertoivat käyvänsä kotimaistaan lähtöisin olevien laulajien tai muusikoiden keikoilla, joita diasporiset yhteisöt järjestävät. Myös nuoret itse kertoivat halustaan auttaa paikallisia yhteisöjä. Eräs informantti haaveili tulkki-koulutukseen hakeutumisesta, sillä oli havainnut käytännössä, miten paljon etenkin vastaanottokeskuksen asukkaat tarvitsisivat apua.

Osalla yksintulleista nuorista on Suomessa sukulaisia, kuten sisarusia, tätejä tai serkkuja. Useassa kulttuurissa perhekäsitys on kaiken kaikkiaan suomalaista laajempi, joten toisinaan nuoret saattavat puhua esimerkiksi tätinä tai setänä sukulaisesta, joka ei olisi sitä varsinaisesti sanan suomalaisessa merkityksessä, mutta jokin kaukaisempi sukulainen joka tapauksessa. On kuitenkin paljon sellaisia nuoria, jotka eivät tunne Suomeen saapuessaan ketään, eikä heillä ole täällä mitään valmiita verkostoja. Aineiston pohjalta ei voi tehdä yleistyksiä siitä, millaisia nuorten suhteet omiin sukulaisiin ovat, mutta ainakaan ne suhteet, jotka informantit itse ottivat esille keskusteluissa, eivät vaikuttaneet aina mutkattomilta. Esimerkiksi yksi informanteista kertoi asuneensa täysi-ikäistyttyään hetken sukulaisensa luona, ja hoiti samalla tämän lapsia. Yhteiselo ei ollut kuitenkaan sujunut, ja hän kertoi halunneensa muuttaa asumaan omilleen ennen kuin heidän molempien pinna olisi palanut. *”Parempi lähteä itse kuin lentää pihalle ja joutua kodittomaksi”*, hän totesi. Eräs toinen informantti otti useaan otteeseen keskusteluissamme esiin hankalat välit Suomessa asuviin sukulaisiinsa. Hän oli joutunut kokemaan heidän taholtaan monenlaista arvostelua ja asioihinsa puuttumista. Tämä oli lopulta vaikuttanut jopa asuinpaikan valintaan siten, etteivät sukulaiset voisi niin helposti tulla kylään etukäteen ilmoittamatta.

(...) Hän toteaa, että joskus kaverit auttavat enemmän kuin sukulaiset. Kertoo, ettei kaipaa ketään neuvomaan: on aikuinen jo, ja osaa itse hoitaa omat asiansa. Sukulaisilta ja ystäviltä hän odottaisi ymmärrystä ja hyväksyntää, ei holhoamista.

Toisaalta kentällä käymämme keskustelut vahvistivat myös käsitystäni siitä, että esimerkiksi somali- ja afgaanikulttuurien piirissä varttuneet nuoret kunnioittavat itseään vanhempia ihmisiä ja pitävät heitä auktoriteetteina. Kuitenkin ilman lähiperhettään täällä olevat nuoret joutuvat miettimään,

missä asioissa kuunnella toisten mielipiteitä ja minkä suhteen tehdä omat ratkaisut. Tällaisia esimerkkejä on kenttäpäiväkirjamerkinnoissa runsaasti. Esimerkiksi tiedustellessani Alilta ja Hamidilta, pitävätkö he yhteyttä muihin Suomessa asuviin afgaaneihin, he kertoivat täällä asuvien perheiden toisinaan vieroksuvan yksintulleita, etenkin nuoria miehiä, sillä heitä saatetaan pitää uhkana epätoivottujen seurustelusuhteiden syntymiselle. Tämä heijastaa sitä, mikä merkitys naimisiinmenolla yhä usein on. Ei ole tavatonta, että perheet järjestävät avioliitot, ja esimerkiksi serkut saattavat mennä naimisiin keskenään, koska se hyödyttää sukua. Tähän asetelmaan yksintulleet nuoret, joiden taustoista ja perheistä ei ole tietoa, sopivat huonosti.

Salla: Mitä muut ajattelisivat, jos sinulla olisi esim. suomalainen tyttöystävä? Voisitteko näyttäytyä julkisesti yhdessä, vai joutuisitko pelkäämään muiden arvostelua?

Ali: Afganistanissa ei ole normaalia, että tyttö ja poika näyttäytyvät julkisesti yhdessä. Se, mitä muut Suomessa asuvat afgaanit ajattelevat, ei ole tärkeää itselle. Jos ajattelemme mitä muut ajattelevat, emme voi mennä eteenpäin meidän elämässä.

Tuon tässä kohtaa esiin joidenkin tyttöjen kanssa keskustellessa ilmi käyneen seikan, kuinka yksin elävä tyttö saattaa joutua huonoon maineeseen. Pojat nyökyttelevät ja tulkitsen heidän ymmärtävän hyvin, mitä tarkoitan. Puhumme siitä, kuinka myös sukupuoli voi jonkin verran vaikuttaa, sekä se, mitä perhe ajattelee ja mihin tukee (pitääkö esim. kouluttautumista tärkeänä).

Vaikka kulttuuriset käytännöt ovat hyvin tiedostettuja ja rajoittavia, korostaa Ali kuitenkin, että täytyy tehdä itse omat valintansa, tai ei voi mennä eteenpäin elämässä. Hamidin ja Alin kanssa keskustellessamme esiin tuli myös kysymys taustoista.

Ali toteaa, että yleensä Suomessa afgaanit toisiaan tavatessaan kysyvät ihan ensimmäisenä kysymyksenä "mistä olet kotoisin?" (viitaten ilmeisesti paikkakuntaan tai provinssiin). Hänen mielestään tämä ei ole hyvä juttu.

Yksintulleet nuoret ovat suhteessa saman etnisen tai uskonnollisen taustan jakavien yhteisöihin muita haavoittuvammassa asemassa, sillä heillä ei ole perhettä täällä puolustamassa itseään tai omia valintojaan. Tästä on aineistossa monia esimerkkejä, joita käsitellään sekä tässä että toisissa luvuissa. Ei olekaan tavatonta, että nuoret lopulta avioituvat lähtömaissaan asuvien henkilöiden kanssa, joskus matkustamalla oleskeluluvan saatuaan naimisiinmenoa varten joko kotimaahan tai johonkin toiseen maahan, jossa avioliitto solmitaan. Avioliitto voidaan solmia jopa "etänä" esimerkiksi videopuhelun välityksellä. Joskus aviomatkalta Suomeen palaava tyttö on raskaana, mutta puolison tänne pääsystä ei ole mitään takeita, tai tilanne voi olla myös päinvastoin, eli täällä asuvalla

nuorella miehellä voi olla vaimo ja lapsi toisessa maassa odottamassa Suomeen pääsyä. Yhteiselämän järjestyminen Suomessa saattaa osoittautua hyvin hankalaksi tai jopa mahdottomaksi, sillä Suomen valtion silmissä esimerkiksi pelkästään islamilaisin menoin solmittu avioliitto ei ole virallinen, ja puolison Suomeen matkustaminen ja avioliiton virallistamista varten vaadittavien asiakirjojen hankkiminen ja toimeentuloedellytysten täyttäminen saattavat osoittautua mahdottomiksi tehtäviksi. Tällöin perhe-elämä jää eräänlaiseen pysyvään liminaalitilaan.

Nuoret toivat esille muitakin seikkoja, jotka saattavat rajoittaa mahdollisuuksia valita kumppani. Esimerkiksi Somaliassa klaanijärjestelmällä vaikuttaa yhä olevan vankka jalansija, vaikka se on pyritty jättämään historiaan (ks. Migri 2018; Lewis 2014; Tiilikainen 2003). Klaanit ovat Somaliassa yhä tärkeä sosiaalisen ja poliittisen järjestäytymisen muoto. Ensimmäisen ja toisen polven Suomessa asuvien somalinuorten välillä on havaittavissa eroa suhtautumisessa klaaneihin ja niiden merkitykseen (Mubarak ym. 2015, 106–109). Eräs informanteista kertoi kuuluvansa vähemmistöklaaniin, mikä on aiheuttanut hänelle monenlaisia neuvottelutilanteita ja suoranaisia hankaluuksia suhteessa paikallisiin somaliyhteisöihin. Hän vaikutti kokevan itsensä jokseenkin ulkopuoliseksi Suomen somalidiasporasta juuri klaanitaustansa vuoksi ja kertoi, ettei mielellään käy esimerkiksi hääjuhlissa, sillä niissäkin eri klaaneihin kuuluvat ihmiset yhä helposti istuvat omissa porukoissaan. Hän ei myöskään itse usko löytävänsä Suomesta puolisoa.

B. kertoo olleensa parin kuukauden ajan Facebook-kirjeenvaihdossa toisella paikkakunnalla asuvan somalinuoren kanssa. Siihen asti kaikki oli mennyt hyvin, kunnes B:n klaanitausta oli tullut esille. Yhteydenpito oli loppunut siihen. B. tuo esille, että vaikka esim. täällä pidempään asuneet perheet ja Suomessa syntyneet somalit saattavat olla avarakatseisempia, on klaaneilla edelleen vahva merkitys. Somalinuori voi ehkä mennä naimisiin jonkun suomalaisen kanssa, mutta sen sijaan ”väärään klaaniin” kuuluvan saman maalaisen kanssa naimisiin menoa perhe ei välttämättä katsoisi hyvällä.

Jotkut somalitaustaisista informanteistani kertoivat kävänsä hääjuhlissa, sillä ne ovat olennainen sosiaalinen tapahtuma, jossa on mahdollisuus tavata toisilla paikkakunnilla asuvia nuoria (ks. myös Grady 2015; Tiilikainen 2003). Hääjuhlat vaikuttavat olevan myös näyttäytymisen paikka, joissa esimerkiksi yleensä huivia käyttävät nuoret naiset saattavat esiintyä ilman sitä. Kysyinkin eräältä informantilta ihmetelleeni tätä ja tiedustelin, onko hääjuhla paikka, jossa on ikään kuin sosiaalisesti hyväksyttyä näyttäytyä ilman huivia. Hän vahvasti arveluni oikeaksi. Eräs informantti puolestaan kertoi hääjuhlista keskustellessamme, että voidakseen pitää häät, ainakin joko morsiamen tai sulhasen perhettä pitää asua Suomessa, muuten hääjuhlaa ei järjestetä. Toki tällaisten kulttuurispesifien ha-

vaintojen suhteen on muistettava, että yksittäisten informanttien tulkinnot edustavat heidän näkemystään asioista, eikä niiden perusteella voi välttämättä tehdä laajempia päätelmiä. Ne kertovat kuitenkin olennaisia asioita niistä sosiaalisista suhteista, joissa nuoret aikuistumistaan ja omia valintojaan neuvottelevat. Seuraavassa otteessa kenttäpäiväkirjasta eräs informantti pohtii omaa huivin käyttöään ja sen sosiaalisia merkityksiä katsoessamme YouTube-videota Suomessa vierailleen somalitaustaisen naislaulajan keikalta.

Kiinnitän huomiota laulajan huivittomaan päähän ja lyhyeen kampaukseen. Vaikuttaa siltä, että nämä nuoret diasporassa asuvat somalilaulajat (etenkin naiset) saattavat pukeutua melko provosoivastikin ja hyvin länsimaiseen tyyliin, ja se on ihan ok. Tällä laulajalla tosin on tyyppillinen somalinaisen asu. (...) keskustelemme huivin käytöstä ja sen merkityksestä. C. kertoo, että huivi on hänelle itselleen ennen kaikkea turva. "Jos ei ole huivia, kaikki haluaa "maistaa" ja tavoitella." Tämän tulkitseen ajatuksiksi siitä, että huiviton tyttö saattaa olla yhteisön silmissä jollain tapaa "vapaampaa riistaa", ja näin altistaa itsensä enemmän ulkoa tulevalle kommentoinnille. C:n kertoman perusteella piirtyy mielikuva, että hänelle itselleen huivi on ikään kuin viesti sekä ulospäin toisille, että toisaalta myös itselle; toisille se viestii hänen kunnollisuuttaan ja sitoutumistaan uskoon ja arvoihin, kun taas sisäisesti auttaa häntä muistamaan oman muslimiutensa ja sen mukanaan tuomat arvot ja ohjenuorat elämälle. Toisaalta C. kuitenkin kertoo, että esimerkiksi hänen oma äitinsä ei ole nuorempana käyttänyt huivia, mutta Somalian sodan myötä asiat ovat muuttuneet paljon. Kuulostaa siltä, että kuten afganistanilaisessa kontekstissa, Somaliassakin naisten on ollut helpompi elää kiinnittäen vähemmän huomiota käyttämällä huivia tai jopa burkhaa. C. vaikuttaa olevan tietoinen huivin käyttöön liittyvistä muutoksista ja keskusteluista, mutta hänen kertomassaan korostuu oma valinta ja se, mitä huivi hänelle itselleen juuri tässä elämäntilanteessa merkitsee.

Itseen ja omaan käytökseen kohdistuvia paineita kertoivat toisten saman maalaisten taholta kokevansa niin tytöt kuin pojat, mutta yksin asuviin naimattomiin tyttöihin kohdistuu kenties vielä enemmän ennakkoluuloja, sillä kulttuurisesti he elävät epätyypillisessä tilanteessa. Osa huhupuheista ja paheksunnasta on hyvin loukkaavaa, ja saattaa ajaa nuoria tekemään radikaalejakin ratkaisuja oman kunnollisuuden todistamiseksi.

D. kertoo, että yksin asuva tyttö saattaa saada huoran maineen. Tästä syystä hän kertoo itse muutaman kerran ikään kuin todistukseksi ja leikatakseen huhuilta siivet näyttäneensä parille tytölle ympärileikattua alapäättään. Hän kertoo tahtoneensa näin osoittaa, että on vielä neitsyt, eikä ole ollut miesten kanssa, vaikka asuukin yksin. Hän kertoo myös joidenkin ihmisten puhuneen hänestä selän takana ja arvelleen hänen olevan jo naimisissa (Somaliassa). D. toteaa, että voidakseen asua yksin tyttönä vaatii rohkeutta ja vahvaa luonnetta.

Kentällä käytyjen keskustelujen myötä vahvistui käsitys, että etenkin tytöille naimisiin meno on yksi keino päästä pois arveluttavasta välitilasta, jonka yksin asuminen tyttönä aiheuttaa.

Keskustelemme D:n kanssa myös siitä, kuinka osa tytöistä haluaa pian naimisiin, sillä ei halua joutua leimatuksi. Hänellekin on sanottu ”Varo, mitä vanhempi olet, sitä suurempi todennäköisyys on saada kehitysvammaisia lapsia. Lapset kannattaa tehdä nuorena”. D. kertoo, että hänellä on ollut muutamia poikaystäviä, mutta ei ole halunnut vielä naimisiin. Hänelle on tärkeää voida keskittyä itseensäkin ja opiskeluun yms. asioihin ja taitoihin, joita tässä yhteiskunnassa pärjäämiseen tarvitaan. Lisäksi hän ajattelee, että haluaisi vain pari lasta. Toteamme nauraen, että Somaliassa minä voisin puolestani olla jo isoäiti.

Myös Suomessa syntyneillä ja täällä perheensä kanssa kasvaneilla muslimityttöillä saattaa olla samantyyppisiä ongelmia, mikäli he päättävät elää yksin tai seurustella esimerkiksi jonkun toiseen uskontoon tai kulttuuriin kuuluvan pojan kanssa. Heillä voi kuitenkin olla yksintulleisiin tyttöihin verrattuna paremmat edellytykset poiketa totutuista käytännöistä silloin, jos perhe tukee valintoja. Yksintulleet tytöt ovat sen sijaan täysin itse vastuussa valinnoistaan, ja saavat myös kokea valintojensa seuraukset vailla perheen tukea. Avioitumiseen, asumiseen ja pukeutumiseen liittyvien paineiden lisäksi yksintulleet nuoret kuvasivat kokeneensa arvostelua monista muistakin valinnoistaan. Seuraavista kenttäpäiväkirjaotteista heijastuu, miten nuoret joutuvat jatkuvasti perustelemaan omia valintojaan ja turvautuvat myös vahvasti omiin käsityksiinsä oikeasta ja väärästä, kun yhteisön tuki puuttuu.

E. oli aiemmin käynyt keskustan moskeijassa. Kerran hän oli koulusta opettajan kanssa historian tunteihin liittyen mennyt käymään läheisessä kirkossa, ja joku moskeijan henkilökunnasta oli nähnyt hänen menevän sisälle kirkkoon. Kun E. oli seuraavan kerran mennyt moskeijaan, oli mies kysynyt häneltä, miksi hän oli mennyt sinne, toisen uskontokunnan kirkkoon. E. kertoo ärsyntyneensä miehen asenteesta ja lopettaneensa sattuneen jälkeen käynnit moskeijalla. Hän korostaa, että uskonto on jokaisen oma asia, eikä hyvyys muslimina ole kiinni tuollaisista seikoista. Sitä paitsi vierailu oli liittynyt koulutehtävään. E. kertoo myös kuulleensa tällaisia juoruja itsestään: ”Hänen perhe ei ole täällä, ja siksi hän tekee mitä haluaa.” Itse hän kuvailee itseään päämäärätietoiseksi ja korostaa omaa moraaliaan. Hän näyttää kättään: ”Tässä on viisi sormea: ysi on pitkä, yksi lyhyt. Kaikki ovat keskenään erilaisia, mutta kaikki ovat ihmisiä.”

Tapaamisemme loppupuolella G. toteaa, että olipa hyvä päästä vähän purkamaan tunteja somaliyhteisöstä ja sen luomista paineista. [Ymmärsin hänen viittaavan tällä ennen kaikkea siihen, että ihan kaikista jutuista ei voi somalitaustaisten ystävien kanssa puhua yhtä avoimesti, tai arvostella yhteisön käytäntöjä.] Toisaalta somalit muodostavat kuulemma tiiviin yhteisön ja auttavat toisiaan – tarpeen tullen taloudellisestikin. Solidaarisuuden käänköpuolena ovat kuitenkin myös paineet elää yhteisön vaatimusten mukaan (etenkin tytöillä mm. käyttäytyminen ja perheen perustaminen).

Vaikka asema yksintulleena nuorena on usein haavoittuva, kävi informanttien näkemyksistä ilmi myös se, miten monet pitivät hyvänä puolena Suomessa asumisessa ja yksilökeskeisemmässä ajattelutavassa sitä, että täällä kukaan ei voi pakottaa mihinkään. Esimerkiksi Julie halusi tuoda esiin sen, kuinka diasporinen yhteisön jäsenet usein pyrkivät vaikuttamaan toistensa elämään, mutta

koska Suomessa jokainen on itsenäinen eikä riippuvainen toisistaan, antaa se mahdollisuuden myös valita toisin. Tai kuten Amina asian ilmaisi: *”Tämä on rauhan maa, ketään ei voi pakottaa; ei edes oma äiti voi päättää puolestasi, mitä sinun pitäisi tehdä. Jokaisen pitää antaa tehdä omat virheensä.”*

6.1.4. Ystävien kesken yksinäiset – nuorten keskinäiset suhteet

Käyn kurkkaamassa Hamidin huoneeseen hänen kanssaan. Hamid pahoittelee ennen sisään astumistamme huoneen sekaisuutta. Huone näyttää hyvin tutulta. Siellä on sänky, työpöytä, kaappi ja perheryhmäkodin matot ja verhot. Seinille Hamid on printannut kuvia kavereistaan Suomessa [kuten niin monessa muussakin näkemässäni nuorten huoneessa].

Etenkin Suomessa asumisen alkuvuosina alaikäisyksiköiden toiset asukkaat ja koulun kautta tulleet tuttavuudet muodostavat keskeisen sosiaalisen verkoston. Kavereiden kuvien pitäminen esillä muistuttaa niistä ihmissuhteista, jotka sillä hetkellä ovat nuorille merkityksellisiä. Lisäksi harvalla on ollut ainakaan ennen älypuhelinien laajamittaista yleistymistä mahdollisuutta pitää mukanaan minkäänlaisia kuvia tai muistoja entisestä elämästään tai esimerkiksi perheenjäsenistään ja lähtömaahan jääneistä kavereistaan. Toisaalta niitä ei ehkä haluta laittaa esille siksikään, että muistot ovat liian henkilökohtaisia ja kipeitä.

Asumisyksiköissä ja kouluissa luodut suhteet saattavat lopulta jäädä väliaikaisiksi, ja elämäntilanteen muuttuessa täysi-ikäistymisen myötä nämä kontaktit eivät välttämättä enää jatku. Viktor Turnerin (2007, 108) mukaan siirtymäriittiin liittyvässä liminaaltilassa olevien kokelaiden keskuudessa vallitsee yleensä vahva tunne toveruudesta ja tasa-arvoisuudesta. Yksi kentälle lähtiessä mielessäni ollut selvitettävä kysymys oli, löytyykö turvapaikanhaun ja pakolaisuuden muodostaman liminaaltilan yhdistämien yksintulleiden nuorten kanssakäymisestä viitteitä tällaisesta keskinäisestä solidarisuudesta (*communitas*). Kentällä käytyjen keskustelujen kautta ei ollut kovin yksinkertaista selvittää, onko asia näin, mutta jonkinlaisia päätelmiä aineiston pohjalta on kuitenkin mahdollista tehdä, ja niitä kuvaan tarkemmin tämän luvun lopussa.

Teema, joka sen sijaan nousi hyvin selvästi esiin aineistosta, oli nuorten kokema yksinäisyys ja erillaisuus suhteessa ikätovereihin. Etenkään suomalaisiin nuoriin yksintulleet nuoret eivät juuri onnistu solmimaan kaverisuhteita, eikä yhteistä kosketuspintaa tunnu helposti löytyvän, kuten edellisestä luvusta kävi ilmi (vrt. Kivijärvi 2015). Tässä yhteydessä on hyvä huomata, ettei näiden suhteiden solmiminen ole Suomessa varttuneillakaan nuorilla pelkästään nuorten yksilöllisistä valinnoista kiinni, vaan taustalla vaikuttavat aina myös esimerkiksi vanhempien luokka-asema, tulotaso sekä koulujen institutionaaliset kehykset ihmisiä yhdistävinä ja erottavina tekijöinä (Aaltonen 2012,181). Myös yksintulleiden nuorten elämässä ja olosuhteissa on havaittavissa paljon taustatekijöitä, joilla on vaikutusta luontevien kohtaamisten muodostumiseen (vrt. Kivijärvi 2015, 134–136). Myös aiemmin esiin tulleilla rasismi- ja syrjintäkokemuksilla on vaikutusta, samoin kokemusten ja arvomaailmojen eroilla.

”Suomessa ulkona ei tutustu kehenkään. Jos haluaa suomalaisia kavereita, kannattaa olla koulussa tai harrastaa jotain.” (Matin)

Haastattelemani nuoret arvelivat, että yksi hyvä tapa tutustua suomalaisiin nuoriin voisi olla esimerkiksi harrastaa jotain. Kuten jo aiemmin on tullut esille, eivät harrastusmahdollisuudet ole kuitenkaan tasavertaiset kaikille, eikä esimerkiksi nuorten keskuudessa suosittu kuntosaliharrastus kovin sosiaalista sinällään. Osa harrastuksista on myös vahvasti sukupuolittuneita. Pojille löytyy esimerkiksi helpommin jalkapalloporukoita, kun taas joillekin muslimityöille kynnyksellä lähteä esimerkiksi yleiselle kuntosalille voi olla liian korkea. Nuorisotalot- ja tilatkaan eivät välttämättä edesauta luontevia kohtaamisia, sillä niissäkin on paljon erittelyä meihin ja muihin. Tiedän, että moni taho järjestää toimintaa, joka pyrkii edesauttamaan nuorten osallisuutta ja aktiivisuutta tarjoamalla sukupuoli-, uskonto- tai kulttuurispesifiä toimintaa. Olen kuitenkin havainnut, etteivät yksintulleet nuoret aina löydä paikkaansa näistäkään toiminnoista. Tämä on aihe, joka vaatisi lisäselvitystä. Eri taustaisten ja kielisten nuorten saattaminen samoihin ympyröihin ja harrastustoimintaan Suomessa varttuneiden nuorten kanssa on kuitenkin isompi yhteiskunnallinen kysymys, jossa riittää vielä työsarkaa.

Vaikka syitä taustalla on monia, vaikuttavat ulkopuolisuuden tunteet yksintulleiden nuorten kohdalla liittyvän rasismi- ja syrjintäkokemusten lisäksi etenkin myös aiemmin esillä olleisiin elämäntilanteiden ja ajatusmaailmojen erilaisuuteen.

Joskus suomalaiset samanikäiset tuntuvat lapsellisemmilta, mutta toisaalta jotkut ovat lapsellisempia kuin toiset. Koulukavereiden kanssa puhutaan kouluasioista, mutta ei juurikaan henkilökohtaisesta elämästä. Yksi koulukaveri oli juuri saanut aivoverenvuodon. Elämä voi muuttua hetkessä. (Matin)

Matin kuvaa, miten eletty elämä on kasvattanut hänestä kypsemmän kuin suomalaiset ikätoverit. Hän kuitenkin ottaa esille, että asiat voivat myös muuttua hetkessä. Rankat kokemukset eivät katso ikää, elintasoja tai kulttuuritaustaa. On kuitenkin selvää, että yksintulleilla on keskimääräistä enemmän traumaattisia kokemuksia. Enemmän yhteistä kosketuspintaa löytyykin yleensä toisten samoja kokemuksia jakavien nuorten kanssa. Aineiston perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei esimerkiksi sama kieli- ja kulttuuritausta tai uskonto ole ratkaiseva tekijä, vaan myös toisenlaiset seikat voivat yhdistää ja edesauttaa ystävyysuhteiden muodostumista.

Edes samasta maasta kotoisin olevien kanssa ei synny välttämättä syvempää yhteyttä, vaikka tekemisissä kuitenkin ollaan. Tämä liittyy teemaan, joka tulee keskustelussamme myös esiin useammassa eri kohtaa; ei ole niinkään merkityksellistä, onko samasta maasta tai edustaako samaa uskontokuntaa – ihmiset voivat olla keskenään hyvin samanhenkisiä tai täysin erilaisia näistä seikoista riippumatta. Toiset vain tulevat paremmin toimeen keskenään kuin toiset, eikä sitä pysty selittämään pelkästään kulttuurieroilla tai muulla vastaavalla. (Matin)

Amina on saanut nuorena lapsen, mikä on erottanut hänen kokemuksiaan valtavirrasta. Kun kysyn, onko hän tutustunut täällä suomalaisiin nuoriin äiteihin, vastaus on kieltävä. Hän ottaa kuitenkin esiin Yleltä tulleen ”Teiniäidit” ohjelmasarjan, jota kertoo seuranneensa. Amina kertoo tunnustaneensa siinä monia tuttuja teemoja, ja samastuneensa osin kuvattujen ”teiniäitien” kokemuksiin. Kun kysyn, toivoisiko hän löytävänsä suomalaisia kavereita, hän toteaa, ettei arjessa lapsen kanssa meinaa oikein löytyä aikaa sellaiselle. Hän ei voi esim. lähteä kahviloihin istumaan, etenkin nyt, kun lapsi ei tällä hetkellä ole hoidossa. (...) läheinen kauppakeskus on hyvä kohtaamispaikka, sillä siellä on kahvilan vieressä leikkipaikka, jossa lapset saavat aikansa kulumaan. Siellä hän tapaa toisinaan ystävänsä kanssa. Sen sijaan yleisillä leikkipaikoilla toiset vanhemmat eivät Aminan kokemuksen mukaan juuri ota yhteyttä. (Amina)

Myös Aminan läheisin ystävä oli hänelle jo alaikäisyksikön ajoilta tuttu toinen nuori äiti, joka on täysin eri maasta ja kulttuurista lähtöisin. Amina kertoi, että vaikka he ovat hyvin erilaisista maista kotoisin, sama luonteenlaatu ja äitiys yhdistävät heitä. He myös auttavat toisiaan esimerkiksi hoitamalla tarvittaessa toistensa lapsia. Yleisesti ottaen toisiin äiteihin ei kuitenkaan vaikuta olevan helppo tutustua.

Eräs somalitaustainen nuori totesi, että vaikka klaanijako vaikuttaakin moniin asioihin, ei sillä ole kuitenkaan suoranaista merkitystä sen suhteen, keiden kanssa hän ystäväystyy. Merkityksellisem-

mäksi hän kertoi kokevansa sen, että ystävillä on jotain yhteistä keskenään. Hän kuvasi ikätovereistaan läheisimmäksi itselleen erään toisen nuoren, johon oli tutustunut alaikäisyksikössä. Jotkut nuoret puolestaan mainitsivat lähimmiksi ystävikseen toisia saman kieli- ja kulttuuritaustan jakavia nuoria, mutta hekin olivat usein taustaltaan yksintulleita.

Tiedustelen, onko Mahadilla sellaisia lähempiä ystäviä, jotka olisivat taustaltaan somaleja, mutta asuneet Suomessa lähes koko ikänsä (eli syntyneet täällä tai tulleet tosi pieninä). Puhumme siitä, miten myöhemmin tulleiden (etenkin yksintulleet) ja näiden nuorten välillä ei yleensä synny välttämättä kovin luontevia kaverisuhteita. Mahad arvelee sen johtuvan mm. siitä, että täällä koko ikänsä asuneet eivät välttämättä osaa somalin kieltä yhtä hyvin kuin he, jotka ovat viettäneet suurimman osan elämästään Somaliassa. Ovat muutenkin hieman eri porukkaa, ja yhteistä kosketuspintaa ei aina oikein tahdo löytyä. Mahad kertoo monien omien lähempien kavereidensa olevan sellaisia, jotka ovat myös tulleet Suomeen ilman perhettä (mutta eivät välttämättä alaikäisinä). (Mahad)

Eräs informantti kertoi tutustuneensa opinnoissaan toiseen saman maalaiseen opiskelijaan, joka oli kuitenkin syntynyt Suomessa. Hän kuvasi, kuinka jaetusta kulttuuri- ja kielitaustasta huolimatta oli ollut tosi vaikea tutustua, ja kyseinen nuori oli puhunut hänelle usein suomea yhteisen äidinkielen sijaan. Muutenkin he olivat olleet luonteeltaan hyvin erilaisia, eikä jaettu kulttuuritausta ollut helpottanut tutustumista, vaan jopa päinvastoin. Minulle olikin jossain määrin yllätys, miten selvästi nuorten kertomuksissa korostuivat vaikeudet sosiaalisten suhteiden luomisessa toisiin saman kulttuuritaustan jakaviin, mutta pidempään Suomessa asuneisiin tai perheensä kanssa tänne muuttaneisiin nuoriin. Taustalla vaikuttaisi olevan loppujen lopuksi ainakin osin samoja syitä kuin suhteessa muihin suomalaisiin nuoriin, eli elämäkokemusten ja taustojen erilaisuutta. Tämä tukee osaltaan ajatusta siitä, että yksintulleiden nuorten kesken muodostuu ainakin hetkittäin *communitas*-henkeä. Heiltä löytyy yhteisiä kokemuksia jaettavaksi ja keskinäistä ymmärrystä, joka auttaa esimerkiksi kunnioittamaan sitä, ettei toinen välttämättä halua kertoa kaikkea taustoistaan tai elämästään. Myös vastuullinen, aikuismainen suhtautuminen omiin tekemisiin ja valintoihin yhdistää.

Vaikka viitteitä *communitaksesta* onkin havaittavissa, tuli kentällä myös selväksi, etteivät yksintulleiden nuorten erilaiset taustat ja lähtökohdat ole merkityksettömiä. Niillä on vaikutusta paitsi edellytyksiin pärjätä suomalaisessa yhteiskunnassa, myös osaltaan sosiaalisten suhteiden muodostamiseen ja käsityksiin siitä, mitkä asiat ovat itselle sallittuja. Tämä koskee esimerkiksi ajatuksia parisuhteen muodostamisesta ja seurustelusta. Etenkin uskonnollisella vakaumuksella ja perhetaustalla näyttäisi olevan vaikutusta niihin suhtautumiseen. Joillakin nuorilla on seurustelusuhdetta suomalaisten kanssa, ja jotkut löytävät täältä myös elämäkumppanin.

Perhetaustan vaikutuksia käsitelen tarkemmin myöhemmissä luvuissa. Nostan tässä kohtaa esiin kuitenkin sosioekonomisen taustan vaikutukset. Vaikka yksintulleet saapuvat näennäisesti samassa tilanteessa Suomen rajalle ja hakevat turvapaikkaa vailla viitteitä entisestä elämästä (esimerkiksi tavaran muodossa), kantavat he kuitenkin mukanaan monenlaista pääomaa, joka voi olla luonteeltaan esimerkiksi taloudellista, kulttuurista tai sosiaalista. Konkreettisesti tämä voi näkyä jo esimerkiksi matkareittien suhteen. Mikäli rahaa ja suhteita on riittävästi käytössä, voi Eurooppaan saapua lentäen, eikä vaivalloisesti maateitse. Jo se, että onnistuu saamaan viisumin ja lentolipun kertovat jotain sosioekonomisesta asemasta. Vaikka usein Eurooppaan saapuvat siirtolaiset ovat niitä, jotka lähettävät rahaa lähtömaihinsa ja tämä koskee myös osaa informanteistani, saattaa jollakin nuorella tilanne olla päinvastainen, mikäli perhe on varakas. Sellaista nuorta, joka on lähtöisin hyvin vaatimattomista oloista, ja pyrkii täälläkin tekemään osansa kotimaahan jääneen perheen hyväksi taloudellisesti, saattaa tuhmaileva suhtautuminen rahaan ärsyttää. Eräs informantti kertoikin halunneensa ottaa etäisyyttä nuoriin, jotka tuhmailevat rahojaan turhuuksiin, kuten shoppailuun.

Muita aineistosta esiin nousevia seikkoja ovat muun muassa erot koulutustaustassa, yhteiskunnallisessa tai poliittisessä asemassa ja etnisessä taustassa. Niillä voi olla merkitystä myös sille, miten nopeasti pystyy omaksumaan yhteiskunnan käytäntöjä tai niin sanotusti kotoutumaan. Eroavaisuudet eivät kuitenkaan välttämättä tule vahvasti esiin vielä alaikäisyksikössä asumisen aikana. Nuoret eivät yleensä ole kovin halukkaita kertomaan kaikkea taustoistaan tai halua korostaa eroavaisuuksia. Tämä seikka tukee ajatusta *communitaksesta*, joka mahdollistaa keskenään hyvin erilaisista lähtökohdista ja taustoista tulevien nuorten kohtuullisen sopuisan rinnakkaiselon. Omillaan asuvien nuorten elämään ja valintoihin taustoilla puolestaan näyttäisi olevan jossain määrin enemmän vaikutusta.

Puhuessamme ystäväistä ja verkostoista Matin tuo ilmi myös yksinäisyyden tunteen. Hän kertoo, ettei ole vielä löytänyt täältä oikein läheisiä ystäviä, eikä ystävyys ole samanlaista kuin se oli kotimaassa. Perhe vaikuttaa kuitenkin Matinin puheen perusteella olevan hänelle kaikkein tärkein ja läheisin, ja kaikesta heijastuu suuri kunnioitus omia vanhempia kohtaan sekä saadun kotikasvatuksen merkitys. (Matin)

Yhdistävä piirre monissa informanttien kuvauksissa sosiaalisista suhteistaan vaikutti kuitenkin lopulta olevan kokemus yksinäisyydestä ja erillisyydestä suhteessa muihin. Täällä ympärillä olevat ihmiset eivät ole niin läheisiä kuin oma perhe tai sydänystävät olisivat. Syvällisten ystävyys- ja ihmisuhteiden muodostumiseen vaaditaan aikaa, ja kaiken uuden omaksumisen keskellä tutustuminen ei ole helppoa. Suhteellisen vähän yksintulleita koskevan tutkimuksen kentällä esillä ollut asia on

myös se, mitä kaikkea on jäänyt taakse kun lapsi/nuori on lähtenyt pakomatalle. Tästä teemasta ei ole kovin helppo saada tietoa, sillä muistot ovat kipeitä. Jonkin verran aineistossa on kuitenkin kertomuksia elämästä ennen Suomeen muuttoa. Paitsi oma perhe ja suku, myös kaikki ystävät, mahdolliset ihastukset tai seurustelukumppanit ja koulukaverit ovat jääneet lähtömaahan tai matkan varrelle. Suomessa ei välttämättä ole ketään, joka olisi ollut tuttu jo ”edellisestä elämästä”. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että ihmissuhteet on täällä rakennettava alusta lähtien. Vaikeista ja traumaattisista kokemuksista johtuen myös luottamus toisiin ihmisiin voi olla heikko, sillä matkan varrella ei useinkaan voi luottaa oikein kehenkään (ks. luku 7.5), eikä turvapaikkaprosessi, jossa ihmisten kertomukset lähtökohtaisesti asetetaan epäilyn alaiseksi, ole omiaan edesauttamaan luottamuksen syntymistä.

6.2. Ylirajaiset

6.2.1. Tyhjä paikka elämässä – poissa oleva, mutta tärkeä perhe

Deborah Bryceson ja Ulla Vuorela (2002, 3) määrittelevät transnationaalit perheet perheiksi, jotka elävät enimmäkseen aikaa toisistaan erillään, mutta pitävät yllä yhteyttä ja luovat jotakin, joka voidaan nähdä kollektiivisena hyvinvoinnin ja yhtenäisyyden tunteena yli kansallisten rajojen. Aineistosta kävi selvästi ilmi, miten merkityksellinen poissa olevakin perhe on. Paitsi etäisyyksien päässä elävät, myös edesmenneet ja kadoksissa olevat perheenjäsenet vaikuttavat yhä nuorten elämään ja valintoihin. Monelle on tärkeää kunnioittaa kotona opittuja asioita ja elää elämäänsä täällä niin, että perhe voisi olla heistä ylpeä. Vaikka yhteyttä jäljellä olevan perheen kanssa pidettäisiin aktiivisesti, ei kaikkia asioita ole silti mahdollista jakaa. Kuten aiemmin on käynyt ilmi, saattavat nuoret tietoisesti jättää kertomatta joitakin seikkoja omasta elämästään Suomessa. Toisaalta he kuvasivat myös sitä, kuinka yhteydenpito voi olla välillä kivuliasta, eivätkä he siksi aina halua pitää kovin kiinteästi yhteyttä. Jos perheellä on vaikeaa, eikä nuori pysty matkan päästä auttamaan, voi päätös olla pitämättä yhteyttä lievittää edes hieman tilanteen aiheuttamaa voimattomuuden tunnetta ja ahdistusta.

Vaikka valtaosa yksintulleista tulee maista, joissa on vallalla ydinperhettä laajempi perhekäsitys, saattaa oma kokemus perheestä muovautua uudelleen etäisyyden ja ajan myötä. Jotkut nuoret kuvasivat perheeseensä kuuluviksi myös henkilöitä, joita suomalaisesta näkökulmasta olisivat vain kaukaisempia sukulaisia, jos sitäkään. Perhekäsitys saattaa kuitenkin ajan myötä lähentyä suomalaista ydinperhemallia johtuen muun muassa yhteydenpitoon liittyvistä käytännön hankaluuksista. Vaikka pääsy internetiin onkin yhä laajemmalle levinnyt ilmiö, ei se kuitenkaan vielä ole itsestäänselvyys kaikissa nuorten lähtömaissa. Kenttätyön ja tutkimushaastatteluiden aikana osalla informanteista oli yhteys Suomen ulkopuolella asuviin perheenjäseniinsä, mutta joukossa oli myös muutama, jolla ei ollut ollenkaan tietoa siitä, missä perhe on tai ovatko he enää elossa. Aineistossa on rikasta kuvausta myös mutkikkaista ja monitasoisista perhesuhteista – kuten esimerkiksi uusperheistä, perheenjäsenten katoamisista ja uudelleen löytymisistä tai hankaluuksista ylläpitää välejä – , mutta olen rajannut ne pois analyysistä.

Lähes aina kun perhe tuli kentällä puheeksi, saattoi muuten iloinen ja eläväinenkin nuori muuttua hetkessä synkäksi ja vaipua ahdistuneisiin ajatuksiin. Ajan kulumisen voi joskus hieman helpottaa oloa, mutta aina kun esimerkiksi perheen tilanteesta tulee uutta tietoa, haavat revitään uudestaan auki. Kenttätyön aikana kävi hyvin selväksi, että vaikka perhe on kaukana, se kulkee jatkuvasti mukana arjessa ja vaikuttaa nuorten elämään ja vointiin (vrt. Autiosaari 2018, 70–72). Suhde perheeseen on usein kaikkea muuta kuin yksinkertainen. Välimatka, kaipuu, odotukset ja pettymykset sävyttävät yksintulleiden perhesuhteita. Valtaosa yksintulleista nuorista kantaa jatkuvaa huolta poissa olevien perheidensä tilanteesta. Yhteys saattaa olla katkolla pitkiäkin aikoja, mikäli perheellä ei ole mahdollisuutta esimerkiksi käyttää puhelinta tai nettiä. Monet perheistä asuvat alueilla, joilla on jatkuvaa epävarmuutta turvallisuudesta tai perustarpeiden täyttymisestä. Sisarukset eivät välttämättä pääse kouluun, pommi-iskut ja silmitön väkivalta ovat arkipäivää ja terroristijärjestöt kaappaavat lapsia ja nuoria. Joidenkin toinen tai molemmat vanhemmat ovat jo kuolleet, ja lähes kaikkien perheissä on ollut menetyksiä. Turvaan pääseviin lapsiin saattaa kohdistua odotuksia ja paineita, eikä perheillä ole aina kovin realistisia käsityksiä siitä, millaista elämä Euroopassa ja Suomessa on tai millaisten ongelmien kanssa täällä painiskellaan.

Juttelemme siitä, miten vaikeaa voi olla kuvailla millaista Suomessa on jollekin sellaiselle, joka ei koskaan ole käynyt täällä tai ylipäätään matkustanut paljon. Mahad kertoo, ettei hänen äitinsä millään voi käsittää, millaista täällä on, tai esimerkiksi mitä lumi on. ”En koskaan ennen Suomeen tuloa ollut käyttänyt

takkia, ja lähimmäksi kylmää ja jäätä, mitä Somaliassa pääsee, on kun avaa jääkaapin tai jäädyttää pakastimessa vettä.” Ajattelen, ettei äiti todennäköisesti voi koskaan täysin ymmärtää, millaisissa oloissa ja yhteiskunnassa hänen lapsensa täällä elää. (Mahad)

Sahra toteaa, etteivät Somaliassa koko ikänsä asuneet perheenjäsenet voi ymmärtää täysin, millaista elämä täällä on, ja mitä kaikkea siihen liittyy. Hän kuitenkin tuo esiin myös toiveensa vielä joskus saada äitinsä ja sisaruksensa tänne luokseen asumaan, vaikka tietääkin perheenyhdistämisen vaikeudet. (Sahra)

(...) ulkomaalaisilla on aina [maassa kuin maassa] vaikeampaa kuin syntyperäisillä/kantaväestöllä. Jos perhe asuivat täällä yhden vuoden, he ymmärtäisivät paremmin. Joitakin asioita on vaikea selittää heille; esim. se, että pelkäänsä suomen kielen opiskelemiseen on mennyt 1,5 vuotta. He ajattelevat ehkä, että se on yhtä helppoa kuin persia [siis kielen opiskelu, vrt. persia darin kieltä osaaville]. (Hamid)

”Mulla on 600 euroa, ja tästä maksan tämän, tämän, tämän, ja pitää jäädä vielä ruokaan. Esim. 800 euroa on täällä eri asia kuin siellä (koska rahan arvo on eri). Heille täytyy kaikki yksityiskohdat selittää.” (Amina)

Osa nuorista toi esille edelleen haaveilevansa mahdollisuudesta saada perheenjäseniään Suomeen luokseen, vaikka se perheenyhdistämisen ehtoihin tulleiden lakimuutosten myötä on nykyään käytännössä katsottuna lähes mahdotonta. Valtaosan perheillä ei myöskään todennäköisesti tule koskaan olemaan mahdollisuutta edes matkustaa Suomeen, joten mikäli nuori jatkaa elämäänsä täällä, on fyysinen etäisyys perheeseen ja eläminen ikään kuin toisessa todellisuudessa asiain tila, joka täytyy tavalla tai toisella hyväksyä. Mikään ei kuitenkaan estä haaveilemasta, ja tämä poissa olevan perheen kaipuu tuli hyvin selvästi esiin joissakin kuvauksissa. Osa haastattelemistani nuorista oli ehtinyt saapua Suomeen ennen perheenyhdistämisen ehtoihin tehtyjä kiristyksiä, mutta joutuivat itse omassa prosessissaan kohtaamaan ne, sillä muutokset ehtivät tulla voimaan sinä aikana, kun he itse olivat vielä alaikäisiä. He myös tunsivat toisia nuoria, jotka ehtivät saada perheensä Suomeen, ja se teki tilanteen hyväksymisestä entistä kipeämpää.

Faduma haaveilee, millaista olisi, jos äiti olisi kotona täällä hänen luonaan; ei olisi niin yksinäistä, ja he söisivät yhdessä. Kun perhe ei ole täällä, on tyhjä paikka elämässä ja sydämessä. Faduma kertoo esimerkin tilanteesta, jossa oli koepäivän aamulla yrittänyt tavoittaa äitiä, mutta tämä ei ollut vastannut puhelimeen. Äidin tavoittamattomuus oli painanut mieltä ja vaikuttanut myös kokeen tekemiseen. Myöhemmin samana päivänä hän oli onneksi saanut äidin kiinni. Kun kysyn, miten hän pitää yhteyttä perheeseensä, käy ilmi, että pääosin satelliittipuheluiden välityksellä. Faduma on lähettänyt perheelleen ilmeisesti myös älypuhelimien, ja sisarukset pystyvät käyttämään sen kautta nettiä jonkin verran. (...)

Kysyn, mikä olisi hänen haaveammattinsa, jos hän voisi tehdä mitä tahansa. Faduma kertoo oppineensa vasta tänä vuonna sanan ”haave” merkityksen. Hän toteaa: ”Jos äiti tulisi, voisin opiskella niin kuin sinä.” Faduman haave olisi opiskella lakia. Hän on kuitenkin realisti ja sanoo, että tähtää nyt ensin peruskoulun

loppuun suorittamiseen, sen jälkeen ammattiin valmistavaan ja sen jälkeen todennäköisesti lähihoitajaksi. Hän suunnittelee, että opiskelisi päivät ja illat tekisi työtä. (Faduma)

Faduma kokee, että jos äiti olisi täällä, hän voisi keskittyä paremmin opiskeluun. Niin kauan kuin perhe on etäällä, hän haluaa todennäköisesti mieluummin tienata hanttihommilla voidakseen lähettää perheelleen rahaa. Vaikka kyseessä onkin vain yhden informantin kuvaus, tästä kuvastuu hyvin se, millaisia vaikutuksia perheen läsnä- tai poissaololla voi mahdollisesti olla esimerkiksi opiskelua ja työskentelyä koskevien valintojen suhteen. Vaikka mahdollisuudet ovat hyvin rajalliset, osa nuorista kertoi kuitenkin pyrkivänsä tavalla tai toisella auttamaan lähtömaihin jääneitä perheenjäseniään. Tässä tulee näkyväksi myös se, miten erilainen suhde yksintulleilla nuorilla on perheisiinsä kuin Suomessa nuorilla yleensä. Täällä vanhemmat huolehtivat lapsistaan ja tukevat heitä taloudellisesti usein vielä pitkään täysi-ikäistymisen jälkeenkin, mutta yksintulleiden nuorten suhteen tilanne on toisinaan päinvastainen – he toimivat huolen kantajina ja joskus myös vanhempinsa taloudellisina tukijoina. Tämä sävyttää olennaisesti myös siirtymää aikuisuuteen korostaen nuorten vastuuta ja pärjäämistä.

Vaikka usein etukäteen onkin tiedossa, että perheenyhdistäminen tulee olemaan hyvin vaikeaa ja onnistumisprosentti pieni, on tieto negatiivisesta perheenyhdistämispäätöksestä monelle raskas uutinen, joka voi vaikuttaa vointiin pitkänkin aikaa (vrt. Kuusisto-Arponen 2016, 106–108). Nuorten kanssa keskustellessa kävi hyvin selväksi, miten kipeä asia perheenyhdistämisen vaikeus on ollut. Moni kokee epäonnistumista siitä, että on itse turvassa, mutta ei ole pystynyt saattamaan perheenjäseniään turvaan. Lopulta tieto siitä, ettei perhe ole muuttamassa Suomeen asettaa nuoren pohtimaan omaa tulevaisuuttaan ja valintojaan, ja tekemään myös ratkaisuja esimerkiksi oman perheen perustamisen suhteen. Aineistosta olikin havaittavissa, että jo oman perheen perustaneiden informanttien perhekäsitys jossain määrin poikkesi niistä nuorista, joilla ei ollut vielä parisuhdetta tai omia lapsia. He eivät enää olleet niin riippuvaisia siitä, mitä lapsuuden perhe ajattelee tai tekee, koska huomio ja suunnitelmat kohdistuivat jo enemmän omaan perheeseen. Tämä onkin nähdäkseni eräs niistä taitekohdista, jossa yksi aikuistumiseen liittyvä liminaali vaihe voi tulla päätökseensä.

Olin etukäteen ajatellut, että suomalaista laajempi perhekäsitys saattaisi vaikuttaa enemmänkin nuorten ajatuksiin siitä, ketkä ovat heille merkityksellisiä perheenjäseniä. Ainakin haastattelemieni nuorten kuvauksissa kuitenkin korostui, että he pitävät merkityksellisimpänä nimenomaan suhdetta vanhempiin ja sisaruksiin. Monen nuoren kanssa keskustellessa kävi selväksi, että oma lapsuuden

lähiperhe on heille yhä kaikkein tärkein sosiaalinen suhde riippumatta välimatkasta tai edes siitä, onko heidän tämänhetkisestä olinpaikastaan tai kohtalostaan tietoa.

Salla: Ketkä kuuluvat perheeseesi?

Mahad: Somaliassa kuuluisi koko suku (sedät, tädit, serkut jne.), mutta nyt enemmän vain äiti, isä ja sisarukset, sillä pidän ainoastaan heihin aktiivisemmin yhteyttä. Yhteydenpito kaukaisempiin sukulaisiin on vaikeaa.

Tässä kuvastuu, miten Suomessa asumisen myötä perhekäsitys on ikään kuin tiivistynyt olosuhteiden pakosta. Sukulaiset, jotka eivät ole osa arkea tai joihin ei ylläpidetä yhteyttä aktiivisesti, menettävät merkitystään osana koettua perhettä. Perhesuhteet vaativat siis jossain määrin ylläpitoa. Toisaalta kentällä tuli myös selväksi, että vaikka yhteyttä ei olisi, voivat suhteet yhä olla hyvin merkityksellisiä. Niidenkin nuorten vastauksista, joilla ei ollut sillä hetkellä tietoa perheensä olinpaikasta, heijastui perheen tärkeys ja kaipuu. Ne, joilla yhteys oli, kuvasivat etteivät halua huolestuttaa perhettään kertomalla heille omista murheistaan täällä. Katson, että tässä taustalla voi vaikuttaa ajatus siitä, että itse on jo päässyt turvaan, eivätkä huolet ja murheet täällä ole useinkaan samalla tavalla elämän ja kuoleman kysymyksiä kuin ne, joiden kanssa lähtömaihin jääneet perheenjäsenet joutuvat kamppailemaan. Siksi niistä kertominen voi tuntua vähemmän tärkeältä.

Lähiperheensä Matin on nähnyt viimeksi neljä vuotta sitten. Hän kertoo, ettei aina halua pitää kiinteästi yhteyttä sukulaisiinsa, sillä silloin seurana on ainainen huoli, ja eräänlainen tieto lisää tuskaa -tunne jos tietää, miten huonosti asiat ovat. Hän kertoo miettivänsä äitiään ja sitä, että milloin tahansa saattaa räjähtää pommi. (...) Välillä on parempi olla kuulematta huonoja uutisia. Hän ei kuitenkaan ole halunnut mennä esim. terapiaan puhumaan. Joskus on vaan parempi yrittää unohtaa. Mutta silti traumat aina vaikuttavat. Hän on nähnyt pahoja asioita, eikä niitä voi koskaan unohtaa. Joskus on nähnyt painajaisia. Nämä ovat asioita, joista hän ei mielellään puhu. (Matin)

Olen työni kautta huomannut, että moni nuori ottaa selviytymisstrategiakseen yrityksen unohtaa ja olla ajattelematta pahoja asioita (vrt. Björklund 2014, 57–61). Länsimainen terapiakulttuuri on heille uutta, ja usein voi mennä pitkäänkin, ennen kuin nuori on valmis käsittelemään traumaattisia kokemuksiaan tai vaikeita ajatuksia. Kaikille puhuminen tuntemattomalle ammattilaiselle ei sovi, ja jotkut selviävät vaikenemalla. Usein traumakokemukset vaikuttavat kuitenkin monella tapaa elämään, ja hyvin moni kärsii esimerkiksi nukkumisvaikeuksista.

Monista informanttien kuvauksista heijastui myös syvä kunnioitus omia vanhempia ja heiltä saatuja elämänohjeita ja opetuksia kohtaan. Läsnä olevan perheen puuttuessa näiden ohjeiden merkitys korostuu ja niistä voi saada voimaa vaikeina hetkinä.

Kysyn Hamidilta, mikä on ollut tärkein neuvo tai elämänohje, jonka hän on saanut kotoa? Hamid kertoo, että sosiaaliset asiat, kuten kohteliaisuus ja kättely. Kysyn, ovatko ne auttaneet häntä selviytymään maailmalla (matkalla ja Suomessa)? Hän toteaa, että neuvot ovat olleet tärkeitä ja ovat auttaneet. (Hamid)

Matin kertoo isänsä opettaneen; ”Muista, olet ensiksi ihminen, ja sitten vasta muslimi tai mitä tahansa muuta.” Tämä isän ohjenuora kuuluu selvästi Matinin omassa suhtautumisessa asioihin, kun hän esimerkiksi kertoo rasismikokemuksistaan tai mainitsee ohimennen ISIS:n ja muiden uskonnollisten ääriryhmien terrorin. Vanhempien opetuksen merkitys tulee esille myös siinä, kun hän mainitsee, että lapsena olisi ollut helppo päätyä itsemurhapommittajaksi; lapselle voidaan antaa kassi ja käskää mennä jonnekin, mutta lapsi ei voi tietää, mitä kassissa on. (Matin)

Tiedustellessani nuorilta onko perheillä jotain odotuksia heitä kohtaan, eivät kaikki nimenneet mitään erityisiä odotuksia. Sen sijaan kannustus ja tyytyväisyys lasten saavutuksista ja valinnoista korostuivat. Mainitut odotukset näyttivät liittyvän juuri siihen, että lapset hyödyntäisivät saamiaan mahdollisuuksia opiskella ja luoda itselleen parempi elämä kuin mihin vanhemmilla on ollut mahdollisuus. Toisaalta nämä ajatukset kuvastavat osin myös sitä, mitä nuoret itse ajattelevat perheensä heiltä odottavan.

Hamid: Jos mahdollista, opiskelu tai ammatti. He haluavat, että olisimme tärkeä ihminen tulevaisuudessa; lääkäri tai poliitikko tms. Mutta he eivät ehkä ymmärrä, miten vaikeaa meille Suomessa olisi opiskella näihin ammatteihin.

Ali: Sama (toivovat, että opiskelen.)

Perheen merkitys omien valintojen suhteen tulee esiin moneen otteeseen keskustelun aikana, mm. koulutautumisen suhteen. Äiti suhtautuu erittäin myötämielisesti koulutukseen ja kannustaa siihen. ”Hooyo on iloinen minun puolesta”. Myös naimisiinmeno oma valinta. Faduma kertoo, että vielä ei ole sen aika, sillä hän haluaa ensin hankkia koulutuksen ja ammatin. (Faduma)

Amina kuitenkin toi esille, että on myös helpottavaa, ettei tarvitse enää kuunnella toisten toiveita: ”Nyt mä olen aikuinen, mä voin itse päättää.”

6.2.2. Verkostot, lojaliteetit ja yllirajainen muisti

Perheen ja suvun lisäksi yksintulleiden nuorten verkostot ja lojaliteetit ulottuvat Suomen rajojen ulkopuolelle myös monessa muussa suhteessa. Osalla on ystäviä toisissa maissa, ja myös uusia sosiaalisia suhteita luodaan internetin ja sosiaalisen median välityksellä. Etenkin älypuhelimella tapahtuva vuorovaikutus muodostaa ylipäättään merkittävän osan nuorten sosiaalisesta kanssakäymisestä nykyään. Tässä on varmasti tapahtunut merkittävin muutos sitten kenttäaineistoni keruuvaiheen, sillä viimeisten vuosien aikana sosiaalisen median käyttö ja kanavat ovat lisääntyneet huomasti. Tältä osin aineistoni on siis jossain määrin vanhentunutta, mutta sen pohjalta on kuitenkin mahdollista sanoa jotain siitä, millaisia nämä yllirajaiset suhteet ovat ja mikä merkitys niillä on nuorten aikuiseksi kasvamisen prosessissa.

Älypuhelin voi olla nuorelle väline, jolla ylläpidetään ja luodaan suhteita, etsitään tietoa ja tukea, ja koetaan ja ilmaistaan tunteita (Neag & Supa 2020, 767). Informanteilleni erilaiset virtuaaliset yhteisöt saattoivat jossain määrin kompensoida puuttuvia paikallisverkostoja, vaikeivät voikaan niitä korvata. Netissä on mahdollista muun muassa pohtia omaa suhdettaan uskontoon, seksuaalisuuteen tai vallitsevaan nuorisokulttuuriin. Kun kysyin nuorilta, millaisia asioita he enimmäkseen seuraavat netistä, he näyttivät esimerkiksi sivustoja, joilla saman kulttuuritaustan jakavat nuoret ympäri maailman julkaisevat videoblogeja tai humoristisia kommentteja. Jotkut seurasivat aktiivisesti myös lähtömaiden poliittista tilannetta ja ajankohtaisia uutisia, joskin turhautuminen ja epätoivo liittyivät usein näihin kuvauksiin. Monelle nuorelle muslimille internet tarjoaa keskeisen kanavan toteuttaa omaa uskonnollisuuttaan. Kaarina Nikusen (2009, 61) mukaan suomalainen julkinen keskustelu ja vallitseva luterilainen kulttuuri eivät välttämättä anna tilaa monisyiseen islamkeskusteluun, joten nuoret hakevat vastauksia internetistä. Yksi informanttini seurasi aktiivisesti erästä saarnaajaa, toinen puolestaan kertoi harkinneensa osallistumista maksulliseen kurssiluontoiseen uskonnon opetukseen netissä. Luvussa 7.4. analysoin tarkemmin uskonnon merkitystä yksintulleiden aikuistumiselle.

Uudet teknologiat tarjoavat nykyään mahdollisuuksia osallistua ”etänä” tilaisuuksiin ja tapahtumiin, jotka ennen olisivat vaatineet ehdotonta läsnäoloa. Yhtenä esimerkkinä tästä ovat mahdollisuudet osallistua myös erilaisiin rituaaleihin virtuaalisesti, kuten aiemmin esiin tulleet ”etähää”. Antropologina itseäni kiinnostaa erityisesti se, miten nämä uudet sosiaalisuuden muodot vaikuttavat ihmisten arkeen ja paikalliseen elämään kiinnittymiseen. Olenkin pohtinut, missä määrin mahdollisuudet

elää elämäänsä ja jakaa arkeaan jatkuvasti virtuaalisti ja transnationaalisti vaikuttavat vähäisempänä kiinnostusta esimerkiksi paikallista elämää ja tapahtumia kohtaan.

Koska perhe ei ole Suomessa, on muistilla ja muistamisella myös keskeinen osansa nuorten arjessa ja kuvauksissa. Joitakin asioita ja muistoja halutaan vaalia ja pitää elävinä, toisia taas pyritään tietoisesti unohtamaan ja painamaan pois. Menetetyt perheenjäsenet kulkevat muistoissa mukana. Muistamisen avulla vaalitaan myös sellaisia sosiaalisia suhteita, joista ei ole materiaalista muistoa vaikkapa valokuvan muodossa. Yhteys on katkennut, kun elämän tapahtumat ovat kuljettaneet esimerkiksi lapsuuden ystävät erilleen toisistaan. Näitä kaikkia muistoja ja menetyksiä yksintullut nuori kantaa mukanaan.

Nuoret kuvasivat keskusteluissamme monin tavoin Suomen ja lähtömaiden eroja. Kertomuksissa kuuluivat ne monet vaikeudet ja vaarat, jotka tekevät arkisen elämän hyvin toisenlaiseksi kuin Suomessa. Kertomuksiin sisältyi kuitenkin myös myönteisiä muistoja, joista heijastui haikeus ja kaipuu taakse jätettyä elämää kohtaan.

Etenkin viikonloppuisin yöllä tulee valvottua ja aamulla nukuttua pitkään. Mahad kertoo hieman haikeasti, kuinka Somaliassa päivät tuntuivat paljon pidemmiltä. Normaali päivä alkoi siellä seitsemän maissa aamulla. Valoa oli enemmän, samoin arkipäiväistä sosiaalisuutta. Ensin hoidettiin päivän toimet, mutta ilta jätti runsaasti aikaa kavereiden kanssa olemiseen ja esimerkiksi jalkapallon pelaamiseen. Joskus täysikuullakin oli pelattu jalkista, koska kuu ja tähtitaivas valaisevat siellä ihan eri tavalla kuin Suomessa. (Mahad)

7. Aikuistumisen reunaehdot

Tässä luvussa käsittelen sitä, miten erilaiset kulttuureihin ja olosuhteisiin kytkeytyvät käsitykset lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden rajapinnoista sekä niihin liittyvä symboliikka ja rituaalit muovaavat yksintulleiden nuorten aikuistumisen polkuja. Viimeisessä alaluvussa käsittelen nuorten kertomuksia olosuhteista lähtömaissa ja pakomatalla, jotka taustoittavat osaltaan pakolaisuuden kontekstissa tapahtuvaa siirtymää aikuisuuteen.

7.1. Aikuisuuden kulttuuriset ja kontekstuaaliset ulottuvuudet

Siirtymää lapsuudesta aikuisuuteen käsittelevät tutkimukset paikantuvat usein johonkin määritelyyn paikkaan tai yhteisöön, tai kuvaavat siirtymää laajemmasta näkökulmasta, kuten länsimaisen kulttuuripiirin perspektiivistä, jossa siirtymän lapsuudesta aikuisuuteen on tunnistettu pidentyneen (ks. Furlong & Cartmel 2007; Mary 2014). Muuttoliikkeiden ja monikulttuurisuuden tutkimuksen lisääntymisen myötä huomiota on alettu kiinnittää enenevässä määrin myös eri kulttuurien vaikutuspiirissä tapahtuviin aikuistumisen prosesseihin ja niihin liittyviin erityispiirteisiin (esim. Sirriyeh 2013; Hautaniemi 2004; Alitolppa-Niitamo 2004). Tämän tutkimuksen lähtökohtana on erilaisten kulttuurien ja yhteisöjen vaikutuksen huomioiminen osana aikuistumisen prosessia, aikuistumista koskevia käsityksiä, sekä aikuistumisrituaaleihin ja yhteisöjen taholta tapahtuvaa tunnustamista. Kuten edellisistä luvuista on käynyt ilmi, tutkimani nuoret ovat edelleen kiinteässä vuorovaikutuksessa omien taustakulttuureiden ja yhteisöjensä kanssa, mutta käytännössä läsnä suomalaisessa yhteiskunnassa ja sen aikuistumiseen liittyvien käsitysten ja käytäntöjen vaikutuspiirissä.

Aikuisuuden määritelmä peilautuu sekä kulttuuriin että kontekstiin, jossa sitä tarkastellaan. Tutkimieni nuorten elämässä erilaiset aikuisuuden kategoriaan liitettävät roolit ja velvollisuudet voivat olla sekä päällekkäisiä, limittäisiä että myös toisistaan riippumattomia. Kyse on paitsi yksilön omasta kokemuksesta, myös tunnustuksesta eli siitä, kenet yhteisö tai yhteiskunta hyväksyy aikuisten kategoriaan ja millaisia tekoja tai toimenpiteitä vaaditaan tämän aseman saavuttamiseksi. Perheen ja yhteisöjen puuttuessa yksintulleet nuoret jäävät usein vaille varsinaisista siirtymiä merkkäavista rituaaleista.

Vaikka valtaosa kentällä käydyistä keskusteluista oli luonteeltaan sinällään strukturoimattomia ja enemmän nuorten ehdoilla eteneviä, oli myös teemoja, joista kysyin systemaattisemmin useamalta informantilta. Yksi näistä oli kysymys siitä, millaista haastateltava nuori ajattelisi elämänsä olevan nyt, jos asuisi vielä kotimaassaan saman ikäisenä kuin haastatteluhetkellä.

Matin: Minulla olisi vaimo, ammatti, auto ja hyvä työ. Asuisin perheeni kanssa. Täällä ei ole perheen tukea.

Mahad: Asuisin perheeni kanssa tai olisin mennyt naimisiin. Jos työskentelisin, se olisi todennäköisesti joltain kaupan alaan liittyvää.

Faduma toteaa, että jos nyt asuisi kotimaassa, hänellä olisi varmaan jo kymmenen lasta, tai sitten hän olisi kuollut.

Hamid: ” Elämä olisi vähän vaikeampi, mutta hauskempi.” (Koska siellä olisi perhe ja suku ja tuttu kieli ja tuttu kaupunki [ympäristö]).

Salla: Mikä olisi vaikeampaa?

H: Kouluasiat, eikä olisi töitä [viittaa tulevaisuuden työnäkymiin]. Olisi paljon erilaisia ongelmia. Pitäisi esim. miettiä vaihtuuko koti ja miten perheenjäsenet pärjäävät. Jos tekisi jotain väärää, kaikki (koko yhteisö) tietäisivät heti. [Viittaa juoruihin ja siihen, miten omat toimet ja valinnat vaikuttavat myös perheenjäsenten hyvinvointiin, mikäli oikein ymmärsin.] Täällä Suomessa esim. tekemiset, pukeutuminen ja asuminen on enemmän jokaisen oma asia.

Ali: Jos olisin siellä, olisi vaikea opiskella tai urheilla, koska elämä oli vaikeaa siellä. Mutta oma perhe on siellä.

Amina: Olisi vaikeaa; ei olisi työtä, ei minkäänlaista tukea (esim. sosiaalietuuksia). Täällä Suomessa ei voi kuolla nälkään, jos ei olekaan työtä.

Vaikka vastauksista käyvät selvästi ilmi nuorten erilaiset lähtökohdat ja niihin liittyvät eroavaisuudet, on yhdistäviäkin teemoja havaittavissa. Moni nosti esiin vaikeudet, joita jokapäiväiseen elämään liittyisi. Toisaalta kuvauksissa on myös haikeutta taakse jääneistä hyvistä asioista, kuten yhteisöllisyydestä ja ennen kaikkea siitä, että saisi olla oman perheen kanssa. Osalla vastauksissa konkretisoituvat myös erilaiset asemat ja roolit, joita heillä olisi, jos olisivat jääneet kotimaahan. Vastaukset tekevät näkyväksi sen, millä hyvin konkreettisilla tavoilla päätös paeta on jo tähän mennessä vaikuttanut nuorten elämään ja aikuistumiseen.

Myös sukupuolen vaikutus tulee näkyväksi, mikä heijastuu esimerkiksi Faduman vastauksesta. Sukupuoli voi vaikuttaa merkittävästi paitsi päätökseen lähteä siirtolaiseksi, myös kokemuksiin turvapaikkaprosessin aikana (Sirriyeh 2013, 2). Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden sukupuolijakauma on hyvin selvä, sillä poikia saapuu merkittävästi tyttöjä enemmän. Syyt taustalla ovat moninaisia, kuten tyttöjen poikia heikommat mahdollisuudet selvitä vaarallisesta pakomatkasta. Tyttöillä on myös korkea riski joutua seksuaalisen tai muun väkivallan uhreiksi sukupuolensa vuoksi, ja kynnys lähteä pakomatkalle varsinkin ilman perhettä on siksikin korkeampi (Moisio & Gissler & Haapakorva & Myllyniemi 2016, 42–43; UNHC ym. 2016). Lähtömaissa lapsiin ja nuoriin kohdistuvat vaarat ja syyt pakolaisuuden taustalla ovat kuitenkin osin erilaisia tytöille ja pojille, mikä heijastuu

myös mahdollisuuksiin lähteä pakomatalle. Pojat ovat useammin esimerkiksi vaarassa joutua kaapatuksi lapsisotilaiksi, tai tapetuiksi jo ennen varsinaiseen sotilaalliseen toimintaan liittymistä, koska heidät voidaan nähdä potentiaalisena uhkana. Myös vanhempien toimiin liittyvät kostot ja vaino voivat olla vaarana. Tyttöjä puolestaan uhkaavat useammin esimerkiksi kaappaukset, raiskaukset tai pakkoavioliitot. Kaiken kaikkiaan monet pakolaisuuden nuorille mukanaan tuomat kokemukset ovat sukupuolittuneita. (Boyle & Ha 2016, 84.)

Erilaisten yhteiskunnallisten asemien merkitys aikuistumisen kannalta nousi myös esiin keskusteluissa. Matin kuvasi, kuinka hänen kotimaassaan Afganistanissa perheen tulotaso voi vaikuttaa nuoruusvaiheen keston. Jos on köyhemmästä perheestä, vastuuta pitää kantaa monessa suhteessa jo paljon nuorempana, eikä mahdollisuutta vapaan nuoruusvaiheen elämiseen jää.

Usein esim. 16-vuotias voi olla jo perheen pää ja pääasiallinen elättäjä, sekä naimisissa. Varakkaampien perheiden lasten on mahdollista opiskella ja viettää vapaampaa elämää pidempään, sillä heillä ei ole huolta toimeentulosta. Lisäksi lapset asuvat vanhempiensa luona, kunnes menevät naimisiin, ja usein vielä sen jälkeenkin. Tämä on sama sekä köyhissä että rikkaammissa perheissä. Yhdessä asuminen on myös edullisempaa. (Matin)

Edellisistä esimerkeistä kuvastuu myös se, miten epätyypillinen tilanne yksin asuminen olisi kaikkien informanttien lähtömaissa.

7.2. Aikuistumisriittejä ja -symboliikkaa

Eräs kenttähaastatteluiden keskeisistä teemoista olivat aikuisuutta koskevat käsitykset ja aikuistumisrituaalit. Kenttätyöni aikana huomasin, ettei nuorten lähtökulttuureissa tyypillisistä aikuistumiseen liittyvistä rituaaleista ollut tutkimushaastatteluiden puitteissa kovin helppo saada tietoa. Uskon tämän liittyvän ainakin osin siihen, ettei sisäistettyjä kulttuuriin kuuluvia seremonioita ja toimintatapoja ole välttämättä helppo tunnistaa rituaaleiksi ennen kuin joku nimeää ne sellaisiksi. Voi myös olla, etten onnistunut keksimään riittävän havainnollisia esimerkkejä, joiden avulla olisin haastattelutilanteissa saanut selvennettyä nuorille, mitä tarkoitan kysyessäni aikuistumisriiteistä. Jonkin verran keskustelua kuitenkin syntyi, ja vaikka jokaisen kokemukset ja näkemykset ovat heidän omia tulkintojaan, voi niiden avulla avata näkökulmia aikuistumiseen liittyviin kulttuurisiin odotuksiin.

Yksi kentällä informanttien kanssa keskusteluissa esiin noussut teema oli viidentoista vuoden ikä yhtenä keskeisenä vedenjakajana lapsuuden ja aikuisuuden kategorioiden välillä. Myös suomalaisesta näkökulmasta tuohon ikään liittyy edelleen keskeisiä aikuistumisriittejä, kuten rippikoulu ja Prometheus-leirit (Niemelä 2002). Nopeasti muuttuvaksi mainitussa yhteiskunnassamme on edelleen paljon hitaasti muuttuvia asioita, joista yksi on sitkeästi samoina pysyvät sallitut ikäraajat (Kuure & Vuori & Gissler 2002, 12). Vaikka siis rippikoulun ja Prometheus-leirien merkitys on nykyään lähinnä symbolinen, vaikuttaa taustalla edelleen käsitys viidestätoista ikävuodesta etappina matkalla aikuisuuteen, koska silloin on aikanaan saavutettu niin sanottu naimalupa ja muita aikuisuuteen liitettäviä asemia ja oikeuksia (Niemelä 2002, 108–109). Kyseessä on vieläpä erityisen suomalainen ilmiö, sillä täällä edellä mainittuihin aikuistumisriitteihin osallistujien osuus on ollut hyvin korkea verrattuna esimerkiksi Ruotsiin, jossa 2000 luvun taiteessa vain puolet 15-vuotiaista osallistui rippikouluun (em. 109).

Mahad kertoo, ettei Somaliassa ole erikseen erityistä ”nuoruutta”, vaan ensin ihminen on lapsi, sitten aikuinen. Kuten aiemminkin on tullut esille, 15 vuotta on keskeinen rajapyykki. Mahad kuitenkin kertoo, että myös henkilön oma käytös vaikuttaa siihen, pidetäänkö häntä jo aikuisena. Käytöksellä osoitetaan, että on aikuinen. Kun ihmistä pidetään aikuisena, vanhemmat eivät enää kontrolloi menemisiä ja tekemisiä. Mahad kuitenkin tekee huomion, että juttuhan on sama vähän joka puolella (niin Somaliassa kuin Suomessa): lapsista huolehditaan ja heitä holhotaan, mutta aikuisuuden myötä otetaan itse vastuuta.

Sahra kertoo 15-vuotiaasta veljestään, joka on juuri mennyt naimisiin, ja opettelee nyt elämää aviomiehensä.

Puhumme myös jonkin verran tyttöjen asemasta perheessä. Faduma ottaa moneen otteeseen esille, kuinka naimaikäiset tytöt lähetetään kernaasti pois kotoa, koska kaikkia ei ole varaa elättää. Jopa 12–13-vuotiaita tyttöjä naitetaan tämän vuoksi. Faduma kertoo, että hänenkin kotiinsa oli tullut miehiä kyselemään vanhempien sisarien (silloin 13 ja 16 v.) naimakaupoista, mutta isä oli sanonut, ettei halua antaa tyttöjä vielä naimisiin. Tässä yhteydessä tulee jälleen esiin, kuinka viimeistään 15-vuotiaita pidetään kotimaassa aikuisina. Mikäli perheellä ei ole varaa elättää aikuista lastaan, lähetään hänet pois.

Keskusteltiin siitä, mikä on lapsuuden ja aikuisuuden raja ja onko nuoruutta erikseen. Pojat kertovat, että Afganistanissa on tyypillistä, että noin parikymmppiseksi asti on pikemminkin nuori kuin aikuinen. Keskustelemme myös eri maiden, kuten Somalian ja Afganistanin eroista. Hamid tuo esiin, ettei tietenkään heidän kulttuurinsa ole sama kuin Somaliassa, vaikka muslimeja ovatkin. Toisaalta myöhemmin käy ilmi, että samoin kuin Suomessa, 15 ikävuoteen liittyy uusi asema yhteisön silmissä. (...) (Hamid ja Ali)

Hamid: Yleensä [Iranissa] 15-vuotiailla pojilla on uskonnollinen juhla koulussa. Siellä on musiikkia ja kakkua yms. ja mullah tulee kertomaan uusista ikään liittyvistä vastuista (esim. rukoilemiseen liittyen). Hän

kertoo, että aiemmin olette olleet lapsia, eikä Jumala ole nähnyt teidän tekojanne [=katsonut sormien läpi], mutta nyt olette vastuussa teoistanne Jumalalle. Myös tytöille on oma vastaava juhlasa, jossa heille mm. annetaan huivit.

Muslimityöille kuukautisten alkamisen jälkeen pidettävä juhla tuli puheeksi myös erään toisesta maasta lähtöisin olevan nuoren kanssa. Myös hän kertoi, että juhlan jälkeen tytöt alkavat käyttää huivia. Kertomuksista voi päätellä, että kyseessä on yhteisöllisesti merkittävä ikävaihe aikuistumisen näkökulmasta, vaikkei se välttämättä olekaan sidottu niin selvästi kronologiseen ikään kuin Suomessa. Kyseiseen ikävaiheeseen liittyy uudenlaisia vastuita, jotka voivat olla luonteeltaan joko konkreettisia, kuten juuri huivin käyttö, tai symbolisempia, kuten käsitys siitä, että ikää olennaisempaa on se, osoittaako aikuismaista vastuuta käytöksellään. Mahad otti esille, ettei Somaliassa hänen näkemyksensä mukaan tunnusteta nuoruutta omaksi vaiheekseen. Tällä voi olla tekemistä muun muassa sen kanssa, että sukupuoliroolit ja niihin liittyvät odotukset ovat usein edelleen hyvin selkeitä; tytöillä kodista ja lapsista huolehtiminen, pojilla elannon tuottaminen perheelle. Pitkittyneen konfliktin olosuhteet ovat korostaneet entisestään perinteisiä rooleja ja vahvistaneet klaaniryhteiskunnan vaikutusta, millä on vaikutuksia myös nuoruuteen (ks. Lewis 2014).

Kuten edellä kuvatussa käy ilmi, merkataan aikuistumista etenkin tyttöjen kohdalla joskus myös muuttuvilla pukeutumiskoodilla (Tiilikainen & Mohamed 2013, 74). Muutokset vaatetuksessa ovat kuuluneet siirtymäriitteihin jo antiikin aikaan (Tast 2002). Elizabeth Heger Boyle ja Jasmine Trang Ha (2016, 84) kuitenkin esittävät, että pakolaisuuden olosuhteissa nimenomaan tyttöihin ja naisiin kohdistuu valtavaa painetta käyttäytyä ja pukeutua tietyillä tavoilla. Tiukentuneet pukeutumiskoodit saattavat näyttäytyä nuorille ikäikaisina pikemmin kuin muuttuneisiin olosuhteisiin liittyvinä. Eräs somalitaustaisista informanteistani kertoi tietävänsä, etteivät hänen perheensä aiempien sukupolvien naiset ole aina käyttäneet huivia. Vaikka olosuhteet Suomessa ovatkin hyvin erilaiset kuin pakolaisleirin kontekstissa, tulee etenkin tyttöjen käytökseen ja pukeutumiseen kohdistuva paine näkyväksi myös täällä. Aineistosta käy ilmi, miten tyttöjen tulee kenties poikia enemmän todistella sekä itselleen että toisille kunnollisuuttaan ja valintojaan, ja yksi tapa näyttää tätä ovat juuri pukeutumiseen liittyvät valinnat.

Suomessa juridista täysi-ikäistymistä merkkavaan kahdeksantoista vuoden rajapyykki ei noussut haastatteluaineistosta nuorten kuvauksissa lähtömaistaan esille mitenkään merkittävänä ikänä. Tul-

kitsen tämän liittyvän ainakin jossain määrin siihen, että vaikka valtioissa, joissa nuoret ovat aiemmin asuneet, onkin todennäköisesti lakiin kirjattu virallisen täysi-ikäisyyden ja oikeudellisen vastuun määrittävä ikä, ei se saa yhtä painavia merkityksiä kuin Suomessa, sillä yhteiskuntajärjestelmät ja niiden suhde ikärajoihin on ylipäätään toisenlainen. Olen esimerkiksi kuullut joidenkin nuorten ajaneen autoa tai moottoripyörää jo kotimaissaan ollessaan vielä reilusti alaikäisiä suomalaisesta näkökulmasta, eikä se ole edellyttänyt tiettyä ikää, saati ajokorttia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kyseisissä maissa olisi myös virallisesti määritelty ikäraja ajoneuvojen ajamiselle. Tästä voisi päätellä, että suomalaisen yhteiskunnan järjestyneisyys ja lain tulkinnat ikään liittyvissä kysymyksissä ovat jossain määrin tiukempia ja hallitsevampia kuin nuorten lähtömaissa. Sen sijaan sellaista johtopäätöstä ei voi tehdä, että suomalaiset ikään ja aikuistumiseen liittyvät käytännöt ja tulkinnat olisivat jotenkin vähemmän kulttuurisidonnaisia, sillä lopulta erilaisten näennäisesti byrokraattistenkin linjausten taustalla vallitsevat yhteiskunnan rakenteet ja jaetut kulttuuriset käsitykset.

Kenties selkein aineistosta esiin noussut esimerkki aikuistumiseen liittyvästä rituaalista oli jo aiemmin esillä ollut avioituminen ja häätöjuhla (ks. luku 6.1.3.). Etenkin somalitaustaisten informanttien kanssa aiheesta syntyi keskustelua.²¹ Myös Sandra Grady (2015) nostaa somalijuortien aikuistumista Yhdysvalloissa käsittelevässä tutkimuksessaan avioitumisen esimerkiksi merkittävimmästä siirtymäriitistä aikuisuuteen, jota ylläpidetään myös diasporassa. Toisena merkittävänä siirtymäriitinä Grady pitää ympärileikkauksia (em., 52–58; ks. myös Tiilikainen 2003, 267–280.). Ne tosin tehdään usein jo hyvin nuorella iällä, joten yhteys varsinaiseen aikuistumiseen ei ole niin selkeä, vaikka ne ilmeisesti symboloivatkin jossain määrin eroa tyttöyden ja naiseksi kasvamisen välillä (vrt. Ahmed & Ylispangar 2017). Aihe on arkaluonteinen, eikä se oikeastaan tullut kenttätyöni aikana muulla tavoin esiin kuin muutaman naispuolisen informantin kommentoissa muiden asioiden yhteydessä (ks. luku 6.1.3.). Esimerkiksi Somaliassa ympärileikkaus on yhä laajalle levinnyt traditio. Myös Suomen somaliyhteisössä aihe on herättänyt keskustelua, eikä käytäntöä vastustamaan nousseiden asema ole ollut helppo (esim. YLE 2020). Käsitelmäni on, että myös osa Suomeen saapuvista tytöistä on kokenut ympärileikkauksen ja kyseessä on yhä vahvasti vallalla oleva käytäntö.

---

²¹ Somalialaisesta avioliitosta ks. Tiilikainen (2003, 185–197) ja Lewis (2014, 26–28).

7.3. Itsenäistyminen, omillaan pärjääminen ja vastuu

Aikuistumisen tunnusmerkkien pohtimisen yhteydessä aineistosta nousi esille yksi teema ylitse muiden: vastuu itsestä ja toisista. Kuten jo edellisen luvun kenttäpäiväkirjoitteista kävi ilmi, korostivat informantit usein juuri vastuun kantamista keskeisenä aikuisuuden piirteenä erotuksena lapsuuteen. Vastuu aikuisuuden tunnusmerkkinä korostuu myös tutkimuskirjallisuudessa ja eri aikoja ja konteksteja läpäisevänä teemana (Mary 2012; Salonen 2005; Niemelä 2002). Suomessa vastuu itsestä astuu vahvasti mukaan kuvaan yksintulleiden nuorten täysi-ikäistymisen yhteydessä. Diskurssin tasolla etenkin omilleen muuttaminen on paitsi järjestelmän määrittämä pakko, myös symboli itsenäistymiselle ja kyvyille kantaa aikuismaista vastuuta.

Individualisoituvassa maailmassa perinteiset siirtymät eivät enää määritä aikuistumista yhtä yksiselitteisesti kuin ennen, jolloin yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet ovat tulleet aikuisuuden tarkastelussa entistä merkittävämmiksi (Salonen 2005, 66). Suomalaisnuoret muuttavat tyypillisesti omilleen noin kaksikymmenvuotiaina, kun taas esimerkiksi espanjalaisnuoret jättävät lapsuudenkotiinsa usein vasta lähempänä kolmattakymmenettä ikävuottaan. Suomalaisessa individualistisessa mallissa lapsuuden kodista muuttaminen nähdään merkittävänä askeleena kohti itsenäisyyttä ja aikuisuuteen kuuluvia vastuita, kun taas Espanjan familistisessä mallissa nämä ominaisuudet katsotaan voitavan saavuttaa myös ilman tätä irrottautumista (em. 67, 91–92; vrt. Mary 2012, 257–258). Irtiotto lapsuuden oloista ja tiloista näyttäytyy Suomessa sisäistettynä, aikuistuvia yhdistävänä ja sosiaalisesti paineeksi koettuna normina, joka on täytettävä erilleen asettumiseen liittyvän yksinäisyyden mahdollisuuden uhallakin (Herranen & Harinen 2008, 4). Jälkimoderneissa yhteiskunnissa liiallista riippuvaisuutta toisista ihmisistä pidetään ylipäätään jopa häpeällisenä (Sennett 2004).

Yksintulleiden nuorten ajatukset aikuistumisesta ja siihen kuuluvista vastuista ovat lähtökohdiltaan selvästi enemmän familistisiä kuin individualistisia. Tämä näkyi aineistossa esimerkiksi eri maista lähtöisin olevien informanttien hyvin samankaltaisissa kuvauksissa siitä, kuinka lapsuuden kodista muutetaan yleensä pois vasta naimisiin mennessä, eikä välttämättä silloinkaan, mikäli puoliso muuttaa oman perheen luokse (vrt. Sirriyeh 2013, 70). Tämä ei tarkoita kyvyttömyyttä vastuunottoon, vaan kaiken kaikkiaan perheenjäsenille kuuluu paitsi kyky huolehtia itsestään, myös toisista. Nuoruusvaihe saattaa ylipäätään jäädä selvästi lyhyemmäksi tai kokonaan pois aikuisuuteen liitettävien vastuiden – nimenomaan perhe-elämään liittyvien – astuessa elämään jo paljon varhaisemmassa

vaiheessa kuin Suomessa. Toisaalta viimeistään pakomatkalta lähtö aiheuttaa irrottautumisen lapsuuden perheestä joka tapauksessa, mutta silloin kyseessä ei ole kulttuurisiin normeihin pohjautuva käytäntö tai yksilön halu irrottautua lapsuuden oloista, vaan pakotettu siirtymä.

(Melkein kaikki) asuu oman perheen kanssa. Joku voi asua yksin siksi, että on esim. eri maassa töissä ja perhe on kotimaassa, mutta ei muuten. (Hamid)

Keskustelemme Suomessa tyyppillisestä ajatuksesta nuoren ”itsenäistymisestä”, ja Mahad tuo esille ihmetelleensä joskus, miksi jotkut suomalaiset haluavat muuttaa heti 18 vuotta täytettyään pois vanhempiensa luota. Kysyn, mitä hän tästä ajattelee, ja siitä keskustelu aukeaa jälleen Somalian suuntaan. Mahad tuo esiin Somalian ja Suomen hyvin erilaiset tavat ja perhemallit. ”Sä et ehkä ymmärrä, Somaliassa on niin erilaista”, Mahad sanoo. Hän kertoo Somaliasta; siitä, kuinka siellä yleensä muutetaan vain avioliittoon, ja kuinka ihmisten arkipäivän sosiaalisuus on toisenlaista kuin Suomessa. (Mahad)

Myös seuraavissa kenttäpäiväkirjaotteissa tulee näkyväksi, millaisia ajatuksia suomalaisen nuoruuden normaalibiografiaan kuuluva yksin asuminen ja omillaan pärjääminen informanteissa herättivät.

Yksin asumisesta puhuessamme Faduma ottaa esille, kuinka suomalaiset yksin asuvat nuoret voivat aina mennä käymään lapsuuden kodissaan ja nähdä vanhempiaan koska haluavat. Yksintulleille tämä ei ole mahdollista [joten heidän yksinäisyytensä on siinä mielessä kokonaisvaltaisempaa].

Sahra kertoo asuneensa nyt vuoden tässä asunnossa. Seinänaapurin lisäksi hän tuntee alueelta pizzerian omistajat, ja nämä naapurisuhteet helpottavat viihtymistä. Omia läheisiä ystäviä ei kuitenkaan asu ihan lähellä. Aluksi Sahrasta oli tuntunut tosi yksinäiseltä ja etenkin öisin hän oli välillä nukkunut levottomasti peläten heräävänsä siihen, että joku yhtäkkiä seisoisi hänen sänkynsä vieressä.

Salla: Teillä yksin asuminen on vielä edessäpäin, mutta mitä ajattelette siitä nyt etukäteen? Miltä tuntuu?

Hamid: Pelottaa.

Ali: Perheryhmäkoti on hyvä, koska ohjaajat auttavat.

Hamid: Ajattelen, että perheryhmäkoti on parempi kuin yksin asuminen. Jos olisi vähän enemmän tilaa ja rahaa käytössä, perheryhmäkoti olisi parempi. Jos meillä olisi vapaampaa, esim. sama kuin koti, mutta (ohjaajat auttaisivat/tukisivat).

(...)

Kun kysyn yksin asumisen herättämistä ajatuksista, Hamid kuvaa pitkälti samoja asioita, jotka ovat nousseet esiin aineistosta aiemminkin. Häntä mietityttää esimerkiksi ruuan laitto ja yksin oleminen ja siihen liittyvä pelko. Jos katsoo vaikka elokuvaa, ei ole ketään, jonka kanssa voisi keskustella siitä.

Faduma kertoo, että voisi mieluummin haluta asua jonkun kanssa vaikka kämppiksenä kuin yksin. Aiheesta puhuessaan Faduma liikuttuu yhtäkkiä kyyneliin. Siihen asti hän on esittänyt asiansa hyvin vahvasti, tunteilematta ja välillä huumorin kautta. (...) Yhdessä asumisesta keskustellessamme hän kuitenkin myös jossain vaiheessa toteaa tiedostavansa, että kämppiksen kanssa asumisessa on aina omat hankaluutensa, ja riitaa saattaa tulla esimerkiksi siivouksesta ja rahoista. Paras vaihtoehto olisi Faduman mielestä asua oman perheen kanssa. Faduma kertoo, että häntä pelottaa nukkua yksin, ja hänellä on ollut univaikeuksia. Hän kuvailee, kuinka hän ihmisten luona kyläillessään nukkuu aina paljon paremmin kuin yksin. Faduma kertoo myös, että yksin muuttamisen jälkeen ruokahalu on ollut kateissa. ”Yksin en syö, ei tee mieli. En tykkää yksin syödä.”

Myös nämä Faduman kuvaamat teemat ovat toistuneet muidenkin nuorten pohdinnoissa omillaan asumisesta ja pärjäämisestä. Pelko, perheen kaippu ja yksinäisyyden tunteet voivat ilmetä monenlaisina ongelmina, kuten nukkumisvaikeuksina tai ruokailuun liittyvinä hankaluuksina. Toisaalta uusiin olosuhteisiin ja tilanteisiin myös sopeudutaan, ja pikkuhiljaa niistä voi löytyä myös positiivisia puolia. Saadulla tuella on kuitenkin merkitystä, sillä yksin asuminen ja omillaan pärjääminen vaativat opetteluja.

Kun Mahad muutti yksin asumaan, jälkihuollon ohjaaja tuki ensimmäisen parin vuoden ajan. Mahad kertoo, kuinka saatu tuki ja myös aika, ovat auttaneet häntä ymmärtämään ja sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja tšekäläisiin tapoihin. Vaikuttaa siltä, että myös yksinasumisen alkuaikojen voimakas yksinäisyyden tunne on hieman helpottanut. ”Olen nyt oppinut, mikä on normaalia Suomessa ja miten olla.”

7.4. Uskonto tiennäyttäjänä

Uskonto muodostaa osalle tutkimistani nuorista hyvin kiinteän osan oman identiteetin ja aikuisuuden rakentumisesta (vrt. Martikainen 2009, 1). Sillä näyttäisi olevan myös suomalaisten ikätovereiden valtavirtaa selkeämmin sosiaalista ja yhteisöllistä merkitystä monille yksintulleille nuorille. Osin tällä on varmasti suora yhteys nuorten lähtömaihin, joissa uskonto määrittelee Suomalaista yhteiskuntaa selkeämmin ihmisten toimintaa, esimerkiksi suhteessa rituaaleihin tai pukeutumiseen. Yksintulleiden nuorten lähtömaissa uskonto kytkeytyy tiiviimmin jokapäiväiseen elämään ja sillä on keskeinen merkitys myös sosiaalisten suhteiden kannalta (vrt. Ní Raghallaigh 2011, 543–544). Toisaalta uskonnon merkitystä ei pidä ylikorostaa (ks. Martikainen & Sakaranaho & Juntunen 2008, 8–9). Tämä heijastuu aineistossa myös nuorten toiveissa tulla nähdyksi muutenkin kuin ensisijaisesti esimerkiksi muslimeina (ks. luku 5.5.). Osalle nuorista uskonto on kuitenkin tärkeää, ja auttaa hahmottamaan

omia valintoja myös suhteessa aikuistumiseen (ks. Furlong 2013, 139). Koska valtaosa yksin Suomeen saapuvista nuorista on lähtöisin maista, joissa islam on valtauskonto, tulee nimenomaan sen vaikutus aineistossani selkeimmin näkyviin. Myös osalle ei-muslimivaltaisista maista tuleville nuorille uskonto – useimmiten kristinusko – on yhtä lailla merkityksellinen ja he jatkavat sen harjoittamista Suomessa esimerkiksi liittymällä diasporisten yhteisöjen omiin seurakuntiin tai muihin omaa uskonnollista taustaa lähellä oleviin suomalaisiin seurakuntiin. Yksintulleille nuorille uskonnolliset yhteisöt voivat tarjota myös kaivattuja paikallisia ja ylijäisiä yhteisöjä sekä kuulumisen tunnetta.

Kun kysyn, mitä uskonto hänelle merkitsee, hän kertoo, että vielä Somaliassa ollessa se oli tosi tärkeää, ja hän kävi joka päivä moskeijassa. Uskonto piti toivoa yllä vaikeissa olosuhteissa. Täällä Suomessakin uskonto on tärkeä, mutta moskeijassa ei tule käytyä päivittäin. (Mahad)

(...) puheissa myös vahva usko jumalaan tulee selvästi esille. Hän mainitsee mm. uskovansa, että jo äidin kohdussa lapsen kohtalo on päätetty, ja jumala määrää, mitä kenellekin tulee elämässä tapahtumaan. Hänen kohtalonsa on johdattanut hänet Suomeen ja antanut tämän tilaisuuden. [Puheissa heijastuu kiittolaisuus tarjoutuneita mahdollisuuksia kohtaan, sekä tarve auttaa hädänalaisia, sillä tietää itse, millaista se on.] (Faduma)

Mahadin ja Faduman kuvauksista näkyy uskonnon vaikutus toivoa ylläpitävänä ja elämälle merkitystä antavana voimana. Jotkut nuorista kertoivat käyvänsä säännöllisesti moskeijassa, toisille uskonnon harjoittaminen konkretisoituu selkeämmin esimerkiksi ramadanin aikaan, jolloin tulee pohdittua normaalia enemmän omaa suhdetta uskontoon. Käytännössä tämä tuli kenttätöiden aikana näkyväksi esimerkiksi perheryhmäkodilla, jossa osa havainnoinnista tapahtui ramadanin aikaan. Seuraava ote havainnoinnista perheryhmäkodilla valaisee tyypillistä neuvottelutilannetta ramadanin aikaan.

Pikkuhiljaa olkkariin alkaa keräytyä lisää porukkaa. Yksi nuorista alkaa kokata. Meneillään on ramadan. Jani on kertonut aiemmin asiasta kysyessäni, että vain osa talon musliminuurista noudattaa paastoa. Juuri kokkaamaan tullut Abdi on myös muslimi. Kun kysyn, viettääkö hän ramadania, hän toteaa, että joo, mutta tänään on kipeä (päästä särkee tms.), joten ei tänään paastoa. Hetken päästä keittiöön tulee Muhamed (myös muslimi, mutta toisesta maasta). Hän piikittelee ruokaa laittavaa ja parhaillaan jugurttia syövää kaveria paaston rikkomisesta. Kiusoittelu vaikuttaa olevan kuitenkin enimmäkseen hyväntahtoista, ja myöhemmin niin paastoavat kuin paastoamattomat nuoret kokoontuvat olkkariin viettämään iltaa. Paastoa viettävä Safia valittelee nälkäänsä (ruuan tuoksu leijuu voimakkaana ilmassa) ja kysyessäni toteaa, että klo 23 voi syödä. Kaikki paastoa viettävät kolme nuorta ovat lähtöisin eri maista.

Olen havainnut, että olosuhteilla on ajoittain vaikutusta siihen, miten tiukasti uskonnosta kumpua-
via sääntöjä kulloinkin noudatetaan. Paastoamisen lisäksi tämä koskee esimerkiksi sitä, millaisia
asuja muslimityöt käyttävät. Nämä ovat esimerkkejä tilanteista, joissa nuorten valinnat rakentuvat
suhteessa paitsi suoraan uskontoon, myös ympäristöön ja heille itselleen merkityksellisiin sosiaali-
siin suhteisiin, kuten toisiin nuoriin, omaan perheeseen tai uskonnolliseen tai diasporiseen yhtei-
söön. Ramadanin vietto symboloi musliminuorille myös yhtä etappia matkalla aikuisuuteen; lapset
eivät paastoa, eli paaston viettäminen voidaan myös merkata eroa lapsuuden ja aikuisuuden välillä.
Osoittaa myös tiettyä kypsyyttä ja vastuuta olla sortumatta päivän aikana syömään, eli siinä mie-
lessä ramadanin voi nähdä eräänlaisena rituaalisena koettelemuksena siitä, onko kokelas kykeneväi-
nen ottamaan aikuisuuteen kuuluvaa vastuuta.

Joillekin uskonnolliset esikuvat ovat tärkeitä tiennäyttäjiä. Eräs nuori kertoi aktiivisesti seuraavansa
erästä islamilaista ajattelijaa, Dr Zakir Naikia.²² Informanttini kertoi, että kyseinen saarnaaja on saa-
nut porttikiellon joihinkin Euroopan maihin. Sittemmin porttikieltoja on tullut myös moniin muihin
maihin, sillä Naikia on syytetty muun muassa rahanpesusta ja terrorismiin yllyttämisestä. Hänellä
riittää myös paljon tukijoita. Olennaista tässä tutkimusaiheeni näkökulmasta on huomata, miten
keskeisiä mielipidevaikuttajia Naikin kaltaiset internetin kautta laajalle viestiään levittävät hahmot
voivat nuorille olla. Nämä uudet uskonnon auktoriteetit ovat nousseet haastamaan perinteisempiä
uskonnontulkitsijoita, ja tämä voidaan nähdä myös osana uskonnon yksilöllistymiskeskustelua (Mar-
tikainen 2009, 2). Internetin kautta tarjoutuvat uskontoon ja sen harjoittamiseen liittyvät vaikutteet
eivät kuitenkaan rajoitu vain suoranaisiin uskonnontulkintoihin, vaan tarjolla on yhä enemmän aivan
kaikkia elämän osa-alueita käsitteleviä sivustoja ja foorumeita, esimerkiksi islamilaisia muotiblogeja
(Nikunen 2009, 62). Nuorten pohtiessa omaa suhdettaan uskontoon ja elämän valintoihin karis-
maattiset hahmot ja internetin kautta muodostuvat uskonnolliset yhteisöt voivat nousta merkittä-
vään asemaan mielipidevaikuttajina muiden yhteisöjen puuttuessa.

---

²²Kyseessä on intialainen muslimisaarnaaja, joka on tullut tunnetuksi muun muassa suurista yleisötilaisuuksista, joissa
haastaa toisten uskontojen ajattelua suhteessa islamiin. Naik herättää vahvoja kannanottoja puolesta ja vastaan An-
dorin kautta tehty haku sanoilla "zakir naik" tuotti yli 1500 tulosta, ja nopealla tutustumisella näyttäisi siltä, että mo-
net artikkelit keskittyvät joko puolustamaan tai vastustamaan Naikin näkemyksiä. Ainoa suomeksi Naikista löytyvä
viite on Leena Kurjen teoksessa (2015, 191–194), jossa hän kirjoittaa lyhyesti Naikista yhtenä populaarina islamilaisena
nykyajattelijana.

7.5. Pakomatalla aikuiseksi

X. tulee suuresta perheestä. Äiti ja isä ovat eronneet jossain vaiheessa, ja yhteisten lasten lisäksi molemmilla on lapsia uusista liitoistaan. Niinpä X:llä on paljon sisaruksia ja sisarpuolia, mutta hän kertoo, että valtaosa on jo kuollut. X. kertoo, kuinka monenlaiset vaikeudet olivat koetelleet perhettä. Hän oli käynyt vuoroin sekä äidin että isän uuden perheen luona. Jossain vaiheessa maassa oli ollut paha nälänhätä, ja osa sisaruksista oli kuollut nälkään. Perhe oli välillä siirtynyt joka yö paikasta toiseen. X. kuvailee, kuinka muistaa pienen veljensä itkeneen kaksi päivää lohduttomasti tyhjää vatsaansa. Kolmantena päivänä veli ei enää itkenyt. X. kertoo ihmetelleensä, miksei hän enää itke. Sitten hänelle oli kerrottu, että veli on kuollut.

Eräällä vierailulla isän luokse terroristiryhmittymän miehet olivat tulleet vaatimaan isältä rahaa ja hänen osallistumistaan järjestön toimintaan. Isä ei ollut suostunut. Miehet olivat tienneet, että hänelle on kertynyt varallisuutta. X. kertoo, että ne miehet ovat tuttuja. Kahtena päivänä he olivat tulleet isän luokse vaatimuksineen. Kun isä oli kieltäytynyt antamasta mitään, he tulivat taas kolmantena päivänä. X. ja pienemmät sisarukset oli piilotettu kaappiin. Sieltä hän oli nähnyt, kuinka nämä miehet olivat teloittaneet isän ja äiti puolen. Hän oli nähnyt kaiken, mutta ei voinut huutaa, ei itkeä. Tämän jälkeen ilmeisesti joku naapuri oli mennyt lavertelemaan tappajille, että X. oli ollut paikalla ja nähnyt kaiken. Niinpä äidin oli ollut lähdettävä viemään lapsensa turvaan kauas pois. He olivat matkustaneet pitkän matkaa tutun luokse. Miehen vaimo oli kuollut, ja hänellä oli monta pientä lasta. Äiti oli jättänyt X:n tämän miehen luo. Siellä hän oli autellut lasten hoitamisessa. Äitiä ei ollut kuulunut takaisin. Mies oli sanonut, ettei pysty elättämään heitä kaikkia. [Pako maasta järjestettiin ilmeisesti tämän miehen avustuksella.] X. kertoo, ettei tiedä tarkkaa matkareittiään, sillä mies, jonka kanssa hän oli matkustanut, oli antanut hänelle joka päivä tabletin [käsitteäkseni nukahtamislääkkeen. Tämä ilmeisesti siksi, ettei X. voisi myöhemmin paljastaa matkajärjestelyihin ja -reittiin liittyviä seikkoja ulkopuolisille]. Hän oli herännyt vasta Ruotsissa, eikä ollut tiennyt, missä on. Ikkunasta näkyi ulos, siellä näytti kauniilta. Hänet oli tuotu asuntoon, jossa oli kaksi pariskuntaa ja toisen pariskunnan lapsia. Hän ei ollut voinut poistua asunnosta. Nämä ihmiset olivat saattaneet hänet laivaan ja sanoneet sitten, että sinun pitää pärjätä tästä eteenpäin omin neuvoin. Hän ei ollut tiennyt, minne oli matkalla ja mitä siellä odottaisi tai mitä hänen pitäisi tehdä. Hän oli yrittänyt kysellä neuvoa toisilta samaa kieltä puhuvilta tapaamiltaan ihmisiltä. Joku oli sanonut, että sinun pitää mennä poliisin luokse. Häntä oli pelottanut kauheasti ja hän oli itkenyt paljon. Poliisin luona oli ollut tulkki, joka oli kertonut, että olet nyt tullut Suomeen ja näyttänyt, missä Suomi on. X. ei ollut edes ilmeisesti tiennyt, että hänen pitäisi hakeutua poliisin luokse tai anoa turvapaikkaa. Poliisin luota hänet oli viety ryhmäkotiin. X. oli luullut paikkaa ensin vankilaksi. Pikkuhiljaa asiat olivat alkaneet selkiytyä.

Tarina on yksi tuhansista, mutta kertoo paljon siitä, millaiset kokemukset leimaavat yksintulleiden nuorten taustoja ja matkoja Suomeen.²³ Monella on traumaattisia kokemuksia, eikä määränpää ole läheskään aina ollut heille itselleen selvä ennen tänne tuloa, eikä välttämättä edes Suomeen saapuessa, kuten edeltä käy ilmi (vrt. Björklund 2015, 35). Kaikilla näillä seikoilla on olennaisesti vaikutusta siihen, millaiseksi myös polku aikuisuuteen muodostuu, ja millaisia merkityksiä esimerkiksi aikuisuuteen kuuluvat vastuut saavat yksintulleiden nuorten elämässä.

Ennen kentälle lähtöä olin olettanut, että kotimaan olosuhteisiin ja pakomatkan kokemuksiin liittyvät teemoista ei välttämättä kertyisi paljonkaan aineistoa. Perustin käsitykseni työssä havaitsemaani seikkaan, etteivät nuoret yleensä kovin mielellään kerro näistä asioista (vrt. Björklund 2015, 16–17; Kohli 2006a). Myös kentällä kävi ilmi, etteivät nuoret mielellään jaa lähtösyihin ja matkaan liittyviä kokemuksiaan toisille nuorille. Taustalla vaikuttaa epäluottamus ja henkisesti raskas turvapaikka-prosessi, jossa juuri näistä seikoista kertominen on hyvin olennaista sen kannalta, myönnetäänkö oleskelulupa vai ei. Moni ei välittäisi enää kerrata kipeitä muistoja (vrt. UNHCR 2010, 10). Vaikeneminen vaikeista kokemuksista osoittaa toisaalta myös nuoren toimijuutta suhteessa omaan elämänsä (vrt. Kaukko 2015, 80–82). Informanttini olivat kaikki jo oleskeluluvan saaneita, mikä osaltaan auttaa rakentamaan luottamusta tulevaan, jolloin myös menneistä kokemuksista kertominen voi olla helpompaa (vrt. Kohli 2016a). Tämä näkyy aineistossa siten, että lähes kaikki informanttini kertoivat jotakin sekä taustoistaan, että kokemuksistaan matkalta Eurooppaan ja Suomeen. Vaikka jokainen kertomus on erilainen, on niissä tunnistettavissa yhteneviä piirteitä. Ne kertovat osaltaan tarinaa siitä, miksi Aminan mainitsema ”pakko aikuistua” valikoitui tämän tutkielman nimeksi. Vaikka jokainen tarina ansaitsisi tulla kerrotuksi, ei siihen valitettavasti tässä yhteydessä ole mahdollisuutta. Analyysissa keskityn nostamaan esiin näkökulmia ja esimerkkejä, jotka kuvastavat informanttien suhdetta aikuistumiseen pakolaisuuden kontekstissa ja taustoittavat olosuhteita, joista he ovat Suomeen saapuneet. Haluan kirjoittaa informanttien matkakokemuksista myös siksi, että he ovat niistä kertoessaan halunneet tehdä näkyväksi todellisuutta, joka on niin vieras monelle suomalaiselle.

Useampi informantti kertoi isänsä joko kuolleen tai kadonneen. Joillakin heistä ei ollut enää kumpikaan vanhempi elossa, jäljellä olevien perheenjäsenten olinpaikasta ei ollut tietoa, tai yhteys oli muuten katkennut (vrt. UNHCR 2010, 15). Poissa oleva perhe ei siis ole ainoastaan etäällä, vaan

---

²³ SPR:n Yksintulleiden tukihankkeen loppuraportista (2019) voi myös lukea yksintulleiden nuorten tarinoita, kokemuksia ja haaveita.

joskus poissa myös konkreettisesti, eikä yhteyttä ole enää muuten kuin muistojen tai haaveiden tasolla. Nuoret lähtevät matkaan olosuhteista ja tilanteista, joihin sisältyy paljon vaikeuksia ja vaaroja. Kuvaukset kotimaiden tilanteista sisältävät kertomuksia nälänhädästä, vainosta ja terrorista. Niistä tulee näkyväksi myös erilaisten perhetaustojen ja varallisuuserojen vaikutukset. Eräs informanteista oli lähtöisin varakkaasta perheestä. Vanhemmilla oli mahdollisuus turvata perhettä panssaroiduilla ajoneuvoilla ja muurein vartioidulla kodilla, mutta silti tapahtui sellaisia asioita, joiden vuoksi lapsi oli parempi lähettää kauas kotoa turvaan. Hänen matkareittinsä oli kuitenkin toisenlainen kuin monien muiden, eli ainakin jossain määrin rahalla on vaikutusta myös matkakokemuksiin. Toisista kertomuksista puolestaan on luettavissa kokemuksia äärimmäisestä köyhyydestä. Matkat Eurooppaan eivät ole kenellekään ilmaisia, ja salakuljettajille täytyy maksaa tavalla tai toisella. Joillakin perhe osallistuu matkan rahoitukseen, jotkut maksavat matkaa osissa esimerkiksi työskennellen matkan varrella tai jäämällä velkaa. Siksi pakomatkan eri vaiheet voivat kestää jopa vuosia ennen kuin lopulta saavutaan maahan, jossa turvapaikkahakemus jätetään. (vrt. UNHCR 2010.)

Etenkin aiemmin Suomeen saapui runsaasti alaikäisiä turvapaikanhakijoita Somaliasta, kun taas viime vuosina afgaanien, irakilaiden ja syyrialaiden osuus on noussut (Migri 2021a&b). Taustalla vaikuttavat lähtömaiden vaihtelevat tilanteet, ja toisinaan liikkeelle lähtee suurempia ihmismassoja, kuten vuonna 2015 (vrt. Väli-Amerikan siirtolaiskaraavanit). Moni alaikäisistä afgaanipakolaisista on taustaltaan hazara-vähemmistöä, ja osa heistä on asunut joko koko elämänsä tai suuren osan siitä paperittomana siirtolaisena Iranissa tai Pakistanissa.²⁴ Iranissa varttunut Hamid totesi: *”koko elämäni olen ollut vieras toisessa maassa.”* (...)

Puhumme Iranissa asuvien afgaanien tilanteesta ja olosuhteista. Hamid vahvistaa käsitykseni siitä, että koulunkäynti on vaikeaa ja poliisia pitää vältellä, jos ei halua ongelmia. Turistien suosimissa paikoissa (esim. nähtävyydet) ei kannata käydä, sillä siellä on aina paljon poliiseja. Jos poliisin ratsiassa jää kiinni, voi edessä olla Hamidin mukaan vangitseminen ja karkotus Afganistaniin. Hamid vinkkaa myös elokuvan, joka kertoo afgaanien tilanteesta Iranissa [ei dokumentti, mutta kuvaa hänen mukaansa hyvin todellisuutta. Tarina kertoo iranilais- ja afgaanitaustaisen nuoren mahdottomasta rakkaudesta.]²⁵ (...)

---

²⁴ Yksintulleiden afgaanien tilanteista ja matkoista ks. Lønning (2020) ja UNHCR (2010). Afgaanipakolaisten elämästä Iranissa ks. myös The Guardian (2014).

²⁵ عشق مکعب متر چند فیلم از بخشی – Chand metr mokaab eshgh – A Few Cubic Meters of Love (2014)

Kun kysyn, millaisesta ammatista hän on haaveillut ennen Suomeen tuloaan, hän kertoo toiveissa olleen insinöörin tutkinnon, mutta tässä yhteydessä tulee ilmi, kuinka se ei olisi ollut mahdollista Iranissa. Paperittomilla afgaaneilla on siellä omat koulunsa, eikä niistä saatavilla todistuksilla ole arvoa maan koulutusjärjestelmän silmissä (...)

”Mä olin lapsi (n. 10–11 v.) kun näin kun yksi afganistanilainen nuori mies hirtettiin julkisella paikalla. Pöytä potkaistiin pois jalkojen alta.”

”Siellä on paljon vaarallisia ihmisiä.” (...) Hamid kertoo, kuinka oli kerran mennyt Iranissa poliisiasemalle pyytämään apua. ”He nauroivat ja sanoivat, että jos on vaikea elämä, mene takaisin kotimaahan!”

Nämä kuvaukset kertovat olosuhteista, joissa paperittomat siirtolaiset elävät. Kotimaan kaoottista tilannetta ja vaaroja on paettu naapurimaahan paremman elämän toivossa. Laki ei suojaa paperittomia ihmisiä, eikä apua voi hakea poliisilta, jos joutuu esimerkiksi rikoksen uhriksi. Myöskään tulevaisuuden näkymät eivät välttämättä ole paremmat, sillä virallisten koulutus- ja työmahdollisuuksien puuttuessa yhteiskunnallisen aseman parantaminen on vaikeaa. Ei olekaan yllättävää, että moni päätyy jatkamaan matkaa kohti ”Paradise Europea”. Matka Eurooppaan on kuitenkin kaikkea muuta kuin helppo.

A. kertoo jutun siitä, kuinka salakuljettaja oli jättänyt hänet ja parikymmentä muuta ihmistä metsään keskelle ei-mitään neljäksi vuorokaudeksi. Ruokaa ja vettä oli ollut vain yhden päivän tarpeiksi. Heille oli valehdeltu. Joka päivä salakuljettaja oli soittanut, ja lupailut että matka jatkuu ja seuraava tyyppi tulee hakemaan heitä. He eivät olleet voineet liikkua eteen eikä takaisin päin. Ilmeisesti tämä ensimmäinen salakuljettaja ei ollut lähettänyt rahaa seuraavalle, ja siksi matka ei ollut edennyt. Tilanne alkoi olla epätoivoinen. A. kertoo heidän olleen lähellä kuolemaa. He olivat miettineet vaihtoehtoja ja viha salakuljettajaa kohtaan oli saanut heidät epätoivoisiksi. Olivat mm. harkinneet hakeutumista maantielle, jolloin heidät olisi löydetty ja lähetetty takaisin mistä tulivatkin. Tämä ratkaisu olisi säästänyt hengen, mutta tehnyt koko matkasta turhan, kun olisi pitänyt palata alkuun (+rahat menetetty). Lopulta asia oli kuitenkin järjestynyt ja he olivat päässeet jatkamaan matkaa. Hän kuvaa tämän olleen pahin kokemus elämässään. ”Kun on lähellä kuolemaa, vain se on tärkeää, ettei itse kuole.” (...)

A. kertoo, että vuoristossa liikkuu ryhmittymiä, jotka ottavat ihmisiä kiinni ja kiristävät omaisilta rahaa. He sanovat ”Soita perheelle”; jos perhe ei anna rahaa, leikkaavat sormen pois, sitten toisen jne... tai ottavat orjaksi tai tappavat. [vrt. UNHCR 2010, 29–32] (...)

Ihmettelen, miten on mahdollista kuljettaa mitään omaisuutta mukanaan (ja eihän sitä yleensä tänne saapuvilla olekaan). A. kertoo äitinsä pakkaneen hänelle mukaan repun, jossa oli hienoja vaatteita ja ruokaa, mutta se oli ryöstetty häneltä matkan varrella. Hän kertoo myös, kuinka äidit joskus ompelevat lähtijöiden housujen sisälle salataskun, johon voi piilottaa esim. muoviin käärityn sata euroa. Jos hyvin käy, sitä ei löydetä. Tarina kuitenkin jatkuu: ”Kreikassa poliisi takavarikoi kaiken; kännykän, kengännauhatkin” (A. näyttää kenkäänsä ja tekee käsillä liikettä, joka kuvastaa kengännauhojen irrottamista). Hän toteaa, että joskus poliisi palauttaa tavarat, joskus ei. Hänelle eivät palauttaneet.

Myös toinen samaa reittiä tullut nuori kertoo kokemuksistaan:

Koko matka oli vaikea. [Hän oli matkannut Pakistanin kautta Iraniin; pienet (=ahtaat) autot, paljon kävelyä] ”He löivät, jos emme jaksaneet kävellä.” Vähän ruokaa (jugurttia ja kovaa leipää, jatkuvia vatsaongelmia), nukuimme metsissä. Kreikasta oli vaikea päästä pois.

”Se on kuin viidakko. Et voi luottaa kehenkään.” B. naurahtaa lakonisesti, kun viittaa matkan hintaan. Rahaa (tai omaisuutta) ei voi olla mukana. Hän kertoo, kuinka aina on vaara tulla huijatuksi tai ryöstetyksi. Kehenkään ei voi luottaa, sillä jokainen kanssamatkustaja ja ympärillä olevat ihmiset ovat yhtä epätoivoisessa tilanteessa ja myös valmiita epätoivoisiin tekoihin, jos tarve vaatii. B. kuvaa nähneensä kuolleiden ihmisten ruumiita päivittäin. Hän kiittää Jumalaa onnestaan, että selviytyi, sillä tietää, että olisi yhtä hyvin voinut itse olla yksi kuolleista. Matkan vaarat ja niihin liittyvä haavoittuvuus ovat paljolti tuurista kiinni.

Informanttien matkakuvauksissa korostuvat jatkuva epäluottamus toisia kohtaan, hengissäselviytymiskamppailu, sekä tuurin merkitys – kaikki on pitkälti onnesta kiinni.²⁶ Pitää vain yrittää luottaa siihen, että salakuljettajat tekevät, minkä ovat luvanneet. Tällaiset olosuhteet vaativat kykyä huolehtia itsestä ja tehdä välillä nopeita ja ankariakin päätöksiä. Lapset ja nuoret altistuvat matkalla vaaroille, joilta kukaan ei heitä suojele. Lapset ja nuoret ovat vielä aikuisia suuremmassa vaarassa joutua hyväksikäytön uhreiksi. Muutama nuorista totesikin, että rahan ja onnen lisäksi myös omalla järjenkäytöllä on merkitystä selviytymisen kannalta. Tämä korostaa aikuismaista vastuuta itsestä. Matkaan saatetaan lähteä yhdessä esimerkiksi jonkun perheenjäsenen tai tuttavien kanssa, mutta on hyvin mahdollista, ettei perille saavuta yhdessä, vaan matkan varrella moni kadottaa matkakumppaninsa – joskus ikuisiksi ajoiksi.

---

²⁶ Fabio Gedan kirja ”Krokotiilimeri” kertoo afganistanilaisen Enaiatollah Akbarin tarinan matkasta Eurooppaan. Siinä on paljon samaa kuulemiini afgaaninuorten kokemuksiin verrattuna. Myös Akbarin tarinassa korostuu sattumien ja hyvän onnen merkitys selviytymisen kannalta.

Eurooppaan saapuminen ei vielä sinällään takaa turvaa, sillä jo aineistoa kerätessäni ennen vuosien 2015–2016 liikehdintää tilanne Euroopan rajamaissa, kuten Kreikassa oli turvaa hakevien alaikäistenkin kannalta surkea. Kaksi informanteista kertoi saapuneensa erään Kreikan saaren kautta, jolla itse vierailin juuri vuosi ennen kuin vuoden 2015 niin sanottu pakolaiskriisi alkoi. Olin tietoinen Kreikan saarten tilanteesta keskeisinä etappeina pakolaisten matkalla kohti Eurooppaa, ja olin siksi kiinnostunut matkani yhteydessä ottamaan selvää tilanteesta paikan päällä. Olin kuullut, että saarella on vastaanottokeskus, mutta en yrityksistä huolimatta löytänyt sen sijainnista tietoa. Oli hyvin selvää, ettei ulkopuolisille haluta näyttää tätä puolta saarten todellisuudesta, joskin vain vuosi matkani jälkeen olosuhteet olivat sellaiset, ettei pakolaisten tilanne ole voinut jäädä turisteiltakaan enää pimentoon. Onnistuin kuitenkin keskustelemaan asiasta erään paikallisen kanssa, mikä avasi kiinnostavasti paikallista näkökulmaa tilanteeseen. Näille saarille tiivistyy paljon siitä, mikä erottaa Euroopassa eläviä ”rajan takaa” saapuvista, ja niillä käydään kamppailua elämästä ja kuolemasta yhä joka päivä. Tässä yhteydessä en voi syventyä aiheeseen laajemmin, mutta nostan kuitenkin esiin, mitä kaksi samaisen saaren kautta Eurooppaan saapunutta nuorta kertoi kokemuksistaan. Koin reiluksi kertoa heille, että olen itsekin kyseisellä saarella vierailut. Kuvaukset olosuhteista olivat karuja, ja aiheuttivat minussa paljon pohdintaa omasta etuoikeutetusta asemasta suhteessa nuoriin, jotka ovat joutuneet kokemaan kyseisen saaren täysin toisesta näkökulmasta.

Turkista samassa pienessä veneessä oli tullut yli kolmekymmentä ihmistä. Matka oli kestänyt seitsemän tuntia, sillä kuski oli ajanut harhaan, ja he olivat rantautuneet ensin johonkin syrjäiseen kylään, jossa ystävälliset paikalliset olivat antaneet heille lisää bensaa. Sinne ei kyläläisten mukaan ollut tullut paljon siirtolaisia. Olot saaren vastaanottokeskuksessa olivat olleet ankeat. Joka aamu oli pitänyt olla klo 8.00 heillä aamiaista ja porukan määrän laskemista varten. Mikäli tästä tilaisuudesta oli myöhästynyt (jos oli esim. nukkunut), oli pitänyt seistä koko päivä ilman ruokaa rangaistuksena. Kaiken kaikkiaan paikassa oli ollut mitoitukseen nähden liikaa ihmisiä. Keskuksesta lähtiessä oli annettu kuukausi aikaa poistua Kreikasta.

Toisen informantin kuvaus samalta saarelta:

”Olin yksi kuukausi siellä vankilassa.” Olosuhteet olivat olleet vaikeat. Ihmiset oli laskettu päivittäin sen varmistamiseksi, ettei kukaan ole karannut. Välillä oli kielletty puhumasta toisten asukkaiden kanssa, ja joskus heitä seisotettiin auringossa. Sen jälkeen oli järjestetty lippu Ateenaan

Matkakokemukset jättävät jälkensä, jotka heijastuvat usein vielä pitkään esimerkiksi univaikeuksina ja muina post-traumaattisina oireina. Vaikka kokemukset pakomatkalta kasvattavat aikuiseen vastuuseen, toisaalta ne myös samalla haavoittavat ja tavoilla, jotka vaikuttavat pahimmillaan pitkälle tulevaisuuteen ylisukupolvisesti. Kysyin nuorilta myös, mitkä ovat sellaisia asioita, joita he eivät halua muistella.

Ali: "Joskus aamulla, kun nousen ja katson kun aurinko nousee, muistan. Myös jos matkustan jonnekin, tulee matka mieleen. En halua muistaa, mutta se tulee."

Sahra kuvaa muistojen olevan toisinaan kuin veitsen pistoja (hän demonstroi näyttämällä pistelevää liikettä käsivarteen). Menetyksistä ja vaikeuksista on vaikeaa puhua.

Voi viedä aikaa, ennen kuin oppii taas luottamaan ja uskaltaa ylittää erilaisia rajoja (vrt. Khosravi 2013).²⁷ Toisten yli olosuhteet ja rakenteet pakottavat ja ikään kuin työntävät nuoria, toisia he ylittävät itse. Joskus kuitenkin rajat ja välitilat jäävät pitkäksi aikaa leimaamaan olemista ja elämistä. Niillä on myös mitä suurimmassa määrin vaikutusta sille, millaiseksi aikuistuminen pakolaisuuden kontekstissa muodostuu.

Kertoessaan siitä, kuinka on oppinut olemaan aina varuillaan ja luottamatta kehenkään Julie havainnollistaa asiaa näyttämällä kehonkielellä. Hän astuu kuvainnollisen rajan yli. Ensimmäinen askel on varma; sellainen, jota ei joudu epäilemään: voi astua suoraan kantapäähän edellä pelkäämättä seurauksia. Hän ottaa askeleen taaksepäin, ja nyt ojentaa jalkansa varovasti varpaat edellä "rajan" yli, ennen kuin antaa koko ruumiin painon seurata perässä. [Tämä pieni havainnollistus kuvaa todella paljon siitä todellisuudesta, jossa monet yksintulleista ja turvapaikanhakijoista ylipäätään joutuvat elämään. Aina täytyy tunnustella maaperää edessään, ennen kuin uskaltaa luottaa, että "jää kantaa". Tähän eivät auta viralliset ohjeet, vaan matkan varrelta hankittu kokemusperäinen tieto esimerkiksi siitä, että mikäli mielihöyry pohjoisempaan Eurooppaan ja varmempaan turvapaikkaan, ei saa antaa Kreikan tai Italian (tai muiden eteläisten rajavaltioiden) viranomaisten ottaa itseltään sormenjälkiä (Dublin, Eurodac). Tällainen jatkuva varuillaan oleminen ja luottamuspula heijastuu elämään monella tasolla vielä pitkään, vaikka oleskelulupa olisi jo myönnetty.]

---

²⁷ Antropologi Shahram Khosravi (2013) kuvaa kirjassaan "Laiton" matkaja: Paperittomuus ja rajojen valta omien kokemustensa pohjalta erilaisten rajojen merkityksiä ja sitä, miten niistä tulee lopulta osa siirtolaista itseään.

8. Liminaalit siirtymät aikuisuuteen

Tässä analyysia yhteen vetävässä luvussa tuon esiin, miten eri elämänvaiheet ja liminaalisuus ilmenivät yksintulleiden siirtymissä lapsuudesta aikuisuuteen. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen nuorten omien kuvausten pohjalta, mitä he ajattelevat aikuisuudesta. Sen jälkeen kiinnitän huomion aikuistumisen olosuhteiden ja rakenteiden merkityksiin, sitten nuorten omaan toimijuuteen, ja viimeisessä alaluvussa tulkitsen analyysin pohjalta, millaisiksi siirtymät aikuisuuteen muodostuvat ja mitä erilaiset liminaalit tilat ja olosuhteet yksintulleiden nuorten elämässä symboloivat.

8.1. Lapsia, nuoria vai aikuisia?

Kentällä esitin informanteille kysymyksen, kokevatko he itsensä jo aikuisiksi. Tässä luvussa pohdin, mitä heidän vastauksensa kertovat yksintulleiden nuorten suhteesta aikuiseksi kasvamiseen. Koska informantit olivat haastatteluhetkellä eri ikäisiä, tulee iän vaikutus jossain määrin näkyviin myös vastauksissa; nuoremmat vastaajat eivät vielä korostaneet aikuisuuttaan tai pohtivat sitä eri tavalla kuin vanhemmat. Kuitenkin suhteessa saman ikäisiin suomalaistaustaisiin nuoriin vastauksista näkyvät myös yksintulleiden aikuistumisen kokemuksiin liittyvät erityispiirteet. Toisaalta esiin nousee selvästi myös se, että riippumatta nuorten omasta kokemuksesta ympäröivä maailma asettaa heidät monenlaisiin rooleihin heiltä itseltään kysymättä, mikä osaltaan heijastuu lapsuuteen, nuoruuteen ja aikuisuuteen.

Osassa vastauksista näkyy aikuisuuden kontekstisidonnaisuus. Esimerkiksi Matin totesi, että kokee joskus olevansa aikuinen, joskus taas ei, tilanteesta riippuen. Esimerkiksi koulussa joskus ei. Hänelle aikuisuus on ennen kaikkea vastuuta omasta elämästä ja asioista. Myös muiden arvioissa korostui vastuu itsestä ja muista aikuisuuden tunnusmerkkinä. Mahadin mukaan aikuisen tunnistaa siitä, että viisaus kasvaa ja ihminen tekee harkitumpia päätöksiä. Hän itse kertoi kokevansa itsensä jo aikuiseksi. Myös Amina viittasi haastatteluissa siihen, kuinka kokee olevansa jo aikuinen. Hän kuitenkin totesi, ettei nuorena äidiksi tuleminen saanut häntä tuntemaan itseään heti aikuiseksi, sillä alkuun hän ei aina osannut olla järkevä esimerkiksi rahan käytön suhteen: *”Aikuinen miettii järkevästi, miettii tulevaisuutta, eikä tuhlaa heti saamiaan rahoja”*.

Toinen nuori äiti, Julie puolestaan kertoi tuntevänsä itsensä sekä aikuiseksi että nuoreksi yhtä aikaa. Toisaalta äitiys liittyy aikuisuuteen, samoin koetut rankat asiat ovat vaatineet aikuista asennetta.

Hän on joutunut ottamaan vastuuta jo hyvin nuoresta, esimerkiksi työskennellessään kotiapulaisena 13-vuotiaasta lähtien. Toisaalta hän kuitenkin tunsi olevansa yhä nuori ihminen.

Kuten luvussa 6.1.5. ilmeni, nuorten kuvauksissa suhteestaan toisiin nuoriin korostuu usein juuri vastuun kantamiseen liittyvä ero kokemusmaailmoissa. Suomalaisilla nuorilla on yleensä vielä pitkään kotoa muuttamisen jälkeenkin perhe tukena tarvittaessa. Vanhemmat auttavat ja ovat läsnä elämässä, vaikkei yhdessä enää asuttaisikaan. Yksintulleilla ei sen sijaan ole tätä takaporttia, joten vastuu itsestä ja sitä myöten myös aikuisuuden vastuut ovat kokonaisvaltaisempia.

Faduma kertoo olevansa usein hiljainen ja vakava luokassa, ja saaneensa kuulla tästä kommentteja ja kysymyksiä. Tämä liittyy omiin kokemuksiin ja siihen, että ottaa opiskelun tosissaan. Faduma toteaa, että hänellä on ”aikuisen pää”. Tällä hän viittaa rankkoihin kokemuksiin ja siihen, ettei oma perhe ole täällä, sekä huoleen: nyt hän kertoo yhden velipuolistaan olevan kateissa. Veli oli lähtenyt matkaan kohti Eurooppaa parin ystävän kanssa, mutta hänestä ei ole kuultu mitään vähään aikaan.

Kun elää jatkuvan huolen sävyttämää elämää, on ”aikuisen pää”. Tulkitsen tätä myös niin, ettei nuorella, joka joutuu yhä jatkuvasti pelkäämään itselleen merkityksellisten ihmisten turvallisuuden puolesta, ole mahdollisuutta länsimaiseen stereotyyppiseen huolettomaan nuoruuteen. Toisaalta nuoret elävät tällä hetkellä ympäristössä, jossa erilaiset nuorisokulttuurit ovat vahvasti läsnä. Niinpä lukuisista aikuisuuteen liittyvistä vastuista ja kokemuksista huolimatta jotkut informantit nostivat esiin myös kokemuksen siitä, että kokevat olevansa ennen kaikkea myös nuoria. Kaikista eronteoista ja hankaluuksista huolimatta heidän nuoruutensa tapahtuu täällä, osana suomalaista yhteiskuntaa. Jos se olisi hieman vastaanottavaisempi, voisi myös toisenlaisista taustoista tuleville nuorille löytyä enemmän mahdollisuuksia elää omaa nuoruuttaan todeksi, esimerkiksi osana nuorisotoimintaa, harrastuksia, kansalaistoimintaa ja kollektiivisia kokemuksia (vrt. esim. Kivijärvi 2015; Harinen 2003).

Alaikäisillä on Suomessa oikeuksia erityiseen hoivaan ja huolenpitoon, mutta toisaalta heistä huolehtivat aikuiset myös viime kädessä päättävät monista heitä koskevista asioista. Joskus – joskin nykyään äärimmäisen harvoin – voi käydä myös niin, että nuori saa perheenyhdistämisen tuloksena oman perheensä luokseen Suomeen. Tällöin saattaa tapahtua ikään kuin siirtymä takaisin ”lapsuuden kotiin”, vanhempien luo asumaan, vaikka koti nyt sijaitseekin uudessa maassa ja kulttuuriympäristössä.

Ala Sirriyeh (2013) tarkastelee nuorten pakolaistaustaisten naisten kokemusten kautta, miten muutokset nivoutuvat elämänkulkuun ja siirtymään lapsuudesta aikuisuuteen. Hän tunnistaa nuorten narratiiveista viisi erilaista elämänkulkuun ja ikään liittyvää aspektia, joista etenkin epäsymmetriset siirtymät tulivat selvästi näkyviksi myös omassa aineistossani (em. 60). Näillä Sirriyeh viittaa siirtymien ajoitukseen ja tahtiin sekä erilaisiin rooleihin, jotka vaihtelivat hänen tutkimiansa nuorten eri elämänaalueilla. Yksintulleet nuoret voivat yhtä aikaa olla jo pitkään aikuisen vastuita kantaneita ja vastuullisia ”aikuisia”, alaikäisinä ryhmä- ja perheryhmäkodeissa hetken taas huollettavana olevia ”lapsia”, mutta kuitenkin myös nuoruuttaan suomalaisessa yhteiskunnassa eläviä ja ainakin jossain määrin sukupolvikokemuksia toisten täällä elävien nuorten kanssa jakavia ”nuoria”. Kuten Mervi Kaukko ja Ulrika Wernesjö (2017, 17) esittävät, lapsuutta ja aikuisuutta ei pitäisikään tarkastella yksintulleiden nuorten elämässä pelkästään erillisinä kategorioina, sillä usein nuoret voivat liikkua näiden kategorioiden välillä tilanteesta riippuen, kuten omakin aineistoni hyvin osoittaa. Nuorten asemat ovatkin monella tavalla suhteessa paitsi kronologiseen ikään, myös menneisyyden kokemuksiin (em. 17). Seuraavasta keskustelusta Hamidin ja Alin kanssa tulee hyvin näkyväksi, miten erilaista arki ennen Suomeen tuloa on ollut verrattuna täällä varttuneisiin ikätovereihin. Kovat kokemukset ovat rajanneet pois monia mahdollisuuksia, mutta samalla lisänneet resilienssiä ja kykyä selviytyä vaikeissakin olosuhteissa. Poikien kuvauksen kautta tulee myös näkyväksi, miten erilaiset roolit ja kokemukset vaikuttavat elämänkulkuun.

Salla: Millainen oli tavallinen päiväsi ennen matkaan lähtemistä?

Hamid: Aamulla heräsin, kävin töihin ja illalla takaisin kotiin.

Salla: Mitä teit?

Hamid: Muovia [kuvailee muoviputkia, joita käytetään esim. vessassa]. Joka päivä töissä, vain perjantai oli vapaa.

Ali: Olin 4 vuotta koulussa. [Sitten lopetti koulunkäynnin.] Sitten töissä. [Kuvailee valmistaneensa kenkiä; teki uusia ja korjasi vanhoja. Paikka ei ollut iso tehdas, vaan ilmeisesti kyseessä oli ollut jonkinlainen suutari, jossa oli ollut muutamia työntekijöitä. Alia oli käskytetty (mm. ”Tuo teetä!”) ja työ oli ollut kovaa.]

Salla: Onko työnteosta ollut jotain hyötyä tai haittaa?

Hamid: En kasvanut ehkä niin pitkäksi kuin olisin voinut, koska työ oli raskasta. ”Jos olisin voinut opiskella, olisin varmasti parempi Hamid kuin nyt olen.” Parempi asia on se, että on tullut kovaksi eikä pelkää raskastaan työtä ja (tämä kokemus) auttoi selviämään matkasta. [Hamid vertaa, miten pitkistä ja vaarallisesta matkasta on vaikeampi selvitä, jos on ollut helppo elämä, eikä ole tottunut koviin oloihin.]

Ali: Huonoa oli, että koulu jäi kesken. Olin silloin pieni, vain 12–13-vuotias. Työ oli kovaa, mutta se hyvä puoli oli, että nyt osaan siivota ja tehdä ruokaa.

8.2. Olosuhteiden, yhteiskunnan rakenteiden ja eletyn elämän vaikutukset

Lähtiessäni aikanaan miettimään tutkimukselle aihetta, päätin rajata tarkastelun jo oleskeluluvan saaneisiin nuoriin siksi, että heidän tulevaisuutensa Suomessa on jo varmistunut, mikä mahdollistaisi myös aikuistumisen prosessin pohtimisen eri tavalla kuin niillä, joilla turvapaikanhakuvaiheen tai lyhyiden oleskelulupien tuottama tilanne aiheuttaa vielä epävarmuutta. Sittemmin tämä lupiin liittyvä epävarmuus on kuitenkin lisääntynyt lainsäädännössä ja Migrin toiminnassa tapahtuneiden muutosten myötä. Tämä on yksi konkreettinen esimerkki siitä, miten yhteiskunnan rakenteet ja käytännöt vaikuttavat yksintulleiden nuorten elämään. Koskaan ei voi olla varma, kohteleeko systeemi itseä samalla tavalla kuin esimerkiksi vain hieman aiemmin tai myöhemmin tullutta. Rakenteiden vaikutus tulee näkyväksi myös yksintulleiden asumiseen ja oikeuksiin liittyen, jotka pohjautuvat jaotteluun, jossa alaikäisyys ja täysi-ikäisyys nähdään kahtena selkeästi erillisenä kategoriana.

Paitsi lainsäädäntö ja poliittiset päätökset, taustalla vaikuttavat myös kulttuuriset mallit ja rakenteet, joiden pohjalta aikuisuutta määritellään. Suomessa korostuvat itsenäistyminen ja omillaan pärjääminen aikuisuuteen liittyvinä velvoitteina. Kun yksintulleet nuoret suomalaisen yhteiskunnan toimesta ikään kuin pakotetaan suomalaiseen aikuistumisen malliin, pakotetaan heidät samalla myös suomalaisia ikätovereita totaalisempaan hyppäykseen kohti aikuisuuden vastuita, sillä perhe ei ole läsnä tukemassa ja tasoittamassa siirtymää. Osittain tätä siirtymää ja siihen liittyvien vastuiden omaksumista pyritään pehmentämään tarjoamalla mahdollisuus esimerkiksi kotoutumislain mukaisen jälkihuollon tukeen. Kentällä kävi kuitenkin selväksi, miten paljon vaikeita tunteita yksin asumiseen ja omillaan pärjäämiseen liittyy. Selvää myös on, ettei mikään voi lopulta korvata poissa olevan perheen jättämää aukkoa elämässä. Mikäli itsenäistymistä ja omillaan pärjäämistä tarkastellaan kuitenkin yksin asumisen kontekstin ulkopuolelta, ovat monet aikuisuuteen liitetyt vastuut kuuluneet yksintulleiden nuorten elämään usein jo paljon täysi-ikäistymistä ja omilleen muuttamista pidempään. Nämä tulevat näkyviksi esimerkiksi matkakertomuksista.

Kuten aineistosta hyvin käy ilmi, ei yksintulleilla nuorilla ole ainakaan Suomessa asumisen alkuvuosina paljonkaan pysyviä ihmissuhteita. Asuinyksiköt ja -paikkakunnat vaihtuvat, ja useat henkilöt, kuten ohjaajat, opettajat ja edustajat ovat heidän kanssaan tekemisissä vain työn merkeissä. Suomalaisiin aikuisiin, toisiin nuoriin ja jopa paikallisiin saman kulttuuritaustan jakavien yhteisöihin tutustuminen ja yhteisöihin sisäänpääsy voi olla yksintulleille nuorille todella vaikeaa. Tämä korostaa

poissaolevan perheen kaipuuta entisestään. Kenttäaineistosta kävi selvästi ilmi, kuinka merkityksellisiä perhesuhteet olivat nuorille. Kulttuurierojen lisäksi sosiaalisten verkostojen käytännön merkitys korostuu monien nuorten lähtömaissa olosuhteissa, joissa yhteiskunta ei ota samassa määrin vastuuta yksilöstä kuin Suomessa. Tällöin tiivis ihmisten yhteisö muodostaa paitsi sosiaalisen, myös elämän taloudellisen turvan esimerkiksi yllättävissä kriisitilanteissa.

Paitsi suomalainen yhteiskunta ja vastaanottojärjestelmä, myös ylijärjestyneet verkostot vaikuttavat olennaisesti nuorten aikuistumiseen. Toisen sukupolven maahanmuuttajanuorille transnationaalisuuden luoma kasvun ja identiteettineuvotteluiden konteksti koostuu usein ristiriitaisista odotuksista ja vaikutteista (Haikkola 2012, 8). Vaikka yksintulleet nuoret ovat ensimmäisen polven maahanmuuttajia ja Suomessa ilman perhettään, kohdistuu myös heihin monenlaisia odotuksia eri tahoilta. Tilanne ei kuitenkaan ole identtinen perheensä kanssa Suomessa asuviin nuoriin verrattuna, sillä yksintulleille nimenomaan ylijärjestyneen konteksti on ainoa olemassa oleva mahdollisuus ylläpitää perhe- ja sukulaissuhteita. Nuoret korostivatkin yleensä positiivista suhdetta ja kunnioitusta, mikäli yhteys omiin vanhempiin oli olemassa, eivätkä yleensä tuoneet esiin kokevansa paineita heidän taholtaan suhteessa omiin suunnitelmiinsa. Moni sen sijaan kertoi haluavansa kunnioittaa vanhempiensa mielipidettä ja toimia niin, että perhe voisi olla ylpeä heistä. Käytännössä moni kuitenkin kuvasi vastuuta suhteessa perheeseensä, mikä näkyi esimerkiksi haluna tukea heitä taloudellisesti lähettämällä rahaa. Ilman perhettään elävät ja etenkin yksin asuvat nuoret ovat usein myös hankalassa asemassa suhteessa saman kulttuuritaustan jakavien yhteisöihin, mikä tuli esiin nuorten kuvauksissa monenlaisina heihin kohdistuvina epäilyksinä ja odotuksina.

Monitasoiset syrjintä- ja rasismikokemukset muokkaavat arkea ja nuorten kiinnittymistä Suomeen. Lisäksi kokemukset lähtömaassa ja pakomatkalta vaikuttavat vielä pitkään Suomeen tulon jälkeenkin, ja useat kärsivät erilaisista post-traumaattisista oireista. Suhde omaan, poissa olevaan perheeseen vaikuttaa myös elämään monenlaisina huolina ja murheina, joita nuoret kantavat jatkuvasti mukanaan. Aikuisuuteen liitetty vastuunkanto ja vakavuus leimaavat nuorten elämää ja olemista. Marie Hesslen (2009) pitkittäistutkimuksessa korostuu olemassa olevien sukulaissuhteiden ja transnationaalien verkostojen merkitys yksintulleiden nuorten selviytymiselle.²⁸ Myös Elizabeth Boyle ja Jasmine Ha (2016, 86) nostavat esiin vahvojen perhesuhteiden ja tiiviiden, kannattelevien etnisten

---

²⁸ Kyseessä on seurantatutkimus, jossa selvitettiin Ruotsiin alaikäisinä yksin tulleiden, oleskeluluvan saaneiden elinolosuhteita ja aikuistumisen haasteita, sekä syitä lähdön taustalla kymmenen vuoden aikajaksolla. Keskeiset tulokset osoittivat, että kohtaamistaan vaikeuksista huolimatta nämä nuoret aikuiset olivat onnistuneet luomaan itselleen suotuisat elinolosuhteet.

yhteisöjen merkityksen taistelussa syrjintää vastaan. Omassa aineistossani verkostojen merkitys ja perheen kannustus elämää kannattelevana seikkana tulivat näkyviksi. Tähän aihepiiriin liittyy kuitenkin myös ristiriitoja, sillä ensinnäkään valtaosalla nuorista ei tule olemaan nykyään mahdollisuutta perheenyhdistämiseen, ja toisaalta suhteet esimerkiksi Suomessa asuviin sukulaisiin ja etniisiin paikallisyhteisöihin voivat olla myös ongelmallisia. Myös suhde perheeseen on yhtä aikaa sekä voimaa antava, että huolta ja murhetta tuottava.

Kysyessäni informanteilta heidän suhteestaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen luomiin odotuksiin, he toivat esiin ajatuksia, joissa korostuu halu toimia oikein, ja usein myös kiitollisuuden velka Suomea kohtaan. Moni kuvasi haluavansa joskus hyvittää saamansa avun. Esimerkiksi Ali totesi, että *”Nyt täällä perheryhmäkodilla valtio maksaa kaikki. Toivottavasti me voimme tulevaisuudessa tehdä työtä ja antaa takaisin.”* Jotkut esittivät kuitenkin tarkkanäköisiä havaintoja siitä, miten institutionaalisen hoivan logiikka toimii. Matin pohti, että *”Suomessa ei tarvitse ottaa niin paljon vastuuta omasta elämästä, koska yhteiskunta hoitaa.”* Hamid puolestaan totesi näin:

”Nyt he maksavat meidän elämä. En usko, että kukaan antaa rahaa ja hyvä elämä ilmaiseksi. Joku päivä he tarvitsevat meidän vastaus” (apua Suomen valtiolle). [Hamid kertoo uskovansa esim. että turvapaikka annetaan helpommin sellaisille aikuisille, joista katsotaan olevan tulevaisuudessa potentiaalista hyötyä, mutta jos on paljon huonoja asioita ja ongelmia elämässä, on myönteisen päätöksen saaminen vaikeampaa.]

Ulrika Wernesjö (2020) nostaa esiin kiitollisuuden narratiivit, jotka nousevat usein esiin yksintulleiden nuorten puhuessa vastaanottajamaasta. Hän toteaa niiden olevan monimutkaisempia kuin ensisilmäyksellä voi vaikuttaa, sillä niissä ilmenevät epätasa-arvoiset voimasuhteet pakolaisten ja vastaanottajatahon välillä. Vastavuoroisuuteen keskittymällä nuoret asemoivat Wernesjön mukaan itsensä vastuullisiksi ja aktiivisiksi osallisiksi vastaanottajamaassa – jos ei heti, niin ainakin tulevaisuudessa. Kiitollisuuden ilmauksia ei hänen mukaansa tulisikaan nähdä ainoastaan alisteisessa asemassa olevien nuorten ominaispiirteinä, vaan nuorten tapoina puhua itsestään vastuullisina, aktiivisina ja matkalla kohti riippumattomuutta. (Em. 396.)

Aineistosta nousivat esiin myös monet intersektionaaliset tekijät, joilla on myös merkitystä sen kannalta, millaiseksi siirtymä aikuisuuteen muodostuu. Aineistossa näkyviksi tulivat esimerkiksi sukupuolen, uskonnon sekä taustan ja aiemman yhteiskunnallisen aseman vaikutus. Pakolaisuuden kontekstissa syntyvissä liminaaleissa tilanteissa näiden erot voivat hetkittäin myös hälventyä.

8.3. Neuvottelua aikuisuudesta

Vaikka aikuistumiseen vaikuttavat monet nuorista riippumattomat tekijät, tuli heidän oma toimijuutensa selvästi näkyväksi aineistosta. Suomessa asuessaan nuoret kohtaavat päivittäin neuvottelutilanteita, jotka muovaavat aikuistumisen polkuja. Heidän on siedettävä itseensä kohdistuvia paineita ja odotuksia, mutta toisaalta täällä on myös mahdollisuuksia valita ja toimia toisin. Osa neuvotteluista liittyy osin keskenään ristiriitaisiin aikuistumisen kulttuurisiin malleihin ja odotuksiin. Nuoret pyrkivät myös aktiivisesti vastustamaan itseensä kohdistuvia haitalliseksi kokemiaan vaikutteita. Joku päätyy todistamaan omaa kunnollisuuttaan teoillaan, toinen jättää menemästä moskeijaan, koska häntä on kohdeltu huonosti tai ei halua olla tekemisissä yhteisön kanssa, joka hyljeksii. Vaikeaminen tietyistä asioista on keino valita. Myös huumorin ja oman asenteen merkitys nousi keskusteluissa esiin.

Puhumme elämästä selviytymisestä. Matin toteaa, että vaikka välillä on vaikeaa ja ärsyttää ja suututtaa, hän yrittää silti hymyillä ja nauraa mahdollisimman paljon. Kaikilla on joskus vaikeaa. Kysyn, onko kyse eräänlaisesta selviytymisstrategiasta. On. Matin kertoo olevansa kiitollinen saamistaan mahdollisuuksista ja perheensä tuesta. (Matin)

Jossain kohtaa keskustelua esiin tulee myös tyttöjen ympärileikkaus. Faduma toteaa [hieman sarkastiseen sävyyn], että Suomen viranomaiset tietävät parhaiten, kuka on neitsyt ja kuka ei, sillä he tekevät tytöille säännölliset terveystarkastukset. (Faduma)

Aki Kaurismäen vuonna 2017 ilmestyneessä elokuvassa *Toivon tuolla puolen* on kohtaus, jossa Suomessa jo pidempään ollut turvapaikanhakija kertoo toiselle hiljattain tulleelle näyttelevänsä iloista, sillä ”tässä maassa palautetaan ensimmäiseksi synkkämieliset”. Hän kuitenkin kehottaa toveriaan olemaan hymyilemättä kadulla, sillä ”siltoin sinua voidaan luulla hulluksi”. Vaikka kyseessä onkin fiktio, onnistuu tämä tragikoominen kohtaus mielestäni kertomaan jotain olennaista siitä todellisuudesta, jonka turvapaikanhakijataustaiset ihmiset Suomessa kohtaavat. Marko Juntusen (2002) mukaan huumori voidaan ymmärtää helpottavana ilmaisuvälineenä sellaisten sosiaalisten ryhmien keskuudessa, joilta on evätty pääsy poliittisen ja taloudellisen vuorovaikutuksen keskeisille alueille. Huumori voi toimia myös kollektiivisen solidaarisuuden ja identiteetin rakennusvälineenä. (Em. 77–78.) Huumorin ja ironian avulla on mahdollista keventää niitä raskaita taakkoja, joita nuoret sekä menneisyydestään että arjessaan Suomessa kantavat. Niiden avulla voi myös neuvotella omaa suhdettaan vaikeisiin teemoihin, kuten Faduman mainitsema ympärileikkaus.

Nuorten elämässä paljon olosuhteita ja tilanteita, jotka voidaan tavalla tai toisella tulkita liminaaliksi. Eräs esimerkki on yksin asumisen aiheuttama anomalia, etenkin suhteessa lähtömaissa vallitseviin kulttuurisiin normeihin ja toisaalta myös täällä vaikuttaviin diasporisiin ja uskonnollisiin yhteisöihin. Osa yksintulleista nuorista, etenkin tytöistä, menee naimisiin tai perustaa perheen hyvin nuorella iällä suomalaisesta näkökulmasta katsottuna. Kenttäkokemusten valossa vaikuttaa siltä, että kulttuuristen mallien lisäksi sosiaalinen paine voi jouduttaa päätöstä naimisiinmenosta ja lastenhankinnasta. Nähdäkseni tämän voi tulkita siis paitsi nuorten oman taustakulttuurin representaatioksi, myös pyrkimykseksi pois liminaalista. Koska oma lapsuuden perhe ei ole täällä, voi omien lasten saaminen ja puolison kanssa eläminen näyttäytyä myös nuoren aktiivisena valintana oman elämänsä ja asemansa suhteen.

Poissaoleva perhe jättää elämään tyhjiön, johon oman perheen perustaminen voi luoda uutta sisältöä. Joillakin yksintulleilla tytöillä äitiys voi näyttäytyä myös tuttuna ja turvallisena naisen mallina, johon heitä on kasvatettu pienestä pitäen. Nuori saattaa kokea, että vanhemmuuden kautta hän saa yhteiskunnan ja vertaisryhmän silmissä selkeämmän aseman. Näin varhainen vanhemmuus voi näyttäytyä omaa olemista legitimoivana pyrkimyksenä – etenkin jos elämäntilanne ja tulevaisuuden suunta ovat muuten epävarmoja tai jos esimerkiksi opiskelu ja ympärillä olevat ihmissuhteet eivät tarjoa tyydyttävää sisältöä elämään. Tämä kokemus ei palaudu kuitenkaan ainoastaan yksintulleiden nuorten kulttuuristaan, sillä myös varhain perheen perustavilla suomalaistaustaisilla nuorilla voi olla samantapaisia motiiveja. On hyvä ottaa huomioon, ettei päätös perustaa perhe nuorena automaattisesti liity kulttuuristen mallien noudattamiseen tai muiden tahtoon alistumiseen, vaan taustalla olevat syyt voivat olla hyvin moninaisia ja on tärkeää huomioida myös nuorten oma toimijuus. Oli varhaisen perheen perustamisen motiivi mikä tahansa, suomalainen yhteiskunta suhtautuu siihen kuitenkin usein moraalisenä ongelmana (Hirvonen, 2002), mikä on omiaan marginalisoimaan nuorena perheen perustavia.

Varhainen avioituminen ja perheellistyminen ei kuitenkaan välttämättä takaa selkeää asemaa ympäröivän yhteiskunnan näkökulmasta, vaan toiseuttaa näin toimivaa nuorta entisestään suhteessa suomalaisiin ikätovereihin ja yhteiskuntaan, joka olettaa nuoruuden normina pitkän ”vapaan” vaiheen. Siihen perheen perustaminen kuuluu usein vasta paljon myöhemmin (vrt. Aaltonen 2012,

189).²⁹ Näin siirtymä pois yhdestä liminaalista voi sysätä kohti toista, sillä ympäröivä yhteiskunta ei tunnista ja tunnusta näitä valintoja ja siirtymiä osaksi aikuistumisen ”peruskaavaa”. Toisaalta liminaalit tilanteet ovat myös mahdollistavia ja uutta tuottavia ja voivat tarjota tilaisuuksia valita toisin kuin perinteiset mallit antaisivat olettaa. Esimerkkejä tällaisista valinnoista voivat olla irrottautuminen painostavasta uskonnollisesta yhteisöstä, yllättävä opiskelualan valinta tai päätös perustaa perhe vasta opiskelujen jälkeen. Institutionaalisen tason ja ympäristön muutokset ovat usein nopeampia kuin arvojen muutokset, mistä voi aiheutua ristiriitaa yksilön toiveiden ja odotusten ja ulkoisen maailman vaatimusten ja realiteettien välille (Oinonen 2001,119). Yksintulleiden nuorten aikuistumiseen liittyvät ajatukset ja odotukset ovat osin kiinni vielä heille itselleen tutuissa ja totutuissa ajattelumalleissa, mutta toisaalta he ovat myös valmiita omaksumaan uuden yhteiskunnan käytäntöjä ja sopeutumaan vallitseviin olosuhteisiin ja uusiin ajattelutapoihin.

Nuorten toimijuus ja mahdollisuudet neuvotella aikuistumiseen liittyviä valintoja tulivat aineistossa näkyviksi myös esimerkiksi siinä, miten siirtymä maasta toiseen on jo tähän mennessä mahdollistunut asioita, joihin lähtömaan olosuhteissa ei olisi ollut tilaisuutta. Yksi esimerkki on opiskelu. Sekä tytöt että pojat kuvasivat, miten Suomessa tilaisuus opiskella ja vaikuttaa sitä kautta elämäntietoon ovat näyttäytyneet heille mahdollisuuksina. Niiden avulla voi pyrkiä paitsi vaikuttamaan omaan elämään, mahdollisesti myös auttaa tulevaisuudessa omaa perhettä tai muita itselle merkityksellisiä henkilöitä ja verkostoja. Jotkut suomalaisen yhteiskunnan rakenteet, kuten lasten päivähoito, voivat mahdollistaa vanhemmuuden ja opiskelun yhdistämisen, mikä lähtömaiden olosuhteissa on harvemmin ainakaan tytöille mahdollista. Näiltä osin suomalainen yhteiskunta voi avata uusia polkuja ja mahdollisuuksia elää nuoruutta toisin. Turnerin ajatuksessa liminaalitalasta korostuukin sen mahdollistava ja uutta luova merkitys. Esimerkiksi elämäntilanteita ovat Turnerin (2007, 195) mukaan miltei aina statuksen nousun rituaaleja. Näin ollen voisi ajatella, että myös jotkut uusien elämäntilanteiden aiheuttamat kriisitilanteet, kuten neuvottelut omasta asemasta ja valinnat elämäntieteen suuntien suhteen voivat mahdollistaa nousun kohti uusia rooleja ja asemia yhteiskunnassa.

---

²⁹ Sanna Aaltosen mukaan on tärkeää tunnistaa ja ymmärtää myös sellaista toimijuutta, joka ulkopuolisesta saattaa näyttää häiriökäyttäytymiseltä, sillä se, mikä aikuistoimijoiden ja instituutioiden silmissä saattaa vaikuttaa kurittomuudelta, voi nuoren näkökulmasta olla yksi niukoista vaihtoehdoista, looginen protestointi tai rationaalinen pakeneminen sietämättömistä oloista. Vaikka varhaista perheellistymistä tai naimisiinmenoa ”etänä” ei voi suoraan verrata häiriökäyttäytymiseen, rinnastuu mielestäni Aaltosen kuvaus silti hyvin yksintulleiden, alaikäisinä laitoksessa asuneiden nuorten rajallisiin mahdollisuuksiin neuvotella elämänsä olosuhteista. Meidän nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten näkökulmasta tällaiset valinnat saattavat ensisijaisesti tulla tulkituksi osaksi kulttuurin mukaista käyttäytymistä tai kapinoinniksi järjestelmän tarjoamia mahdollisuuksia vastaan, jolloin muut tekijät valintojen taustalla voivat jäädä tunnistamatta.

Ongelmaksi saattaa kuitenkin muodostua, mikäli näitä uusia statuksia ei tunnusteta, tai niitä merkkaavista rituaaleista ei ole mahdollista päästä osalliseksi tilanteessa, jossa nuoret eivät ole enää kiinni menneissä asemissaan ja olosuhteissaan, mutta eivät vielä suomalaisen yhteiskunnan täysi-valtaisia jäseniäkään.

Vaikka sekä tyttöjen/naisten että poikien/miesten on neuvoteltava omaa asemaansa suhteessa ympäröivään todellisuuteen ja merkityksellisiin sosiaalisiin suhteisiin (ks. Hautaniemi 2004), aiheuttaa sukupuoli myös eroja kokemuksiin ja kuviteltavissa oleviin elämänvalintoihin. Monet nuorista tulevat maista, joissa sukupuoliroolit ovat toisenlaisia ja selkeämmin rajattuja kuin Suomessa. Perheen sisäisillä arvoilla ja asenteilla on kuitenkin paljon vaikutusta siihen, millaisia valintoja nuori tekee ja kokee itselleen mahdolliseksi. Myös aikuistumiseen liitetyissä odotuksissa on sukupuolten välisiä eroja. Nuorten tekemiin valintoihin vaikuttaa myös neuvottelu omasta asemasta vallitsevissa olosuhteissa ja elämäntilanteessa. Oman perheen perustaminen voi siis näyttäytyä mahdollisuutena päästä pois yksin asumisen ja olemisen luomasta liminaalista vaiheesta, mutta tyttöjen kohdalla tämä on nähdäkseni vielä poikia merkityksellisempää, sillä yksin elämisen anomalia koskettaa heitä poikia selvemmin esimerkiksi suhteessa diasporisiin ja uskonnollisiin yhteisöihin (vrt. Sirriyeh 2013, 64–72). Esimerkiksi somalityöille nuorena naimisiin meneminen näyttäytyy edelleen osana normaativista elämäntilanteesta, jolloin toisenlaisia valintoja voi joutua perustelemaan sekä itselleen että toisille (vrt. Tiilikainen & Mohamed 2013; Grady 2015; Lewis 2014). Vaikka pakolaisuus ja yksin Suomessa olo asettavat tytöt joissain suhteissa vielä poikia selkeämmin ristiriitaisiin liminaaleihin tilanteisiin, luovat nämä siirtymät toisaalta heille myös tilaisuuksia neuvotella uusiksi omaa elämäntilanteita. Vaikka tytöt kuvasivatkin ajatuksiaan naimisiinmenosta ja perheen perustamisesta, korostui kertomuksissa myös mahdollisuus lykätä näitä suunnitelmia suhteessa siihen, mikä kotimaassa olisi normaalia tai odotettavaa. Suomessa myös lähtömaita paremmat mahdollisuudet opiskella, tehdä palkkatyötä ja yhdistää työ ja perhe-elämä näyttäytyivät informanteille mahdollisuuksina. Vaikka nämä erot tulevatkin tyttöjen kohdalla selkeämmin näkyviksi, koskevat ne myös nuoria miehiä, joilla paineet perheen elättämiseen olisivat kotimaassa toisenlaiset.

8.4. Monitasoiset ja -tulkintaiset siirtymät

Yksintulleiden nuorten elämässä keskenään limittyviä siirtymiä maasta toiseen ja lapsesta aikuiseksi leimaavat monitasoiset liminaalit tilat ja olosuhteet. Heidän elämässään useat perinteisistä aikuisuutta merkitsevistä kriteereistä – kuten omilleen muutto, naimisiinmeno, perheen perustaminen tai ammattiin valmistuminen ja kyky ottaa vastuuta itsestään ja muista (vrt. Oinonen 2001, 112) – täyttyvät usein Suomessa perheidensä kanssa varttuneita ikätovereita varhaisemmassa vaiheessa. Aikuisuus on kuitenkin jotain monimutkaisempaa, eikä hahmotu pelkästään näitä virstanpylväitä ja niiden saavuttamista tarkastelemalla. Huolimatta aikuisuuden kriteerien täyttymisestä, elävät nuoret yhä monessa mielessä liminaalissa, osin myös aikuisuuteen liittyen. Perinteinen siirtymän kaava, jossa siirtymä aikuisuuteen nähdään lineaarisena prosessina, sopiikin huonosti yksintulleiden aikuistumisen tarkasteluun. Pakolaisuuden kontekstissa erilaiset lapsuuden ja aikuisuuden roolit voivat vaihdella ajasta ja paikasta riippuen, ja toisinaan siirtymät voivat tapahtua myös edestakaisin, kuten nuorten Suomeen saapuessa, kun he siirtyvät pakomatkan aikana vallinneesta omillaan pärjäämisestä huollettavan alaikäisen rooliin. Nuorten kokemuksiin ja asemoitumiseen vaikuttavatkin paitsi nykyisyys, myös heidän historiansa – kuten traumatausta – ja monet rakenteelliset ja intersektionaaliset tekijät (vrt. Smith & Dowse 2019; Kaukko & Wernesjö 2017).

Koska taustalla vaikuttavat monet nuorista itsestään riippumattomat tekijät, olen tulkinut nuorten oleva monilta osin pakotettuja aikuisuuteen liittyviin rooleihin, mutta samalla monet tärkeät siirtymät jäävät kuitenkin pakolaisuuden kontekstissa ja perheen ja yhteisöjen puuttuessa juhlimatta ja ”ritualisoimatta” (vrt. Turner 2007; Pentikäinen 2005, 109). Yksintulleet jäävätkin usein vaille mahdollisuuksia yhteisöstä ja yhteiskuntarakenteesta kumpuavista uudelleen liittämisen rituaaleista (van Genep 1960), jolloin moninkertainen liminaali vaihe pitkittyy. Näkemykseni mukaan edellä esitetyistä syistä johtuen yksintulleet nuoret elävät kulttuurisesti ”väärässä paikassa” (vrt. Douglas 2005), eikä heillä ole välttämättä ympärillään yhteisöjä, joissa nämä rituaalit ainakaan perinteisissä muodoissaan toteutuisivat. En halua liioitella rituaalien merkitystä, sillä yhtä lailla Suomessa kuin nuorten lähtömaissa ne ovat muutoksessa ja jossain määrin myös menettäneet merkitystään. Väitän kuitenkin, että erilaisilla siirtymäriiteillä on yhä paljon symbolista arvoa suhteessa ihmisten paikantumiseen ja asemiin yhteiskunnassa. Myös rituaalit elävät ajassa muuttaen muotoaan ja uudistuen.

Symboliikaltaan rikkaat ja merkityssisällöltään monitasoiset rituaalit toimivat Turnerin (2007, 31) mukaan ratkaisuna normien ristiriitaisuudesta kumpuaville kriisitilanteille. Yksintulleiden aikuistumiseen liittyy paljon sekä erilaisten ikätulkintojen (vrt. Aapola 2002), kulttuuristen aikuistumismallien että pakolaisuuden aiheuttamia normien ristiriitoja, jotka voitaisiin ainakin osin ratkaista rituaaleilla. Suomessa yksintulleet nuoret eivät kuitenkaan pääse helposti osaksi täällä vallitsevia siirtymäriittejä, eivätkä tšekäläiset aikuistumisrituaalit, kuten ylioppilaskirjoitukset tai humalahakuinen juominen ole välttämättä heille saavutettavissa tai edes tavoiteltavia (vrt. Aapola 2002; 1999). Yksintulleet nuoret eivät välttämättä pääse osallisiksi myöskään paikallisten diasporisten tai uskonnollisten yhteisöjen piirissä tapahtuvista rituaaleista, sillä myös suhteessa niihin heidät, vailla perhettä Suomessa asuvat, voidaan nähdä anomalisina tai ei-toivottuina henkilöinä.

Vaikka yksintullut nuori siis saa oleskeluluvan, täysi-ikäistyy, itsenäistyy ja saa mahdollisesti Suomen kansalaisuuden, ei hänellä aina ole ympärillään yhteisöä, joka juhliisi ja ritualisoisi hänen kanssaan näitä elämän merkittäviä tapahtumia. Esimerkiksi alaikäisyksiköissä voidaan juhlia syntymäpäivää, myönteistä oleskelulupapäätöstä, koulusta valmistumista, tai tarjota 18-juhlapäivänä juhlaruokaa, mutta usein nämä tilaisuudet ovat nuorille vailla syvempää kulttuurista merkitystä suhteessa lähtökulttuurin tai oman perheen piirissä tapahtuviin rituaaleihin. Itse asiassa moni nuorista ei ole koskaan juhlinut aiemmin syntymäpäiviä, eikä niille ole aina annettu samanlaista painoarvoa kuin täällä. Tässä kohtaavatkin kiinnostavalla tavalla suomalaisessa yhteiskunnassa merkitykselliset rituaalit, kuten iän merkitystä korostava syntymäpäiväjuhlien viettäminen, ja toisaalta nuoren oman uskonnollisen tai etnisen yhteisön piirissä harjoitettujen seremonioiden puute. Niinpä usein vasta naimisiin meno merkitsee rituaalia, joka symboloi nuoren liittymistä osaksi oman kulttuurin traditioiden jatkumoa. Havaintojeni perusteella ensimmäisen polven maahanmuuttajina yksintulleet nuoret valitsevat yhä usein puolisonsa kotimaasta tai saman kulttuuritaustan jakavien joukosta, vaikkakin esimerkiksi kiristyneet perheenyhdistämiskäytännöt voivat hankaloittaa tällaisten valintojen tekemistä.

Vaikka oleskeluluvan tai kansalaisuuden saaminen ja täysi-ikäistyminen ovat rakenteellisesta näkökulmasta päätepiteitä joillekin siirtymille, käytännössä liminaalisuus kuitenkin jatkuu, sillä yksintulleet nuoret ovat vielä monessa suhteessa yhteiskunnan reuna-alueilla tai vaikeasti määriteltävissä asemassa. Esimerkiksi erilaisilla kotouttamistoimilla pyritään edesauttamaan maahanmuuttajataustaisten ihmisten siirtymiin kohti yhteiskunnan jäsenyyttä. Näihin toimiin ei kuitenkaan yleensä liity

selkeitä rituaaleja, jotka sinällään toimisivat uudelleenliittämisen merkkeinä. Poikkeuksena mainittakoon esimerkiksi Turun ja Helsingin kaupunkien vuosittain järjestämät juhlat, johon saavat kutsun kaikki edellisenä vuonna Suomen kansalaisuuden saaneet. Näillä keinoilla voidaan pyrkiä luomaan uusia rituaaleja sinne, missä niitä ei vielä ole. Samalla tällaiset seremoniat jäävät kuitenkin symboliselta merkitykseltään pinnallisiksi verrattuna pidemmistä perinteistä kumpuaviin ja ihmis-yhteisöjen olemassaoloon pitkällä aikaperspektiivillä kuuluviin siirtymiä merkkeihin rituaaleihin.

Analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että olosuhteista ja taustalla vaikuttavista rakenteista huolimatta nuoret tekevät aktiivisesti ratkaisuja, joilla pyrkivät pois liminaaleista olosuhteista kohti jäsenyyksiä (vrt. Harinen 2003) ja sosiaalisesti hyväksytyjä asemia. Osa näistä ratkaisuista voi toteuttaa tehtävänsä, kun nuori niiden myötä saavuttaa uuden aseman esimerkiksi itselle merkityksellisen yhteisön silmissä. Jotkut ratkaisut voivat kuitenkin sysätä nuoria myös syvemmälle marginaaleihin. Yleensä yhteisöt ja perhe olisivat mukana tai ainakin tukemassa valintojen tekemistä, mutta täällä moni päätös on tehtävä ilman näiden verkostojen läsnäoloa.

Toisinaan yllirajaiset verkostot kuitenkin ovat aktiivisesti mukana vaikuttamassa päätöksiin. Suku voi esimerkiksi toivoa Suomessa olevan nuoren menevän naimisiin yhä kotimaassa asuvan henkilön kanssa, pelastaen hänet samalla vaikeista olosuhteista turvaan Eurooppaan. Nuoren voi olla vaikeaa perustella suvulle, miksi kyseessä on todennäköisesti vaikeasti toteutettava tehtävä. Nuoren ratkaisuyritykset tilanteeseen voivat johtaa opiskelujen keskeyttämiseen ja liian varhaiseen pyrkimykseen työmarkkinoille, jotta hän voisi tienata perheen yhdistämisen toimeentuloedellytyksen täyttäviä summia rahaa ja saada siten puolison Suomeen. Jotkut saattavat puolestaan perustaa oman yrityksen vailla riittäviä tietotaitoja, mikä voi pahimmillaan johtaa velkakierteeseen. Siksi yksintulleiden vastaanotossa ja jatkotuesssa tulisi kiinnittää erityisen paljon huomiota siihen, että nuorille löytyisi yhteisöjä ja ihmiskontakteja, jotka tukevat siirtymissä ja muutoksissa. Näitä suhteita ei voi kuitenkaan pakottaa olettamalla, että esimerkiksi paikallinen etninen yhteisö ottaisi heidät avosylin vastaan, tai että se olisi edes tavoiteltavaa. Myöskään suhteet ammattilaisiin ja viranomaisiin eivät voi täyttää poissaolevien perheen ja verkostojen asemaa. Suomalaista kulttuuria ja käytäntöjä ei voi omaksua ulkokohtaisesti, vaan kokemusten kuulumisesta ja osallisuudesta pitäisi syntyä luontevien kohtaamisten ja verkostojen kautta. Mitä nuorempa henkilö tulee Suomeen, sitä olennaisempaa olisi oman perheen saaminen luokse, tai ainakin pääsy perhehoitoon laitoksen sijaan. Näissä olosuhteissa voisi mahdollistua luontevampia sosiaalistumisia osaksi suomalaista yhteiskuntaa.

On kuitenkin otettava huomioon, että haastattelemieni nuorten elämässä saattaa olla rituaaleja ja siirtymiä, joita en ole osannut tunnistaa, tai joista he eivät itse ole huomanneet tai halunneet minulle kertoa. Esimerkiksi eri etnisten ja uskonnollisten ryhmien sisällä tapahtuviin seremonioihin on vaikea päästä osalliseksi ilman niissä käytettävien kielten hallintaa, ja myös sukupuolella on merkitystä näissä asioissa (vrt. Tiilikainen 2003). Antropologien kenttätyö sisältää toisinaan hyvinkin paljon tällaisia ”kulttuurin sisäisiin” tapahtumiin liittyvää havainnointia, mutta tämän tutkielman puitteissa niin syvällinen paneutuminen ei ollut mahdollista, ja lisäksi se olisi vaatinut toisenlaista tutkimusasetelman rajausta.

Esitin osalle informanteista myös kysymyksen, millaisena he näkevät tulevaisuutensa ja mitä suunnitelmia heillä tällä hetkellä on. Valtaosa näki itsensä ainakin lähivuosina edelleen asumassa Suomessa, sillä paluu kotimaiden epävakaisiin olosuhteisiin ei vaikuttanut todennäköiseltä vaihtoehdolta. Yksi nuorista totesi: *”Minä en ymmärrä, miksi ihmiset menevät takaisin. Kotimaa ei auttanut minua, miksi minä auttaisin kotimaata? Vain köyhiä ja minun perhettä haluan nähdä [ja auttaa]”*. Hän kertoi myös, että ainoa syy, miksi hän lähtisi Suomesta, olisi ettei hän löydä täältä sopivaa puolisoa. Jotkut kuitenkin kertoivat haaveilevansa siitä, että vielä joskus kotimaassa voisi olla toisenlainen tilanne kuin nyt, ja paluu mahdollistuisi. Tällä hetkellä tulevaisuus kuitenkin rakentuu Suomessa ja suunnitelmat suuntautuvat tänne. Myös haaveet olivat pääosin hyvin ”normaalin” kuuluisia nuorten haaveita, kuten tutkinnon suorittaminen, työpaikka, oma auto ja asunto tai perheen perustaminen. Suomessa vallitsevien olosuhteiden ja suomalaisen nuoruuden pidempi kaava näkyi jossain määrin myös ajatuksissa tulevasta. Vaikka vielä lapsettomista nuorista useampi kertoikin haaveilevansa naimisiinmenosta ja oman perheen perustamisesta, pitivät he tärkeänä mahdollisuutta ensin opiskella ja valmistua ammattiin. Muutenkin ajattelu ja suhtautuminen asioihin on saattanut muuttua ”suomalaisemmaksi”, kuten tästä Mahadin pohdinnasta käy ilmi.

”Olen muuttunut: Suomessa pitää opiskella. (Mahad kertoo etäänntyneensä perheestään.) Elämä on tällä hetkellä melko samanlaista samanikäisten Suomessa syntyneiden kanssa. Mitä enemmän aikaa kuluu, sitä helpompi täällä on olla ja erilaisiin asioihin tottuu. Opiskelen, tunnen paikat jne. Olen ns. normaalimpi.”

Nuoret kertoivat myös haaveistaan. Niistä heijastuvat elämän koettelemukset, mutta myös toivo ja suuntautuminen tulevaisuuteen. Vaikka oma elämä on ollut vaikeaa, voi sen kääntää vahvuudeksi.

Sahra kertoo, että haluaisi vielä joskus kirjoittaa kirjan elämästään, mutta vielä ei ole sen aika. Tarinalla pitäisi hänen mielestään olla ensin joku ”päättös”, eräänlainen onnellinen loppu, ja ymmärrän Sahran puheista hänen toivovan, että tällainen tilanne voisi olla se, kun hän on muodostanut oman perheen.

Hamid: ”Jos olisi hyvä elämä Suomessa, en haluaisi palata, sillä en usko, että kotimaassa tulee niin rauhallista, ja että esim. lapset voisivat opiskella. (...) Meidän elämä melkein menee ohi, mutta meidän lapset on tulevaisuus, ja heille toivon parempaa elämää.”

9. Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut Suomeen ilman perhettään saapuneiden pakolaisnuorten aikuistumista. Olen analysoinut nuorten elämää ja kokemuksia erilaisten siirtymien näkökulmasta, ottaen huomioon millaisia reunaehtoja Suomessa ja pakolaisuuden kontekstissa vallitsevat olosuhteet, kulttuuriset mallit, sosiaaliset suhteet ja institutionaaliset rakenteet asettavat yksintulleiden nuorten aikuistumiselle. Keskeisenä teoreettisena työkaluna on toiminut liminaalisuuden käsite, jonka avulla olen analysoinut ja havainnollistanut yksintulleiden nuorten siirtymiä ja informanttien aikuistumiselle antamia merkityksiä. Tutkimukseni on avannut yksintulleiden aikuistumiseen näkökulmia, jotka ovat aiemmassa tutkimuksessa jääneet vähemmälle huomiolle.

Keskeiseksi teemaksi nuorten omissa aikuistumiseen liittyvissä kuvauksissa nousi vastuu aikuisuuden määrittäjänä. Yksintulleiden nuorten taustat ja kokemukset eroavat merkittävästi tällä hetkellä nuoruuttaan Suomessa elävien valtaviiran kokemuksista. Traumaattiset muistot kulkevat mukana ja huoli jälkeen jääneiden perheenjäsenten selviytymisestä painavat mieltä. Nämä seikat velvoittavat nuoria vastuulliseen, aikuismaiseen käytökseen. Yksintulleet on sidottu moniin sellaisiin valintoihin ja rooleihin, joihin Suomessa syntyneet ja varttuneet nuoret eivät samassa määrin yleensä joudu. Tutkimani nuoret reagoivat monin eri tavoin näihin itseensä kohdistuviin velvoitteisiin ja odotuksiin – toiset omaksuvat vastuuntunnon ja huolen kantamisen elämänsä keskeiseksi ohjenuoraksi, toiset reagoivat paineisiin käytöksellä, joka voi joskus vaikuttaa myös vastuuttomalta.

Yksintulleiden nuorten siirtymää aikuisuuteen määrittäväksi tekijäksi näyttää muodostuvan heistä itsestään riippumaton aikuistumisen pakko. Monet rakenteelliset tekijät ja käytännöt vaikuttavat

nuorten mahdollisuuksiin ja valintoihin määritellä omaa suhdettaan aikuiseksi kasvamiseen. Suomessa itsenäisyyttä ja individualismia korostava kulttuurinen malli vaikuttaa paitsi symbolisesti, myös käytännön tasolla yksintulleiden aikuistumiseen, kun vastaanottojärjestelmä erottaa juridisesti alaikäiset ja täysi-ikäiset toisistaan. Yhtäältä suomalainen yhteiskunta pakottaa alaikäisenä tänne saapuneet nuoret yhdessä yössä kasvamaan lain edessä omillaan – ja yleensä lopullisesti myös ilman perhettään – pärjääviksi, itsestään vastuun kantaviksi aikuisiksi. Toisaalta monenlaiset aikuisuuteen liitetyt vastuut ovat seuranneet heitä jo pakomatalla ja lähtömaissa, joissa mahdollisuuksia kovin ”vapaan” nuoruuden elämiseen ei välttämättä ole. Elämää ja arkea Suomessa varjostavat myös rasismi ja monitasoinen yksinäisyys ja verkostojen puute, jotka nousivat aineistossa esiin paitsi suhteissa suomalaisiin, usein myös saman taustan jakavien yhteisöihin ja toisiin nuoriin.

Analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että yksintulleiden nuorten siirtymä lapsuudesta aikuisten maailmaan on monessa suhteessa varhaistunut verrattuna Suomessa syntyneisiin ja täällä perheensä kanssa eläviin nuoriin, joiden siirtymässä on yleensä selkeä erillinen nuoruusvaihe lapsuuden ja aikuisuuden välissä. Yksintulleilla siirtymä on nopeampi, tai ainakin se on yleensä hyvin erilainen. Pakotettu siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen limittyy pakotettuun siirtymään pakolaisuuden kontekstissa. Yksilön omista valinnoista usein riippumattomat seikat ajavat nuoria lähtemään vaaralliselle pakomatalle, jonka seurauksena myös aikuistumiseen liittyy paljon sellaista, mikä suomalaisen yhteiskunnan kontekstista käsin tarkasteltuna näyttäytyy pakkona verrattuna nuoruuteen usein liitettyyn vapauteen ja pitkittyneeseen siirtymään.

Siirtymien näkökulmasta haasteeksi muodostuu, ettei vanha rakenne enää päde, mutta uuteenkaan ei välttämättä ole mahdollista päästä mukaan täysivaltaisesti. Yksintulleet nuoret jäävät usein vaille rituaaleja, joilla siirtymiä ja niihin liittyviä uusia rooleja yleensä merkitään. Liminaalit tilanteet saattavat pitkittyä ja vaikuttaa siihen, ettei nuorten ole helppo kiinnittyä suomalaiseen yhteiskuntaan tai omaksua täällä vallitsevia aikuistumisen polkuja. Ennalta määrättyjen rakenteiden ja rituaalien puuttuessa oma suhde aikuisuuteen ja siihen liittyviin valintoihin pitää lopulta rakentaa ja ratkaista itse. Nuoret eivät kuitenkaan jää oman elämänsä sivustaseuraajiksi, vaan ovat aktiivisia toimijoita suhteessa olosuhteisiin, erilaisiin kulttuurisiin malleihin ja itseensä kohdistuviin odotuksiin. Aineistosta nousi esiin monia erilaisia keinoja, joilla nuoret neuvottelevat asemaansa ja valintojaan. Haluan nostaa tässä yhteydessä esiin, että kentällä käydyissä keskusteluissa myös nuoret itse ottivat esiin itseään kiinnostavia ja pohdituttaneita teemoja ja kertoivat omia havaintojaan suomalaisesta

yhteiskunnasta. He eivät siis olleet vain passiivisia ”tutkittavia”, vaan toimivat myös itse tarkkailijoina ja suomalaisen yhteiskunnan ja ilmiöiden havainnoitsijoina. Nämä pohdinnat olivat itselleni hedelmällisiä ja kiinnostavia, sillä niiden kautta avautui uusia näkökulmia ja ymmärrystä myös omia sisäistettyjä ajatusmalleja kohtaan.

Nuorten kertomuksista voi päätellä, että mikäli he eivät olisi lähteneet pakomatalle ja päätyneet Suomeen, olisi elämänselitys ollut todennäköisesti hyvin toisenlainen. Pakolaisuuden kontekstissa tapahtuvan aikuistumisen tuottamat liminaalit olosuhteet ja tilanteet voivat olla paitsi rajoittavia, jossain määrin myös mahdollistavia ja uutta tuottavia. Uusi elämäntilanne voi avata ovia uusille ajatusmalleille ja valinnoille. Käytännössä esimerkiksi opiskelu on yhteiskunnan tarjoaman tuen vuoksi täällä helpompaa, eikä avoimuuden tai perheellistymisen tarvitse tarkoittaa lopullista opiskeluhäviöstä luopumista tai nuoruuden päättymistä. Pitkittyneen nuoruuden ja koulupolkujen maailma tarjoaa mahdollisuuksia myös oman identiteetin uudelleenmäärittelyyn.

Ainakin osa yksintulleista nuorista näyttäisi kuitenkin kiirehtivän esimerkiksi työllistymistä ja oman perheen perustamista suhteessa suomalaisten nuorten valtavirtaan. Analyysin pohjalta näen tällaiset ratkaisut osaltaan pyrkimyksenä pois yksin elämisen ja olemisen aiheuttamasta välitilasta ja anomaliasta. Ne voi nähdä myös nuorten vastauksena heihin kohdistuvaan aikuistumisen pakottavuuteen. Nuoret kuvasivatkin niitä monenlaisia paineita, joita he kokevat paitsi omiin odotuksiinsa liittyen, myös muiden, kuten diasporisten tai ylirajaisten yhteisöjen taholta. Myös vastuu toiseen maahan jäänyttä perhettä kohtaan velvoittaa. Tästä huolimatta voidaan todeta, että myös yksintulleiden nuorten siirtyminen lapsuudesta aikuisuuteen Suomessa on ainakin monella perinteisellä mittarilla katsottuna pitkittynyt, kun opiskelut voivat venyä, työnsaanti olla vaikeaa ja joskus myös oman perheen perustaminen mutkistuu kansallisvaltiollisen politiikan johdosta. Aineistossa erilaiset rakenteiden ja nuorten oman toiminnan väliset dynamiikat tulivat hyvin näkyviksi.

Nuoruus vaikuttaa tutkimustulosten perusteella jäävän monelle yksintulleelle nuorelle etäisemmäksi kuin suomalaisilla ikätovereilla, koska sen elämiselle ja kokemiselle ei tarjoudu samanlaisia mahdollisuuksia. Yksi taustalla vaikuttavista tekijöistä näyttäisi olevan läsnä olevan perheen tuen puuttuminen. Viime vuosina myös lisääntynyt epävarmuus esimerkiksi oleskelulupien jatkoon suhteen on vaikuttanut monen yksintulleen nuoren elämään. Elämä marginaalissa normalisoituu arjeksi, jossa nuoren on hyväksyttävä, ettei lopullista varmuutta Suomeen jäämisestä aina ole.

Viime vuosina on tuotettu enenevässä määrin tietoa ja toteutettu hankkeita yksintulleita lapsia ja nuoria koskevan politiikan ja käytäntöjen kehittämiseksi. Koko yksintulleiden vastaanotto- ja palvelujärjestelmään ja siinä oleviin epäkohtiin vaikuttaminen on kuitenkin pitkälti poliittisesta tahtotilasta riippuva prosessi, joka kytkeytyy laajemmin pakolaiskysymykseen ja sen valtiolliseen hallintaan. Vaikka yksintulleiden lasten ja nuorten elämään vaikuttavia käytäntöjä ei pystytä välttämättä nopeasti muuttamaan, auttaa lisääntyvä tieto esimerkiksi nuorten kanssa työskenteleviä tahoja ymmärtämään paremmin yksintulleita ja heidän ajoittain ristiriitaisinkin näyttäytyviä valintojaan, kuten päätöksiä matkustaa ulkomaille hakemaan puolisoa tai jatkaa sinnikästä haaveilua perheenyhdistämisestä vastoin kaikkia todennäköisyyksiä. On myös paljon sellaista ruohonjuuritason toimintaa esimerkiksi nuoriso- ja vapaaehtoistyön piirissä, joka hyötyy lisääntyvästä ymmärryksestä yksintulleiden nuorten erityistarpeita kohtaan, jolloin heidät voidaan ottaa paremmin huomioon palveluita ja toimintoja suunniteltaessa. Myös sosiaalityön kentällä on tarve lisätä ymmärrystä erilaisista taustoista ja kulttuureista tulevia nuoria kohtaan, sillä palvelut on yhä pitkälti rakennettu suomalaisen yhteiskunnan normeista kumpuavien oletusten varaan. Kulttuuristen tulkintojen ohella on olennaista tehdä näkyväksi yhteiskunnallisia rakenteita, jotka vaikuttavat yksin Suomeen tulleiden nuorten elämään ja aikuistumisen prosesseihin. Mitä enemmän tutkimusta monikulttuurisista tai maahanmuuttajataustaisista nuorista ja heidän elinoloistaan tehdään, sitä selvemmäksi käy, etteivät vaikiintuneet kategoriat ja yhtenäiskulttuuriin sidotut ajatusmallit enää riitä kuvaamaan todellisuuksia, joissa moni nuori suomalaisessa yhteiskunnassa nykyään elää. Onneksi ajan hermolla olevaa ja vaikuttavaa nuorisotutkimusta tehdään yhä moninaisemmat nuoret huomioivista näkökulmista. Myös kulttuurien moninaisuudesta informoituneella antropologisella tutkimustiedolla voisi olla yhä keskeisempi sija pakolaisuuden ja nuorisotutkimuksen kentällä.

Mahdollinen jatkotutkimus voisi käsitellä nuoria, jotka saapuvat Suomeen turvapaikanhakijoina yksin ilman perhettään, mutta jo hiljattain täysi-ikäistyneinä, tai alaikäisinä, mutta ehtivät täyttää 18 ennen oleskeluluvan saamista. Tähän samaan tematiikkaan liittyvät myös nuoret, jotka määritellään ikätestin perusteella täysi-ikäisiksi.³⁰ Olisi tärkeä selvittää, missä määrin juuri tuon merkityksellisen täysi-ikäisyyden luoman rajan ylittäneiden nuorten olosuhteet, kokemukset ja elämänpolut poikkeavat alaikäisenä tulleista, sillä alaikäisyys määrittää hyvin merkittävästi nuorten saamaa kohtelua ja oikeuksia. Myös yksintulleita koskeviin epämääräisiin oleskelulupakäytäntöihin ja nuorten saamaan eriarvoiseen kohteluun esimerkiksi edustajuuden, sosiaalityön ja jälkihuollon suhteen tulee

---

³⁰ Ks. Hiitola & Korkiamäki (2016)

edelleen kiinnittää huomiota tutkimuksen saralla. Tarvittaisiin myös pitkittäistutkimusta siitä, miten yksintulleet nuoret Suomessa pärjäävät, ja millaisia ratkaisuja he päätyvät oman elämänsä suhteen tekemään. Euroopan tasolla kaivattaisiin puolestaan pikaisesti yhtenäisempää politiikkaa yksintulevien vastaanottojärjestelmien ja tuen suhteen, jotteivat he joutuisi niin eriarvoisiin asemiin siitä riippuen, missä EU-maassa turvapaikkaa hakevat.

Lopuksi haluan esittää lämpimät kiitokset kaikille tutkimukseen osallistuneille nuorille. Rohkeutenne ja viisautenne on antanut paljon ajattelemisen aihetta. Kiitos myös yksintulleiden parissa työskenteleville kollegoille arvokkaista keskusteluista ja huomioista. Toivon, että Hamidin toive toteutuu, ja tämä tutkimus voi auttaa edes hieman yksintulleiden nuorten asioiden edistämässä. Perhettäni haluan kiittää tuesta työn loppuun saattamiseksi ja työni ohjaajaa Laura Huttusta kannustuksesta.

LÄHTEET

Aaltonen, Sanna (2012) Elämän umpisolmuja avaamassa. Toimijuus ja institutionaaliset rajat nuorten siirtymissä. Teoksessa Pekkarinen, Elina & Vehkalahti, Kaisa & Myllyniemi, Sami (toim.) Lapset ja nuoret instituutioiden kehityksissä: Nuorten elinolot -vuosikirja 2012. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 180–191.

Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) (2005) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Kolmas painos (2014).

Aapola, Sinikka (2002) Exploring Dimensions of Age in Young People's Lives. A discourse analytical approach. *Time & Society* 11:2/3, 295–314.

Aapola, Sinikka (1999) Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Abu-Lughod, Lila (1991) Writing Against Culture. Teoksessa Fox, Richard G. (toim.) Recapturing Anthropology: Working in the Present. Santa Fe: School of American Research Press, 137–162.

Ahmed, Sara & Castañeda, Claudia & Forthier, Anne-Marie & Sheller, Mimi (toim.) (2003) Uprootings/Re-groundings: Questions of Home and Migration. Oxford / New York: Berg.

Ahmed, Ujuni & Ylispangar, Emmi (2017) Selvitys Suomessa syntyneiden tyttöjen ympärileikkauksesta. Fenix Helsinki ry. <https://www.fenixhelsinki.com//selvitys-suomessa-syntyneiden-tyttojen-ymparileikkauksesta/>. Viitattu 3.4.2021.

Alanko, Salli & Marttinen, Irma & Mustonen, Henna (toim.) (2011) Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry.

Alitolppa-Niitamo, Anne (2004) The icebreakers. Somali-speaking youth in Metropolitan Helsinki with a focus on the context of formal education. Helsinki: Väestöliitto.

Alitolppa-Niitamo, Anne (2003) Liminaalista jäsenyyteen. Somalinkielisten nuorten siirtymien haasteita. Teoksessa Päivi Harinen (toim.) Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 17–32.

Allsopp, Jennifer & Chase, Elaine (2019) Best interests, durable solutions and belonging: policy discourses shaping the futures of unaccompanied migrant and refugee minors coming of age in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45:2, 293-311.

Arnett, Jeffrey Jensen (2004) Emerging Adulthood: The Winding Road From the Late Teens Through the Twenties. New York: Oxford University Press.

Autiosaari, Suvi (2018) ”Sydän lyö kotimaan tahtiin”. Maahanmuuttajanuorten kuulumisen merkityksiä paikallisessa ja ylijarjaisessa arjessa. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Berngruber, Anne (2016) Leaving the parental home as a transition marker to adulthood. Teoksessa Furlong, Andy (toim.) Handbook of Youth and Young Adulthood. Second edition. Oxon: Routledge, 193–198.

Berschewsky, Tuulia (2016) ”No meidän perustehtävä on tukea nuoren kotoutumista ja itsenäistymistä” Kotoutumislain mukainen jälkihuolto neljällä paikkakunnalla. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu (TAMK).

Björklund, Krister (2015) Unaccompanied refugee minors in Finland: Challenges and good practices in a Nordic context. Turku: Institute of Migration.

Björklund, Krister (2014) ”Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa” – Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Borile, Simone (2019) Bacha Bazi: cultural norms and violence against poor children in Afghanistan. International Review of Sociology – Revue Internationale de Sociologie 29:3, 498–50.

Boyle, Elizabeth Heger & Ha, Jasmine Trang (2016) Young refugees. Teoksessa Furlong, Andy (toim.) Handbook of Youth and Young Adulthood. Second edition. Oxon: Routledge, 82–88.

Bryceson, Deborah & Vuorela, Ulla (2002) The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks. Lontoo: Berg.

Camino, Linda (1994) Refugee Adolescents and Their Changing Identities. Teoksessa Camino, Linda & Krulfeld, Ruth (toim.) Reconstructing Lives, Recapturing Meaning. Refugee Identity, Gender and Culture Change. Basel: Gordon and Breach Publishers.

Carsten, Janet (2000) Introduction: cultures of relatedness. Teoksessa Janet Carsten (toim.) Cultures of relatedness: New approaches to the study of kinship. Cambridge: Cambridge University Press, 1–20.

Castles, Stephen & de Haas, Hein & Miller, Mark J. (2014) The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. Fifth Edition. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Clifford, James & Marcus, George E. (edit.) (1986) Writing Culture. Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography. Berkeley: University of California Press.

Coming of Age in Exile CAGE (2015-2019) <https://cage.ku.dk/about/>. Viitattu 9.4.2021.

Council of Europe (2011) ”Migrant children: what rights at 18?” Report 1 Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons. Council of Europe Parliamentary Assembly (adopted 2014). <https://pace.coe.int/pdf/cfca00bd14395a88706d600e323005b3586dbd6c3326667a8259ffe25682ae848428feba12/doc.%2013505.pdf>. Viitattu 16.4.2021.

Douglas, Mary (2005) Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Kolmas painos. Tampere: Vastapaino. Englanninkielinen alkuteos 1966.

- European Migration Network (EMN) (2021). Children in Migration: Report on the state of implementation in 2019 of the 2017 Communication on the protection of children in migration. Brussels: European Migration Network. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/docs/pages/00_eu_emn_2019children_in_migration_synthesis_report_final.pdf. Viitattu 16.4.2021.
- Euroopan muuttoliikeverkosto (EMN) (2020) Vuosittainen maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikkaa koskeva raportti – Suomi 2019. http://www.emn.fi/files/2010/FI_ARM_Part_II_netti.pdf . Viitattu 16.4.2021.
- Euroopan muuttoliikeverkosto (EMN) (2019) Maahanmuuton tunnusluvut 2019. http://www.emn.fi/files/2011/Maahanmuuton_tunnusluvut_2019_netti.pdf. Viitattu 16.4.2021.
- European Migration Network (EMN) (2018) Approaches to Unaccompanied Minors Following Status Determination in the EU plus Norway. Synthesis Report for the EMN Study. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/00_eu_synthesis_report_unaccompanied_minors_2017_en.pdf. Viitattu 16.4.2021.
- Euroopan muuttoliikeverkosto (EMN) (2009) Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. http://www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf. Viitattu 14.4.2021.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2020) Children in Migration 2019. Annual Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-children-in-migration_en.pdf. Viitattu 16.4.2021.
- France, Alan (2007) Understanding youth in late modernity. Maidenhead: Open University Press.
- Furlong, Andy (2013) Youth Studies: An Introduction. Oxon: Routledge.
- Furlong, Andy (toim.) (2009) Handbook of Youth and Young Adulthood: New perspectives and agendas. Oxon: Routledge.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (2007) Young people and social change – New perspectives. Second edition. Maidenhead: Open University Press.
- Geertz, Clifford (1973) The interpretation of cultures: selected essays. New York: Basic Books.
- van Gennep, Arnold (1960) The Rites of Passage. Lontoo ja Henley: Routledge ja Kegan Paul. Ranskankielinen alkuteos 1909.
- Gould, Jeremy (2016) Refleksiivisyyden poluilla. Epistemologisesti radikaalin yhteiskuntatieteen puolustus. Teoksessa Gould, Jeremy & Uusihakala, Katja (toim.) Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto. Helsinki: Gaudeamus, 9–37.
- Grady, Sandra (2015) Improvised Adolescence Somali Bantu Teenage Refugees in America. Madison: University of Wisconsin Press.

- Gupta, Akhil & Ferguson, James (1992) Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural anthropology* 7:1, 6–23. Teoksessa Moore, Henrietta & Sanders, Todd (edit.) (2014) *Anthropology in Theory: Issues in Epistemology* (2014) Second Edition. John Wiley & Sons, 522–530.
- Haikkola, Lotta & Pyrhönen, Niko & Pentikäinen, Merja & Pauha, Teemu (toim.) (2014) *Ulos kammioista! Muuttoliikkeiden ja etnisyyden tutkimus yhteiskunnallisena vaikuttamisena*. Helsinki: Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ETMU.
- Haikkola, Lotta (2012) *Monipaikkainen nuoruus. Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetti*. Helsinki: Unigrafia.
- Hallam, Elizabeth & Ingold, Tim (toim.) (2007) *Creativity and cultural improvisation*. Oxford: Berg.
- Hannerz, Ulf (2003) Being there... and there... and there! Reflections on multi-site ethnography. *Ethnography* 4:2, 201–216.
- Harinen, Päivi & Suurpää, Leena (2003) Nuoret kulttuurisessa välimaastossa. Teoksessa Harinen, Päivi (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 5–13.
- Hautaniemi, Petri (2004) *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Heikkilä, Elli (toim.) (2014) *Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Heinz, Walter R. (2009) Youth transitions in an age of uncertainty. Teoksessa Furlong, Andy (toim.) *Handbook of Youth and Young Adulthood: New perspectives and agendas*. Oxon: Routledge, 3–13.
- Herranen, Jatta & Harinen, Päivi (2008) Kohti hyvää aikuisuutta. "Omilleen asettumisen" kulttuurinen kuva. *Aikuiskasvatus* 28:1, 4–14.
- Hessle, Marie (2009) *Ensamkommande men inte ensamma. Tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktingbarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*. Stockholms universitet.
- Hiitola, Johanna & Korkiamäki, Riikka (2016) Näkymättömät nuoret – täysi-ikäisiksi määriteltyjen alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanne on vaikea. *Sosiaalinen Tekijä* 13.11.2016. <https://sosiaalinentekija.wordpress.com/2016/11/>. Viitattu 8.4.2021.
- Hirsiäho, Anu & Korpela, Mari & Rantalaiho, Liisa (2005) *Kohtaamisia rajoilla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hirvonen, Eila (2002) Nuoren naisen raskaus ja äitiys. Teoksessa Sanna Aaltonen & Päivi Honkatukia (toim.) *Tulkintoja tytöistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Holdsworth, Clare & Morgan, David (2005) *Transitions in context: Leaving home, independence and adulthood*. Berkshire: Open University Press.

Honkasalo, Veronika & Maiche, Karim & Onodera, Henri & Peltola, Marja & Suurpää (toim.) (2017) Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Huttunen, Laura (2012) Historialliset kontekstit ja asioiden kansallinen järjestys. Johdatusta Liisa Malkin teksteihin. Teoksessa Malkki, Liisa (Laura Huttunen, toim.) Kulttuuri paikka ja muuttoliike. Tampere: Vastapaino, 7–23.

Huttunen, Laura (2010) Tiheä kontekstointi: Haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 39–63.

Huttunen, Laura (2004) Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta – neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 134–154.

Huttunen, Laura (2002). Kotona, maanpaossa, matkalla: Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jones, Samuel Vincent (2015) Ending Bacha Bazi: Boy Sex Slavery and the Responsibility to Protect Doctrine. *Indiana international & comparative law review* 25:1, 63–78.

Juntunen, Marko (2012). Diasporiset hiljaisuudet. Irakilaisyhteisön sisäiset jännitteet ja viran-omaistoiminta monikulttuurisessa lähiössä. Teoksessa Suvi Keskinen & Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press, 174–205.

Juntunen, Marko (2002) Between Morocco and Spain: Men, Migrant Smuggling and a Dispersed Moroccan Community. Helsinki: University of Helsinki.

Kauhanen, Iida & Kauko, Mervi (2020) Recognition in the lives of unaccompanied children and youth: A review of the key European literature. *Child & Family Social Work* 25, 875–883.

Kauko, Mervi & Korkiamäki, Riikka & Kuusisto Anna-Kaisa (2019) Normatiivisesta etiikasta elettyyn kohtamiseen – tutkimuksellista hengailua yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten kanssa. Teoksessa Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II, Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtamiseen, 86–102.

Kauko, Mervi & Wernesjö, Ulrika (2017) Belonging and participation in liminality: Unaccompanied children in Finland and Sweden. *Childhood* 24:1, 7–20.

Kauko, Mervi (2015) Participation In and Beyond Liminalities: Action Research with Unaccompanied Asylum-Seeking Girls. Oulu: University of Oulu.

Kauko, Mervi & Parkkila, Helena (2014) Nykyajan totaaliset laitokset tyttöjen suojelijoina. Teoksessa Gissler, Mika & Kekkonen, Marjatta & Känkänen, Päivi & Muranen, Päivi & Wrede-Jäntti, Matilda (toim.) Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 113–121.

- Kauko, Outi & Forsberg, Hannele (2017) Housing pathways, not belonging and sense of home as described by unaccompanied minors. *Nordic Social Work Research* 8:3, 210–221.
- Kauko, Outi (2018) Lasten yksinäisyys perhesiirtymässä: lasten merkityksenantoa tutkimassa. Tampere: Tampere University Press.
- Kauko, Outi (2015) Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:1, 35–45.
- Ketokivi, Kaisa (2005) Aikuistumisen ja perheenperustamisen ristiriidat pidentyneessä nuoruudessa. Teoksessa Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) *Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 100–137.
- Khosravi, Shahram (2013) ”Laiton” matkaaja. Paperittomuus ja rajojen valta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kiilakoski, Tomi (2014) Madot ja koukut. *Nuorisotutkimus* 32:3, 1–2.
- Kivijärvi, Antti (2015) Etnisyyden merkityksiä nuorten vertaissuhteissa: Tutkimus maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön nuorten kohtaamisista nuorisotyön kentillä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Kivijärvi, Antti & Peltola, Marja (toim.) (2016) *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä. Nuorten elinolot - vuosikirja 2016*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura
- Kohli, Ravi (2011) Working to ensure safety, belonging and success for unaccompanied asylum-seeking children. *Child Abuse Review* 20:5, 311–323,
- Kohli, Ravi (2006a) The sound of silence: Listening to what unaccompanied asylum-seeking children say and do not say. *British Journal of Social Work* 36:5, 707–721.
- Kohli, Ravi (2006b) The comfort of strangers: social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people in the UK. *Child and Family Social Work* 11:1, 1–10.
- Korkiamäki, Riikka & Gilligan, Robbie (2020) Responding to misrecognition – A study with unaccompanied asylum-seeking minors. *Children and Youth Services Review* 119, 1–9.
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina & Kuusisto, Anna-Kaisa (2019) Socio-material Belonging – Perspectives for the Intercultural Lives of Unaccompanied Refugee Minors in Finland. *Journal of Intercultural Studies* 40:4, 363–382.
- Kurki, Leena (2015) *Yhteisö väreissä: uskontojen prisma*. Helsinki: Basam Books.
- Kuusisto, Anna-Kaisa & Tuominen, Jaakko (2019) Epäilyä ja myötätuntoa: Yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Ylen verkkouutisissa 2014–2016. *Media & viestintä* 42: 3, 187–212.

- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016) Perheettömiksi suojellut. Yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen. Teoksessa Fingerroos, Outi & Tapaninen, Anna-Maria & Tiilikainen, Marja (toim.) Perheenyhdistäminen: Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere: Vastapaino.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2015) Ajatuksia myötätunnosta ja kivusta. Terra 127:2, 83–89.
- Kytö, Meri (2010) Kerrostalokodin akustemologiaa: Yksityisen äänitilan rakentuminen. Elore 1/2010, 41–59.
- Lepola, Outi (2019) Kriisituesta kuntosalikorttiin: Yksintulleiden nuorten jälkihuolto kunnissa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Lepola, Outi (2012) Ei omainen eikä viranomainen - Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Lewis, Ioan M. (2014) Somalia ja Somalimaa. Kulttuuri, historia ja yhteiskunta. Suomentanut Leif Sundström. Helsinki: Gaudeamus. Englanninkielinen alkuperäisteos 2008.
- Lyytinen, Eveliina (toim.) (2019) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Lønning, Moa Nyamwathi (2020) Layered journeys: Experiences of fragmented journeys among young Afghans in Greece and Norway. Journal of refugee studies 33:2, 316–335.
- Maahanmuuttovirasto (Migri) (2021a) Tilastot: Yksintullut alaikäinen. <https://tilastot.migri.fi/index.html#applications/23330/49/14?start=540&end=551>. Viitattu 14.3.2021.
- Maahanmuuttovirasto (Migri) (2021b) Vanhat tilastot. <https://migri.fi/vanhat-tilastot>. Viitattu 6.4.2021.
- Maahanmuuttovirasto (Migri) 8.7.2020. Suomi vastaanotti ensimmäiset alaikäisten siirrot Välimeren alueelta keskiviikkoiltapäivänä. <https://migri.fi/-/suomi-vastaanotti-ensimmaiset-alaikaisten-siirrot-valimeren-alueelta-keskiviikkoiltapaivana>. Viitattu 4.4.2021.
- Maahanmuuttovirasto (Migri), Maatietopalvelu (2018) Katsaus turvaverkottomien naisten asemaan Somaliassa. https://migri.fi/documents/5202425/5914056/Katsaus_turvaverkottomien_naisten_asemaan_Somalia.pdf/fd51446e-890b-e772-fbee-35ce79b36c80/Katsaus_turvaverkottomien_naisten_asemaan_Somalia.pdf. Viitattu 6.4.2021.
- Maahanmuuttovirasto (Migri) 17.5.2016. Humanitaarista suojelua ei myönnetä enää, uudet maalinjaukset Afganistanista, Irakista ja Somaliasta. <https://migri.fi/-/humanitaarista-suojelua-ei-myonneta-ena-uudet-maalinjaukset-afganistanista-irakista-ja-somaliasta>. Viitattu 9.4.2021.
- Malinowski, Bronislaw (1935) Coral Gardens and Their Magic: A Study of the Methods of Tilling the Soil and of Agricultural Rites of the Trobriand Islands. New York: American Book Company.
- Malkki, Liisa (2012) Kansallista maantiedettä. Juuret alueet ja identiteetit. / Suomentanut Arvi Pihlman. Teoksessa Malkki, Liisa: Kulttuuri, paikka ja muuttoliike. Toimittanut Laura Huttunen. Tampere: Vastapaino, 25–50.

- Malkki, Liisa (2012) Perinteet ja improvisointi etnografisessa tutkimuksessa. / Suomentanut Anna Rastas. Teoksessa Malkki, Liisa: Kulttuuri, paikka ja muuttoliike. Toimittanut Laura Huttunen. Tampere: Vastapaino, 176–208.
- Manhica, Hélio & Gauffin, Karl & Almquist, Ylva B. & Rostila, Mikael & Berg, Lisa & Rodríguez García De Cortázar, Ainhoa & Hjern, Anders (2017) Hospital admissions due to alcohol related disorders among young adult refugees who arrived in Sweden as teenagers - A national cohort study. *BMC public health* 17:1, 1–8.
- Marcus, George E. (1995) Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24, 95–117.
- Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.) (2010) Maahanmuuton sukupolvet. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Martikainen, Tuomas (2009) Nuoret muslimit. *Nuorisotutkimus* 27:3, 1–5.
- Martikainen, Tuomas & Sakaranaho, Tuula & Juntunen, Marko (2008) Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mary, Aurélie (2015) Reassessing young people's liminal position in late modernity. Teoksessa Martínez, Francisco & Runnel, Pille (toim.) *Hopeless Youth!* Tartto: Estonian National Museum, 159–181.
- Mary, Aurélie (2012) The illusion of the prolongation of youth. Transition to adulthood among Finnish and French university students. Tampere: Tampere University Press.
- Mead, Margaret (1928) *Coming of Age in Samoa. A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilisation.* New York: The Cornwall Press Inc.
- Missing Children Europe (2019) Annual Review 2019. <https://missingchildreneurope.eu/?wpdmdl=911>. Viitattu 10.4.2021.
- Moisio, Jenni & Gissler, Mika & Haapakorva, Pasi & Myllyniemi, Sami (2016) Lasten ja nuorten muuttoliike tilastoissa. Teoksessa Kivijärvi, Antti & Peltola, Marja (toim.) *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä. Nuorten elinolot -vuosikirja 2016.* Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 53–65.
- Mubarak, Yusuf M. & Nilsson, Eva & Saxén, Niklas (2015) *Suomen somalit.* Helsinki: Into Kustannus.
- Myllyniemi, Sami & Gissler, Mika (2012) Tilasto-osio. Teoksessa Pekkarinen, Elina & Vehkalahti, Kaisa & Myllyniemi, Sami (toim.) *Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä kehyksissä: Nuorten elinolot -vuosikirja 2012.* Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, 23–99.
- Nayak, Anoop (2016) Young people, race and ethnicity. Teoksessa Furlong, Andy (toim.) *Handbook of Youth and Young Adulthood. Second edition.* Oxon: Routledge, 58–66.
- Neag, Annamária & Supa, Markéta (2020) Emotional practices of unaccompanied refugee youth on social media. *International Journal of Cultural Studies* 23:5, 766–786.

Niemelä, Kati (2002) Rippikoulu ja Prometheus-leiri aikuistumisriiteinä. Teoksessa Kuure, Tapio & Vuori, Mika & Gissler, Mika (toim.) Viattomuudesta vimmaan. Lapsuudesta nuoruuteen -siirtymävaiheen tarkastelua. Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 106–118.

Nikunen, Kaarina (2009) Musliminuoret ja transnationaali media. Nuorisotutkimus 27:3, 59–64.

Ní Raghallaigh, Muireann (2011). Religion in the lives of unaccompanied minors: An available and compelling coping resource. The British Journal of Social Work 41:3, 539–556.

Ní Raghallaigh, Muireann & Gilligan, Robbie (2010) Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion. Childhood and Family Social Work 15:2, 226–237.

Nordic Network for Research Cooperation on Unaccompanied Refugee Minors (NordURM) (2021) <https://old.nordforsk.org/en/programmes-and-projects/projects/nordic-network-for-research-cooperation-on-unaccompanied-refugee-minors-nordurm>. Viitattu 16.4.2021.

Nuorisolaki 1285/2016.

Oinonen, Eriikka (2001) Perheellistyminen ja vanhemmuus aikuisuuden määrittäjinä. Teoksessa Kuure, Tapio (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat: Nuorten elinolot vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 109–125.

Ojanen, Karoliina (2011) Tyttöjen toinen koti. Etnografinen tutkimus tyttökultuurista ratsastustalleilla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pakolaisen oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968.

Pakolaisneuvonta ry (2021) Lapsi suojelua hakemassa. <https://www.pakolaisneuvonta.fi/asiantuntijajarjesto/tietoa-pakolais-ja-ulkomaalaisoikeudesta/lapsi-suojelua-hakemassa/>. Viitattu 11.4.2021.

Parkkila, Helena & Heikkinen, Mervi (2018) Vulnerable bodily integrity: under-recognised sexual violence among girls in residential care institutions. Journal of Gender-Based Violence 2:1, 25–40.

Patrikainen, Merja (2017) Yksin alaikäisinä tulleiden pakolaisnuorten kokemuksia transnationaaleista perhe-suhteistaan ja elämästä Suomessa. Pro gradu -tutkielma, sosiaalityö. Helsingin Yliopisto.

Pelastakaa Lapset (2021) Ilman huoltajaa maahan tulleet lapset ja perhehoito. <https://www.pelastakaa-lapset.fi/palvelut-kunnille/perhehoito/ilman-huoltajaa-maahan-tulleet-lapset/>. Viitattu 10.4.2021.

Peltonen, Kirsi & Kangaslampi, Samuli (2019) Treating children and adolescents with multiple traumas: a randomized clinical trial of narrative exposure therapy. European Journal of Psychotraumatology 10:1, 1–13.

Pentikäinen, Marja (2005). Loputon matka: Vietnamiläisten ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta. Työpoliittinen tutkimus 274. Helsinki: Työministeriö.

Rastas, Anna (2010) Haastatteluaineistojen monet tehtävät etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 64–89.

Rastas, Anna (2007) Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Tampere: Tampere University Press.

Rastas, Anna (2004) Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta – neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 33–55.

Remy, Linda (2019) ”Ei ole helppoa mutta... mä pärjään.” Suomeen ilman huoltajaa tulleiden pakolaisnuorten pohdintoja aikuisuuteen siirtymisestä. Pro gradu -tutkielma, sosiaalityö. Helsingin Yliopisto.

Ruiz Mosquera, Ana Cristina & Palma García, María de las Olas & Vives González, Célia Luna (2019). Jóvenes inmigrantes extutelados. El tránsito a la vida adulta de los menores extranjeros no acompañados en el caso español. *Ehquidad International Welfare Policies and Social Work Journal*, 12, 31–52.

Rättilä, Tiina & Honkatukia, Päivi (toim.) (2021) Tutkien ja tarinoiden kohti pakolaistaustaisten nuorten kesävää hyvinvointia. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Saastamoinen, Mikko (2010) Notkeat rakenteet, tiheät identiteetit? Teoksessa Elina Nivala & Mikko Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria – perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Salonen, Reetta (2005) Milloin omaan kotiin? Aikuistumisen vastuu Suomessa ja Espanjassa. Teoksessa Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 66–99.

Salminen, Heikki (2007) Lappu kaulassa yli Pohjanlahden. Suomalaisten sotilaiden historia. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Scheper-Hughes, Nancy (1995) The Primacy of Ethical: Propositions for a Militant Anthropology. *Current Anthropology* 36:3, 409–420.

Sennett, Richard (2004) Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Tampere: Vastapaino.

Senovilla, Daniel & Lagrande, Philippe (edit.) (2011) The legal status of unaccompanied children within international, European and national frameworks – Protective standards vs. restrictive implementation. PUCAFREU PROJECT: Promoting unprotected unaccompanied children’s access to their fundamental rights in the European Union. http://www.infomie.net/IMG/pdf/Pucafreu-Legal_status_of_unaccompanied_children_Vdef.pdf. Viitattu 13.4.2021.

Sirriyeh, Ala & Ní Raghallaigh, Muireann (2018) Foster care, recognition and transitions to adulthood for unaccompanied asylum seeking young people in England and Ireland. *Children and youth services review* 92, 89–97.

Sirriyeh, Ala (2013) *Inhabiting borders, routes home: youth, gender, asylum*. Surrey: Ashgate Publishing.

Sirriyeh, Ala (2010) Home journeys: Im/mobilities in young refugee and asylum-seeking women's negotiations of home. *Childhood* 17:2, 213–227.

Sluka, Jeffrey A. & Robben, Antonius C. G. M. (2012) *Fieldwork in cultural anthropology: An Introduction*. Teoksessa Robben, Antonius & Sluka, Jeffrey (toim.) *Ethnographic fieldwork: An Anthropological reader*. 2nd edition. Malden: Wiley-Blackwell.

Smith, Louisa & Dowse, Leanne (2019) Times during transition for young people with complex support needs: entangled critical moments, static liminal periods and contingent meaning making times. *Journal of Youth Studies* 22:10, 1327–1344.

Sotkasiira, Tiina (2016) Maahanmuuttajanuoret – suomalaisen syrjäseudun toiveiden tynnyri? Teoksessa Kivijärvi, Antti & Peltola, Marja (toim.) *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä*. Nuorten elinolot -vuosikirja 2016. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Spellman, W. M. (2008) *Uncertain Identity: International Migration since 1945*. London: Reaktion Books.

Suomen Punainen Risti SPR (2019) "Olen turvassa, mutta yksin". Yksin tulleet nuoret vaikuttajina ja kotoutumassa. <https://rednet.punainenristi.fi/system/files/page/Olen%20turvassa%20mutta%20yksin%20-jul-kaisu.pdf>. Viitattu 10.4.2021.

Suurpää, Leena (2016) Pieni ja suuri ikäero: kiistanalaiset ikämäärittelyt nuorten turvapaikanhakijoiden elämässä. Kirjoitus on julkaistu osana Näkökulma-sarjaa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Svensson, Malin & Eastmond, Marita (2013) "Betwixt and between": Hope and the meaning of school for asylum-seeking children in Sweden. *Nordic Journal of Migration Research* 3:3, 162–170.

Tapaninen, Anna-Maria (2019) Lapsuuden mitta – Yksintulleiden iän selvittäminen osana turvapaikkatutkimusta. Julkaisussa SPR "Olen turvassa, mutta yksin". Yksin tulleet nuoret vaikuttajina ja kotoutumassa.

Tapaninen, Anna-Maria & Halme-Tuomisaari, Miia & Kankaanpää, Viljami (2019) Mobile lives, immutable facts: family reunification of children in Finland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45:5, 825–841.

Tast, Kukka (2002) Lapsen vaatteista aikuisen asuun. Teoksessa Kuure, Tapio & Vuori, Mika & Gissler, Mika (toim.) *Viattomuudesta vimmaan*. Lapsuudesta nuoruuteen -siirtymävaiheen tarkastelua. Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 119.

Thomassen, Bjørn (2014) *Liminality and the Modern: Living Through the In-Between*. Surrey: Ashgate Publishing Limited.

Tiilikainen, Marja & Mohamed, Saido (2013) Suomensomalialaiset tytöt ja vaarallinen seksuaalisuus. *Nuorisotutkimus* 31:1, 73–77.

Tiilikainen, Marja (2007) Maahanmuuttajaperheiden yllirajainen arki. *Pari & perhe*, 3/2007. Helsinki: Väestöliitto, 14–15.

Tiilikainen, Marja (2003) *Arjen islam*. Somalinaisten elämää Suomessa. Tampere: Vastapaino.

TRUST-hanke (2018) Tiekartta: Yksin tulleiden alaikäisten maahanmuuttajien kuulumisen tunteen tukeminen ja sosiaalisen tuen kehittäminen Suomessa. Kuusisto, Anna-Kaisa & Korjonen-Kuusipuro, Kristiina. https://issuu.com/trustproject/docs/trust_tiekartta. Viitattu 14.4.2021.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus. Helsinki: Tammi.

Turner, Victor (2007) Rituaali: rakenne ja communitas. Suomentanut Maarit Forde. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura ja Summa. Englanninkielinen alkuteos 1969.

Turner, Victor (1967) *Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites of Passage*. Teoksessa V. Turner: *The forest of symbols. Aspects of Ndembu Ritual*. Kuudes painos (1982) New York: Cornell University Press. 93–111. Aluperin ilmestynyt 1964 julkaisussa *The Proceedings of the American Ethnological Society*.

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) 9.7.2020. Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten jälkihuollon yläikäraja nousee 25 vuoteen. https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/kotolain_muutos_jalkihuolto. Viitattu 4.4.2021.

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) (2014) Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu.

Ulkomaalaislaki 301/2014.

United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA) (2021) Definition of Youth. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>. Viitattu 22.4.2021.

United Nations High Commissioner for Refugees UNHCR (2019) Global Trends 2019.

United Nations High Commissioner for Refugees UNHCR (2017) “We keep it in our heart” – Sexual Violence Against Men and Boys in the Syria Crisis.

United Nations Refugee Agency UNHCR, United Nations Population Fund UNFPA and the Women’s Refugee Commission WRC (2016) INITIAL ASSESSMENT REPORT: Protection Risks for Women and Girls in the European Refugee and Migrant Crisis. Greece and the former Yugoslav Republic of Macedonia.

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2014) Unaccompanied and Separated Asylum-seeking and Refugee Children Turning Eighteen: What to Celebrate? Council of Europe field research on European State practice regarding transition on adulthood of unaccompanied and separated asylum-seeking and refugee children.

United Nations Refugee Agency UNHCR (2010) Voices of Afghan children – A study on asylum-seeking children in Sweden. Stockholm: United Nations High Commissioner for Refugees.

Wernesjö, Ulrika (2020) Across the threshold: negotiations of deservingness among unaccompanied young refugees in Sweden. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 46:2, 389-404.

Wernesjö, Ulrika (2014) Conditional belonging. Listening to unaccompanied young refugees’ voices. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Vertovec, Steven (2009) Transnationalism. London: Routledge.

Vilkko, Anni (2000) Elämäkulkukerronta. Teoksessa Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.) Suomalainen elämäkulkukerronta. Helsinki: Tammi, 74–85.

Wyn & White (1997) Rethinking Youth. London: SAGE Publications.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2020) Lapset ilman perhettä – Kansainvälistä suojelua saaneiden alaikäisten perheenyhdistäminen.

Yuval-Davis, Nira (2011) The Politics of Belonging. Intersectional Contestations. London: SAGE Publications.

MEDIALÄHTEET

The Guardian 5.9.2014. The price of an education for Afghan refugees in Iran. <http://www.theguardian.com/world/iran-blog/2014/sep/05/iranthe-afghanistan-refugees>. Viitattu 6.4.2021

YLE 24.11.2020. "Tytöiden silpominen on brutaalia" – Ujuni Ahmed taistelee turhaa perinnettä vastaan Suomessa, ja siksi jotkut haluavat vaientaa hänet. <https://yle.fi/uutiset/3-11648901>. Viitattu 3.4.2021.

YLE 20.8.2019. "Yksin alaikäisinä tulleille turvapaikanhakijoille virheellisiä päätöksiä – Migri myöntänyt liian lyhyitä lupia" <https://yle.fi/uutiset/3-10913560>. Viitattu 9.4.2021.

Helsingin Sanomat (HS) 22.3.2021 Kymmenen vuotta sodassa olleeseen Syyriaan on nyt iskenyt "kolmoiskriisi", sanoo Unicefin Syyrian-maajohtaja. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000007873111.html>. Viitattu 6.4.2021.

Suomen afganistanilaisten järjestö ry 20.9.2020. Suomessa asuvien afganistanilaisten on vaikea saada tarvitsemiaan asiakirjoja. <http://afghanistan.fi/fi/2020/10/11/suomessa-asuvien-afganistanilaisten-on-vaikea-saada-tarvitsemiaan-asiakirjoja/>. Viitattu 9.4.2020.

The Independent 12.10.2020. Turning 18 should be a rite of passage. But for unaccompanied child refugees, it can be a nightmare. <https://www.independent.co.uk/voices/immigration-refugee-unaccompanied-minor-asylum-seeker-eu-law-b987677.html>. Viitattu 10.4.2021.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Korhonen, Salla (2015) Yksin Suomessa? Alaikäisenä yksintulleiden, yksin asuvien pakolaisnuorten yllirajainen arki. Kandidaatin tutkielma.

Kenttäpäiväkirjat vuosilta 2012–2015.

Sosiaalityöntekijä Päivikki Tähti, henkilökohtainen tiedonanto sähköpostitse 23.4.2021.

LIITE 1

HAASTATTELUKYSYMYSRUNKO

AIKUISUUS

- Koetko olevasi aikuinen?
- Mistä tunnistaa aikuisen?
- Onko aikuisuus erilaista Suomessa kuin kotimaassasi?
- Liittykö kotimaassasi aikuiseksi tulemiseen jotain rituaaleja [selitä, mitä tarkoitan rituaaleilla]?

SIIRTYMÄT

- Jos olisit nyt kotimaassasi (siis tämän ikäisenä kuin nyt olet), millaista elämä olisi? Mitkä asiat olisivat eri tavalla?
- Tuntuuko, että suomalaiset samanikäiset – tai suomalaiset ylipäätään – eivät ymmärrä joitain asioita elämässäsi?
- Onko turvapaikkaprosessi ja muuttaminen Suomeen vaikuttanut jotenkin siihen, mitä ajattelet aikuisuudesta tai siihen kuuluvista asioista?

VERKOSTOT, YHTEISÖT

- Ketkä kuuluvat perheeseesi?
- Ymmärtääkö perhe/suku tämänhetkistä elämäntilannettasi tai valintojasi?
- Mitä he odottavat sinulta?
- Entä mitä itse odotat?
- Mitä ajattelet suomalaisen yhteiskunnan tai valtion odottavan?

Tiedote perheryhmäkodille tutkimuksesta

PRO GRADU -TUTKIMUS AIKUISTUVISTA YKSINTULLEISTA

Tutkimuksen aihe ja tavoite

Olen Salla Korhonen, sosiaalianthropologian opiskelija Tampereen yliopistosta. Teen opintoihini liittyvää pro gradu -tutkielmaa yksintulleiden aikuistumisesta Suomessa. Tutkielman tarkoitus on selvittää nuorten omia kokemuksia siitä, millaista on kasvaa aikuiseksi Suomessa ilman täällä olevaa omaa perhettä. Tavoite on tehdä näkyväksi, millaisia tarinoita ja kokemuksia nuorilla on ja millaiset tekijät vaikuttavat heidän elämäänsä ja valintoihinsa. Lisäksi tavoitteena on lisätä tietoa niistä vaikeuksista, joita yksintulleet nuoret toisinaan kohtaavat suomalaisessa yhteiskunnassa.

Aineistonkeruun toteuttaminen

Tutkimusmenetelmänä on etnografia, eli haastatteluiden lisäksi teen niin sanottua osallistuvaa havainnointia. Se tarkoittaa, että olen täällä perheryhmäkodilla muutamina päivinä touko-heinäkuussa 2015 osallistumassa arkeen ja siinä yhteydessä keskustelen asukkaiden ja työntekijöiden kanssa tutkimusaiheeseen liittyvistä teemoista.

Tutkimusta varten olen jo aiemmin tavannut neljää täysi-ikäistä yksintullutta nuorta, ja jatkossa on tavoitteena löytää vielä muutama 18 vuotta täyttänyt tutkittava lisää. Täällä perheryhmäkodilla teen haastatteluita ja lisäksi kirjaan kenttäpäiväkirjaan muistiinpanoja tekemistäni havainnoista.

Osallistumisen vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Mikäli et halua osallistua tutkimukseen, sinulla on oikeus kieltäytyä ilman, että siitä seuraisi mitään hankaluuksia sinulle. Kerrothan minulle päätöksestäsi. Siinä tapauksessa en kirjaa sinua koskien muistiinpanoja, enkä pyydä sinua haastateltavaksi.

Tutkimusaineiston käsittelyn luottamuksellisuus ja anonymisointi

Kirjaan huomiot jo päiväkirjaan pseudonyymeillä, eli en käytä edes omissa muistiinpanoissani ihmisten oikeita nimiä. Lisäksi saatan varsinaista tutkielmaa kirjoittaessani vaihtaa joitakin yksityiskohtia. Tutkimusaineisto tulee olemaan ainoastaan omassa käytössäni.

Tutkimusaineiston mahdollinen jatkokäyttö

Kerään tutkimusaineistoa ensisijaisesti pro gradu -tutkielmaani varten. Aineiston jatkokäyttö saattaa kuitenkin olla mahdollista, joten pyytäisin myös kertomaan, mikäli et halua, että Sinua koskevia tietoja käytetään jatkotutkimuksiin. En kuitenkaan luovuta aineistoa kellekään toiselle henkilölle, eli mikäli jatkotutkimukselle tulee mahdollisuus, olen edelleen ainoa henkilö, joka käsittelee kerättyä aineistoa.

Yhteystiedot

Jos sinulla on mitä tahansa kysyttävää tutkimukseen liittyen, vastaan mielelläni kysymyksiin.

Salla Korhonen
Sosiaalianthropologian maisteriopiskelija
Tampereen yliopisto
(puhelin) (sähköposti)